

Štefan Šutaj a kol.

**Tendencie vývoja
etnických vzťahov
na Slovensku
(komparatívny výskum
národnostnej
problematiky v rokoch
2004 – 2020).**

**(Záverečná správa
z výskumu)**

UNIVERSUM

**Tendencie vývoja
etnických vzťahov na Slovensku
(komparatívny výskum národnostnej
problematiky v rokoch 2004 – 2020)**

(záverečná správa z výskumu)

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV
Spoločenskovedný ústav
Košice

**Tendencie vývoja
etnických vzťahov na Slovensku
(komparatívny výskum národnostnej
problematiky v rokoch 2004 – 2020)
(záverečná správa z výskumu)**

Štefan Šutaj a kol.

Záverečná správa bola pripravená v rámci riešenia
vedeckého projektu APVV-15-0745
Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku
(komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020) – (TESS2)

UNIVERSUM

Prešov 2019

**Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku
(komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020).
(Záverečná správa z výskumu)**

Štefan Šutaj a kol.

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Džuka, CSc.
                         JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

Obálka: Peter Švorc

Záverečná správa bola pripravená v rámci riešenia vedeckého projektu APVV-15-0745 Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020) – (TESS2)

© Centrum spoločenských a psychologických vied SAV,
Spoločenskovedný ústav, 2019

Všetky práva vyhradené. Dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.
Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Pre Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Spoločenskovedný ústav v Košiciach vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26, 080 01 Prešov (www.univerum-eu.sk)

Prešov 2019

ISBN 978-80-89946-13-6

Obsah

1 NÁRODNOSTNÉ VZŤAHY A NÁRODNOSTNÁ POLITIKA NA SLOVENSKU A ICH VÝSKUM	7
<i>(Štefan Šutaj)</i>	
2 PROJEKT VÝSKUMU	12
<i>(Jozef Výrost)</i>	
3 VZORKA / ÚČASTNÍCI VÝSKUMU	17
<i>(Michal Kentoš)</i>	
4 ETNICITA	25
4.1 Jazykové kompetencie.....	25
<i>(Juraj Martonyik)</i>	
4.1.1 Jazyková orientácia a komunikácia v situačnom kontexte (privátna sféra).....	25
4.1.2 Jazyková orientácia a komunikácia v situačnom kontexte (verejná sféra).....	32
4.1.3 Identifikácia názorov na používanie jazyka minorít.....	37
4.1.3.1 <i>Predstavy o používanom jazyku v prostredí vlastnej etnickej menšiny</i>	37
4.1.3.2 <i>Názory na ovládanie jazyka v prostredí vlastnej etnickej menšiny</i>	43
4.2 Uvedomovanie si etnicity.....	46
<i>(Juraj Martonyik, Klara Kohoutová, Mária Ďurkovská)</i>	
4.2.1 Hrdosť na národnosť a vplyv národnosti na konanie ľudí.....	46
4.2.2 Príslušnosť k rodine a veľkým spoločnostvám, vrátane etnických spoločenstiev	49
4.2.3 Vnímanie stavu, možností a prekážok rozvíjania etnickej identity	54
4.2.3.1 <i>Možnosti rozvíjania etnickej identity</i>	54
4.2.3.2 <i>Úloha rodiny pri upevňovaní etnickej identity</i>	56
4.2.3.3 <i>Pozitívne vplyvy na rozvoj úrovne etnickej identity</i>	59
4.3 Kultúra minorít	62
<i>(Lucia Heldáková, Mária Ďurkovská, Jana Šutajová)</i>	
4.3.1 Sledovanosť masmédií, čítanie tlače, čítanie beletrie	62
4.3.2 Rozvoj kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín.....	74
4.3.3 Rozhodovanie v záležitostiach kultúry menšín.....	75
4.3.4 Preferencia základných celoživotných hodnôt	79

5	VNÍMANIE MEDZIETNICKÝCH VZŤAHOV – ETNICKÉ AUTO- A HETEROSTEREOTYPY	85
	<i>(Michal Kentoš)</i>	
5.1	Autostereotypy	85
5.2	Heterostereotypy	89
5.3	Vzťahy vo vnútri menšín a k majorite	97
5.4	Vzťahy medzi etnikami	99
6	VNÍMANIE PRÁVNEJ ÚPRAVY POSTAVENIA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN NA SLOVENSKU	101
	<i>(Jana Šutajová)</i>	
6.1	Právna garancia postavenia národnostných menšín na Slovensku	101
6.2	Uplatňovanie práv národnostných menšín na Slovensku	102
6.3	Základné ľudské práva a slobody	106
6.4	Vplyv vstupu SR do EÚ	112
6.5	Vplyv vstupu SR do EÚ na postavenie etnických menšín	116
6.6	Percentuálna hranica pre používanie jazyka minorít v úradnom styku	121
7	BENEŠOVE DEKRÉTY – POHĽAD NA SPOLOČNÚ MINULOSŤ	122
	<i>(Štefan Šutaj)</i>	
8	AKTUÁLNE OTÁZKY VEREJNÉHO A NÁRODNOSTNÉHO ŽIVOTA	128
	<i>(Jozef Výrost)</i>	
8.1	Aktuálne otázky verejného života	128
8.2	Aktuálne otázky života menšín	132
9	SÚHRN VÝSLEDKOV PODĽA ETNÍK	145
9.1	Maďari <i>(Štefan Šutaj)</i>	145
9.2	Rómovia <i>(Klara Kohoutová)</i>	151
9.3	Ukrajinci <i>(Lucia Heldáková)</i>	155
9.4	Rusíni <i>(Juraj Martonyik)</i>	158
9.5	Nemci <i>(Mária Ďurková)</i>	162
9.6	Česi <i>(Michal Kentoš)</i>	166
9.7	Slováci <i>(Jana Šutajová)</i>	169

1 Národnostné vzťahy a národnostná politika na Slovensku a ich výskum

Spoločenskovedný ústav v Košiciach, dnes Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, sa od svojho vzniku venuje problematike národnostných vzťahov, národnostným menšinám v strednej Európe, s osobitným zreteľom na problematiku národnostných menšín na Slovensku a národnostnej politike. V tejto oblasti realizoval za posledných 40 rokov rozsiahle výskumné aktivity vo vedeckých projektoch,¹ v spolupráci sociálnych psychológov, historikov a sociológov pôsobiacich na Spoločenskovednom ústave a spolu v množstvom spolupracovníkov z ďalších inštitúcií na Slovensku aj v Európe. Výskumné aktivity ústavu v rokoch 2004 až 2017 reprezentuje množstvo monografií, vedeckých štúdií v časopisoch a vedeckých a konferenčných zborníkov, ktoré sú zosumarizované v informačných štúdiách a článkoch aj v správach o činnosti ústavu a zverejnené na stránkach Centra spoločenských a psychologických vied SAV.² Na príprave záverečnej správy sa podieľala aj pracovníčka Katedry politológie Filozofickej fakulty UPJŠ, ktorá je spolupracujúcou inštitúciou na riešení projektu.

Predmetom predkladanej správy z riešenia projektu APVV-15-0475 *Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020 – TESS2)* je porovnanie aktuálneho stavu v reflexii národnostných vzťahov s výsledkami, ktoré boli získané v rámci úlohy podporenej štátnym

-
- 1 Prehľad vybraných interdisciplinárnych výskumov, ktoré realizoval Spoločenskovedný ústav SAV do roku 2005: Skúmanie postavenia a vzťahov národnostných menšín a Slovákov žijúcich v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska (1990); Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských zmien (1992); Etnická identita a historické zmeny (1992, 1993); Identita s veľkými (etnickými) spoločenstvami – vnímanie u súčasníkov, predchodcov a nasledovníkov (1995 – 1998); Primordializmus a inštrumentalizmus /situacionizmus v etnických presvedčeniach a etnickej/politickej identite (1997); Etnické presvedčenia a etnická/politická identita (1998); Primordialistické interpretácie histórie Slovenska, etnicity a identity u príslušníkov/čok mladej, strednej a najstaršej generácie (1997 – 1998); Etnická identita rusínsko/ukrajinskej národnostnej menšiny (2000, 2002); Medzikultúrne výskumy v oblasti etnicity (Veľká Británia, Severné Írsko, Maďarsko – celkom päť výskumov v priebehu 1995 – 2005); Etnická rodina Slovákov, Nemcov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu (2005).
  - 2 Informácie o výskumoch SvÚ SAV po roku 2005 a publikačných výstupoch boli publikované napr. v: ŠUTAJ, Š. (2018) *Interdisciplinary Accesses in the Researches of the Slovak-Hungarian Relationships in History. Possibilities of Cooperation of the Humanitarian and Social Sciences*. In O. Ieda - S. Nagayo. *Transboundary Symbiosis over the Danube: Re.thinking the mening of Symbiosis-Past, Present And Future*.(77-92). Tokyo: Waseda University Press. https://waseda.repo.nii.ac.jp/?action=repository_opensearch&index_id=2926; ŠUTAJ Š. (2017) *Tendencie výskumu národnostných vzťahov a národnostnej politiky na Slovensku*. In ŠUTAJ, Š. – REGINÁČOVÁ, N. – HELDÁKOVÁ, L. (Eds.). *Aktuálne otázky výskumu národnostnej politiky a národnostných vzťahov na Slovensku v 20. a 21. storočí*. Prešov: Universum, s. 8-24.

programom výskumu a vývoja 2003/2005 pod názvom: „*Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti*“.³

Už v priebehu realizácie projektu boli priebežné výsledky publikované v mnohých vedeckých štúdiách a článkoch vo vedeckých časopisoch a vedeckých zborníkoch, bola spracovaná monografia o jazykovej orientácii Slovákov v zahraničí,⁴ bolo pripravené samostatné číslo vedeckého časopisu *Človek a spoločnosť*, ktorý obsahuje vedecké štúdie k problematike prezentovaného projektu, recenziu publikácie vydananej z projektu v roku 2017 a správu o medzinárodnej vedeckej konferencii, ktorá sa uskutočnila v roku 2018.⁵ Bol vydaný zborník z vedeckej konferencie *Aktuálne otázky výskumu národnostnej politiky a národnostných vzťahov v 20. a 21. storočí*, ktorá sa uskutočnila v Košiciach 14. – 15. novembra 2016.⁶ Na medzinárodnej vedeckej konferencii *Stredo-európske súvislosti národnostného vývoja na začiatku 21. storočia*, ktorá sa uskutočnila 15. novembra 2018 v Košiciach prezentovali riešitelia projektu výsledky svojich výskumov. Konferencia sa venovala aktuálnym problémom národnostnej politiky a národnostných vzťahov v strednej Európe. Osobitná pozornosť bola venovaná slovenským menšinám v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy. V súčasnosti je v tlači zborník z konferencie. Pripravuje sa zborník vedeckých štúdií z riešenia projektu *Etnické vzťahy v slovenskej spoločnosti na začiatku 21. storočia* a v roku 2020 bude odovzdaná do tlače vedecká monografia *Národnostná politika na Slovensku v rokoch 2004 – 2019 (na príklade maďarskej menšiny)*. Cieľom projektu je aj sprostredkovanie výsledkov výskumov a zistení verejnosti, najmä študentom vysokých škôl a verejným inštitúciám. Diaľo sa tak prepojením na študentov histórie a politológie FF UPJŠ a zapájaním ďalších spolupracujúcich inštitúcií do týchto aktivít. V priebehu každého roku riešenia projektu realizovali na za výraznej pomoci Katedry histórie a Katedry politológie FF UPJŠ dva workshopy so študentmi vysokých škôl k problematike etnických vzťahov, tole-

-
- 3 Výsledky z riešenia projektu boli publikované v dvoch rozsiahlych výskumných správach: VÝROST, J. – HOMIŠINOVÁ, M. (Eds.). (2005) *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, CD-ROM, a ŠUTAJ, Š. – HOMIŠINOVÁ, M. – SÁPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJOVÁ, J. (2006) *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika)*. Prešov: Universum. Ďalšie výsledky a čiastkové analýzy vyšli v zborníkoch: ŠUTAJ, Š. (Ed.). (2004) *Národ a národnosti na Slovensku – stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov: Universum; ŠUTAJ, Š. (Ed.). (2004) *Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum; ŠUTAJ, Š. (Ed.). (2005) *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti – vzťahy a konflikty*. Prešov: Universum; ŠUTAJ, Š. (Ed.). (2005) *Národnostná politika Slovenskej republiky po roku 1989*. Prešov: Universum.
- 4 HOMIŠINOVÁ, M. – VÝROST, J. – ĐURKOVSKÁ, M. (2018) *Spoločenskovedné súvislosti hovorenej slovenčiny mladej generácie Slovákov žijúcej v krajinách na Dolnej zemi (Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko)*. Košice: SvÚ CSPV SAV. 148 s. Online: <https://www.svusav.sk/wp-content/uploads/2018/12/Spolo%C4%8Denskovedn%C3%A9-s%C3%BAvislosti-hovorenej-sloven%C4%8Diny.pdf>
- 5 *Človek a spoločnosť*, 2018, Vol. 21, No. 4, Online: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-21-rok-2018/4/studie-a-clanky/>
- 6 ŠUTAJ, Š. – HELDÁKOVÁ, L. – ŠUTAJOVÁ, J. (Eds.) (2017) *Current Issues of Research on Nationality Policy and Nationality Relations in Slovakia in the 20th and the 21st Centuries*. Košice: Centre of Social and Psychological Sciences SAS, Institute of Social Sciences, 199 p.

rancie a spolupráce s etnickými menšinami. Pod vedením riešiteľov projektu sa uskutočnia prednášky s prezentáciou výskumov k etnickej problematike, s riadenou diskusiou k problematike tolerancie iných etnických skupín, či mediálnej politike vo vzťahu k menšinám.

„Národný štát“ a „eticita“ sa stali v 20. a 21. storočí základnou výbavou konfliktov a sporov v nepokojnej Európe. Extrémne a agresívne odrody nacionalizmu hnali svet do vojen. Sama etnicita je pritom vo svojej prirodzenej podobe neutrálna, neškodná a užitočná. V rukách avanturistov a dobrodruhov sa však stáva nebezpečnou zbraňou. Príčiny politizácie etnicity majú svoje historické, politické aj psychologické dimenzie. Etnicita sa stala dôležitým identifikačným znakom nielen štátu, ale aj osoby. „*Etnické väzby môžu byť mobilizované, evidované, kontrolované, usmerňované, riadené, dokonca nariaďované. Etnicita je totiž použiteľná mnohostranne. Etnické väzby môžu slúžiť ako prostriedok odporu a obrany voči nepriaznivému politickému a ekonomickému zatriedovaniu. Môže ju používať a ňou manipulovať tak etnická majorita ako i etnická minorita pre „prebúdzenie“ svojho spoločenstva, jeho mobilizovanie s rôznymi cieľmi a zámermi.*“⁷ Rizikom politizácie etnicity je etnický konflikt, ktorý je špecifickým prejavom sociálneho konfliktu.⁸

Nástupnícke štáty po prvej svetovej vojne sa národného štátu zmocnili s takou intenzitou, že v priebehu jedného storočia významným spôsobom zmenili etnickú mapu strednej Európy.⁹ Niektoré štáty „úspešnejšie“ (napr. Maďarsko a Poľsko, Česko), iné napriek enormnej snahe menej úspešne (Rumunsko, Slovensko) pracovali na „zjednotení“ etnicity obyvateľstva štátu. Pokúšali sa o to rôznymi spôsobmi. Snažili sa etnický nevhodné obyvateľstvo asimilovať, vypudiť z krajiny alebo revidovať „dohodnuté“ hranice, aby „súkmeňovcov“ včlenili do svojho národného štátu.

V priebehu historicky veľmi krátkeho obdobia 1989 – 1993 Slovensko zažilo dve závažné zmeny: zmena politického režimu a zmena štátnej príslušnosti. V novej situácii, po páde komunistických režimov v Európe nasledovalo hľadanie a dotváranie identít národov aj národnostných menšín, nadobúdajúce neraz vyhranenú a u niektorých skupín obyvateľstva i konfrontačnú podobu. Aj keď od roku 1989 národnostná problematika nefiguruje pri výskumoch verejnej mienky medzi najvýznamnejšími a najsledovanejšími problémami, s ktorým zápasia obyvatelia Slovenska, jej význam na spoločnosť je nesporný.

Zároveň by sa malo vziať do úvahy, že záverečnou správou pokrývané obdobie 13 rokov bolo ovplyvňované dlhodobou generačnou skúsenosťou s národnostnými vzťahmi a národnostnou politikou v 20. storočí a na začiatku 21. storočia. Osobitne aj to, že respondenti boli ovplyvnení a reagujú na vývoj po roku 1989 a po vzniku sa-

7 BAČOVÁ, V. (2005) Historický a sociálno-psychologický kontext vzťahov medzi etnickými spoločenstvami. In ŠUTAJ, Š. (Ed.). *Národnostná politika Slovenskej republiky po roku 1989*. Prešov: Universum, s. 36-45.

8 DENCÍK, L. (1991) Proces etnifikácie a deetnifikácie sociálnych konfliktov. In PLICHTOVÁ, J. (Ed.) *Minority v politike*. Bratislava: Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie, s. 124.

9 Pozri napr. mapové prílohy, ktoré pripravil GLATZ, F. (1993) *Minorities in East-Central Europe. Historical Analysis and a Policy Proposal*. Budapest: Europa Institut.

mostatnej Slovenskej republiky. Všetky tieto udalosti je potrebné vnímať a akceptovať ako východiská pre nami stanovený počiatočný bod empirického výskumu a výsledky z roku 2004. Od roku 2004 prešla slovenská spoločnosť ďalšími významnými zmenami, ktoré ovplyvnili respondentov nášho výskumu. Výpočet faktov a udalostí, ktoré sa odohrali v rokoch 2004 až 2017 na tomto mieste nie je možné uskutočniť, ako však už bolo uvedené, bude predmetom osobitnej analýzy slovenskej národnostnej politiky, aj keď len vo vzťahu k najväčšej národnostnej menšine na Slovensku.

Vo vzťahu k týmto súvislostiam, bez nároku na úplnosť nasledujúcich konštatovaní je vhodné poznamenať, že v priebehu rokov 2004 – 2019 plynuli funkčné obdobia štyroch prezidentov (Rudolf Schuster 1999 – 2004, Ivan Gašparovič 2004 – 2014, Andrej Kiska 2014 – 2019, Zuzana Čaputová – 2019), uskutočnili sa voľby nielen prezidentské, ale aj do orgánov Európskej únie (2004, 2009, 2014, 2019), Národnej rady Slovenskej republiky (2006, 2010, 2012, 2016), uskutočnili sa voľby do samosprávnych krajov (2005, 2009, 2013, 2017) a komunálne voľby (2006, 2010, 2014, 2018). Vymenilo sa šesť vlád, na čele so štyrmi premiérmi (Mikuláš Dzurinda 2002 – 2006; Iveta Radičová 2010 – 2012; Róbert Fico 2006 – 2010, 2012 – 2016, 2016 – 2019; Peter Pellegrini 2019 (do napísania tohto textu)). Každá z týchto inštitúcií, osobností a udalostí svojím spôsobom prispievala k formovaniu pohľadu obyvateľstva Slovenska, vrátane respondentov z tohto výskumu, na národnostné vzťahy, národnostnú politiku aj na postavenie svojho a iných etníc v spoločenskom systéme existujúcom a vyvíjajúcom sa na Slovensku.

Došlo k vážnym a viditeľným zmenám v legislatíve (napr. zákon o používaní jazykov národnostných menšín, zákon o štátnom občianstve, financovaní národnostného školstva a národnostnej kultúry), ktoré vyvolali vážne diskusie v spoločnosti, medzi Slováckmi aj národnostnými menšinami. Zmenil sa charakter, štruktúra a kompetencie na ministerstvách, ktoré sa venujú problematike národnostného školstva a kultúry, vrátane činnosti, pôsobenia a kompetencií Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a jej výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny. Došlo k zásadným zmenám v kompetenciách a pôsobnosti splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny, či splnomocnenca vlády pre rómske komunity a práce s marginalizovanými komunitami. Zmenili sa právomoci a kompetencie centrálnych, „župných“ orgánov a orgánov miestnej samosprávy. Zmeny zásadným spôsobom ovplyvnili situáciu a vývoj v oblasti národnostného školstva a kultúry, možnosti ich financovania z domácich a zahraničných zdrojov. Významnými zmenami prešla mediálna oblasť a pôsobenie rozhlasu a televízie a ich národnostných vysielaní. Osobitne je potrebné spomenúť zmeny v súvislosti činnosťou a pôsobením Vyšehradskej štvorky a zmenami v chápaní a realizovaní spolupráce v oblasti ľudských, občianskych a národnostných práv a usmerňovania národných, či národnostných politik susediacich krajín. Nezanedbateľný bol vplyv kontroly a monitorovania národnostnej politiky na úrovni Európskej únie, Rady Európy či Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, či rozhodnutí uvedených štruktúr európskej politiky.

Význam a dôležitosť výskumu a monitorovania národnostných vzťahov a národnostnej politiky v stredoeurópskom priestore a osobitne na Slovensku určite nepotrebuje samostatné zdôvodnenie, lebo je vnímaná na všetkých úrovniach spoločenského, politického a kultúrneho života, medzinárodných vzťahov. Osobitný význam jej dodá-

va členstvo Slovenska v Európskej únii a skutočnosť, že vo väčšine prípadov majú na Slovensku žijúce národnostné menšiny svoj materský národ v bezprostrednej blízkosti Slovenska.

Záverečná správa analyzuje zmeny, ktoré nastali v oblasti národnostných vzťahov a národnostnej politiky v rokoch 2004 až 2017 v reflexii účastníkov výskumu. To, ako tieto zmeny vnímali respondenti, môže byť významné nielen pre poznanie slovenskej spoločnosti (pre vedu, politiku), ale aj pre vývoj vzájomných vzťahov medzi obyvateľmi Slovenska v súvislosti s ich etnicitou. Aj keď ako výskumníci nemôžeme a nechceme glorifikovať zistené štatistické údaje a nárokovať si na ich úplnosť a nespochybniteľnosť, dôležitejšia ako samotné zistené kvantitatívne údaje je skutočnosť, že naznačujú a ukazujú tendenciu vývoja, smer, ktorým sa pohybovala slovenská spoločnosť v sledovanom období pri vnímaní etnicity, etnických vzťahov a národnostnej politiky. Tieto údaje môžu slúžiť ako ďalší zdroj informácií pre prax uplatňovania politík na rôznych úrovniach, v danom prípade relevantných politických autorít, prezidenta/tku Slovenskej republiky, vládu Slovenskej republiky a Národnú radu Slovenskej republiky, orgány župnej a miestnej verejnej správy, ale i pre ďalšie politické subjekty (politické strany, hnutia a politické reprezentácie, či občianske združenia) ktoré ovplyvňujú legislatívu a výkonnú moc na Slovensku.

Súčasná Európa sa hýbe, separatistické tendencie už zasahujú každý kút Európy od Veľkej Británie, Španielska a Balkánu až k Ukrajine a Rusku. Je to pokračujúci proces konštrukcie a dekonštrukcie, centralizácie a fragmentizácie, integrácie a dezintegrácie štátnych celkov a európskych regiónov, v rôznych podobách. Po svetových vojnách a najmä rozpade komunistického bloku fragmentizácia štátnych útvarov bola nosnou líniou vývoja, aby v neskorších obdobiach, v novom čase a priestore, mohlo dochádzať k novým formám integrácie a centralizácie na vyššej úrovni a na iných politických a ideových základoch (EÚ). Ukazuje sa, že práve etnicita, etnická identita v týchto procesoch budovania štátov v Európe, začatých mierovými zmluvami po prvej svetovej vojne, zohráva aj na konci 20. a začiatku 21. storočia významnú úlohu. Poznať súčasný vývoj a trendy, ktoré nastúpili v oblasti národnostných vzťahov a etnicity, môžu byť významným pomocným materiálom k pochopeniu súčasného sveta.

2 Projekt výskumu

Európsky kontinent ako celok je etnicky heterogénny a aj na úrovni jednotlivých európskych krajín sa väčšinou táto skutočnosť deklaruje a akceptuje (istú zdržanlivosť vo všeobecnom prijímaní tohto faktu možno zaznamenať azda iba vo Francúzsku a v Grécku). Podľa údajov FUEN¹⁰ (Federal Union of European Nationalities) v Európe žije okolo 400 autochtónnych menšín, čo predstavuje viac ako 100 miliónov obyvateľov, teda približne každý siedmy obyvateľ tohto kontinentu je ich príslušníkom. Podiel menšín vo vzťahu k majoritnej populácii sa pohybuje od 54 %: 46 % v Bosne a Hercegovine, až po (virtuálne) 0 %: 100 % v prípade Írska, Luxemburska, Malty a Portugalska. Vo väčšine európskych krajín je podiel príslušníkov menšín pod hranicou 20 %, iba v 11 krajinách je vyšší (okrem už spomínanej Bosny a Hercegoviny je to Lotyšsko, Belgicko, Srbsko, Švajčiarsko, Macedónsko, Moldavsko, Estónsko, Španielsko, Gruzínsko a Ukrajina). Slovensko s podielom majority 85,8 % sa nachádza približne uprostred poradia európskych krajín.

Rozdielnosť názorov na menšinovú otázku sa premieta v samotnom označení menšín (národnostná / národná / etnická) a ich definovaní. V európskom kontexte často používaným vymedzením je definícia, uvedená v Odporúčaní Rady Európy č. 1201/1993 „Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights“¹¹ (odporúčanie 1201 ako celok v roku 1996, rozhodnutím Výboru ministrov RE, nebolo akceptované). „*Národnostná menšina je skupina osôb v štáte, ktorá a) sídli na jeho teritóriu, b) udržiava so štátom dlhodobé, blízke a trvalé väzby, c) prejavuje osobité etnické, kultúrne, náboženské alebo jazykové charakteristiky, d) je v dostatočnej miere reprezentatívna, hoci početne menšia ako zvyšok populácie štátu, alebo regiónu tohto štátu, e) motivuje ju záujem o spoločné zachovávanie toho, čo vytvára jej spoločnú identitu, vrátane jej kultúry, tradícií, jej náboženstva alebo jazyka*“.

Významné rozdiely existujú aj medzi jednotlivými etnickými menšinami (aj medzi takými, ktoré žijú v rovnakej krajine), preto sa prejavuje snaha o ich klasifikáciu. Napr. S. Wolff (2008) v svojej správe pre Európske centrum pre otázky menšín, podľa ich pôvodu, rozlišuje tradičné národnostné menšiny (etnické skupiny, ktoré žijú na území jedného štátu a súčasne ich spájajú vzťahy etnického príbuzenstva k titulárnemu národu iného – často susedného – štátu, napr. Maďari na Slovensku a v Rumunsku), transnárodnostné menšiny (etnické skupiny, ktorých pôvodná domovina presahuje hranice viacerých štátov, ale v žiadnom z nich nie je titulárnym národom, napr. Baskovia a Katalánci vo Francúzsku a Španielsku), domorodé menšiny (etnické skupiny pôvod-

---

10 <https://www.fuen.org/european-minorities/general/>

11 Recommendation 1201(1993). On an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. Council of Europe Parliamentary Assembly. <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/ta93/erec1201.htm>

ného obyvateľstva na území jedného štátu, v ktorých nie sú titulárnym národom, napr. Cornwallčania, Welshania vo Veľkej Británii, Korzičania a Bretónci vo Francúzsku), imigračné menšiny (imigračné vlny do Európy po roku 1945, osoby, ktoré nezískali občianstvo v hostiteľskej krajine, napr. obyvatelia zo štátov severnej Afriky vo Francúzsku, tureckí gastarbeiteri v Nemecku, súčasní migranti).

Permanentný spoločenský, politický i vedecký záujem o vývoj a postavenie menšín v európskych krajinách umocňuje skutočnosť, že z 28 súčasných členských štátov EÚ väčšina (23) vznikla odtrhnutím od pôvodných štátnych útvarov, a to relatívne nedávno, prevažne v priebehu 19. a 20. storočia. Ani zostávajúcich päť (Veľká Británia, Španielsko, Francúzsko, Dánsko, Švédsko) vnútorné napätie celkom neobišlo, ako nasvedčujú súčasne udalosti v Škótsku a Katalánsku. Istú úlohu, a to nie celkom zamýšľaným smerom, tu zohrala i doktrína EÚ, konkrétnejšie jej Komisie, známa pod heslom „Európa regiónov“ (napr. Borrás-Alomar, Christiansen, Rodríguez-Pose, 1994), keď vedľajším efektom strategického zámeru posilňovania kompetencií Európskej komisie na úkor členských štátov a ich vlád v období rozširovania EÚ, sa ukázalo stimulovanie „regionálnych“ záujmov na rôznych úrovniach.

Za základné nástroje zabezpečenia statusu a potrieb národnostných/etnických menšín v Európe sa považujú Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín (Framework Convention for the Protection of National Minorities), ku ktorému sa SR pripojila 14. septembra 1995 a Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (European Charter for Regional or Minority Languages), v mene SR podpísaná 20. februára 2001.

Ďalším nástrojom, ktorý má prispievať k systematickému sústreďovaniu informácií o živote minorít, sú špecializované európske organizácie a agentúry angažované čiastočne a/alebo výlučne v tomto zameraní, napr. Agentúra pre základné práva (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights),¹² výskumné centrá pre štúdium menšín, spoločne založené niekoľkými krajinami a postupne rozširujúce svoj záber na teritórium Európy, napr. Európske centrum pre otázky menšín (ECMI – European Centre for Minority Issues),¹³ alebo iniciatívne dobrovoľnícke združenia, orientované na mapovanie a internetovú prezentáciu informácií o menšinách, napr. Eurominority.eu.¹⁴

Iným rozmerom posudzovania vývoja stavu v oblasti života menšín sú údaje, systematicky získavané prostredníctvom medzinárodných komparatívnych sociálnych prieskumov. V rokoch 2002/2003 z iniciatívy EUMC (European Monitoring Centre of Racism and Xenophobia) sa Eurobarometer¹⁵ a novovznikajúci európsky výskumný program ESS Európska sociálna sonda, European Social Survey)¹⁶ zamerali na postoje majority k menšinám a imigrantom v európskych krajinách. Ďalším príkladom môže byť už spomínaná FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), ktorá

12 <http://fra.europa.eu/en/about-fra>

13 <http://www.ecmi.de/about/about-ecmi/>

14 <http://www.eurominority.eu/version/eng/index.asp>

15 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_168_exec.sum_en.pdf

16 http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round1/fieldwork/source/ESS1_source_main_questionnaire.pdf

v r. 2008 uskutočnila prvú a v r. 2015 druhú vlnu EU-MIDIS (European Union Minorities and Discrimination Survey) v 28 členských krajinách EÚ. Dáta získané v EU-MIDIS I. (2010)¹⁷ i z EU-MIDIS II. (2017)¹⁸ boli publikované v záverečných správach.

Dôležitosť etnickej (menšinovej) problematiky na Slovensku pramení zo samotného multi-etnického zloženia slovenského obyvateľstva a reálnej koexistencie slovenskej majority a príslušníkov jednotlivých národností. Etnická stratifikácia spoločnosti je prirodzeným zdrojom rozdielnych pohľadov na riešenie vnútropolitického diania a smerovanie národnostnej politiky štátu. Plnenie záväzkov, vyplývajúcich z Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín (Framework Convention for the Protection of National Minorities) sa v signatárskych krajinách pravidelne kontroluje. Informácie z výsledkov monitorovacieho procesu, uskutočňovaného v stanovených intervaloch (v prípade Rámcového dohovoru sa v SR uskutočnili päťkrát, v r. 1999, 2004, 2009, 2014, 2019) sa v relevantných orgánoch prerokávajú a zverejňujú – v našom prípade všetky dokumenty sú verejne dostupné na stránke Ministerstva zahraničných vecí SR.¹⁹ Monitorovacie správy krajín referujú o plnení dohovoru vcelku, a podrobne o každom jednotlivom článku (18) z jeho ťažiskových častí (I. a II.). V rámci tohto hodnotiaceho procesu nejde o jednosmernú ulicu podávania raportov:

- po oboznámení sa s textom správy delegácia Poradného výboru expertov Rady Európy²⁰ navštívi krajinu;
- následne výbor expertov spracuje svoje Stanovisko k monitorovacej správe vrátane odporúčaní;
- v ďalšom kroku vláda krajiny prostredníctvom svojich orgánov spracuje Komentár k textu stanoviska Poradného výboru;
- na základe vypracovaných dokumentov Výbor ministrov Rady Európy prijíma a 2/3 väčšinou schvaľuje Rezolúciu o implementácii Rámcového dohovoru v danej krajine.

Zo spoločných explicitných aj implicitných znakov stanovísk poradného výboru k piatim monitorovacím správam zo Slovenska, ako aj zo stanovísk adresovaným ostatným signatárskym krajinám, možno – podľa nášho názoru – vyvodit' určité zovšeobecnenia:

1. Ochrana národnostných menšín, ich práv a slobôd nie je len vnútroštátnou záležitosťou, ale spadá i do sféry **medzinárodnej spolupráce** (to je aj základný dôvod ingerencie Rady Európy).
2. **Zodpovednosť za stav v tejto oblasti nesie štát**, ktorý prostredníctvom vlády a jej orgánov má realizovať opatrenia rešpektujúce odporúčania a pravidelne informovať Radu Európy/ostatné krajiny o plnení dohovoru.
3. Starostlivosť o postavenie etnických minorít je **úloha permanentná**. Skúsenosti z monitorovacích správ rôznych krajín správ poukazujú aj na príklady protismer-

---

17 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-fra-2011_eu_midis_en.pdf

18 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf

19 https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

20 <https://www.coe.int/en/web/minorities/advisory-committee>

ného pohybu (efektívne riešenia sa nahradia menej efektívnymi, prípadne sa zrušia celkom).

4. Z pohľadu pôsobenia vnútro-štátnych inštitúcií je zabezpečenie fungovania a ďalšieho rozvoja etnických minorít **úloha prierezová**, komplexná. Vyžaduje si koordinované aktivity relevantných inštitúcií verejnej správy – t. j. štátnych aj samosprávnych orgánov.
5. Osobitná pozornosť sa venuje procesom, ktoré vyjadrujú z pohľadu Rady Európy žiaduci posun **od etatizmu k sebaregulácii**.
6. Prijatím vhodnej legislatívy proces nekončí, ale začína. Rozhodujúcou fázou sú procesy **implementácie**, pričom aktuálny stav a tendencie vývoja by mali byť systematicky analyzované (vedecký výskum).

Problematika postavenia menšín a ich participácie na rozvoji slovenskej spoločnosti doposiaľ patrila k významným, v niektorých obdobiach i vyhroteným, témam odborného a politického diskurzu na Slovensku. Aj preto je žiaduce jej systematické vedecké štúdium. Nosnou ideou projektu APVV-15-0475 *Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020 – TESS2)* je porovnanie aktuálneho stavu v reflexii národnostných vzťahov s výsledkami, ktoré boli získané v rámci úlohy podporenej štátnym programom výskumu a vývoja 2003/2005 pod názvom: „*Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti*“²¹. Prvý zber údajov sa uskutočnil v mesiacoch november 2004 – január 2005 na vzorke 1280 respondentov (8x160 osôb) z 8 súborov – Maďari, Rusíni, Ukrajinci, Nemci, Rómovia, Poliaci, Česi a Slováci žijúci v národnostne zmiešaných oblastiach SR. Druhý zber údajov sa uskutočnil v období júl – október 2017.

Základnou aplikovanou metodikou empirického výskumu bol dotazník. V jeho konštrukcii bol aplikovaný prístup „etic/emic“, t. j. hľadanie spoločných znakov všetkých zúčastnených a súčasne prihliadanie na vnímanie stavu vecí z vnútornej pozície minoritného spoločenstva, pričom sa bral zreteľ na individuálnu i skupinovú reflexiu názorov a postojev. Štruktúrovaný dotazník okrem identifikátorov osoby obsahoval 57 otázok, zoskupených do 4 oblastí:

- a. Etnicita – táto časť dotazníka obsahovala otázky orientované na zistenie jazykovej orientácie a komunikácie respondenta; sledovanie médií, čítanie beletrie, používanie internetu; skupina otázok sa zameriavala na oblasť etnickej identity (hrdosť, prežívanie príslušnosti k rôznym sociálnym zoskupeniam na mikro- mezo- a makrosociálnej úrovni, hodnotenie existujúcich podmienok pre rozvoj etnickej identity a námety na zmeny).
- b. Medzietnické vzťahy – blok otázok sa zameriaval na hodnotenie vnútorných vzťahov minority; vzťahy v regióne; vzájomné vzťahy medzi minoritami; etnické auto- a hetero-stereotypy; hodnotenie vzťahov SR k susedným krajinám; očakávania budúceho vývoja medzietnických vzťahov.

21 HOMIŠINOVÁ, M. – VÝROST, J. (eds.). (2005) *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV.

- c. Právna regulácia – táto časť metodiky zisťovala hodnotenie aktuálnej situácie v SR v garantovaní práv etnických spoločenstiev; hodnotenie plnenia garancií základných práv a slobôd; názory na to, na akej úrovni by sa mali riešiť otázky života minorít (od regionálnej po medzinárodnú); názory na to, ktoré orgány by mali rozhodovať v otázkach rozvoja kultúry minorít.
- d. Aktuálne otázky spoločenského života – názory respondentov na niektoré aktuálne otázky spoločenského života sme špecifikovali v dvoch blokoch, zameraných na: oblasť verejného života a oblasť národnostného života. V oblasti verejného života sme pozornosť venovali posúdeniu angažovanosti minority vo verejnom živote z optiky respondentov a ich dôvere, prejavenej voči základným inštitúciám štátu. V prípade otázok zameraných na aktuálne otázky života menšín sme upriamili pozornosť na postoje, týkajúce sa otázok územnosprávneho členenia a autonómie, tzv. Benešove dekréty, ako i na aktuálne trendy v otázke vnímania potenciálnych dôvodov mobility z miesta bydliska.

3 Vzorka / Účastníci výskumu

V súlade s cieľom projektu sa v roku 2017 uskutočnil zber údajov, ktorý v hlavných ukazovateľoch replikoval dizajn výskumu z roku 2004. V tejto záverečnej správe budú teda analyzované iba empirické údaje získané od etnických skupín, ktoré boli oslovené v oboch kolách zberu dát.²²

Analyzovaný súbor v roku 2017 tvorilo 1151 respondentov. Objektom výskumu boli Slováci z národnostne zmiešaných lokalít a 6 etnických spoločenstiev žijúcich na Slovensku – Maďari, Nemci, Rómovia, Rusíni, Ukrajinci, Česi. V rámci jednotlivých skupín boli respondenti vyberaní kvótnym výberom na základe nasledujúcich kritérií:

- ukazovateľ národnosti, t. j. verbálna deklarácia príslušnosti k menšine,
- vekové skupiny,
- pohlavie (muži, ženy),

podľa údajov zo sčítania obyvateľov z roku 2011.

Celkovo sa výskumu v roku 2017 zúčastnilo 588 žien a 563 mužov, priemerný vek žien bol na úrovni $M=45,00$, $SD=15,52$ a mužov $M=44,79$, $SD=16,56$. Priemerné hodnoty veku uvádzame v tabuľke 3.1.

Tabuľka 3.1: Priemerný vek respondentov podľa etnicity a pohlavia

	muži			ženy		
	priemer	počet	SD	priemer	počet	SD
slovenská	40,97	76	16,146	44,77	86	16,819
maďarská	43,49	71	16,027	47,55	94	15,335
rómska	35,14	80	13,776	37,21	80	14,610
ukrajinská	46,08	74	16,053	46,79	86	11,948
rusínska	43,80	79	15,942	41,27	81	15,063
nemecká	54,69	108	15,328	48,97	71	17,293
česká	45,71	75	15,733	48,00	90	14,439
Spolu	44,79	563	16,562	45,00	588	15,518

Zber údajov sa uskutočnil v mesiacoch júl – október 2017. Dáta boli zbierané anketármi agentúry Median SK formou osobných rozhovorov.

22 V roku 2004 boli do výskumu zapojení respondenti, ktorí sa hlásili k národnosti maďarskej, rómskej, rusínskej, ukrajinskej, nemeckej, českej, židovskej a slovenskej (z národnostne zmiešaných oblastí). Keďže pri získavaní osôb židovskej národnosti do výskumnej vzorky nebolo možné dodržať stanovené vekové kvóty v stredných a nižších vekových kategóriách, v roku 2017 sme do vzorky respondentov z tejto etnickej skupiny nezahrnuli.

Vzdelanie respondentov uvádzame v tabuľke 3.2. Vzhľadom na to, že vzdelanie nebolo parametrom pre kvótny výber, výsledná variabilita predstavuje viac štruktúru vzdelania účastníkov výskumu, ako jednotlivých etník, žijúcich na území SR. Relatívne podobnú úroveň vzdelania účastníkov výskumu možno identifikovať u Slovákov a Maďarov s rozličným zastúpením stredoškolsky vzdelaných. Naopak, odlišnú distribúciu vzdelania sme zaznamenali u rómskych respondentov s dominanciou základného vzdelania. Ďalšiu skupinu respondentov tvorili Ukrajinci a Poliaci s prevahou stredoškolského vzdelania najmä s maturitou. Najväčší podiel vysokoškolsky vzdelaných respondentov sme zaznamenali medzi Rusínmi, Čechmi a Nemcami.

Tabuľka 3.2: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov a vzdelania v %

	základné	stredoškolské bez maturity	stredoškolské s maturitou	vysokoškolské
slovenská	1,9	21,0	45,1	16,0
maďarská	18,2	37,0	33,9	10,9
rómska	60,0	25,6	12,5	1,9
ukrajinská	10,0	28,1	41,3	20,6
poľská	10,3	27,6	44,3	17,8
rusínska	7,5	16,3	40,0	36,3
nemecká	7,8	12,3	49,2	30,7
česká	4,2	25,5	40,0	30,3

Súbor z roku 2004 v našich komparatívnych analýzach teda predstavovali príslušníci majority a 6 minorít – Maďari, Nemci, Rómovia, Rusíni, Ukrajinci a Česi. Každú skupinu tvorilo 160 respondentov. Pri výbere členov jednotlivých skupín bol uplatnený kvótny výber z hľadiska veku respondentov, pritom v jednotlivých štyroch vekových kategóriách (15 – 34 rokov; 35 – 44 rokov; 45 – 55 rokov; 55 a viac rokov) na základe výsledkov sčítania obyvateľov Slovenska z roku 2001. Výskum sa uskutočnil v mesiacoch november 2004 až január 2005.

Základné údaje o oboch súboroch uvádzame v tabuľke 3.3.

Tabuľka 3.3: Kompozícia výskumného súboru podľa kola zberu, pohlavia, etnicity a vekových skupín

		1.kolo (2004)			2. kolo (2017)		
		muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu
slovenská	do 34 rokov	20	21	41	33	29	62
	35 – 44 rokov	18	20	38	13	14	27
	45 – 54 rokov	22	24	46	15	14	29
	55 a viac rokov	19	16	35	15	29	44
	Spolu	79	81	160	76	86	162

		1.kolo (2004)			2. kolo (2017)		
		muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu
maďarská	do 34 rokov	24	21	45	25	20	45
	35 – 44 rokov	17	19	36	12	21	33
	45 – 54 rokov	21	22	43	16	19	35
	55 a viac rokov	17	19	36	18	34	52
	Spolu	79	81	160	71	94	165
rómska	do 34 rokov	30	41	71	47	41	88
	35 – 44 rokov	29	21	50	10	13	23
	45 – 54 rokov	12	13	25	13	13	26
	55 a viac rokov	5	9	14	10	13	23
	Spolu	76	84	160	80	80	160
ukrajinská	do 34 rokov	15	17	32	16	14	30
	35 – 44 rokov	21	23	44	22	11	33
	45 – 54 rokov	23	21	44	11	40	51
	55 a viac rokov	25	14	39	25	21	46
	Spolu	84	75	159	74	86	160
rusínska	do 34 rokov	12	13	25	29	30	59
	35 – 44 rokov	19	22	41	13	15	28
	45 – 54 rokov	22	22	44	9	19	28
	55 a viac rokov	27	23	50	28	17	45
	Spolu	80	80	160	79	81	160
nemecká	do 34 rokov	9	10	19	14	19	33
	35 – 44 rokov	15	16	31	9	5	14
	45 – 54 rokov	20	18	38	23	19	42
	55 a viac rokov	37	35	72	62	28	90
	Spolu	81	79	160	108	71	179
česká	do 34 rokov	9	11	20	23	18	41
	35 – 44 rokov	7	12	19	8	16	24
	45 – 54 rokov	11	19	30	21	25	46
	55 a viac rokov	44	47	91	23	31	54
	Spolu	71	89	160	75	90	165
Spolu	do 34 rokov	119	134	253	187	171	358
	35 – 44 rokov	126	133	259	87	95	182
	45 – 54 rokov	131	139	270	108	149	257
	55 a viac rokov	174	163	337	181	173	354
	Spolu	550	569	1119	563	588	1151

Analýza skúmaných súborov na základe materinského jazyka potvrdila dominanciu vlastného jazyka u všetkých etník. Vo väčšine etník bola distribúcia jazykov takmer identická v oboch kolách. Maďarskí a ukrajinskí respondenti vykazovali v roku 2017 mierne vyšší výskyt používania slovenčiny. Odlišnú distribúciu v identifikácii materinského jazyka sme zaznamenali u Rómov, ktorí sa v roku 2004 hlásili najmä k slovenskému, rómskemu a maďarskému jazyku, v roku 2017 dominoval materinský jazyk rómsky.

Tabuľka 3.4: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity, kola zberu a materinského jazyka respondentov

		slovenský	maďarský	rómsky	ukrajinský	rusínsky	nemecký	český	iný
Slováci	1.kolo	95,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%	0,6%
	2.kolo	98,1%	1,2%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Maďari	1.kolo	0,0%	100%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	2.kolo	9,1%	90,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Rómovia	1.kolo	39,4%	28,1%	30,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
	2.kolo	15,0%	0,6%	84,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ukrajinci	1.kolo	0,6%	0,0%	0,0%	89,8%	7,6%	0,0%	0,0%	1,9%
	2.kolo	11,3%	0,0%	0,0%	83,8%	3,1%	0,0%	0,0%	1,9%
Rusíni	1.kolo	5,6%	0,0%	0,0%	1,2%	91,2%	0,0%	0,0%	1,9%
	2.kolo	8,1%	0,0%	0,0%	1,3%	90,6%	0,0%	0,0%	0,0%
Nemci	1.kolo	11,2%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	83,7%	0,0%	4,3%
	2.kolo	8,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	91,6%	0,0%	0,0%
Česi	1.kolo	11,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	84,4%	3,7%
	2.kolo	9,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,2%	89,1%	0,0%

V ďalšej časti bola analyzovaná etnicita rodičov respondentov, ktorú pre jednotlivé kolá zberu uvádzame v tabuľkách 3.5 a 3.6. Pre oboch rodičov v zásade platí, že patria k rovnakej národnosti ako respondenti. Jednotlivé etniká sa len líšia v miere etnickej homogenity. Slovenskí respondenti dosahovali 90 % úroveň. 80 % sme zaznamenali u Maďarov, Rómov, Rusínov a Čechov. Maďari a Česi žijúci na Slovensku zároveň vykazovali nižšiu mieru etnickej homogenity v roku 2017. Vo všetkých skupinách sme (okrem Rusínov a Rómov) zaznamenali vyšší podiel rodičov slovenskej národnosti v roku 2017. Etnická príslušnosť rodičov Rómov dosahovala obdobné parametre ako pri otázke materinského jazyka. Kým v roku 2004 bola proklamovaná národnostná príslušnosť rodičov najmä slovenská, maďarská a rómska, v roku 2017 jednoznačne dominovala rómska etnicita rodičov a kopírovala tak výsledky ostatných etník.

Tabuľka 3.5: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov, kola zberu a etnicity matky

		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká	iná	N/A
Slováci	1.kolo	86,2%	5,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%	5,7%	0,6%	0,0%
	2.kolo	92,6%	4,9%	1,2%	0,0%	0,0%	0,0%	1,2%	0,0%	0,0%
Maďari	1.kolo	1,2%	98,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	2.kolo	17,6%	78,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	0,0%	1,8%
Rómovia	1.kolo	46,7%	26,7%	24,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	0,0%
	2.kolo	20,6%	0,0%	78,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%
Ukrajinci	1.kolo	8,8%	0,0%	0,0%	66,0%	17,6%	0,0%	0,0%	7,6%	0,0%
	2.kolo	23,8%	1,3%	0,0%	70,6%	3,1%	0,0%	0,0%	0,6%	0,6%
Rusíni	1.kolo	16,0%	0,0%	0,0%	3,2%	79,5%	0,0%	0,0%	1,2%	0,0%
	2.kolo	13,1%	1,3%	0,0%	1,9%	81,3%	0,6%	0,0%	0,0%	1,9%
Nemci	1.kolo	22,5%	3,7%	0,0%	0,0%	0,0%	73,1%	0,0%	0,6%	0,0%
	2.kolo	29,6%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	67,0%	0,6%	1,7%	0,0%
Česi	1.kolo	9,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	89,0%	1,3%	0,0%
	2.kolo	19,4%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	78,2%	0,0%	1,2%

Tabuľka 3.6: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov, kola zberu a etnicity otca

		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká	iná	N/A
Slováci	1.kolo	88,0%	5,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	5,7%	0,6%	0,0%
	2.kolo	90,1%	8,0%	0,6%	0,0%	0,6%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%
Maďari	1.kolo	0,6%	99,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	2.kolo	10,3%	87,3%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	1,2%
Rómovia	1.kolo	44,6%	27,7%	24,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%	2,7%	0,0%
	2.kolo	6,9%	1,3%	90,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Ukrajinci	1.kolo	1,9%	0,0%	0,0%	76,6%	12,0%	0,0%	0,0%	9,6%	0,0%
	2.kolo	16,3%	1,3%	0,0%	78,8%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Rusíni	1.kolo	14,4%	0,0%	0,0%	3,9%	80,4%	0,0%	0,6%	0,6%	0,0%
	2.kolo	8,1%	0,0%	0,0%	3,1%	85,6%	0,0%	0,0%	0,6%	2,5%
Nemci	1.kolo	24,4%	7,5%	0,0%	0,0%	0,0%	67,5%	0,0%	0,6%	0,0%
	2.kolo	19,0%	1,1%	0,0%	0,6%	0,0%	77,1%	0,6%	1,7%	0,0%
Česi	1.kolo	10,4%	0,6%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	85,7%	2,5%	0,0%
	2.kolo	24,8%	0,6%	0,0%	0,6%	1,2%	2,4%	68,5%	0,0%	1,8%

Štruktúra etnickej príslušnosti partnerov respondentov referuje o relatívnej homogenosti partnerstiev v rámci jednotlivých etnických skupín. Pre všetky skupiny platí dominantná orientácia na vlastné etnické spoločenstvo a na majoritu. Pre slovenských a maďarských respondentov platí dominantná orientácia k vlastnému etniku a k sebe navzájom. Rovnako to platí aj pre rómskych respondentov. Pre ostatné etniká je dominantná orientácia na majoritu a k vlastnému spoločenstvu.

Tabuľka 3.7: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov a etnicity partnera/ky

	slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	poľská	rusínska	nemecká	česká	iná	NA:
Slováci	56,8%	9,3%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	1,2%	0,0%	31,5%
Maďari	25,5%	50,3%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	23,6%
Rómovia	23,1%	1,9%	46,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	28,7%
Ukrajinci	58,1%	0,6%	0,0%	20,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	20,6%
Rusíni	33,1%	0,0%	0,0%	2,5%	0,6%	30,6%	0,0%	0,0%	1,3%	31,9%
Nemci	67,6%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	19,6%	0,0%	0,0%	12,3%
Česi	54,5%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	22,4%	0,0%	21,2%

Tabuľka 3.8: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov, kola zberu a materinského jazyka matky

		slovenský	maďarský	rómsky	ukrajinský	rusínsky	nemecký	český	iný
Slováci	1. kolo	83,1%	5,0%	0,0%	0,6%	0,0%	3,1%	7,5%	0,6%
	2. kolo	92,0%	4,9%	1,2%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%
Maďari	1. kolo	0,0%	98,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%
	2. kolo	17,6%	78,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	2,4%
Rómovia	1. kolo	30,0%	28,7%	38,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%
	2. kolo	23,8%	0,0%	74,4%	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%	0,6%
Ukrajinci	1. kolo	6,3%	0,0%	0,0%	71,1%	17,0%	0,0%	0,0%	5,7%
	2. kolo	22,5%	0,0%	1,3%	70,6%	3,8%	0,0%	0,0%	1,9%
Rusíni	1. kolo	7,6%	0,0%	0,0%	1,9%	88,6%	0,0%	0,0%	1,9%
	2. kolo	15,0%	1,3%	0,0%	1,9%	79,4%	0,6%	0,0%	1,9%
Nemci	1. kolo	16,9%	5,0%	0,0%	0,0%	0,0%	75,0%	0,0%	3,1%
	2. kolo	30,2%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	68,2%	0,6%	0,0%
Česi	1. kolo	8,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	88,6%	1,9%
	2. kolo	19,4%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	78,8%	0,6%

S ohľadom na etnicitu respondentov bol súčasne sledovaný aj materinský jazyk rodičov, výsledky ktorých uvádzame v tabuľkách 3.8 a 3.9. V tomto kontexte možno identifikovať pomerne vysokú jazykovú homogenitu v rámci jednotlivých etníc. Okrem majority sme zaznamenali pomerne vysokú jazykovú homogenitu aj u ostatných etníc. Výsledky však naznačujú mierne zmeny v sledovanom období. Takmer u všetkých minorít (okrem Rómov) pribudli rodičia z majority, čo mierne znížilo ich jazykovú homogenitu. To sa najviac prejavilo u Maďarov žijúcich na Slovensku.

Tabuľka 3.9: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov, kola zberu a materinského jazyka otca

		slovenský	maďarský	rómsky	ukrajinský	rusínsky	nemecký	český	iný
Slováci	1. kolo	83,8%	7,5%	0,0%	0,6%	0,6%	0,6%	5,6%	1,2%
	2. kolo	90,7%	7,4%	0,6%	0,0%	0,6%	0,6%	0,0%	0,0%
Maďari	1. kolo	0,0%	100%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	2. kolo	11,5%	85,5%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%	1,8%
Rómovia	1. kolo	30,7%	31,3%	36,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%	0,7%
	2. kolo	10,6%	1,3%	86,9%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,6%
Ukrajinci	1. kolo	0,0%	0,0%	0,0%	76,9%	17,3%	0,0%	0,0%	5,8%
	2. kolo	15,6%	0,6%	0,0%	78,1%	3,1%	0,0%	0,0%	2,6%
Rusíni	1. kolo	6,3%	0,0%	0,0%	3,2%	89,2%	0,0%	0,6%	0,6%
	2. kolo	6,9%	0,0%	0,6%	2,5%	86,3%	0,0%	0,0%	3,8%
Nemci	1. kolo	16,9%	7,5%	0,0%	0,0%	0,0%	75,0%	0,0%	0,6%
	2. kolo	19,6%	1,1%	0,0%	0,6%	0,6%	77,7%	0,6%	0,0%
Česi	1. kolo	10,2%	0,6%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	87,3%	1,2%
	2. kolo	24,8%	0,0%	0,0%	0,0%	1,2%	3,0%	70,3%	0,6%

Materinský jazyk partnerov a partneriek respondentov dokumentuje predchádzajúce zistenia o dominantnej orientácii na vlastné etnické spoločenstvo a majoritu v partnerských vzťahoch.

Tabuľka 3.10: Kompozícia výskumného súboru podľa etnicity respondentov a materinského jazyka partnera/ky

	slovenský	maďarský	rómsky	ukrajinský	poľský	rusínsky	nemecký	český	iný	NA
Slováci	55,6%	9,9%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	33,3%
Maďari	26,7%	50,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	23,0%
Rómovia	23,8%	1,9%	46,3%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	27,5%
Ukrajinci	57,5%	0,0%	0,0%	21,3%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	20,6%
Rusíni	33,8%	0,0%	0,0%	1,9%	1,3%	30,0%	0,6%	0,0%	1,3%	31,3%
Nemci	68,7%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	19,6%	0,0%	0,0%	11,2%
Česi	54,5%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	22,4%	0,0%	21,2%

4 Etnicita

Neoddeliteľnou súčasťou sociálnej identity jedinca je etnicita. V posledných desaťročiach sa prejavuje nezvyčajný nárast záujmu o túto problematiku. Termín etnicita sa dostal do popredia v 50. rokoch minulého storočia ako označenie ľudí patriacich do rovnakého spoločenstva, zdieľajúcich kultúrne zvyky, náboženstvo a jazyk. Významnou zložkou etnického uvedomenia je predstava o spoločnom pôvode jednotlivých členov skupiny, t.j. spoločná historická skúsenosť. Jednotlivé etnické spoločenstvá uchovávajú svoju historickú tradíciu, kultúru, jazykové a teritoriálne faktory. K dôležitým faktorom pôsobiacim na etnicitu patria aj fyzické črty a vierovyznanie. Vďaka týmto spoločným znakom si členovia etnika uvedomujú svoju jedinečnosť a odlišnosť od ostatných skupín. Etnicita sa utvára na základe kultúrnej identity. Vo výskume sme zo zložitého komplexu otázok etnickej identity upriamili pozornosť na tri problémové okruhy:

- jazykové kompetencie;
- uvedomenie etnicity;
- oblasť masmédií a kultúry.

V rámci týchto tematických blokov sme v metodike výskumu formulovali otázky na zistenie miery osobnej aj skupinovej etnickej identifikácie, názorovej orientácie na problémy jazyka (otázky bilingvizmu) a kultúry (bikultúrnosti prostredia), ale zaujímal nás aj ich odraz v praktickom živote sledovaných etnických spoločenstiev (správanie a konanie, jazyková komunikácia, kultúrna angažovanosť).

4.1 Jazykové kompetencie

Dôležitým faktorom pri skúmaní rôznych aspektov etnicity a s ňou súvisiacich fenoménov je jazyk a s ním spojené fenomény. V etnických súvislostiach sa jazyk považuje nielen za nosič informácií a vzájomných interakcií, ale aj spôsob šírenia etnicity a z toho odvodenej etnickej kultúry, identity, ako aj medzigeneračných transakcií. V súvislosti s touto témou sme sa zamerali na oblasti:

- jazykovú orientáciu a komunikáciu v situačnom kontexte (privátna sféra),
- jazykovú orientáciu a komunikáciu v situačnom kontexte (verejná sféra),
- identifikáciu názorov na aplikovanie jazyka minorít.

4.1.1 Jazyková orientácia a komunikácia v situačnom kontexte (privátna sféra)

Prvý okruh bol prezentovaný položkami, ktoré sa zameriavali na objektívne a subjektívne jazykové kompetencie jednotlivých respondentov a ich osobné vnímanie jazykových kompetencií príslušníkov vlastnej menšiny v komparácii s ovládaním a používaním jazyka majority.

Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili?

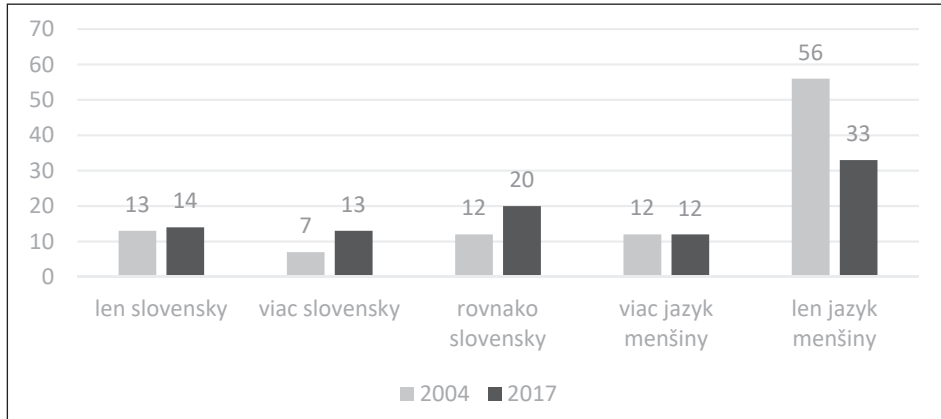
- Len slovensky
- Viac slovensky ako jazyk menšiny
- Rovnako slovensky ako jazyk menšiny
- Viac jazyk menšiny ako slovensky
- Len jazyk menšiny

Takto konštruovaná otázka bola položená v rámci šiestich kontextov (jazyk používaný s rodičmi, s manželom/manželkou, s deťmi, s vnúčatami, s príbuznými a známymi, s priateľmi), ktoré sú prezentované v nasledujúcich tabuľkách. V nich sú zobrazené percentuálne zastúpenia frekvencií volieb jednotlivých odpovedí pre jednotlivé národnosti, rovnako ako aj v jednotlivých kolách zberu dát (2004 a 2017).

Tabuľka 4.1: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku:
„Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s rodičmi?“

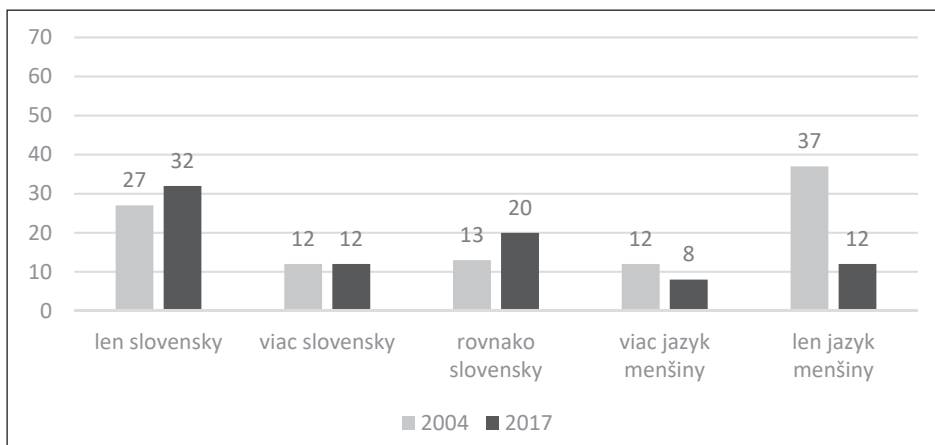
národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	0	20	0	1	4	8
	2017	3	5	6	4	4	11
Viac slovensky	2004	0	9	2	5	11	10
	2017	12	15	20	10	13	10
Rovnako slovensky	2004	6	22	6	7	29	7
	2017	18	33	27	16	26	22
Viac jazyk menšiny	2004	9	17	6	13	27	6
	2017	17	22	12	12	17	7
Len jazyk menšiny	2004	86	32	86	73	28	69
	2017	50	25	35	58	40	49

Ako je viditeľné pri tabuľke 4.1, jednotlivé národnosti sa odlišujú ako medzi sebou, tak medzi jednotlivými kolami zberu. V menšinovom prostredí sa evidentne viac používa pri komunikácii s rodičmi jazyk minority než majority, avšak pri jednotlivých menšinách dochádza k viacerým zaujímavostiam. Zatiaľ čo každá menšina preferuje používanie len vlastného jazyka, táto preferencia je najsilnejšia pri maďarskej a rusínskej národnosti, zatiaľ čo najslabšia pri rómskej a ukrajinskej. Z opačného konca je zjavné že komunikáciu iba v slovenčine preferuje od 3 % do 11 % respondentov jednotlivých národností pri pohľade na dáta z roku 2017, zatiaľ čo v roku 2004 to je od 0 % po 20 %. Zaujímavou sa v tomto období javí byť rómska menšina, ktorej hodnoty sú menej vyhranené než u ostatných menšín. Na grafe 4.1 je zobrazené porovnanie hodnôt zastúpenia preferovaných kategórií medzi rokmi 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín.

Graf 4.1: Porovnanie preferencií ohľadom používaného jazyka medzi rokmi 2004 a 2017 (%)**Tabuľka 4.2:** Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s manželom/manželkou?“

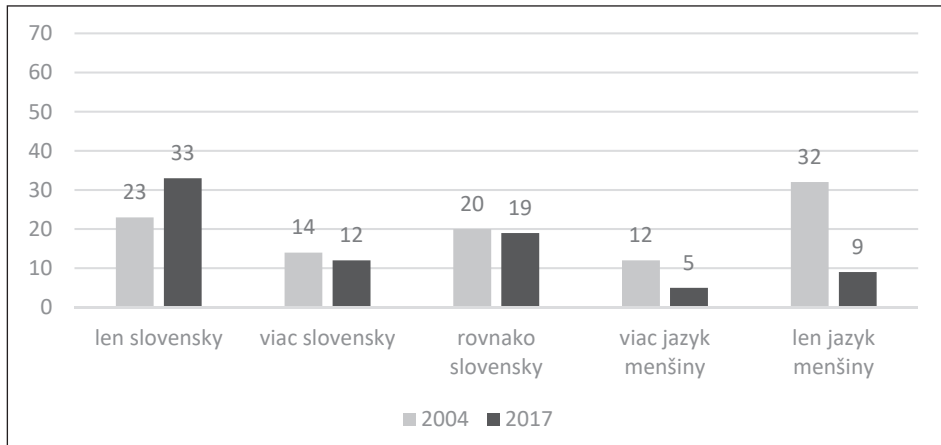
národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	1	27	13	26	35	36
	2017	18	14	43	32	42	17
Viac slovensky	2004	2	10	9	13	31	9
	2017	9	16	16	18	15	17
Rovnako slovensky	2004	5	26	11	4	13	21
	2017	20	31	29	20	28	39
Viac jazyk menšiny	2004	19	8	9	15	8	12
	2017	19	19	3	8	8	9
Len jazyk menšiny	2004	73	28	58	42	12	22
	2017	33	20	8	22	8	19

V tabuľke 4.2 sú zobrazené preferencie ohľadom používaného jazyka pri komunikácii v rámci manželstva alebo partnerstva. Pri porovnaní jednotlivých preferencií medzi dvoma kolami zberu dát (graf 4.2) je evidentnejší časový rozdiel v týchto preferenciách. Došlo k určitej inverzii týchto hodnôt, zatiaľ čo v rámci obdobia 2004 bola silnejšia preferencia menšinového jazyka v tomto kontexte (37 %), v roku 2017 je najčastejšie používaným jazykom v rámci manželstva (s 27 % zastúpením) výsostne majoritný jazyk.

Graf 4.2: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s manželom/manželkou?***Tabuľka 4.3:** *Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s deťmi?“*

národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	0	33	12	28	15	25
	2017	18	17	51	38	40	30
Viac slovensky	2004	2	13	6	16	36	16
	2017	12	25	15	18	21	13
Rovnako slovensky	2004	7	20	19	23	32	25
	2017	25	27	26	22	31	35
Viac jazyk menšiny	2004	18	9	13	11	8	13
	2017	14	14	3	6	3	5
Len jazyk menšiny	2004	73	25	51	22	9	22
	2017	31	17	5	15	5	16

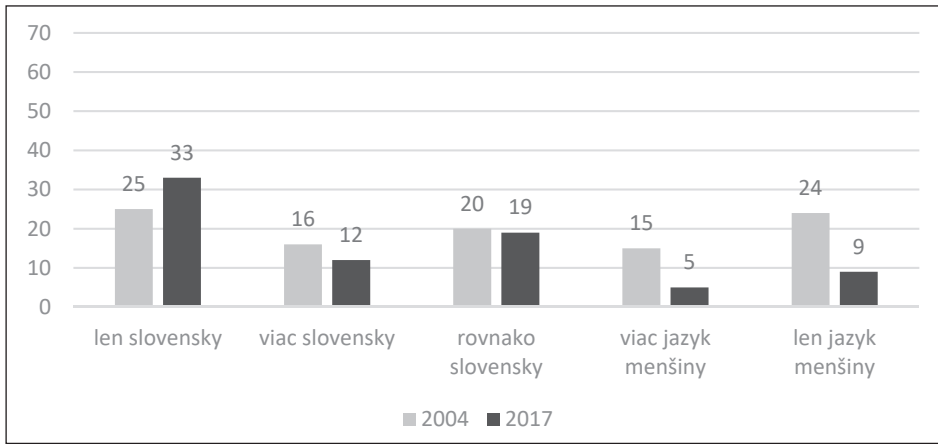
V tabuľke 4.3 sú zobrazené hodnoty týchto preferencií v kontexte komunikácie s deťmi. Oproti predchádzajúcim variantom je prítomná výraznejšia podobnosť s komunikáciou s rodičmi. Tento jav by mohol indikovať užívanie toho istého jazyka v rámci nukleárnej rodiny, avšak s rozdielnou valenciou pri rodičoch. V grafe 4.3 sú vyobrazené porovnania týchto hodnôt, kde sa potvrdzuje časová stabilita podobná s prezentovanými hodnotami v rámci manželstva/partnerstva.

Graf 4.3: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s deťmi?*

V tabuľke 4.4 sú zobrazené percentuálne zastúpenia komunikačných preferencií v kontexte vnúchat, a následne v grafe 4.4 je porovnanie týchto celkových hodnôt medzi rokmi 2004 a 2017. Tieto vizualizácie utvrdzujú predpoklad vyslovený v predchádzajúcom odseku, t. j. o komunikáciách v rámci nukleárnej rodiny väčšinou v jazyku majority, zatiaľ čo komunikácie s rodičmi a deťmi sa nachádzajú na úrovni menšinového jazyka.

Tabuľka 4.4: *Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s vnúchatami?“*

národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	0	32	6	45	21	29
	2017	27	11	65	43	68	35
Viac slovensky	2004	0	5	6	18	43	21
	2017	19	24	14	16	10	13
Rovnako slovensky	2004	15	30	25	15	15	25
	2017	22	29	18	29	13	39
Viac jazyk menšiny	2004	33	8	27	8	10	5
	2017	6	16	1	4	2	4
Len jazyk menšiny	2004	52	24	35	15	11	19
	2017	25	20	3	8	8	10

Graf 4.4: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s vnúčatami?*

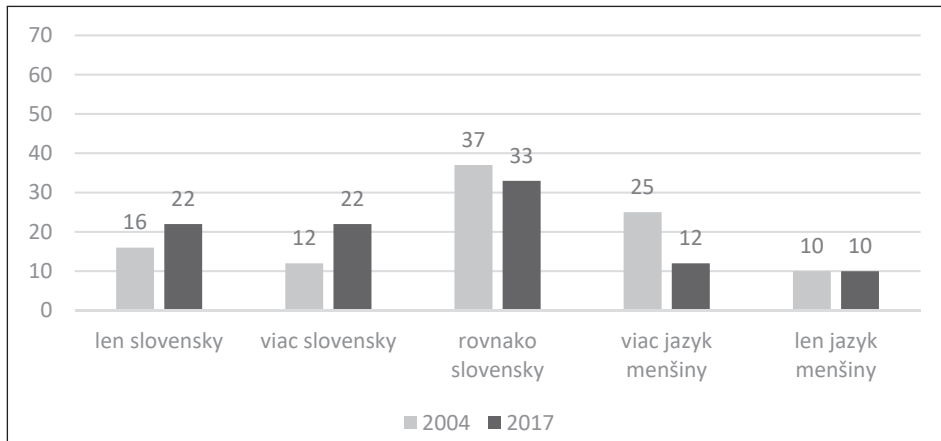
Tabuľka 4.5 predostiera komunikáciu so širšou rodinou a známymi. Keďže doteraz bol prezentovaný obraz nukleárnej rodiny, momentálne sa snažíme porozumieť širšiemu kontextu vzťahov. Prvý pohľad na tieto dáta indikuje stratu jasnej preferencie či menšinového alebo majoritného jazyka, a hodnoty sa koncentrujú okolo stredu škály, rovnako pre oba jazyky. Graf 4.5 opäť prezentuje časové porovnanie, ktoré ukazuje na podobnosť týchto preferencií v rámci oboch kôl zberu.

Tabuľka 4.5: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s príbuznými a známymi?“

národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	0	18	2	1	17	14
	2017	6	8	23	6	18	20
Viac slovensky	2004	1	10	3	9	34	24
	2017	15	22	33	16	38	17
Rovnako slovensky	2004	30	34	62	42	32	34
	2017	44	35	34	46	28	40
Viac jazyk menšiny	2004	55	25	26	35	15	12
	2017	17	20	6	16	11	10
Len jazyk menšiny	2004	14	13	8	14	1	15
	2017	18	15	4	16	5	13

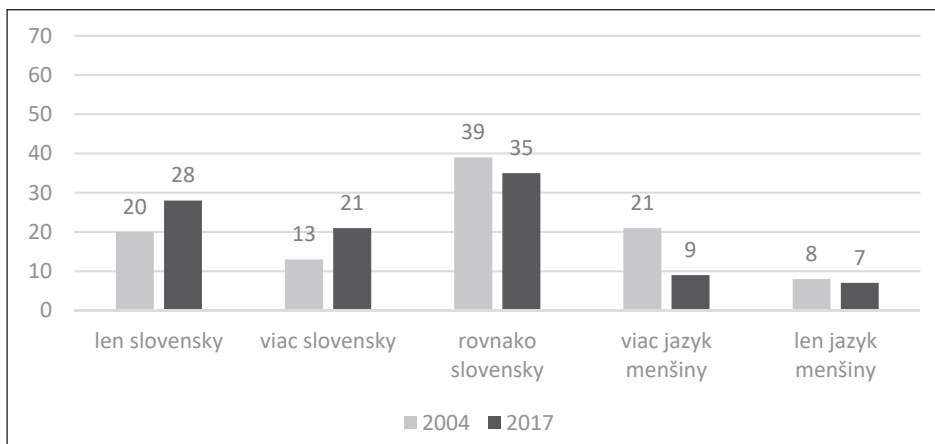
Graf 4.5: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s príbuznými a známymi?*

Posledná oblasť v rámci tohto kontextu je komunikačná preferencia v kontakte s priateľmi. Tieto hodnoty sú prezentované v tabuľke 4.6, a porovnanie rokov 2004 a 2017 v grafe 4.6. Na prvý pohľad je evidentná podobnosť medzi touto oblasťou a oblasťou komunikácie s príbuznými a známymi, s preferenciami strednej oblasti, reprezentujúcou rovnomerné používanie jazyka ako menšinového tak majoritného.

Tabuľka 4.6: *Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s priateľmi?“*

národnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu						
Len slovensky	2004	0	25	5	2	25	23
	2017	10	10	28	14	32	24
Viac slovensky	2004	1	8	3	14	39	18
	2017	15	23	32	21	27	18
Rovnako slovensky	2004	36	36	68	52	25	34
	2017	45	39	34	49	33	38
Viac jazyk menšiny	2004	53	23	18	22	9	11
	2017	14	17	4	9	6	8
Len jazyk menšiny	2004	11	8	6	10	1	14
	2017	16	11	2	8	2	12

Graf 4.6: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte, resp. ste hovorili s priateľmi?*

4.1.2 Jazyková orientácia a komunikácia v situačnom kontexte (verejná sféra)

Druhou položkou ktorá reprezentuje oblasť používaného jazyka v osobnej rovine je otázka na aktuálne používaný jazyk v rôznych kontextoch:

„Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti?“

- Len slovensky
- Viac slovensky ako jazyk menšiny
- Rovnako slovensky ako jazyk menšiny
- Viac jazyk menšiny ako slovensky
- Len jazyk menšiny

Oblasti v rámci ktorých sa respondenti mohli vyjadrovať boli: 1. na pracovisku; 2. na úradoch; 3. na ulici; 4. v obchodoch. Výsledky budú prezentované totožným spôsobom ako predchádzajúce položky.

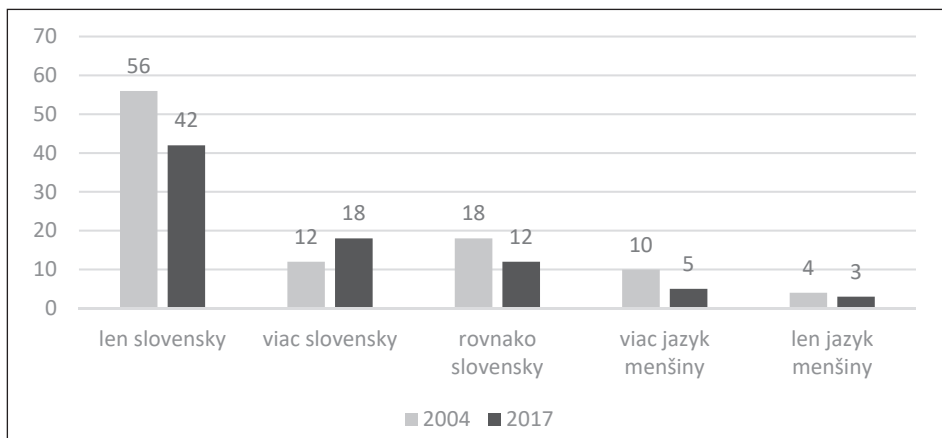
V tabuľke 4.7 je uvedené percentuálne zastúpenie jednotlivých preferencií vzhľadom na národnosť, ako aj na dve kolá uskutočneného zberu dát. Pri porovnaní národností prirodzene jednoznačne dominuje slovenská národnosť pri používaní slovenského jazyka (95 % v roku 2004 a 86 % v 2017). Za pozornosť stojí aj fakt, že preferencia len slovenského jazyka je relatívne vysoká aj pri nemeckej, českej a rómskej národnosti, čo by mohlo indikovať ich vysokú mieru integrácie do slovensky hovoriacich pracovných kolektívov, zatiaľ čo na opačnom konci sa nachádzajú maďarská, ukrajinská a rusínska národnosť. Tento jav by mohol znamenať vyššiu mieru zapájania týchto národností na pracovné miesta s podobnou jazykovou kompetenciou.

Tabuľka 4.7: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „*Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na pracovisku?*“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	95	11	59	24	47	72	70
	2017	86	34	52	52	50	48	39
Viac slovensky	2004	3	18	7	18	17	11	8
	2017	6	19	27	31	18	28	25
Rovnako slovensky	2004	2	30	22	36	20	13	10
	2017	4	33	18	14	16	14	18
Viac jazyk menšiny	2004	0	30	10	16	13	4	4
	2017	2	9	4	1	10	7	6
Len jazyk menšiny	2004	0	12	1	5	3	1	8
	2017	2	6	0	1	5	3	11

Graf 4.7 prezentuje celkové porovnanie posunov medzi rokmi 2004 a 2017, na základe týchto údajov sa javia byť tieto rozdiely napriek štatistickej významnosti zanedbateľné.

Graf 4.7: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na pracovisku?*

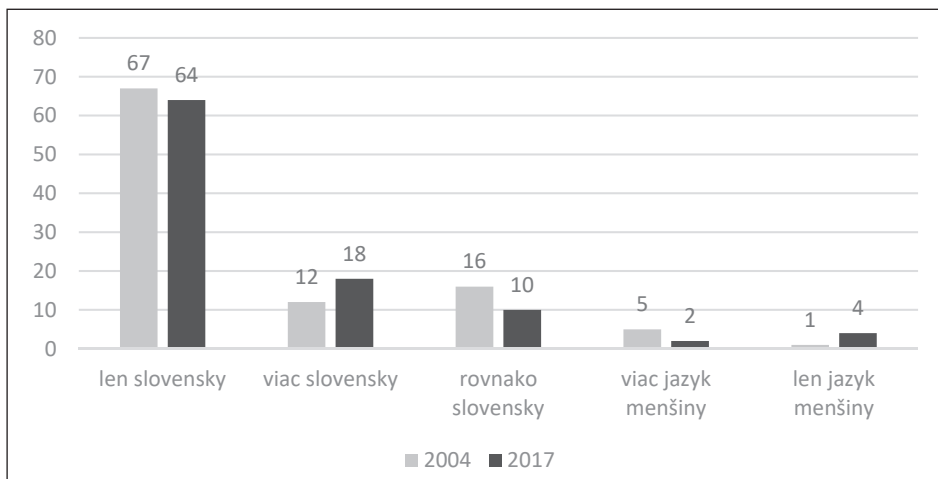
Následne bol zisťovaný užívaný jazyk v oblasti úradného styku. V tabuľke 4.8 sú uvedené tieto hodnoty v podobe percentuálneho zastúpenia medzi jednotlivými národnosťami, rovnako ako aj rozdiely medzi rokmi 2004 a 2017. Celkové porovnanie týchto hodnôt v čase je zobrazené na grafe 4.8. Tieto hodnoty predpokladateľne ešte viac in-

klinujú k užívaniu slovenského jazyka ako úradného komunikačného prostriedku. Výraznejší stabilný odklon sa objavuje jedine u respondentov maďarského jazyka, avšak stále je významne častejšia frekvencia užívania slovenčiny nad maďarčinou.

Tabuľka 4.8: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na úradoch?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	98	33	64	33	64	90	71
	2017	89	36	67	72	68	73	46
Viac slovensky	2004	1	31	7	21	17	4	8
	2017	6	31	18	19	16	16	22
Rovnako slovensky	2004	1	25	20	37	13	4	11
	2017	3	16	14	8	15	7	16
Viac jazyk menšiny	2004	0	11	8	10	5	0	4
	2017	1	4	1	0	1	2	6
Len jazyk menšiny	2004	0	0	1	0	1	1	6
	2017	1	12	0	1	1	2	10

Graf 4.8: Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na úradoch?

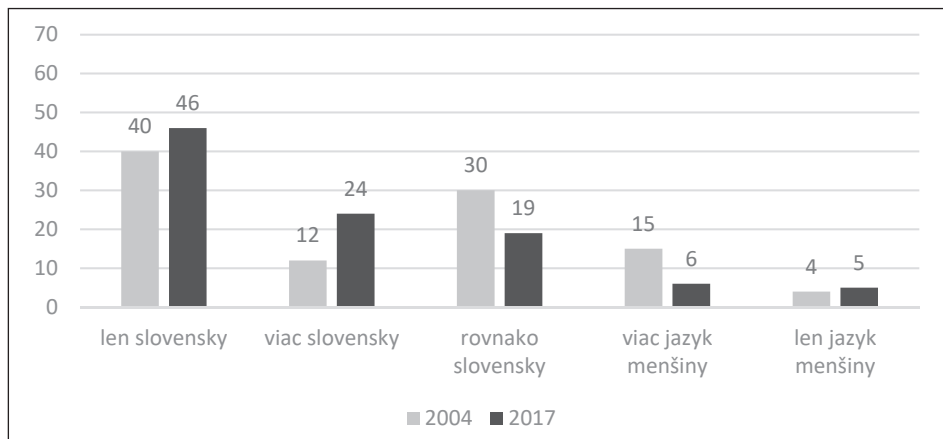

V oblasti sociálneho styku, konkrétne na ulici, sú preferencie ohľadom používaného jazyka uvedené v tabuľke 4.9. Tu klesá dominancia slovenského jazyka, avšak nie s takou výraznosťou než u predošlej oblasti. Hodnoty majú skôr tendenciu k stredovým umiestnením, s logickou výnimkou slovenskej národnosti. Výraznejší príklon k používaniu jazyku menšiny je prítomný u maďarskej národnosti.

Tabuľka 4.9: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na ulici?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	95	4	34	7	13	44	59
	2017	79	18	26	54	31	60	36
Viac slovensky	2004	5	8	13	8	23	23	11
	2017	7	14	33	32	34	24	32
Rovnako slovensky	2004	0	32	34	61	44	28	16
	2017	11	42	26	11	25	11	24
Viac jazyk menšiny	2004	0	52	14	24	14	4	7
	2017	1	12	10	1	6	3	7
Len jazyk menšiny	2004	0	5	5	1	8	1	8
	2017	2	15	6	1	4	2	1

Graf 4.9: Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti na ulici?

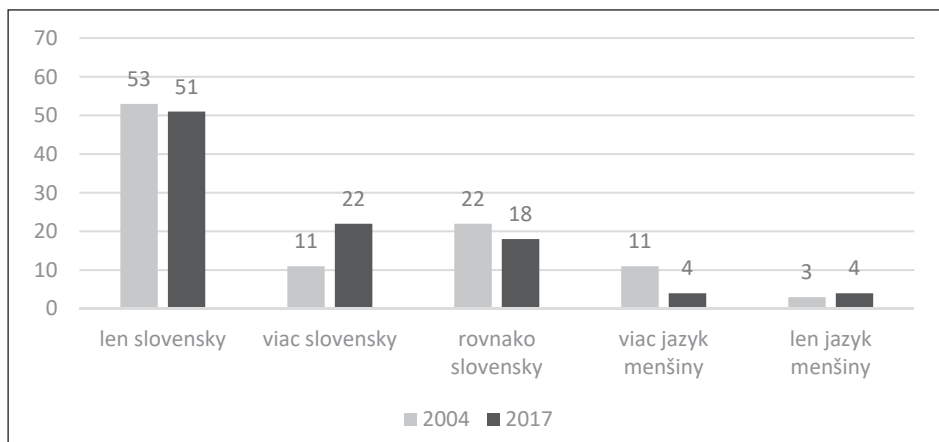
V oblasti styku v obchodoch sú preferencie používaného jazyka uvedené v percentuálnej podobe v tabuľke 4.10. V týchto dátach je takisto prítomná dominancia používania slovenského jazyka v obchodnom styku, výraznejšie než v predchádzajúcich oblastiach pri tejto položke.

Porovnanie celkových hodnôt v tomto kontexte je uvedené na grafe 4.9, kde výraznejšie posuny nie sú prítomné, a v oboch kolách zberu zostáva dominantným slovenský jazyk.

Tabuľka 4.10: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku:
„Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti v obchodoch?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	97	6	53	21	43	68	72
	2017	80	19	48	55	43	62	38
Viac slovensky	2004	3	16	11	9	19	18	6
	2017	7	16	33	28	31	21	24
Rovnako slovensky	2004	0	33	24	54	21	13	10
	2017	11	39	14	15	20	13	21
Viac jazyk menšiny	2004	0	43	8	15	13	1	4
	2017	1	12	3	1	4	2	7
Len jazyk menšiny	2004	0	3	4	1	4	1	8
	2017	2	15	2	1	2	2	10

Graf 4.10: Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti v obchodoch?

4.1.3 Identifikácia názorov na používanie jazyka minorít

Tretou položkou, ktorá reprezentuje oblasť jazykových kompetencií, je otázka na aktuálne používaný jazyk v prostredí jednotlivých menšín:

Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny?

- Len slovensky
- Viac slovensky ako jazyk menšiny
- Rovnako slovensky ako jazyk menšiny
- Viac jazyk menšiny ako slovensky
- Len jazyk menšiny

V nasledujúcej sekcii sú prezentované položky reprezentujúce predstavy respondentov ohľadom používaného jazyka v prostredí etnickej menšiny. Túto oblasť prezentujú položky, ktorých hodnoty budú uvedené totožným spôsobom k predchádzajúcim zisteniam, t. j. vzhľadom na oblasti, národnosť a dve kolá konania zberu dát.

4.1.3.1 Predstavy o používanom jazyku v prostredí vlastnej etnickej menšiny

V tabuľke 4.11 sú uvedené hodnoty odpovedí na položku týkajúcu sa predstavovaného jazyka používaného na pracovisku v rámci etnických menšín. Tieto hodnoty výrazne korelujú s hodnotami skutočného používaného jazyka na pracovisku, čo by mohlo indikovať adekvátny odhad používaného jazyka pri porovnaní so skutočným užívaním jazykom na pracovisku.

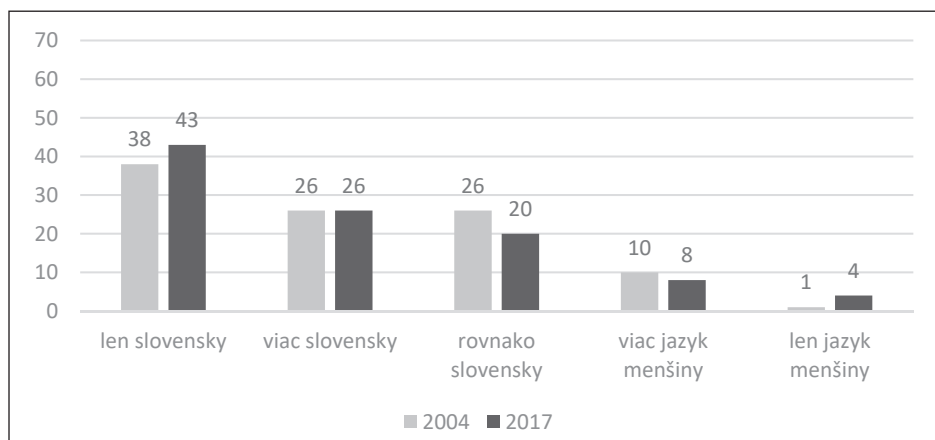
Tabuľka 4.11: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na pracovisku?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	48	4	41	18	23	59	43
	2017	78	15	33	44	43	51	21
Viac slovensky	2004	27	21	15	37	37	28	35
	2017	7	18	32	36	26	29	29
Rovnako slovensky	2004	17	51	23	42	28	10	16
	2017	9	38	28	16	23	11	29
Viac jazyk menšiny	2004	7	22	19	3	11	3	5
	2017	5	17	8	2	7	4	13
Len jazyk menšiny	2004	2	3	3	1	1	0	0
	2017	1	13	1	2	2	4	8

Je tu naznačená výraznejšia preferencia slovenského jazyka v rámci domnelých interakcií na pracovisku a vzájomné vzťahy by mohli takisto indikovať odvodenosť predstavy od osobnej skúsenosti respondenta.

Porovnanie valencií týchto odpovedí v rámci dvoch kôl zberu je prezentované na grafe 4.11. Obe tieto hodnoty sa javia byť v podobe globálnej miery stabilné, prítomná je totožná miera preferencie výsostne slovenského jazyka.

Graf 4.11: *Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na pracovisku?*

Predstavy o používanom jazyku v rámci úradného styku sú uvedené v tabuľke 4.12, vzhľadom na jednotlivé národnosti a kolá zberu. Tendencie z predchádzajúcej analýzy predstáv ohľadom jazyka na pracovisku sa potvrdzujú aj u tejto položky, predstava spolu s udávaným jazykom vykazuje ešte výraznejšie vzťahy.

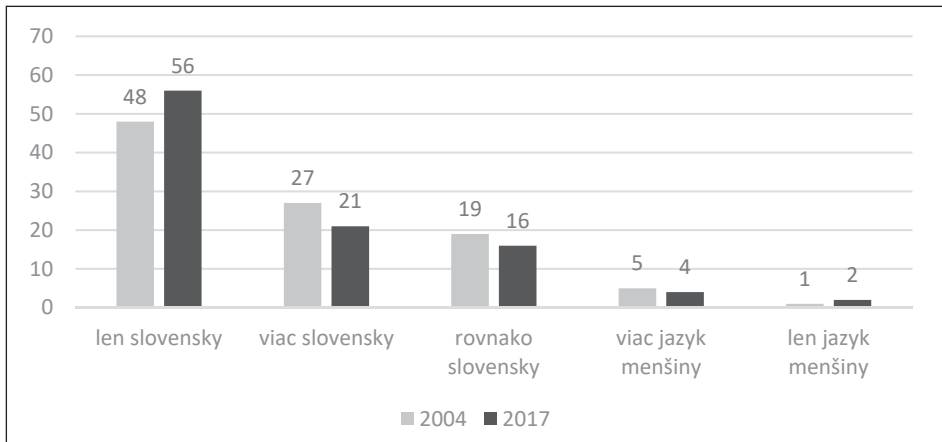
Graf 4.12 obsahuje vizualizáciu porovnania medzi rokmi 2004 a 2017, tendencie nastolené v predchádzajúcej položke sa potvrdzujú, k výraznejším odchýlkam nedochádza, silná preferencia predstavy o používaní slovenského jazyka.

Tabuľka 4.12: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na úradoch?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	52	18	50	25	34	84	50
	2017	85	22	58	63	52	69	32
Viac slovensky	2004	28	39	17	38	44	12	32
	2017	6	28	25	20	21	21	24
Rovnako slovensky	2004	15	36	17	35	16	4	13
	2017	7	33	15	14	23	6	25
Viac jazyk menšiny	2004	4	6	14	2	5	0	5
	2017	2	11	2	1	3	1	12
Len jazyk menšiny	2004	1	1	2	1	1	0	0
	2017	1	5	0	1	1	3	7

Graf 4.12: Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na úradoch?

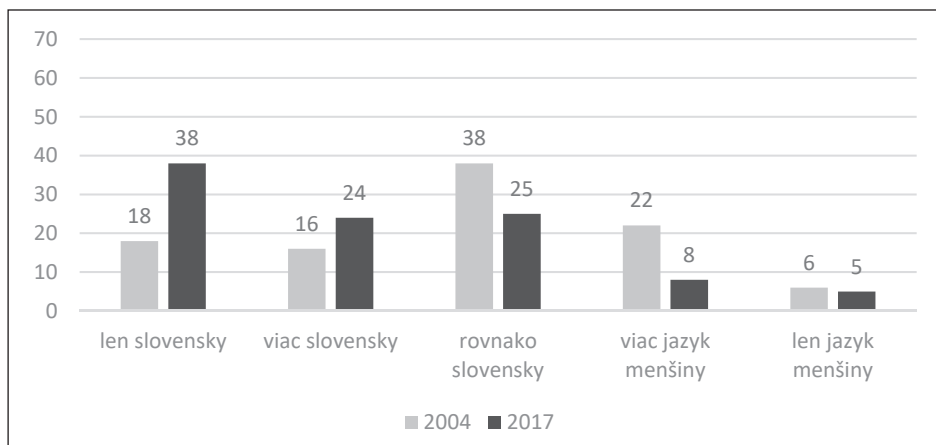
V tabuľke 4.13 sú uvedené hodnoty predstáv ohľadom používaného jazyka v kontexte širších sociálnych interakcií, konkrétne na ulici. Táto oblasť, ako zástupca menej formálnych interakcií než tomu bolo v predchádzajúcich oblastiach, vykazuje podobné tendencie, len s prirodzene menšou dominanciou slovenského jazyka ako hlavného komunikačného prostriedku. Stále výrazná dominancia komunikácie v slovenčine je prítomná však u respondentov ukrajinskej a nemeckej národnosti, zatiaľ čo na opačnom konci spektra sa umiestnili respondenti maďarskej národnosti.

Posuny týchto predstáv v čase sú zobrazené ako celkový ukazovateľ v grafe 4.13, kde je badateľný posun oproti štruktúre predchádzajúcich zistení, s rovnomernejším rozložením odpovedí, hlavne v roku 2017.

Tabuľka 4.13: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na ulici?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	18	1	15	3	3	22	31
	2017	76	12	14	48	24	57	17
Viac slovensky	2004	16	5	10	10	18	31	33
	2017	6	10	31	31	27	28	28
Rovnako slovensky	2004	28	41	29	72	43	38	27
	2017	12	49	39	17	34	10	34
Viac jazyk menšiny	2004	29	49	30	13	28	10	7
	2017	5	18	9	3	8	2	14
Len jazyk menšiny	2004	9	4	17	3	8	1	2
	2017	1	10	7	2	6	3	7

Graf 4.13: Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny na ulici?

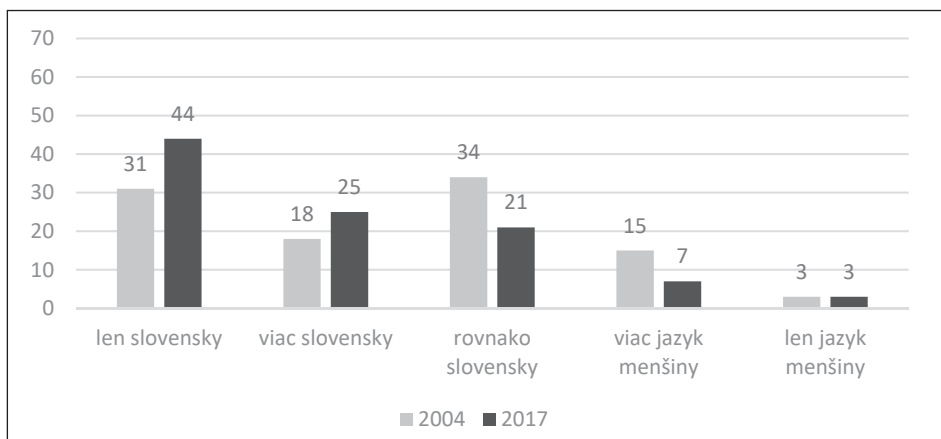
Predstavované preferencie užívaného jazyka v rámci obchodných stykov sú uvedené v tabuľke 4.14, s ohľadom na národnosti a porovnanie jednotlivých časových období zberu dát. Toto porovnanie je prezentované aj ako celková miera v grafe 4.14. Tieto úda-

je vykazujú dominanciu slovenského jazyka pri komunikáciách v obchodnom styku, ale nie s takou výraznou valenciou než v iných oblastiach formálnejšieho styku (t. j. na pracovisku a na úradoch). Porovnanie ukazuje rovnomernejšie rozloženie týchto hodnôt, so stabilnou výnimkou u respondentov maďarskej národnosti, ktorí inklinujú viac k rovnomernému používaniu majoritného a minoritného jazyka. Pri porovnaní týchto hodnôt v čase je prítomná podobná tendencia, s najvýraznejším rozdielom v podobe zvýšeného zastúpenia strednej hodnoty v roku 2017.

Tabuľka 4.14: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny v obchodoch?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	31	4	36	12	20	44	47
	2017	78	14	38	48	30	61	22
Viac slovensky	2004	17	9	12	13	25	28	29
	2017	7	12	40	34	31	25	28
Rovnako slovensky	2004	34	43	25	67	37	24	17
	2017	10	50	16	15	27	10	28
Viac jazyk menšiny	2004	14	42	17	9	15	4	7
	2017	3	17	6	1	8	1	15
Len jazyk menšiny	2004	3	3	9	0	4	0	1
	2017	2	8	1	1	4	3	7

Graf 4.14: Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny v obchodoch?

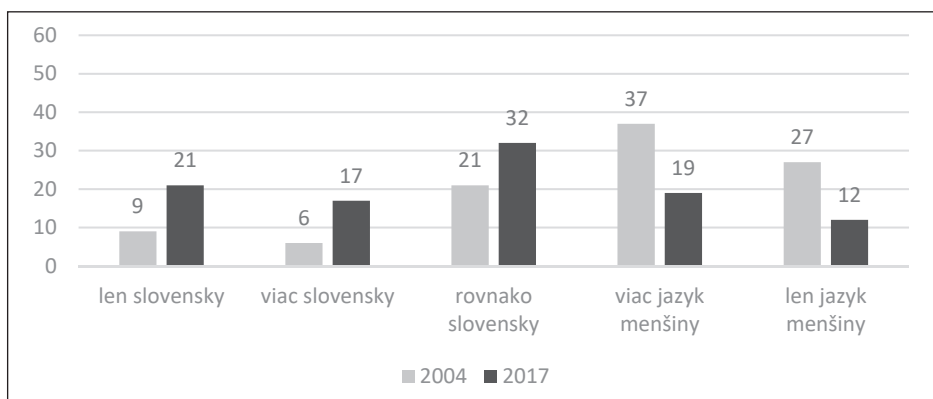
Nasledujúcou oblasťou, ktorej sa venovala pozornosť, je komunikácia v rodinnom kontexte. Tieto hodnoty sú udané v tabuľke 4.15. Vzhľadom k jednotlivým národnostiam sú očakávané tendencie k väčšiemu používaniu menšinového jazyka v tomto prostredí, avšak výnimkou v tejto tendencii sú respondenti ukrajinskej a nemeckej národnosti, ktorí podľa zadávaných odpovedí komunikujú približne rovnako ako minoritným, tak majoritným jazykom.

Z rozloženia odpovedí v grafe 4.15 je jasne zreteľná tendencia vyšších preferencií predstáv o používaní menšinového jazyka.

Tabuľka 4.15: Percentuálny podiel odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny v rodine?“

národnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
jazyk	Kolo zberu							
Len slovensky	2004	4	0	7	0	1	10	3
	2017	77	5	9	11	5	24	13
Viac slovensky	2004	3	1	3	1	7	14	11
	2017	6	7	12	27	13	28	16
Rovnako slovensky	2004	14	11	18	23	15	25	37
	2017	12	45	33	36	35	27	35
Viac jazyk menšiny	2004	33	34	25	62	52	43	38
	2017	2	23	24	18	33	15	19
Len jazyk menšiny	2004	46	54	46	14	26	8	12
	2017	2	20	22	9	14	6	17

Graf 4.15: Čo si myslíte, ktorým jazykom prevažne hovoria príslušníci Vašej menšiny v rodine?

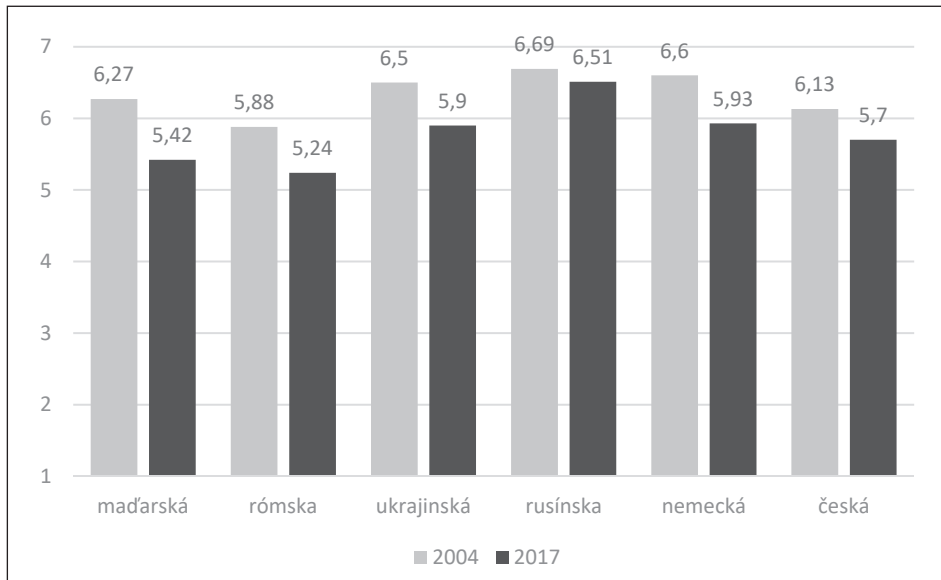

4.1.3.2 Názory na ovládanie jazyka v prostredí vlastnej etnickej menšiny

V tejto časti bola pozornosť venovaná položkám subjektívneho zhodnotenia vlastnej jazykovej kompetencie a názorom týkajúcim sa vnímanej jazykovej kompetencie príslušníkov menšiny respondenta. Tieto témy sa zisťovali na 7-bodovej škále, na ktorej 1 znamená, že respondent daným jazykom vôbec nerozpráva, 7 znamená veľmi dobrú jazykovú kompetenciu a 4 ako stredný bod predstavuje priemerné jazykové schopnosti. Znalosť ako slovenského, tak materinského jazyka sa podľa hodnotení respondentov všetkých národností pohybuje v pozitívnych častiach škály. Najnižšie sa v týchto hodnotách znalosti slovenského jazyka pohybuje rómska národnosť. Respondenti rómskej národnosti sa umiestnili takisto na poslednom mieste v pripisovanej znalosti vlastného menšinového jazyka.

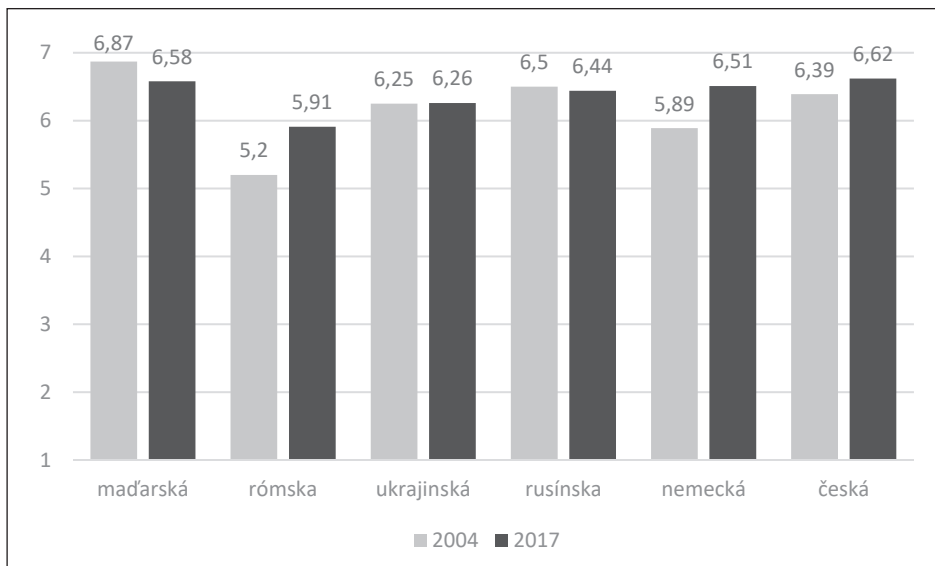
Graf 4.16 znázorňuje posuny medzi dvoma kolami zberu dát pre jednotlivé národnosti v oblasti znalosti slovenského jazyka. U všetkých národností došlo, ako možno vidieť, k miernemu poklesu, ale prevažuje vysoké, pozitívne hodnotenie.

Graf 4.16: Priemery odpovedí respondentov na otázku:
„Čo si myslíte, do akej miery Vy osobne ovládáte slovenský jazyk?“

V grafe 4.17 je zobrazené porovnanie dvoch kôl v oblasti vnímania znalosti slovenského jazyka respondentmi u príslušníkov svojich minorít. Možno registrovať menšie rozdiely než v predchádzajúcom grafe, najvýraznejší je u respondentov rómskej národnosti.

Graf 4.17: Priemery odpovedí respondentov na otázku:
„Čo si myslíte, do akej miery Vy osobne ovládate jazyk svojej menšiny?“

Sebareflexia znalosti materinského jazyka, vyjadrená priemerom odpovedí v roku 2017, je vyššia ako posudzovaná znalosť slovenského jazyka u respondentov všetkých minorít, u respondentov rusínskej národnosti zostal na rovnakej úrovni.

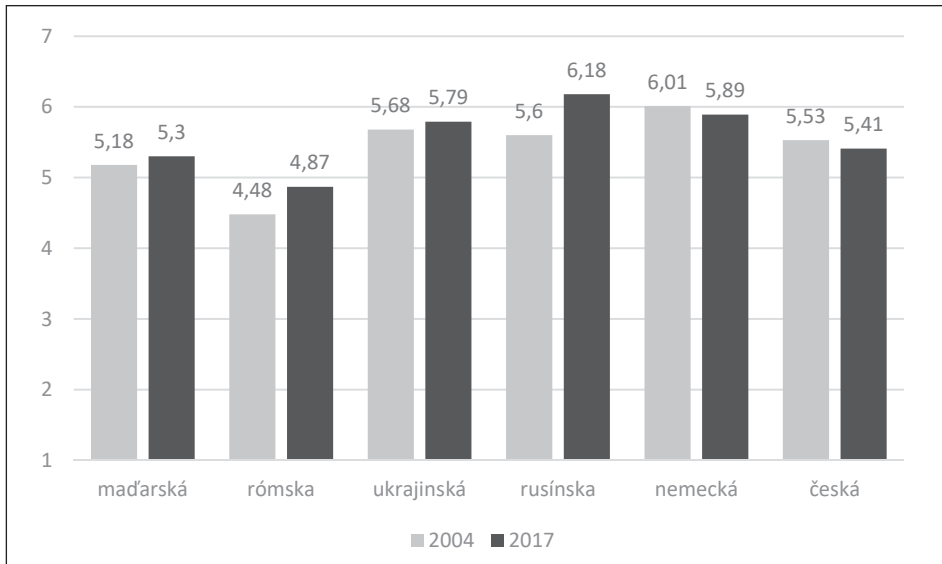
Ďalší blok tvoria vnímané jazykové kompetencie príslušníkov menšín z pohľadu jednotlivých respondentov. Konštrukcia tejto položky je totožná s predchádzajúcou, t. j. 7-bodová škála s negatívnym (1) a pozitívnym pólom (7). Priemerné hodnoty ratingov sú uvedené podľa národnosti respondentov v grafe č. 4.17. Vo všeobecnosti možno konštatovať podobný trend ako pri hodnotení osobnej jazykovej kompetencie, t. j. vysoko pozitívne hodnotenie.

V grafoch 4.18 a 4.19 sú uvedené údaje o vnímanej znalosti slovenského jazyka u príslušníkov vlastnej minority. Najvýznamnejší nárast v posudzovaní jazykovej kompetencie v používaní slovenského jazyka (graf 4.18) zaznamenali respondenti rusínskej národnosti.

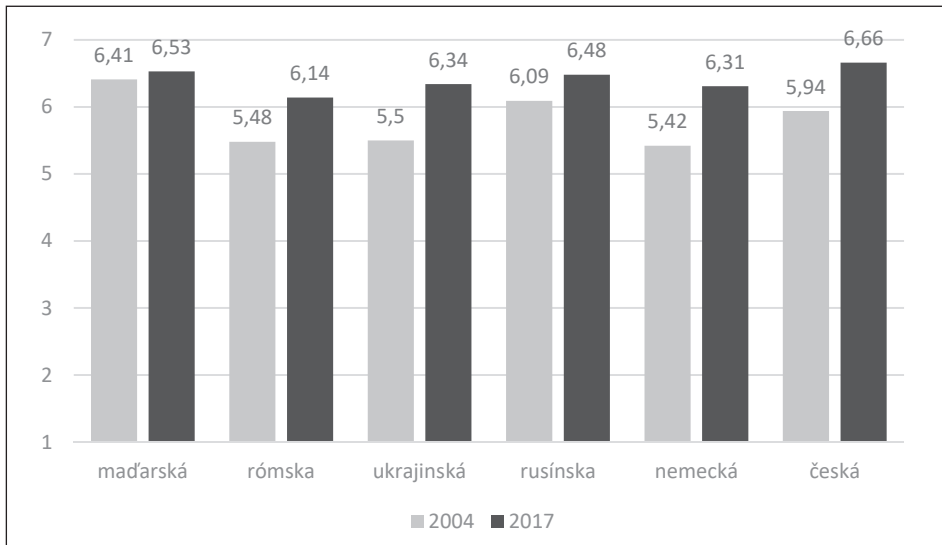
V grafe 4.19 sa nachádza vizuálne porovnanie národností a ich posunov medzi dvoma kolami zberu v oblasti prisudzovaných jazykových kompetencií ohľadom menšinového jazyka. Najvýznamnejší posun nastal u respondentov ukrajinskej a nemeckej národnosti, t. j. pozitívny nárast.

Vnímaná znalosť materinského jazyka, vyjadrená priemerom odpovedí v roku 2017, je vyššia ako posudzovaná znalosť slovenského jazyka u respondentov všetkých minorít.

Graf 4.18: Priemery odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, do akej miery ovládajú príslušníci Vašej menšiny slovenský jazyk?“

Graf 4.19: Priemery odpovedí respondentov na otázku: „Čo si myslíte, do akej miery ovládajú príslušníci Vašej menšiny jazyk svojej menšiny?“

4.2 Uvedomovanie si etnicity

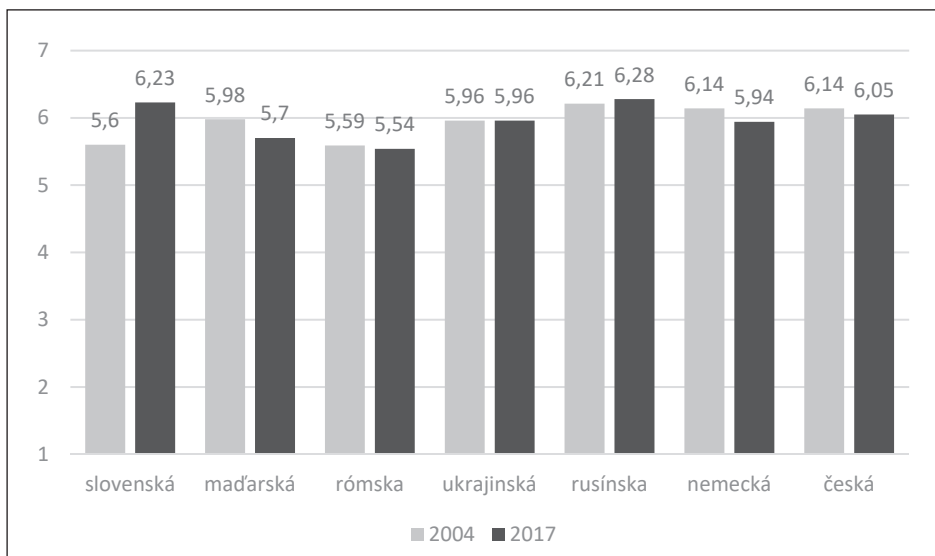
Otázky o uvedomovaní si etnicity prezentované v dotazníku vytvárajú tri oblasti:

- hrdosť na národnosť a vplyv národnosti na konanie ľudí,
- príslušnosť k rodine a veľkým spoločenstvám, vrátane etnických spoločenstiev,
- vnímanie stavu, možností a prekážok rozvíjania etnickej identity.

4.2.1 Hrdosť na národnosť a vplyv národnosti na konanie ľudí

V rámci etnicity sa dôležitým faktorom javí byť osobný postoj voči vlastnej etnicite, ako kognitívny tak emocionálny aspekt postoja k celkovým fenoménom etnicity. Ku emocionálnym zložkám patrí hrdosť na vlastnú etnicitu, ako miera subjektívneho emocionálneho stotožnenia sa s deklarovanou etnickou príslušnosťou. Hrdosť je v tomto kontexte vyjadrená ako miera stotožnenia sa s aspektmi etnicity, ktorú subjektívne pociťuje jedinec a ktorá je zdieľaná s inými príslušníkmi danej etnicity. V rámci tohto výskumu sa tejto téme venovalo päť položiek, v podobe 7-bodových škál. Priemerné hodnoty pociťovanej etnickej hrdosti sú vizuálne zobrazené v grafe 4.20.

Graf 4.20: Priemery odpovedí respondentov na otázku: „Ste hrdý na svoju národnosť?“

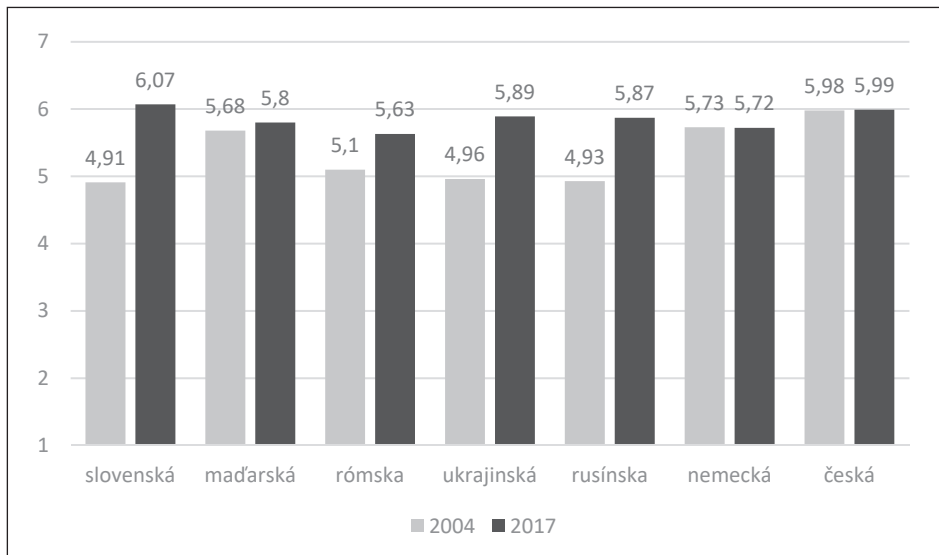

Celkový pohľad na graf umožňuje konštatovať, že udávané hodnoty pociťovanej etnickej hrdosti sa nachádzajú vo vysoko pozitívnych častiach škály, bez ohľadu na národnosť či obdobie zberu dát. Najvyššie priemerné hodnoty subjektívne pociťovanej hrdosti pri vzájomnom porovnaní skupín môžeme registrovať u respondentov rusínskej národnosti, najnižšie u respondentov rómskej národnosti.

Pri ďalšej položke boli respondenti požiadaní, aby prezentovali svoje názory ohľadom toho, do akej miery sa domnievajú, že príslušníci ich menšiny pociťujú hrdosť na vlastnú etnicitu. Tieto údaje sú prezentované v grafe 4.21.

Graf 4.21: Priemery odpovedí respondentov na otázku: „Myslíte si, že príslušníci Vašej menšiny sú hrdí na svoju národnosť?“

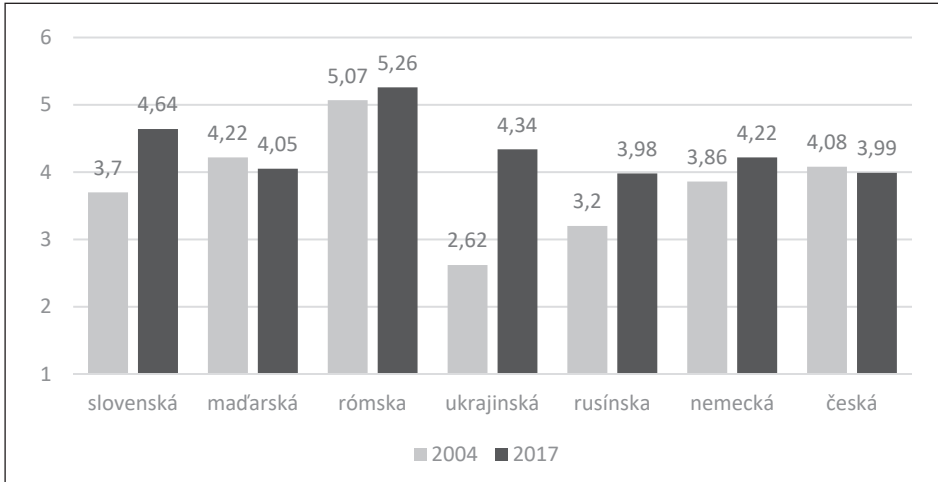

Pri pohľade na vzťahy zobrazené v grafe 4.21 je zrejmé, že podobne ako pri predchádzajúcej položke dochádza k pozitívnym hodnoteniam pripisovanej hrdosti voči druhým príslušníkom vlastnej etnicity. Najväčší rozdiel oproti analýze predchádzajúcej položky (graf 4.20) je však viditeľný pri rómskej národnosti, kde je vyššia priemerná hodnota prisudzovanej etnickej hrdosti, než subjektívne pociťovaná hrdosť reportovaná jednotlivcami. Porovnanie časovej stability v tomto ohľade odhaľuje najvyššiu stabilitu českej a nemeckej pripisovanej národnej hrdosti a najväčší zaznamenaný rozdiel (v pozitívnom smere) nastal pripisovanej národnej hrdosti spomedzi menšín u Rusínov.

V ďalšej otázke boli respondenti požiadaní, aby vyjadrili svoj názor na to, či je správanie v rámci menšín ovplyvňované rozdielnou národnosťou. V tomto kontexte mali odpovedať na dve položky, ktorých štruktúra bola identická s predchádzajúcimi položkami, t. j. 7-bodová škála s kotvami predstavujúcimi rozhodne nie (1) a rozhodne áno (7).

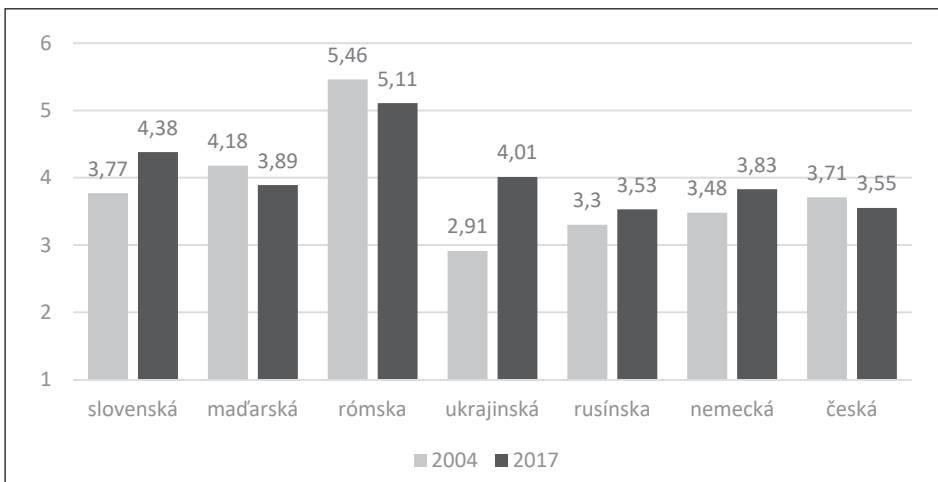
Graf 4.22 prezentuje priemerné hodnoty a ich posuny v oblasti presvedčenia či správanie príslušníkov ich menšiny je ovplyvňované ich národnosťou. Z celkového pohľadu je zjavné, že tieto hodnoty sa pohybujú okolo neutrálneho bodu škály. Výraznejšie odklony od stredovej tendencie možno zaznamenať u respondentov rómskej národnosti etnicity, ktorí sú skôr nositeľmi názoru o vplyve etnicity na ich správanie a konanie.

Graf 4.22: Priemery odpovedí respondentov na otázku:
„Domnievate sa, že správanie a konanie príslušníkov Vašej menšiny v ich každodennom živote je ovplyvňované ich národnosťou?“

Poslednou položkou v tejto časti dotazníka bola otázka zameraná na hlbšie porozumenie presvedčeniu o etnicite ako o dôležitom faktore ovplyvňujúcom správanie a konanie iných ľudí voči príslušníkom vlastnej menšiny. Priemerné hodnoty tejto premennej sú prezentované vo vizuálnej podobe v grafe 4.23.

Graf 4.23: Priemery odpovedí respondentov na otázku:
„Máte pocit, že správanie a konanie iných ľudí k príslušníkom Vašej menšiny je vo všeobecnosti ovplyvnené tým, že sú inej národnosti?“

Graf 4.23 prezentuje hodnoty v rámci tejto položky. Potvrdzujú sa tu tendencie odpovedí na predchádzajúcu otázku, t. j. celkovo výraznejšia stredová až zamietavá tendencia, s jediným výraznejším odklonom v podobe respondentov rómskej národnosti, ktorí sú viac presvedčení o tom, že správanie iných ľudí voči nim je ovplyvňované etnickou príslušnosťou. Najvýraznejším posunom medzi kolami zberu sú opäť respondenti ukrajinskej národnosti.

4.2.2 Príslušnosť k rodine a veľkým spoločnostiam, vrátane etnických spoločností

Príslušnosť k etnickému spoločenstvu sa reprodukuje medzigeneračne v jadre etnika prostredníctvom tradície. Avšak vplyvom interetnických vzťahov a presunom obyvateľov dochádza k rozmanitým zmenám, čoho výsledkom sú procesy ako asimilácia, integrácia či adaptácia. Etnická vzájomnosť sa formuje na základe vnútorného členstva, rovnako tak ako v interakcii s vonkajším svetom. Práve vo vzájomnom pôsobení nových činiteľov sa stáva etnicita dôležitou. Význam, ktorý je prisudzovaný rôznym sociálnym útvarom (rodina, región, Európska únia a pod.) ponúka vhľad do procesov sociálnej identifikácie jednotlivca (svoje ratingy respondenti opäť vyjadrovali na 7-bodových škálach, od 1 – vôbec nie, do 7 – veľmi silno):

1. *Do akej miery (ako silno) Vy osobne vnímate príslušnosť k:*
2. *Do akej miery (ako silno) podľa Vás vnímajú v súčasnosti príslušníci Vašej menšiny príslušnosť k:*
3. *Do akej miery (ako silno) podľa Vás vnímajú v súčasnosti príslušníci Vašej menšiny príslušnosť k:*
  - a. Svojej rodine
  - b. Svojej obci/mestu
  - c. Svojmu regiónu
  - d. Svojej menšine v SR
  - e. Slovenskému národu
  - f. Slovenskej republike
  - g. Európskej únii

Odpovede na všetky tri otázky, týkajúce sa toho istého javu, uvádzame pre komplexnejší rámec interpretácie v jednej tabuľke. Súčasne tiež v každej tabuľke prinášame dáta z oboch kôl (rok 2004 a 2017). Takto súhrnná tabuľka umožňuje pomerne nenáročnú komparáciu jednak medzi kategóriami (osobná príslušnosť, príslušnosť členov etnika a predpokladaná príslušnosť za 30 rokov), zároveň tiež medzi nami skúmanými rokmi. V nasledujúcej časti budeme analyzovať priemery odpovedí u jednotlivých etnických skupín podľa príslušnosti k jednotlivým kategóriám – teda k malým a veľkým spoločnostiam.

■ Príslušnosť k rodine

Tabuľka 4.16: Vnímanie príslušnosti k svojej rodine u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	6,67*	6,69*	6,42*	6,51*	6,78*	6,47	6,69*
	2017	6,35	5,75	5,91	6,33	6,74	6,51*	6,45
u etnika	2004	5,71	5,97*	6,06*	6,38*	6,16	5,97	6,04
	2017	6,28*	5,58	5,89	6,19	6,54*	6,32*	6,28*
o 30 rokov	2004	5,24	5,71*	5,94*	5,29*	5,65	5,69	5,65
	2017	5,82*	4,98	5,53	6,07	6,33*	6,40*	6,07*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

V **osobnej** rovine môžeme medzi jednotlivými kolami sledovať mierne klesajúci trend odpovedí vo vnímaní príslušnosti k rodine, najvýraznejší u respondentov maďarskej národnosti. Pri posudzovaní intenzity vnímanej príslušnosti u príslušníkov vlastného **etnika** v čase môžeme zaznamenať rozdiely medzi skupinami: Slováci, Rusíni, Nemci a Česi dávali vyššie hodnoty v druhom kole merania, zatiaľ čo u Maďarov, Rómov a Ukrajincov môžeme sledovať znižujúci sa trend, všetky ratingy sa však nachádzajú nad priemerom, v pozitívnom póle škály. Súčasne sú najvyššie v komparácii s ostatnými kategóriami. Príslušnosť k rodine sa ukázala ako najsilnejšia z celého komplexu nami skúmaných skupín v oboch kolách u všetkých národnostných menšín, rovnako ako aj u majority.

■ Príslušnosť k obci/mestu

V kategórii **osobnej** príslušnosti k obci/mestu sú viditeľné rozdiely medzi skupinami. Najmenej sa s obcou identifikovali Rómovia, a to v oboch kolách meraní (hoci medzi kolami môžeme registrovať mierne vzrastajúcu tendenciu). Rovnaké hodnoty mali v prvom kole Česi a Slováci, v druhom kole sa priemery ratingov u oboch skupín zvýšili, u Slovákov z národnostne zmiešaných oblastí najmarkantnejšie zo všetkých skupín. Najsilnejšiu príslušnosť k obci/mestu cítili počas prvého kola Ukrajinci, ktorí spolu s Rusínmi vnímali túto príslušnosť v súhrne oboch kôl výraznejšie ako ostatné skupiny. Podobné vzorce hodnotení sa prejavili vo vnímanej identifikácii s mestom/obcou u príslušníkov vlastného **etnika**. Pri predpokladaní vzťahu ďalšej generácie **o 30 rokov** odpovedali všetky národnosti podobne, okrem Rómov, ktorí vyššiu hodnotu udávali v prvom kole merania.

Tabuľka 4.17: Vnímanie príslušnosti k svojej obci/mestu u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	4,97	5,38*	4,86	5,87*	5,76	5,31	4,97
	2017	5,98*	5,18	5,12*	5,65	5,97*	5,87*	5,62*
u etnika	2004	4,56	5,06	4,86	5,76*	5,32	5,24	4,88
	2017	5,91*	5,29*	5,04*	5,67	5,95*	5,82*	5,71*
o 30 rokov	2004	4,36	4,62	4,80*	4,63	4,59	4,87	4,55
	2017	5,39*	4,77*	4,66	5,63*	5,68*	5,82*	5,49*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

■ Príslušnosť k svojmu regiónu

Tabuľka 4.18: Vnímanie príslušnosti k svojmu regiónu u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	4,70	5,23*	4,46	5,90*	5,62	5,07	4,73
	2017	5,79*	5,02	4,96*	5,59	5,88*	5,51*	5,38*
u etnika	2004	4,34	4,85	4,39	5,64*	5,11	5,09	4,68
	2017	5,72*	5,19*	4,95*	5,58	5,80*	5,64*	5,38*
o 30 rokov	2004	4,18	4,54	4,52	4,52	4,39	4,65	4,35
	2017	5,24*	4,66*	4,63*	5,52*	5,63*	5,48*	5,25*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

Pri **osobnej** príslušnosti k regiónu sa vytvoril analogický profil ako u predošlej kategórie. V prvom kole merania aj poradie skupín bolo rovnaké: najvyšší priemer hodnotení zaznamenali Ukrajinci, potom Rusíni, následne Maďari, Nemci, Česi, Slováci a nakoniec Rómovia. Príslušníci ukrajinskej a rusínskej minority vnímali príslušnosť k svojmu regiónu silnejšie ako ostatné národnosti. Pri príslušnosti k regiónu môžeme vidieť podobné tendencie odpovedí – u všetkých troch kategórií (osobná, **vlastné etnikum**, o 30 rokov) udávali najvyššie hodnoty v prvom kole (okrem kategórie o 30 rokov, kde

najvyššiu hodnotu umiestnili Nemci) Ukrajinci, v druhom kole Rusíni. Najnižšiu hodnotu v prvom kole Slováci (okrem kategórie osobná príslušnosť, kde najnižšiu hodnotu priradili Rómovia), v druhom kole Rómovia. Príslušnosť k svojmu regiónu v kategórii o 30 rokov v druhom kole hodnotili všetky skupiny pozitívnejšie.

■ Príslušnosť k svojej menšine v SR

Tabuľka 4.19: Vnímanie príslušnosti k svojej menšine v SR u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov

národnosť / sila príslušnosti		maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	5,91*	5,16	5,85*	5,98	5,87*	5,25
	2017	5,15	5,39*	5,66	6,09*	5,47	5,31*
u etnika	2004	5,45*	5,14	4,97	4,92	5,39	5,10
	2017	5,32	5,44*	5,76*	5,91*	5,14*	5,33*
o 30 rokov	2004	4,80*	4,96	4,35	4,09	4,70	4,05
	2017	4,71	5,02*	5,50*	5,64*	5,31*	5,14*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

Zo všetkých etnických skupín vnímali najsilnejšie **osobnú** príslušnosť k svojej menšine žijúcej na území Slovenskej republiky Rusíni v oboch kolách. Následne Maďari a Nemci. V roku 2017 nahradili maďarskú menšinu na druhom mieste Ukrajinci. Pri vzájomnom porovnaní sa najmenej identifikovali so svojou minoritou v prvom kole Rómovia, v druhom Maďari, ale všetky priemery sa nachádzajú vysoko v pozitívnom póle odpovedovej škály. Vnímaná identifikácia príslušníkov vlastného **etnika** so svojim spoločenstvom nadobudla najvyššie priemerné hodnoty v prvom kole u Maďarov, v druhom u Rusínov. V perspektíve **o 30 rokov** sú hodnoty v druhom kole vyššie ako v prvom kole u všetkých skupín, okrem respondentov maďarskej národnosti.

■ Príslušnosť k slovenskému národu

V **osobnej** rovine sa so slovenským národom (okrem Slovákov) identifikovali predovšetkým Rusíni (v oboch kolách najvyššie priemery hodnotení), v pozitívnom póle škály nachádzali v prvom kole aj ratingy Nemcov, Čechov a Rómov. V druhom kole sa všetky hodnotenia posunuli nad priemerný bod (4) škály. Pri vnímaní príslušnosti k slovenskému národu u jednotlivých **etník** a pri predikovaní budúcnosti **o 30 rokov** sa nám opakuje rovnaký vzorec. Vo všetkých troch kategóriách sa prejavilo vyššie hodnotenie v druhom kole merania.

Tabuľka 4.20: Vnímanie príslušnosti k slovenskému národu u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	5,13	3,75	4,32	3,97	5,39	5,15	4,37
	2017	5,66*	4,93*	4,76*	5,53*	5,75*	5,26*	5,05*
u etnika	2004	4,77	3,62	4,00	3,87	4,76	4,86	4,33
	2017	5,54*	4,92*	4,82*	5,43*	5,59*	5,20*	5,01*
o 30 rokov	2004	4,44	3,58	4,03	3,11	4,39	4,68	4,01
	2017	5,06*	4,49*	4,46*	5,39*	5,59*	5,28*	4,98*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

■ Príslušnosť k Slovenskej republike

Tabuľka 4.21: Vnímanie príslušnosti k Slovenskej republike u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30. rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	5,06	4,53	4,37	5,71*	5,52	5,45*	4,56
	2017	5,56*	4,93*	4,71*	5,39	5,72*	5,15	4,98*
u etnika	2004	4,53	4,10	4,02	5,08	4,99	5,06	4,58
	2017	5,42*	4,94*	4,63*	5,32*	5,48*	5,12*	4,88*
o 30 rokov	2004	4,23	3,79	4,04	4,33	4,39	4,71	4,09
	2017	5,04*	4,49*	4,33*	5,24*	5,38*	5,08*	4,75*

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

V **osobnej** rovine sa s príslušnosťou k SR v prvom kole najviac identifikovali Ukrajinci, Rusíni a Nemci. V druhom potom Rusíni, Slováci a Ukrajinci. Podobný obraz poskytujú aj hodnotenia v rovine **etnika a o 30 rokov**. Ratingy v druhom kole sú v oboch vyššie u všetkých skupín. Vnímanie príslušnosti k SR u respondentov maďarskej a najmä rómskej národnosti vo všetkých troch kategóriách, je lokalizované mierne v pozitívnom póle škály, ale je nižšie ako u ostatných skupín.

■ Príslušnosť k Európskej únii

Tabuľka 4.22: Vnímanie príslušnosti k Európskej únii u majority a u jednotlivých národnostných menšín žijúcich na území SR vyjadrená za osobu respondenta, vnímaná u príslušníkov svojej národnosti a predpokladaná sila príslušnosti k svojej národnosti o 30 rokov.

národnosť / sila príslušnosti		slovenská	maďarská	rómska	ukrajinská	rusínska	nemecká	česká
osobná	2004	4,11	4,53*	4,05*	3,87	4,56	5,42*	4,50*
	2017	4,64*	4,33	4,04	4,78*	4,66*	4,77	4,17
u etnika	2004	3,35	4,41	3,89	3,53	3,87	5,06*	4,61*
	2017	4,59*	4,48*	4,04*	4,85*	4,69*	4,97	4,24
o 30 rokov	2004	4,57*	4,87*	4,38*	5,01*	4,66	5,48*	4,76*
	2017	4,41	4,01	3,91	4,80	4,69*	4,80	4,20

Poznámka: hviezdička (*) značí vyššiu hodnotu medzi dvoma kolami.

V roku 2004 vnímali najsilnejšie **osobnú** príslušnosť k Európskej únii Nemci, mierne pod stredným bodom škály sa umiestnil priemer hodnotení Ukrajincov. Ostatné skupiny sa pohybovali mierne nad stredom. V roku 2017 sa s EÚ najsilnejšie identifikovali Ukrajinci a relatívne najmenej Rómovia – u nich sa však medzi kolami nejedná o veľkú zmenu. Pri ostatných príslušníkov svojho **etnika** vnímali najsilnejšie príslušnosť k EÚ opäť Nemci, a to v oboch kolách meraní. Okrem príslušníkov nemeckej a českej menšiny sa hodnoty ostatných skupín medzi kolami u kategórie etnikum zvýšili. Naopak znížené hodnoty medzi kolami môžeme spozorovať v kategórii budúce generácie **o 30 rokov**. Platí to pre všetky skupiny okrem Rusínov. V oboch kolách najpozitívnejšie očakávania pre vzťah budúcej generácie vyjadrili Ukrajinci.

4.2.3 Vnímanie stavu, možností a prekážok rozvíjania etnickej identity

V rámci tejto oblasti sa pozornosť sústredila na názory respondentov, týkajúce sa možností rozvíjania etnickej identity, úlohu rodiny pri upevňovaní etnickej identity a identifikácie vplyvov stimulujúcich rozvoj etnickej identity.

4.2.3.1 Možnosti rozvíjania etnickej identity

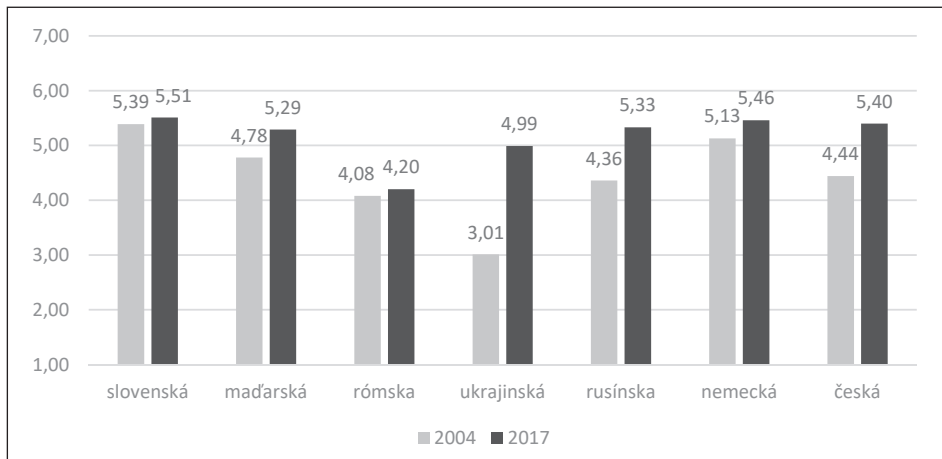
Názory respondentov na podmienky rozvoja etnickej identity sme zisťovali prostredníctvom odpovedí na otázku v nasledovnom znení: „*Majú, podľa Vás, príslušníci menšín / príslušníci Vašej menšiny vytvorené v súčasnosti vhodné podmienky v kultúrnej oblasti, v školskej sfére, v politickej oblasti pre rozvoj svojej etnickej identity?*“

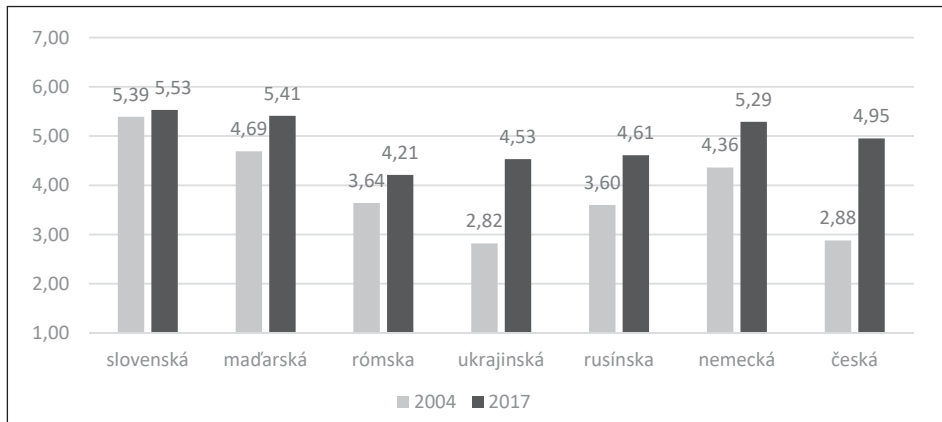
Respondenti na otázku odpovedali na 7-bodovej škále (1 – rozhodne nie, 7 – rozhodne áno).

Medzi skupinami podľa národnostnej príslušnosti boli zistené rozdiely v posúdení podmienok pre v jednotlivých oblastiach – kultúrnej, školskej a politickej. Zdrojom prítomnosti týchto rozdielov boli v roku 2004 i 2017 najmä odpovede Slovákov. Slováci boli pomerne silne presvedčení, že pre rozvoj menších sú v súčasnosti vytvorené vhodné podmienky vo všetkých sférach – kultúrnej, školskej i politickej. Názory respondentov všetkých skupín na rozvoj etnickej identity v jednotlivých oblastiach v rokoch 2004 a 2017 zobrazujú grafy 4.24 – 4.26.

Graf 4.24: Vnímanie podmienok pre rozvoj etnickej identity v kultúrnej oblasti v rokoch 2004 a 2017

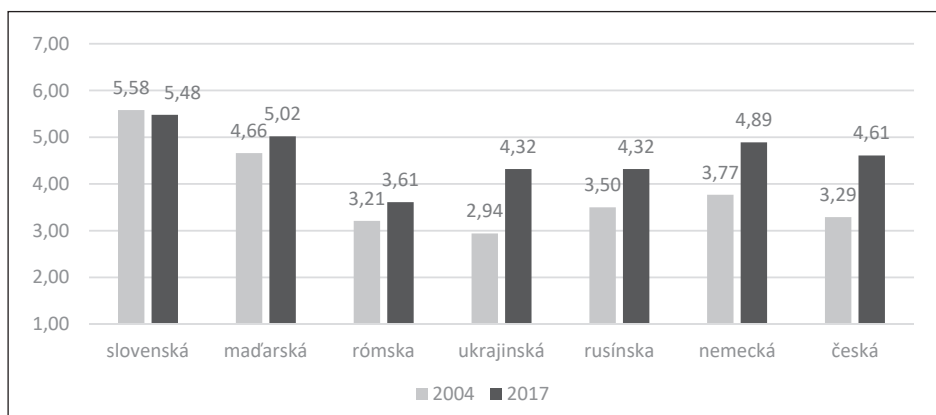
Graf 4.25: Vnímanie podmienok pre rozvoj etnickej identity v školskej sfére v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menších

Existencii vhodných podmienok v kultúrnej oblasti v roku 2004 prisúdili po Slovákoch najvyššie skóre Nemci. Najmenej presvedčení o vhodných podmienkach v kultúrnej oblasti boli Ukrajinci. Ostatné odpovede sa pohybovali v strede stupnice, v súhlasnom poli, nad teoretickým stredom odpovedovej škály. V roku 2017 sa priemerné skóre hodnotení posunulo do pozitívneho pólu škály u všetkých skupín, takmer všetky sa pohybovali mierne nad bodom 5, jedinú výnimku tvorili Rómovia.

V školskej sfére významné rozdiely medzi skupinami zaznamenávame v roku 2004, kde Ukrajinci a Česi hodnotili existujúce podmienky v školskej oblasti negatívne. V roku 2017 sa všetky hodnotenia posunuli do pozitívneho pólu škály.

Graf 4.26: Vnímanie podmienok pre rozvoj etnickej identity v politickej oblasti v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín

Podmienky pre rozvíjanie etnickej identity v politickej oblasti v roku 2004 hodnotili v negatívnom póle škály Ukrajinci, Rómovia, Rusíni, Nemci a Česi, v roku 2017 sa už všetky priemery pohybovali v pozitívnych hodnotách. Najpriaznivejšie podmienky v politickej oblasti (po Slovákoch) hodnotili príslušníci maďarskej národnosti.

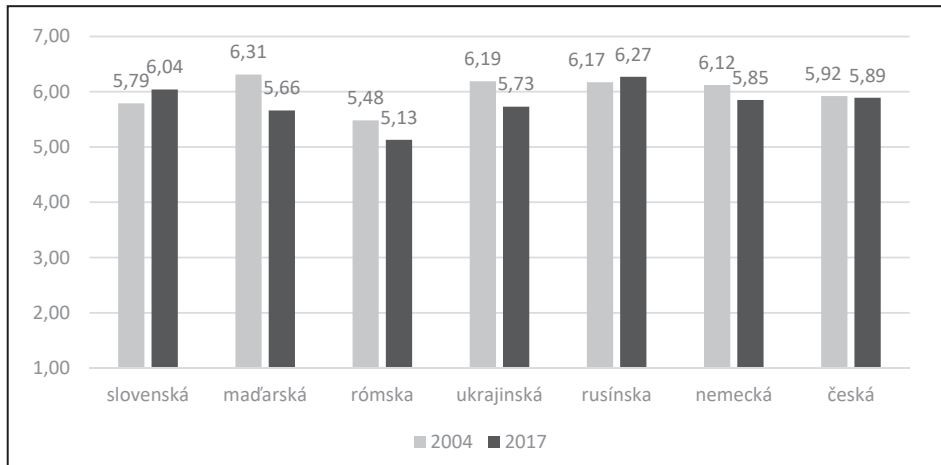
4.2.3.2 Úloha rodiny pri upevňovaní etnickej identity

Pri otázkach etnickej identity sme zisťovali aj názory respondentov na to, akú úlohu hrá pri upevňovaní etnickej identity rodina. Otázka pre respondentov znela: „Ako by ste charakterizovali úlohu rodiny pri upevňovaní etnickej identity a národnostného cítenia svojich členov? Do akej miery by mala uchovávať národné tradície a historickú pamäť; rozvíjať a prehlbovať kultúru svojej menšiny; uchovávať materinský jazyk; zabezpečiť vzdelávanie detí v materinskom jazyku; udržiavať rodinné kontakty a väzby; a iné.“

Respondenti na otázku odpovedali na 7-bodovej škále (1 – rozhodne nie, 7 – rozhodne áno).

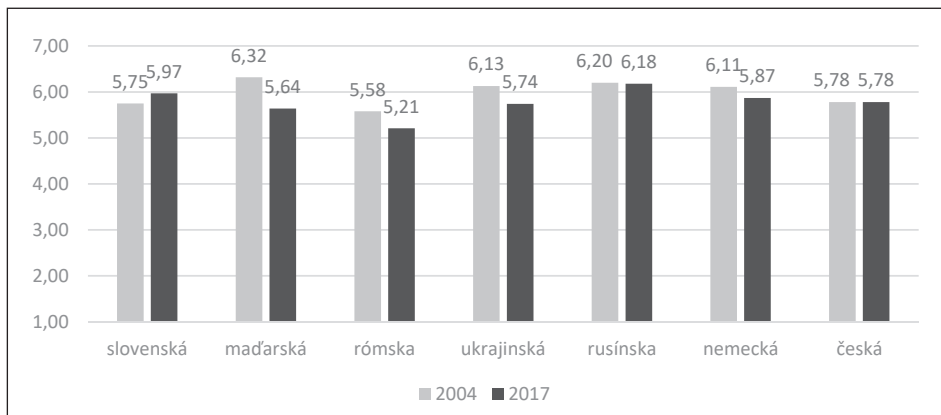
Názory respondentov na úlohu rodiny pri upevňovaní etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín zobrazujú grafy 4.27 – 4.31.

Graf 4.27: Úloha rodiny pri uchovávaní národných tradícií a historickej pamäte v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

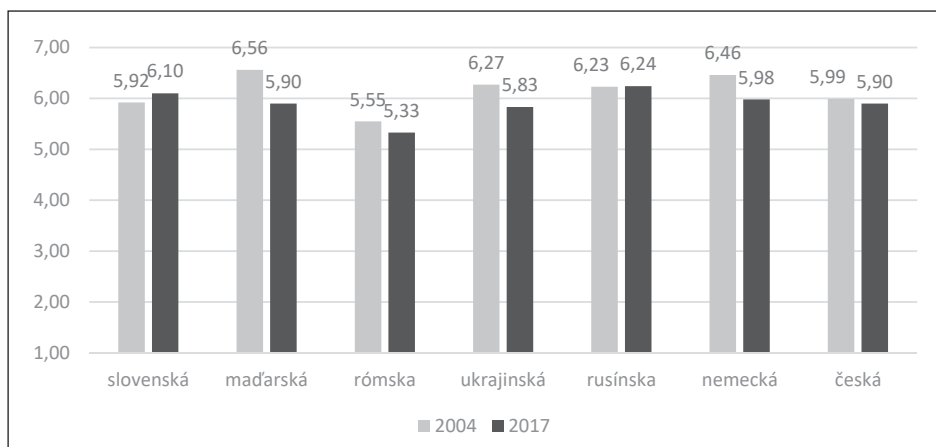
Úlohu rodiny pri uchovávaní národných tradícií a historickej pamäte hodnotili v roku 2004 najvyššie Maďari, tesne za nimi nasledovali Nemci, Rusíni a Ukrajinci. Pre všetkých dosahovala táto hodnota priemerné skóre vyššie ako 6,00. O niečo nižšie ju hodnotili Česi a Slováci a najmenej Rómovia. V roku 2017 sa priemery hodnotení skupín, okrem Slovákov a Rusínov, mierne znížili. Najnižšie priemery hodnotení registrujeme u Rómov.

Graf 4.28: Úloha rodiny pri rozvíjaní a prehľbovaní kultúry svojej menšiny v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

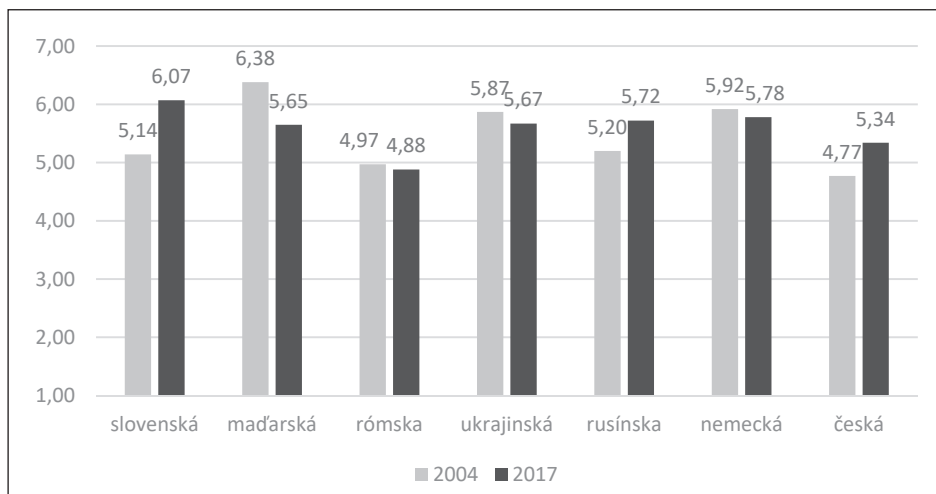

Úlohu rodiny pri rozvíjaní a prehľbovaní kultúry svojej menšiny považovali v roku 2004 za najvýznamnejšiu opäť Maďari a komparatívne (všetky priemery sú v pozitívnom póle škály) menej významnú Rómovia. V roku 2017 boli zdrojom rozdielov opäť odpovede Rómov, ktorý tejto úlohe pripísali najnižšie skóre zo všetkých skupín.

Graf 4.29: Úloha rodiny pri uchovávaní materinského v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

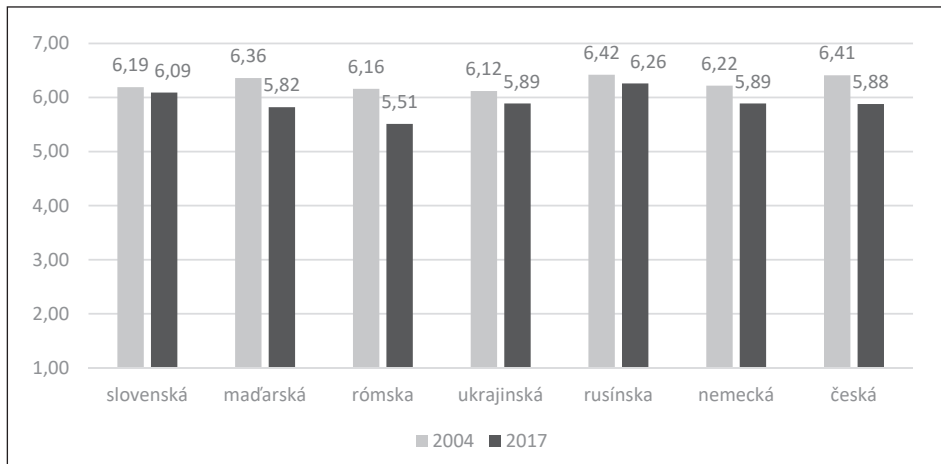
Graf 4.30: Úloha vzdelávať deti v materinskom jazyku v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

Úlohe rodiny pri uchovávaní materinského jazyka dali v roku 2004 najvyššie bodové skóre Maďari, tesne za nimi nasledovali Nemci. Najnižšie bodové skóre zo všetkých skupín, hoci stále pozitívne, jej prideliť Rómovia. V roku 2017 sa väčšina priemerov hodnotení znížila, výnimku tvoria respondenti slovenskej a rusínskej národnosti, kde úloha rodiny uchovávať materinský jazyk nepatrne vzrástla. V roku 2017 túto úlohu ohodnotili najvyšším skóre Rusíni, najnižším Rómovia.

Úloha vzdelávať deti v materinskom jazyku bola v roku 2004 najvyššie ohodnotená opäť Maďarmi. Najnižšie skóre dosiahla u Čechov. Pri porovnaní oboch kôl zberu dát možno vidieť, že pri slovenskej, rusínskej a českej národnosti táto úloha dosiahla v roku 2017 vyššie skóre, u ostatných skupín priemer hodnotení v porovnaní s rokom 2004 mierne poklesol.

Graf 4.31: Úloha udržiavať rodinné kontakty v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

Udržiavaniu rodinných kontaktov pripisovali v roku 2004 najväčší význam Rusíni. Všetky ostatné národnosti mu pripísali tiež vysokú dôležitosť, nakoľko ich priemerné skóre v každom prípade presiahlo 6 bodov na škále. V roku 2017 skóre v porovnaní s rokom 2004 pri všetkých národnostiach mierne kleslo.

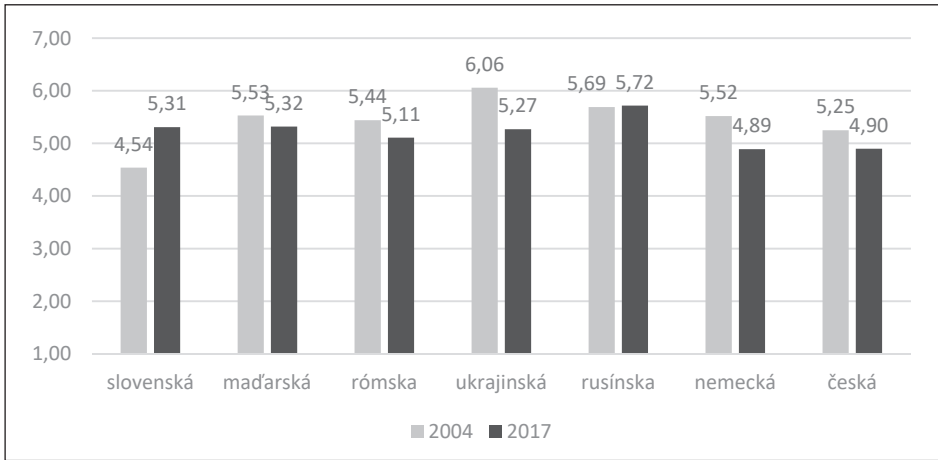
4.2.3.3 Pozitívne vplyvy na rozvoj úrovne etnickej identity

Ďalšou skúmanou oblasťou boli odpovede respondentov na otázku o pozitívnych vplyvoch na rozvoj úrovne etnickej identity príslušníkov národnostných menšín / príslušníkov Vašej menšiny. Otázka znela: „K rozvoju úrovne etnickej identity príslušníkov národnostných menšín môžu prispieť: štátne orgány (vláda, NR SR, prezident); rozvoj národnostných škôl; kontakty s materským národom; viacgeneračné spolužitie rodín.“

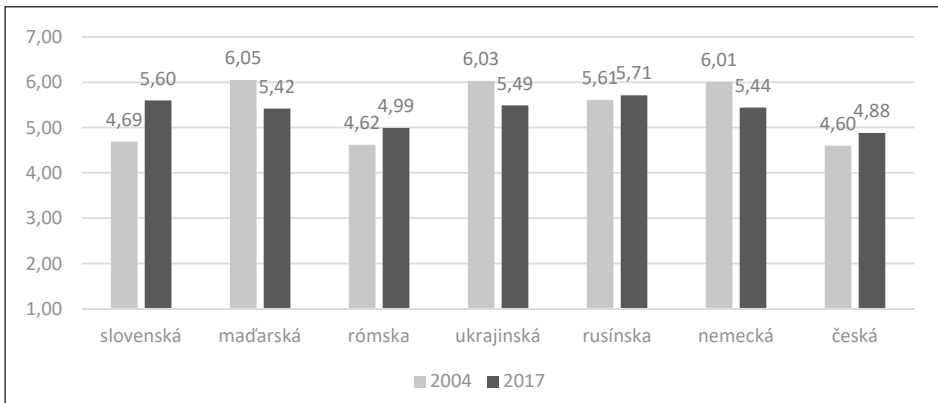
Respondenti na otázku odpovedali na 7-bodovej škále (1 – rozhodne nie, 7 – rozhodne áno).

Názory respondentov na pozitívne vplyvy na rozvoj úrovne etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín zobrazujú grafy 4.32 – 4.35.

Graf 4.32: Vplyv štátnych orgánov na rozvoj úrovne etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

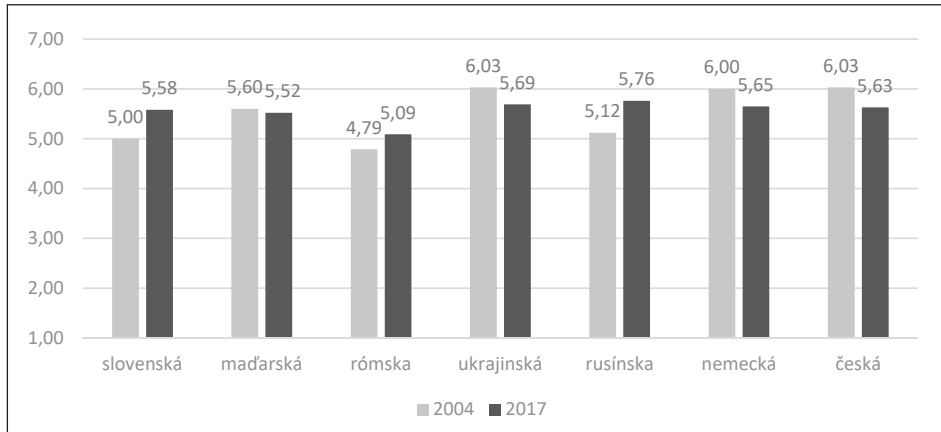
Graf 4.33: Rozvoj národnostných škôl na rozvoj úrovne etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

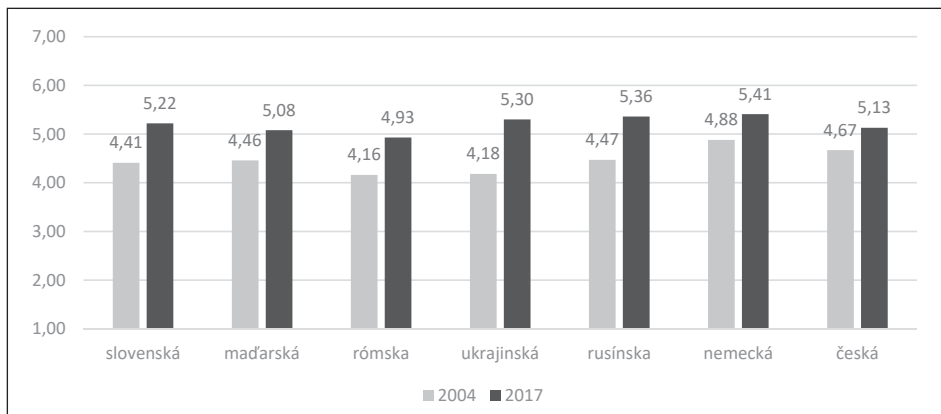
Všetky etnické skupiny považovali v roku 2004 za možné, že štátne orgány (vláda, NR SR, prezident) môžu prispieť k rozvoju úrovne identity príslušníkov národnostných menšín / príslušníkov Vašej menšiny. Najsilnejšie boli o tom presvedčení Ukrajinci, s odstupom zhruba pol bodu stupnice Rusíni, Rómovia, Nemci a Maďari. Najnižšie skóre dosiahli Slováci, priemer ich odpovedí sa blížil strednému bodu odpovedovej škály. V roku 2017 sa poradie skupín zmenilo, najmä u respondentov nemeckej a českej národnosti, Naopak vyššie túto možnosť posudzovali respondenti rusínskej národnosti.

Pri hodnotení prispievania rozvoja národnostných škôl k etnickej identite sa etnické skupiny rozdelili v roku 2004 do dvoch „táborov“: Maďari, Ukrajinci a Nemci hodnotili úlohu národnostných škôl veľmi vysoko, kým Slováci, Rómovia a Česi výrazne menej. V roku 2017 nebadáť u jednotlivých národností až také rozdiely a priemery ratingov oscilujú okolo bodu 5 odpovedovej škály.

Graf 4.34: Vplyv kontaktov s materským národom na rozvoj úrovne etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

Graf 4.35: Vplyv viacgeneračného spolužitia rodín na rozvoj úrovne etnickej identity v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

Kontakty s materským národom ako faktor vplývajúci na rozvoj etnickej identity najpozitívnejšie v roku 2004 hodnotili Ukrajinci, Nemci a Česi a najmenší význam kontaktom s materským národom pripísali Rómovia. V roku 2017 sa priemery odpovedí všetkých skupín pohybovali nad bodom 5 škály.

Odpovede respondentov rómskej a ukrajinskej národnosti sa v roku 2004 pohybovali okolo neutrálneho bodu škály, ostatné národnosti tejto otázky prisúdili o niečo vyššie škálové skóre, ktoré však ani v jednom prípade neprekročilo hodnotu 5. Prínos viacgeneračného spolužitia rodín v roku 2017 najviac oceňovali Nemci, Rusíni a Ukrajinci.

4.3 Kultúra minorít

Multikulturalizmus ako stav spoločnosti sa vyznačuje kultúrnou (a etnickou) rôznorodosťou a teda miešaním a koexistenciou rozličných kultúr na určitom území. Jeho príčiny môžeme sledovať v migračných pohyboch ľuďstva kontinuálne vyúsťujúcich v heterogenitu spoločnosti. Prelínanie kultúr sa vyznačuje procesom akulturácie a teda jednosmerným alebo obojsmerným prenosom inokultúrnych prvkov medzi dvoma odlišnými kultúrami. Enkultúrácia príslušníka minority v takomto prostredí mnohokrát vyúsťuje do vytvárania kultúrnej valencie, stáva sa bicultúrnym a osvojuje si dvojitú kultúru identitu. Kultúrna diferenciácia subkultúry minority od majoritnej superkultúry sa potom vyznačuje troma faktormi: kultúrnymi osobitosťami materskej krajiny; prevzatými inokultúrnymi prvkami z majoritnej superkultúry a konkrétnymi špecifikami miestnej subkultúry.

Berúc do úvahy uvedené skutočnosti, vo výskume sme sa orientovali na nasledujúce komponenty:

- Sledovanosť masmédií, čítanie tlače, čítanie beletrie
- Rozvoj kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín
- Rozhodovanie v záležitostiach kultúry menšín
- Preferencia základných celoživotných hodnôt

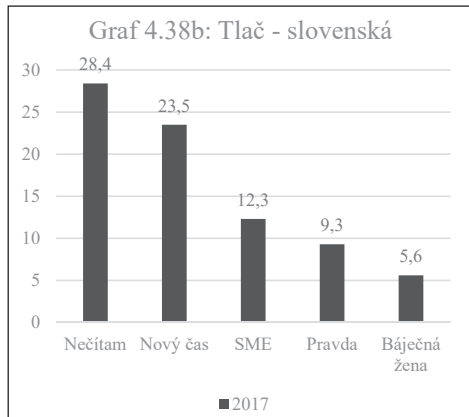
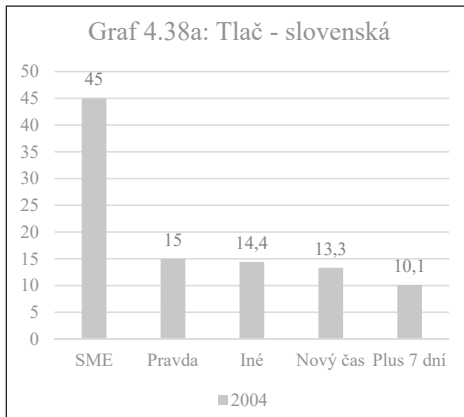
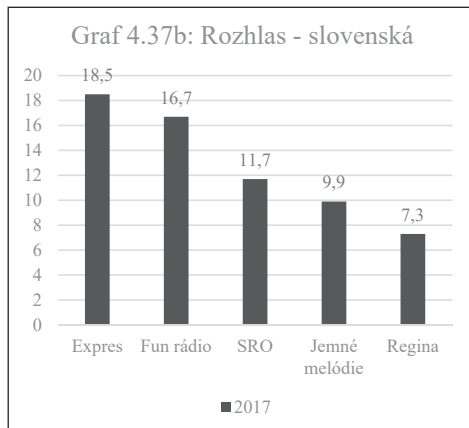
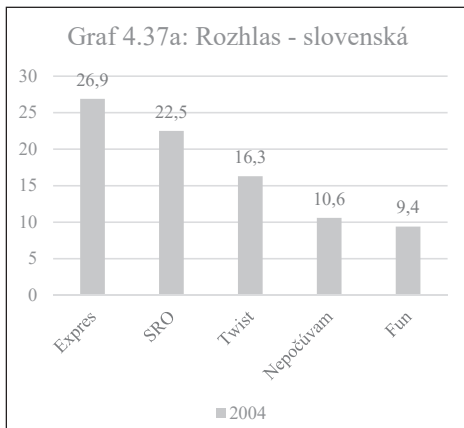
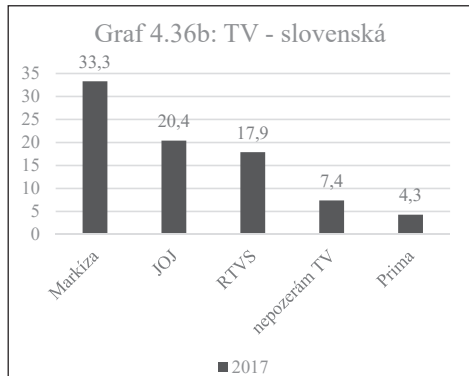
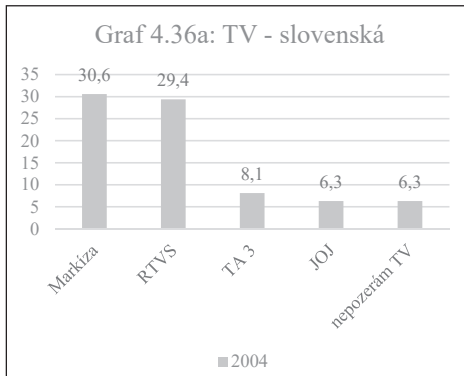
4.3.1 Sledovanosť masmédií, čítanie tlače, čítanie beletrie

Kultúrny rozvoj národnostných menšín je podmienený viacerými faktormi. V oboch výskumoch, tak v roku 2004, ako i v roku 2017 sme predpokladali, že národnostná tlač, rozhlas a televízne vysielanie sa v značnej miere podieľa na udržiavaní kultúry národnostných menšín. Súčasťou oboch dotazníkových výskumov boli otvorené otázky, kde respondenti odpovedali, ktorý televízny kanál, rozhlasovú stanicu a tlač najviac sledujú (v dotazníku z roku 2017 sa k otázke čítania tlače pridal doplňujúci komentár, aby respondenti brali do úvahy i čítanie internetových časopisov). Pre efektívnejšiu ilustráciu komparácie výsledkov z oboch dotazníkových výskumov, sme sa rozhodli v jednotlivých grafoch zobraziť prvých päť najsledovanejších médií (televízny kanál, rozhlasová stanica, tlačové médium).

■ Slovenská národnosť

Z grafov 4.36a a 4.36b je zrejmé, že u Slovákov sa v sledovaní televíznych kanálov medzi rokmi 2004 – 2017 veľa nezmenilo. Najsledovanejším televíznym kanálom bola v oboch sledovaných obdobiach televízia Markíza. Rovnako sa medzi päť najčastejšie sledovaných televíznych programov zaradili programy RTVS a JOJ, zároveň pomerne

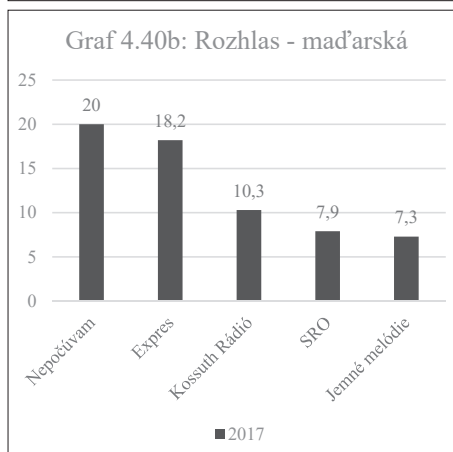
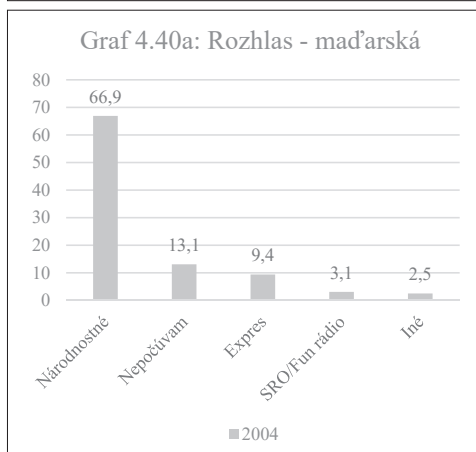
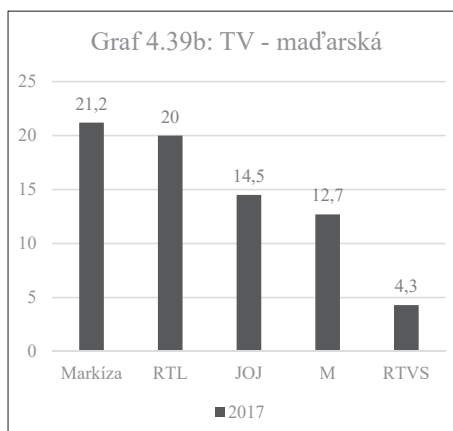
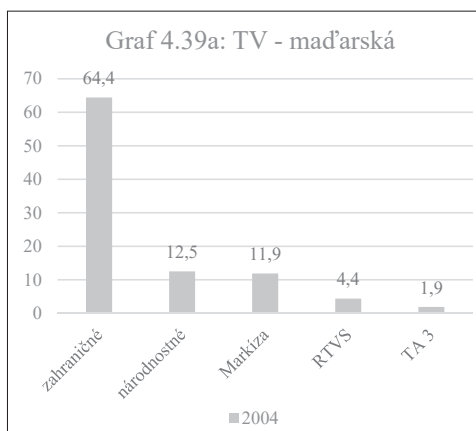

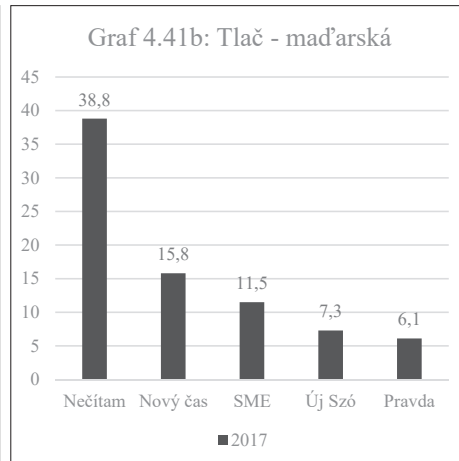
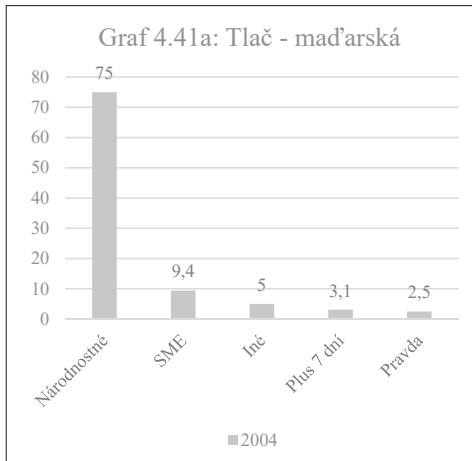
veľké percento Slovákov v oboch skúmaných obdobiach nepozerala televíziu vôbec. Na grafoch 4.37a a 4.37b je znázornené počúvanie rozhlasového vysielania obyvateľov so slovenskou národnosťou. V oboch sledovaných obdobiach odpovedalo najviac respondentov, že ich najpočúvanejšou rádiovou stanicou je rádio Expres, rovnako sa

v počúvanosti udržalo i Fun rádio a Slovenský rozhlas (SRO). V počúvanosti na treťom mieste v roku 2004 umiestnené rádio Twist v nasledujúcom skúmanom období v roku 2017 už nikto nesledoval, pretože jeho vysielanie bolo v apríli roku 2006 ukončené. Porovnanie sledovania tlače obyvateľmi slovenskej národnosti je graficky spracované na grafoch 4.38a a 4.38b. Zatiaľ čo v roku 2004 dominovalo sledovanie spravodajských novín SME, v roku 2017 odpovedalo najviac respondentov odpoveďou, že tlač nečítajú. I keď sa v roku 2017 medzi najsledovanejšími tlačovými médiami udržali noviny SME a Pravda, na druhom mieste (23,5 %) respondenti uviedli denník Nový čas, ako nezávislé médium, ktorého hlavným zameraním je bulvár.

■ Maďarská národnosť

V sledovaní televíznych programov respondentov s maďarskou národnosťou (pozri grafy 4.39a a 4.39b) na slovenskom území badáme medzi výskumami v rokoch 2004 a 2017 značný rozdiel pri televíznom programe Markíza, ktorý sa z tretieho miesta v roku 2004 presunul na najsledovanejšie prvé miesto v roku 2017 a pri televízii JOJ, ktorá za-

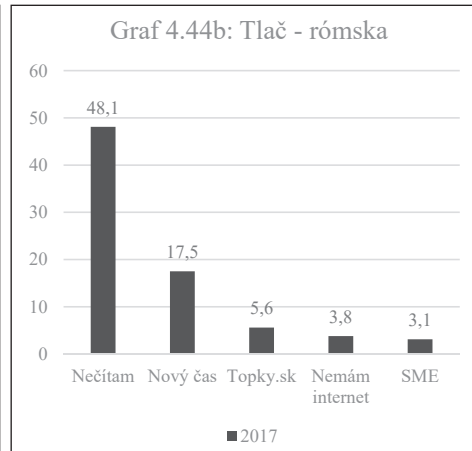
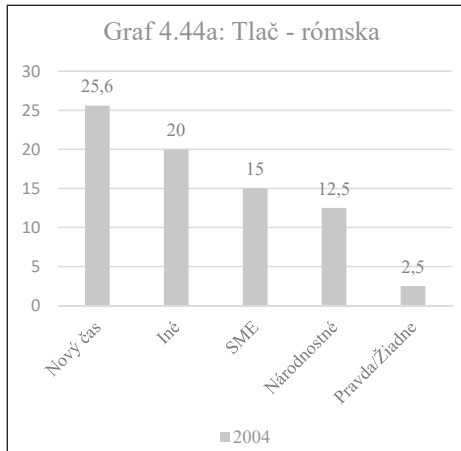
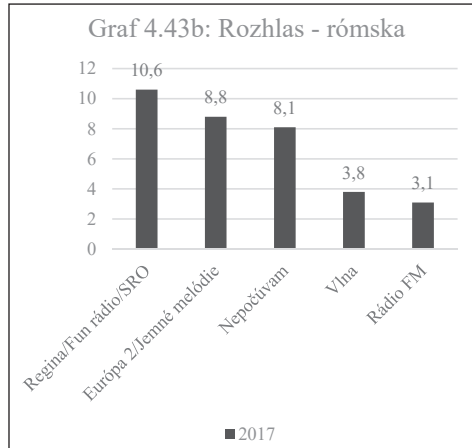
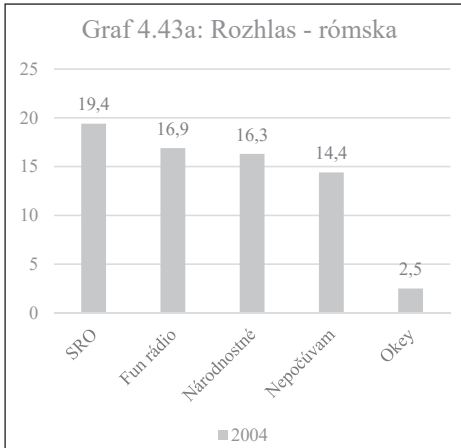
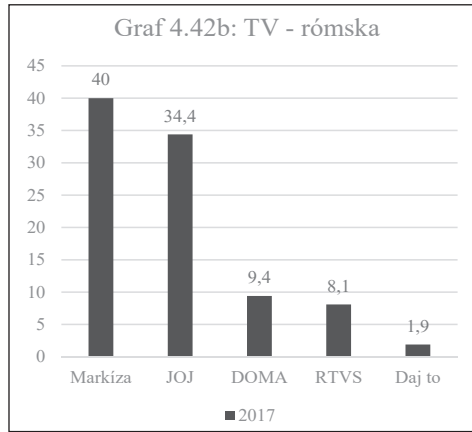
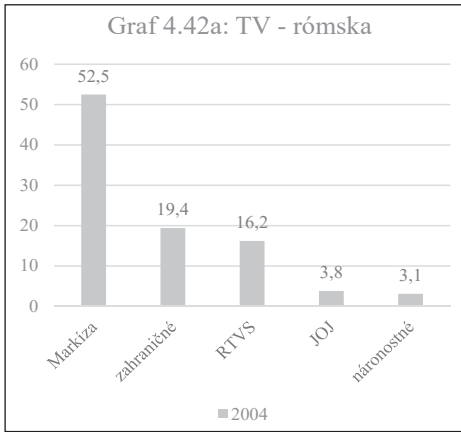

čala vysielat' v roku 2002, a preto v čase prvého dotazníkového výskumu v roku 2004 nebola pravdepodobne dostatočne etablovaná v povedomí ľudí, čo sa v roku 2017 zmenilo a jej sledovanosť občanmi s maďarskou národnosťou značne stúpla. Pri ostatných televíznych programoch môžeme konštatovať, že ich sledovanosť ostala takmer konštantná. V roku 2004 12,5 % respondentov maďarskej národnosti sledovalo vysielanie národnostných televízií, ktoré vo výskume z roku 2017 nachádzame v podobe sledovania televíznych kanálov ako RTL alebo M. Pomerne značný prepad môžeme badať v sledovaní rozhlasového vysielania obyvateľmi maďarskej národnosti (grafy 4.40a, 4.40b). V roku 2004 počúvalo najviac maďarských respondentov národnostné vysielanie, no v roku 2017 už väčšina z nich rádiové vysielanie nepočúva. Národnostné rádiá sa však vo výskume v roku 2017 objavili a to v podobe počúvania rádiovkej stanice Kossuth Rádió a rovnako sa v sledovanosti udržali i rádiá ako Expres a SRO. Na grafoch 4.41a a 4.41b môžeme vidieť, že kým čítanie novinovej tlače občanmi maďarskej národnosti v roku 2004 bolo zastúpené najmä čitateľmi národnostnej tlače, v roku 2017 odpovedalo najviac a teda 38,8 % respondentov, že tlač nečíta. Národnostná tlač sa v roku 2017 objavila až na štvrtom mieste (7,3 %), konkrétne respondenti odpovedali sledovaním média Új Szó.

■ Rómska národnosť

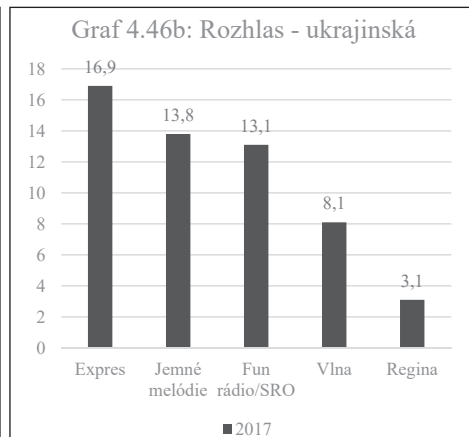
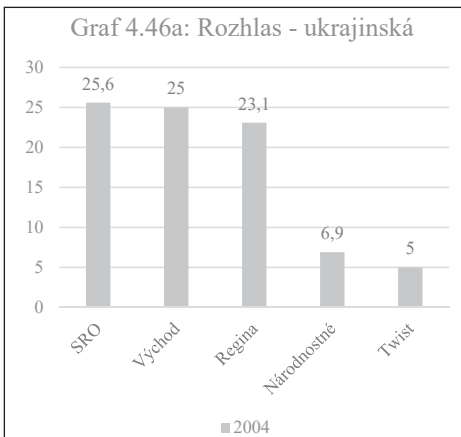
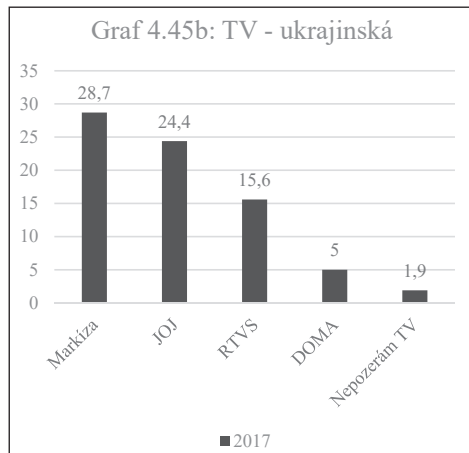
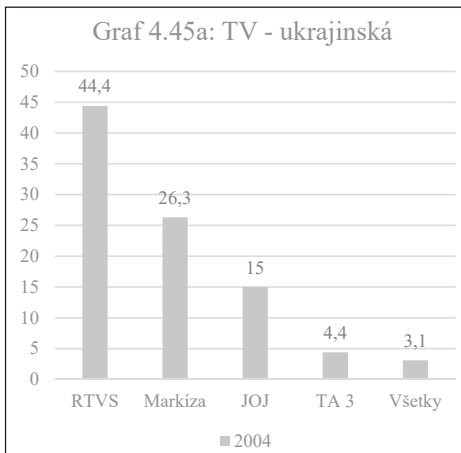
Respondenti rómskej národnosti na slovenskom území sledovali v rokoch 2004 a 2017 v televízii takmer identické programy (Markíza, RTVS, JOJ) (pozri grafy 4.42a, 4.42b). Jedine začiatok vysielania TV Doma v roku 2009 a TV Dajto v roku 2012 spôsobilo zaradenie týchto dvoch televíznych kanálov medzi jedny z najsledovanejších rómskou menšinou na Slovensku. Grafy 4.43a a 4.43b znázorňujú komparáciu sledovanosti rádiového vysielania respondentmi rómskej národnosti. Na grafoch môžeme vidieť, že oproti roku 2004 tu zmizlo v počúvanosti národnostné rádiové vysielanie a rovnako, že spektrum počúvaných rádiových staníc sa značne rozšírilo o vzniknuté stanice ako Európa 2 (začiatok vysielania december, 2009), Jemné melódie (máj, 2006), Vlna (ja-

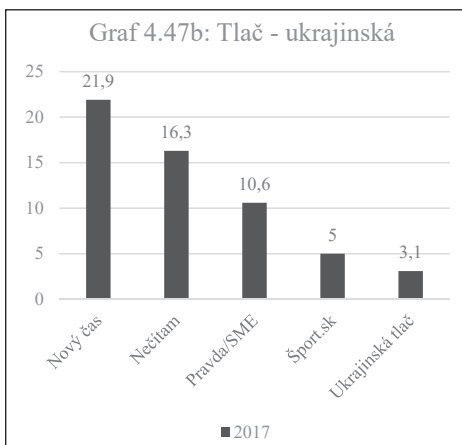
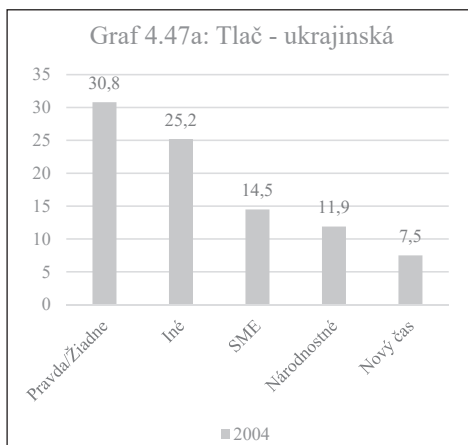

nuár, 2012). Na grafoch 4.44a a 4.44b je znázornené sledovanie printových médií príslušníkmi rómskej národnosti. Kým v roku 2004 sa na najfrekventovanejších prvých piatich miestach neobjavila možnosť nečítania tlače, v roku 2017 48,1 % respondentov odpovedalo, že tlač nesleduje. Čítanie periodika Nový čas sa však udržalo v oboch dotazníkových zisteniach.

■ Ukrajinská národnosť

Príslušníci ukrajinskej národnosti sledovali v oboch dotazníkových zisteniach najviac tri televízne stanice (RTVS, Markíza, JOJ), čo môžeme vidieť na grafoch 4.45a a 4.45b. Počúvanie rozhlasových staníc sa u obyvateľov ukrajinskej národnosti medzi rokmi 2004 – 2017 zmenilo (grafy 4.46a, 4.46b). V roku 2004 sledovalo viac respondentov národnostné a regionálne rádiové vysielanie, no v roku 2017 už medzi respondentmi prevládalo počúvanie rádia Expres. Slovenský rozhlas počúvalo v roku 2017 13,1 % res-

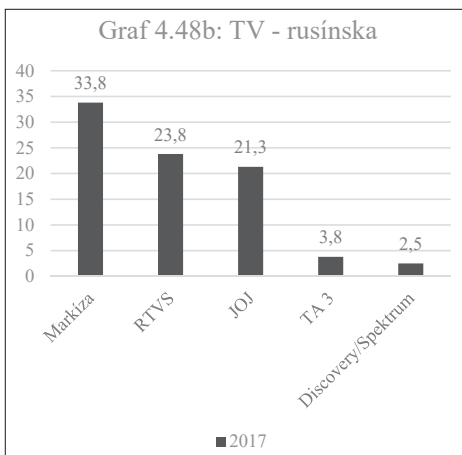
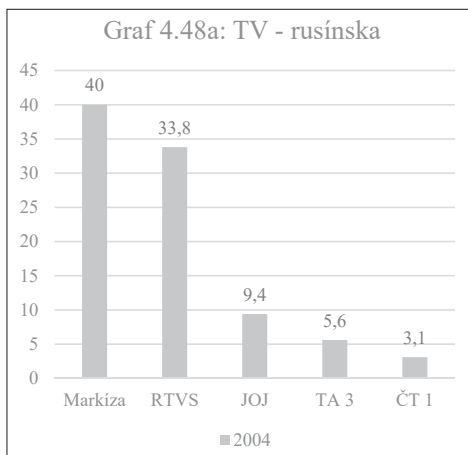

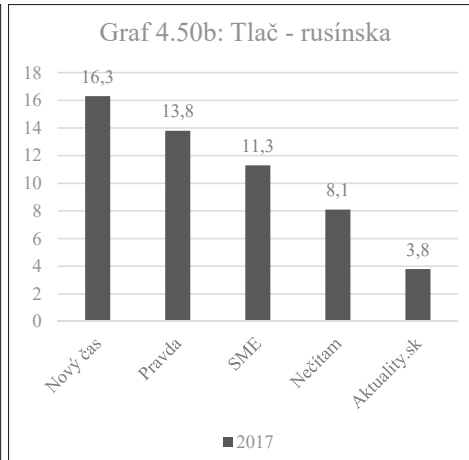
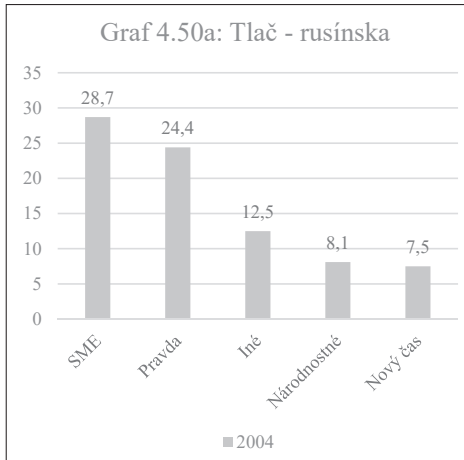
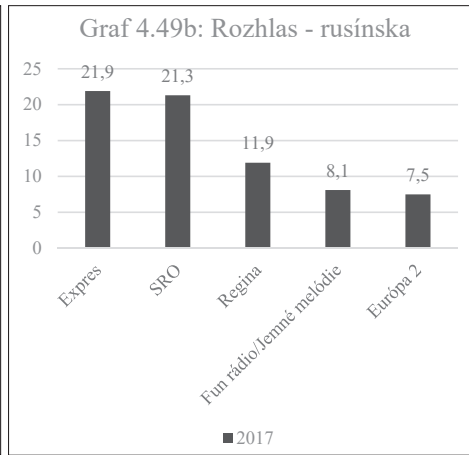
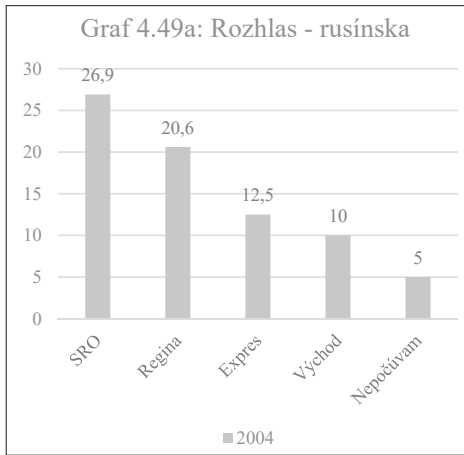

pondentov ukrajinskej národnosti (rovnako ako i Fun rádio) a rádio Regina, ako regionálne rádiové vysielanie počúvalo 3,1 % respondentov. Grafy 4.47a a 4.47b porovnávajú sledovanie tlače príslušníkmi ukrajinskej národnosti medzi rokmi 2004 a 2017. Spektrum sledovaných periodík ostalo takmer rovnaké, zastúpenie tu mali v oboch dotazníkových výskumoch noviny Pravda, SME, Nový čas i národnostné periodiká, ktoré v roku 2017 respondenti špecifikovali ako ukrajinskú tlač.

■ Rusínska národnosť

Na grafoch 4.48a a 4.48b je demonštrované sledovanie televíznych kanálov u respondentov rusínskej národnosti, kde sa poradie najsledovanejších televíznych staníc okrem piatej stanice za sledované obdobie v rokoch 2004 – 2017 nezmenilo, poradie ostalo identické (Markíza, RTVS, JOJ, TA3). Piatou najsledovanejšou televíznou stanicou v roku 2004 bola ČT 1 a v roku 2017 odpovedalo 2,5 % respondentov rovnako na televízie Discove-

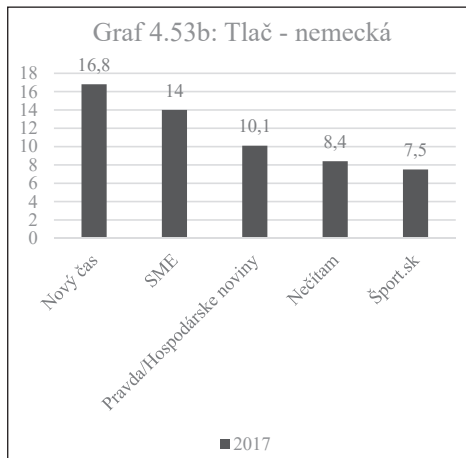
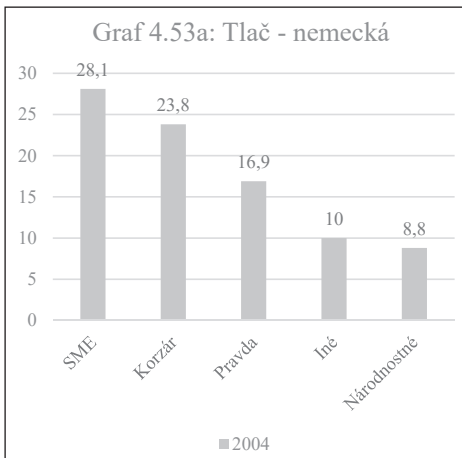
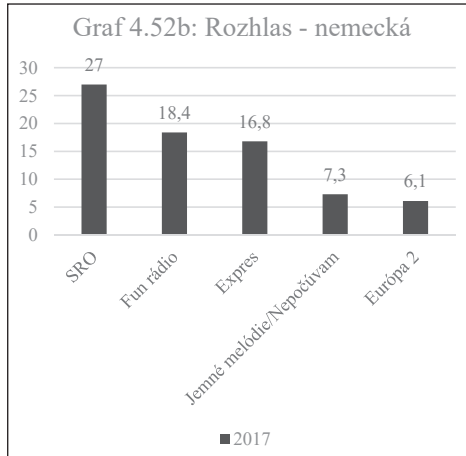
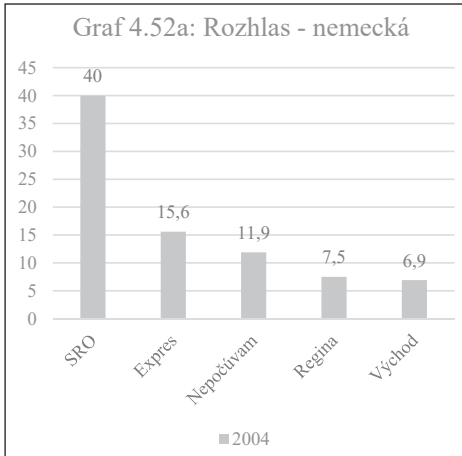
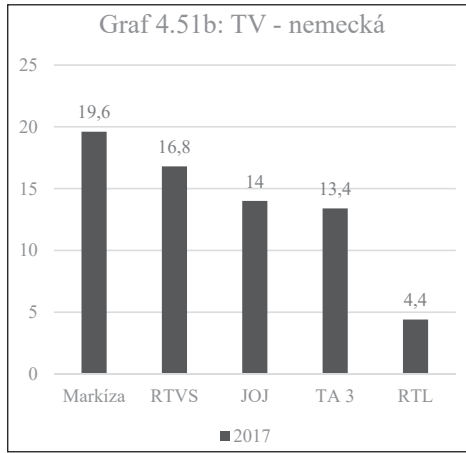
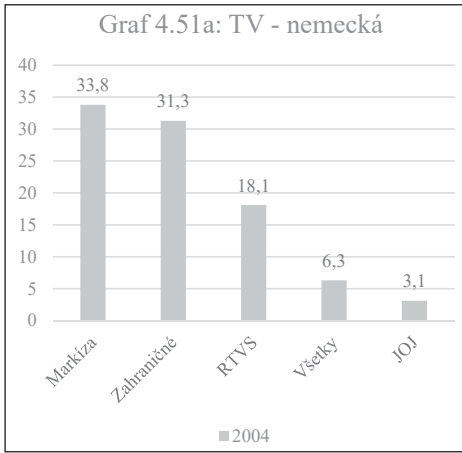

ry a Spektrum, ktoré sa vtedy zaradili medzi päť najsledovanejších televíznych staníc u respondentov rusínskej národnosti. Podobná situácia ako u televíznych staníc nastala pri sledovaní príslušníkmi rusínskej národnosti aj pri počúvaní rozhlasových programov, kde na grafoch 4.49a a 4.49b vidíme rovnaké rozhlasové stanice len s odlišným percentuálnym zastúpením v oboch skúmaných rokoch (2004, 2017) a to SRO, Regina a Expres. Na grafoch 4.50a a 4.50b je možné vidieť sledovanie tlače príslušníkmi rusínskej národnosti. V oboch skúmaných rokoch patrili medzi najčítanejšie printové médiá SME, Nový čas a Pravda, no rozdiel nastal v tom že v roku 2004 čítali Rusíni i národnostnú tlač a v roku 2017 sa tu objavil i internetový spravodajský portál Aktuality.sk.

■ Nemecká národnosť

Na grafoch 4.51a a 4.51b je možné vidieť zmeny v sledovaní televíznych programov občanmi nemeckej národnosti. V prvom dotazníkovom výskume z roku 2004 a aj v druhom výskume z roku 2017 boli zastúpené televízne kanály ako Markíza, RTVS a JOJ.

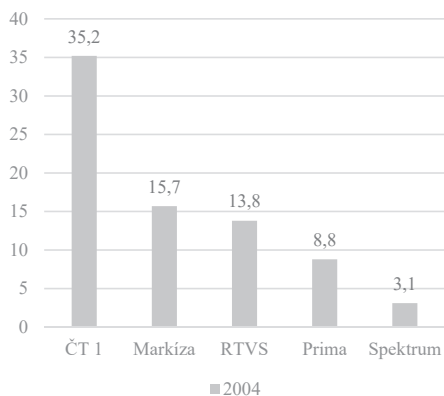
V prvom výskume odpovedalo však 31,3 % respondentov, že sledujú zahraničné televízne kanály, no v druhom výskume sa na prvých piatich miestach nachádza zo zahraničných televíznych programov len RTL, 13,4 % respondentov odpovedalo, že v roku 2017 sledujú i televíziu TA 3. V prípade počúvania rozhlasových staníc ako môžeme vidieť na grafoch 4.52a a 4.52b ostali v oboch analyzovaných rokoch rádiá SRO a Expres. Zmena nastala v tom, že v roku 2004 počúvali príslušníci nemeckej menšiny i regionálne rádiá, ktoré v roku 2017 nahradili komerčné rozhlasové stanice ako Fun rádio a Európa 2. V čítaní printových médií uviedlo 28,1 % respondentov v roku 2004 čítanie denníka SME, ktorý v roku 2017 čítalo 14 % respondentov (pozri grafy 4.53a, 4.53b). V roku 2004 sa medzi piatimi najčítanejšími periodikami nachádzali prevažne spravodajské noviny ako SME, Korzár, Pravda, no v roku 2017 odpovedalo najviac respondentov nemeckej národnosti (16,8 %), že čítajú bulvárne noviny Nový čas a rovnako sa medzi piatimi najčítanejšími nachádzal i internetový portál Šport.sk.

■ Česká národnosť

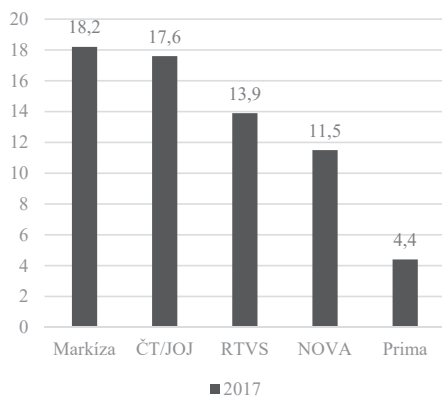
Na grafoch 4.54a a 4.54b môžeme vidieť, že 35,2 % respondentov českej národnosti odpovedalo v roku 2004, že sledujú televíznu stanicu ČT 1, okrem českej verejnoprávnej televízie patrila medzi päť najsledovanejších televíznych programov televízia Markíza, RTVS, Prima a Spektrum. V roku 2017 odpovedalo najviac českých respondentov (18,2 %), že sledujú televíziu Markíza a 17,6 % respondentov uviedlo, že pozerajú Českú televíziu a televíziu JOJ. Okrem spomenutých sa v piatich najsledovanejších televíznych programoch u obyvateľov českej národnosti v roku 2017 vyskytovali české programy Nova a Prima. Sledovanosť rádiových programov príslušníkmi českej národnosti v rokoch 2004 a 2017 môžeme vidieť na grafoch 4.55a a 4.55b. Medzi prvými piatimi najpočúvanejšími rádiami obyvateľmi českej národnosti sa v oboch skúmaných rokoch vyskytoval SRO a rádio Expres. Okrem toho sa sledovanosť rádii v oboch rokoch líšila. V roku 2004 dominovali medzi najsledovanejšími rádiami národnostné rádiá (22,6 %), no v roku 2017 počúvalo najviac respondentov českej národnosti komerčné rádiá ako Európa 2, Fun rádio, Anténa Rock. Medzi najčítateľnejšie printové médiá medzi rokmi 2004 a 2017 príslušníkmi českej národnosti patrili spravodajské noviny SME. V roku 2004 okrem toho českí respondenti uviedli s výnimkou iných novín a časopisov aj noviny ako Pravda a Korzár, no 8,8 % respondentov na otázku neodpovedali. V roku 2017 13,3 % respondentov nečítali tlač a k najčítanejším periodikám patrili Nový čas, Pravda a internetové portály Šport.sk a Aktuality.sk.

V rámci výskumu bolo čítanie beletrie analyzované otázkou: „*V akom jazyku čítate beletriu?*“ Respondenti si mohli vybrať z možností: a) v slovenskom jazyku; b) v jazyku svojej menšiny; c) v inom jazyku. Respondenti svoje preferencie vyjadrovali v percentách. V grafe 4.57 je zobrazené čítanie beletrie v slovenskom jazyku v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín a v grafe 4.58 čítanie beletrie v jazyku svojej menšiny v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín.

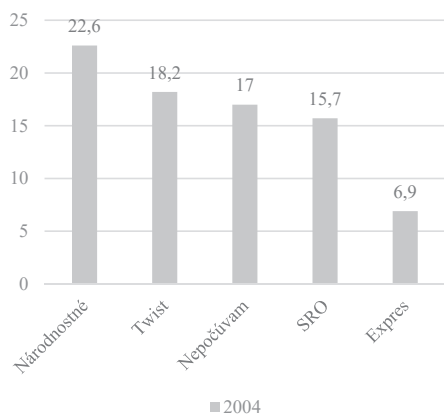
Graf 4.54a: TV - česká

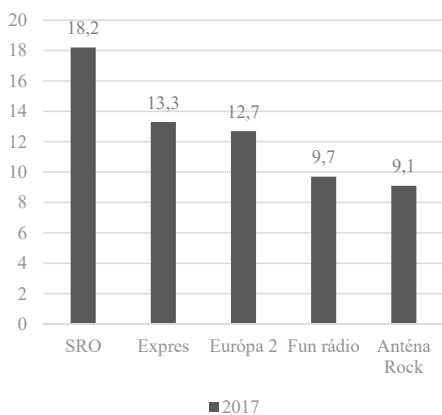
Graf 4.54b: TV - česká

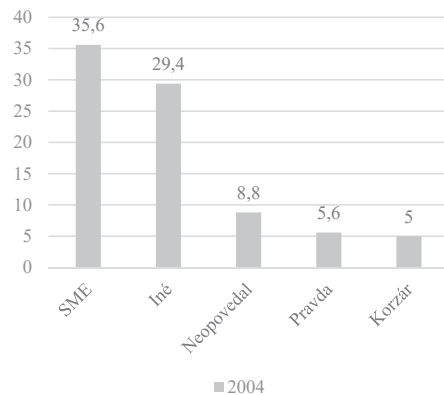
Graf 4.55a: Rozhlas - česká

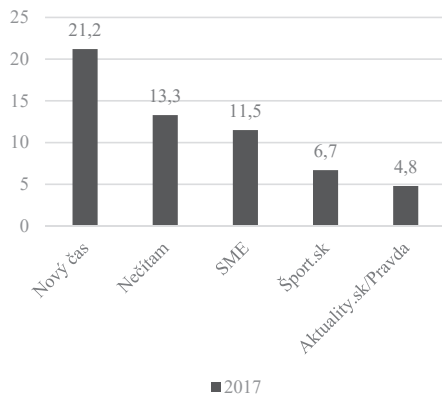
Graf 4.55b: Rozhlas - česká

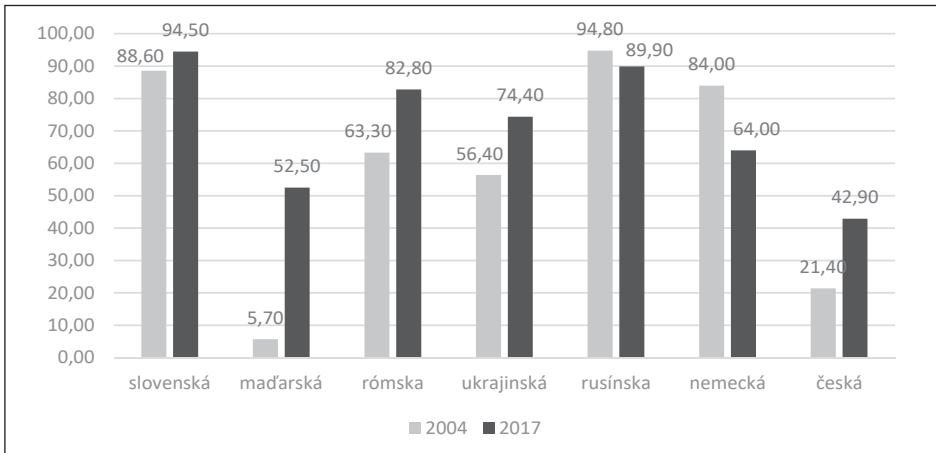
Graf 4.56a: Tlač - česká

Graf 4.56b: Tlač - česká

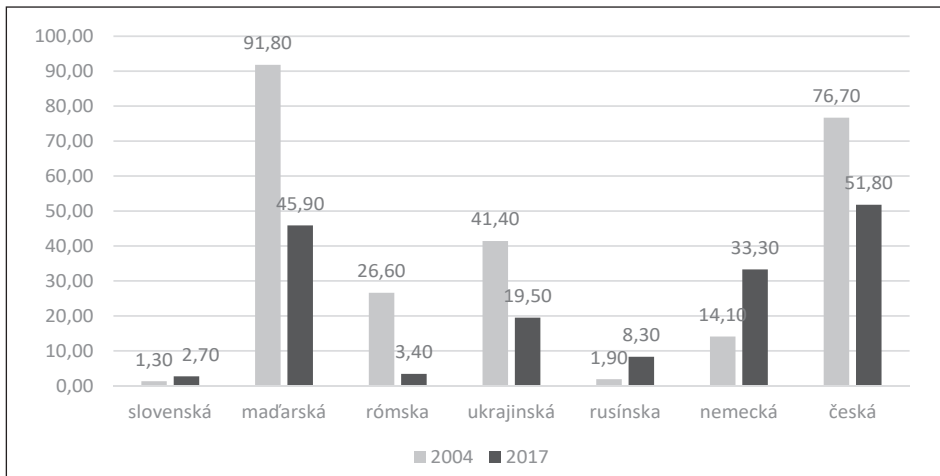

Graf 4.57: Čítanie beletrie v slovenskom jazyku v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín

V slovenskom jazyku čítali beletriu v roku 2004 najčastejšie príslušníci rusínskej národnosti (94,8 %), nasledovali príslušníci slovenskej národnosti (88,6 %). Zdrojom prítomnosti štatisticky významných rozdielov boli odpovede Maďarov a Čechov, ktorí v roku 2004 čítali beletriu v slovenskom jazyku podstatne zriedkavejšie než ostatné národnosti (Maďari 5,7 % a Česi 21,4 %). V roku 2017 boli zdrojom týchto rozdielov opäť Česi (42,9 %) a Maďari (52,5 %), ktorí čítali po v slovensky menej než ostatní. Najväčší rozdiel v čítaní beletrie v slovenskom jazyku zaznamenávame pri maďarskej menšine, kedy percento čítania vzrástlo z 5,7 % v roku 2004 na 52,5 % v roku 2017.

Graf 4.58: Čítanie beletrie v jazyku svojej menšiny v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých menšín

V jazyku svojej menšiny čítali v roku 2004 beletriu najčastejšie príslušníci maďarskej (91,8 %) a českej (76,7 %) národnosti. Na druhej strane v jazyku svojej menšiny čítali beletriou najmenej predstavitelia rusínskej národnosti (1,9 %). Najväčší rozdiel v čítaní beletrie v jazyku svojej národnosti zaznamenávame pri rómskej a ukrajinskej menšine, kedy percento čítania kleslo u Rómov z 26,6 % v roku 2004 na 3,4 % v roku 2017 a u Ukrajincov z 41,4 % na 19,5 %. Nasleduje maďarská menšina s poklesom z 91,8 % v roku 2004 na 45,9 % v roku 2017.

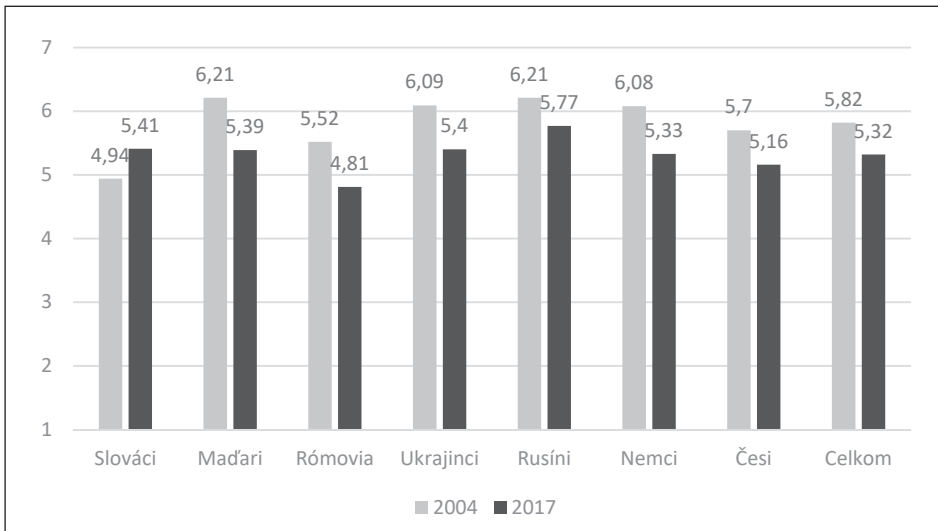
4.3.2 Rozvoj kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín

Názory všetkých respondentov (vrátane Slovákov) na zachovanie kultúry jednotlivých národnostných menšín sme zisťovali všeobecne formulovanou otázkou týkajúcou sa zachovania špecifik národnostných kultúr pri integrácii ich reprezentantov do spoločnosti. Otázka bola formulovaná nasledovne: „Domnievate sa, že je potrebné vzhľadom na integrovanie sa do spoločnosti, aby príslušníci Vašej menšiny (v prípade Slovákov národnostných menšín) rozvíjali v budúcnosti svoje pôvodné tradície, kultúru, jazyk?“

Respondenti odpovedali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Získané výsledky uvádzame v grafe č. 4.59.

Výsledky svedčia o tom, že všetci respondenti v roku 2004 aj v roku 2017 nezávisle od ich národnostnej príslušnosti posúdili túto otázku jednoznačne pozitívne. Zistené rozdiely spočívajú len v miere pozitívnosti (v miere súhlasu) hodnotenia potreby rozvíjať v budúcnosti národnostné tradície, kultúru, jazyk.

Graf 4.59: Rozvoj kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín

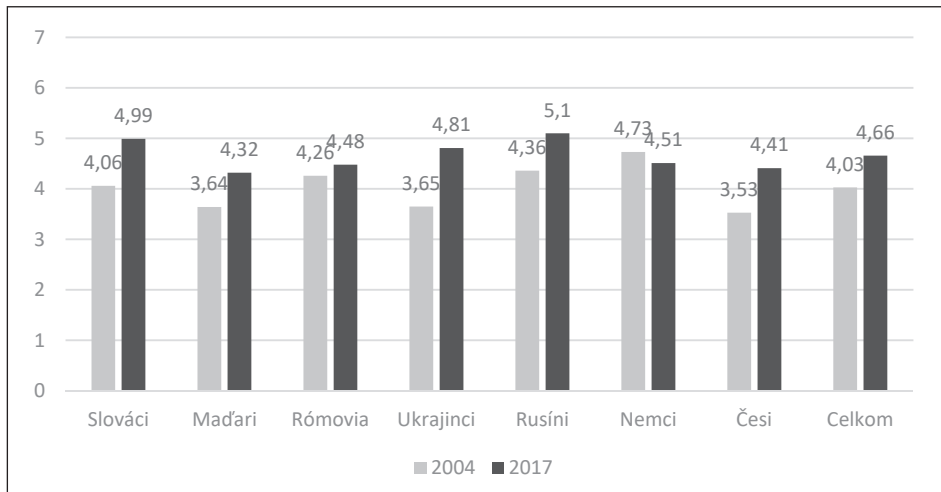

V roku 2004 podrobnejšia analýza umožnila diferencovať tri zoskupenia respondentov. Najmenej pozitívne hodnotenie sme získali a zároveň prvú skupinu tvoria Slováci. Druhú skupinu tvorili Rómovia a Česi a tretiu skupinu s najpozitívnejším hodnotením tejto otázky tvorili Maďari, Rusíni, Ukrajinci a Nemci. V roku 2017 sa miera súhlasu s tým, že je potrebné vzhľadom na integrovanie sa do spoločnosti, aby príslušníci národnostných menšín rozvíjali v budúcnosti svoje pôvodné tradície, kultúru a jazyk znížila u respondentov všetkých skupín. Výnimkou boli Slováci, u ktorých sa ako u jediných prejavil v roku 2017 posun v opačnom smere.

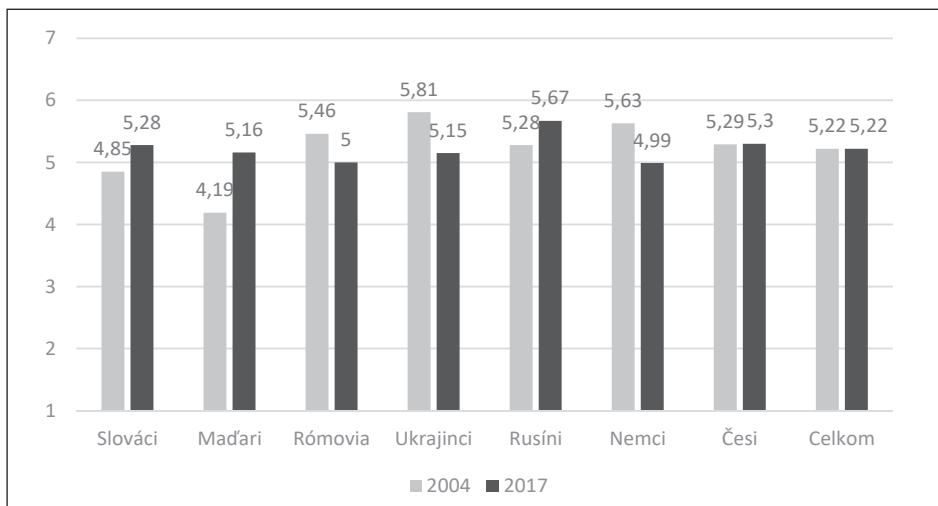
4.3.3 Rozhodovanie v záležitostiach kultúry menšín

V našom výskume sme sa venovali aj otázke, kto by mal na Slovenku rozhodovať o záležitostiach kultúry menšín. Respondentom sme ponúkli viaceré možné riešenia, ktoré respondenti jednotlivo posudzovali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Získané výsledky uvádzame v grafoch č. 4.60 – 4.66. Analýza získaných údajov potvrdila, že zistené rozdiely spočívajú v tomto prípade nielen v miere pozitívnosti hodnotenia uvedených inštitúcií, ale aj v ich prijímaní, resp. odmietaní.

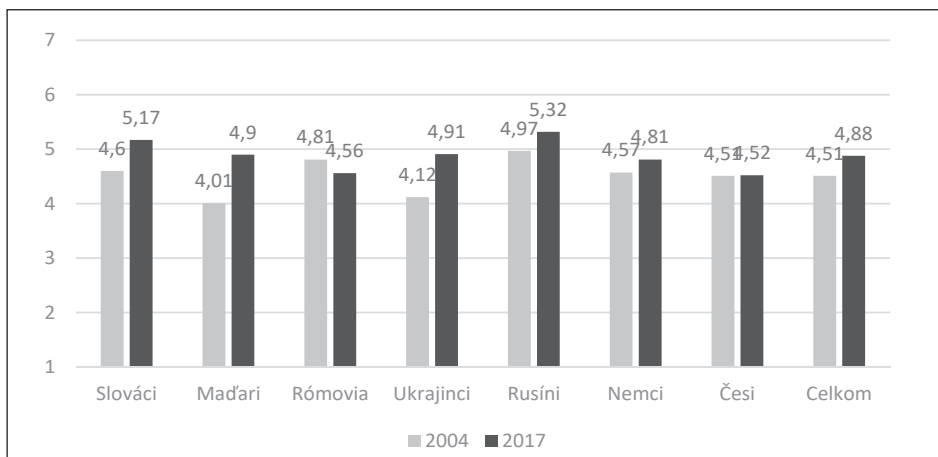
Graf 4.60: Rozhodovanie Ministerstva školstva SR v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku

V roku 2004 s Ministerstvom školstva SR ako s inštitúciou rozhodovania v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku vyslovili mierny súhlas Nemci, Rómovia a Rusíni. Naopak, skôr nesúhlas s zainteresovanosťou Ministerstva školstva vyjadrili Česi, Maďari a Ukrajinci. Stanovisko Slovákov bolo skôr neutrálne. V roku 2017 sa všetky skupiny národnosti vyjadrili skôr pozitívne k možnosti, že by o záležitostiach kultúry menšín na Slovensku rozhodovalo aj Ministerstvo školstva SR.

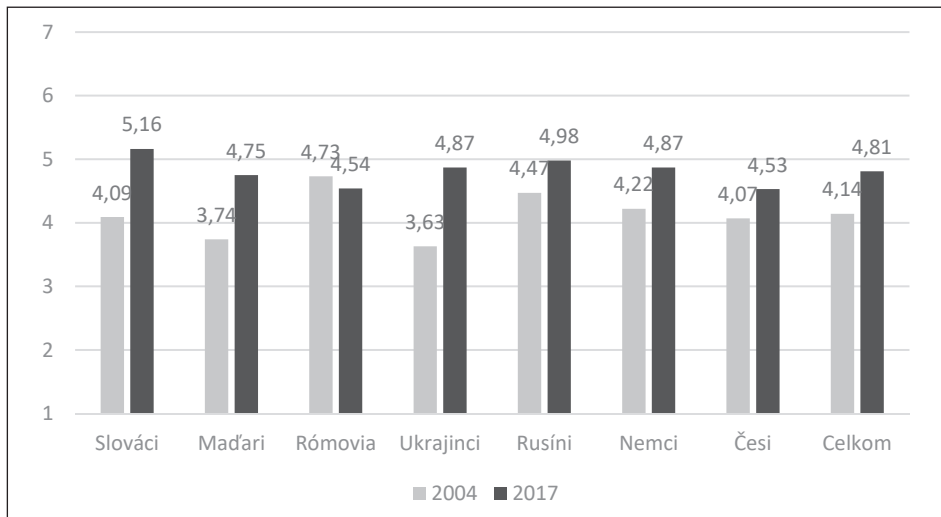
Graf 4.61: Rozhodovanie Ministerstva kultúry SR v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku

Ďalšou posudzovanou inštitúciou bolo Ministerstvo kultúry SR. V tomto prípade v roku 2004 všetci respondenti, nezávisle od ich národnostnej príslušnosti vyslovili súhlas s tým, aby v otázkach rozvíjania kultúry národnostných menšín rozhodovacie právomoci malo Ministerstvo kultúry SR. Zistené rozdiely spočívali len v miere súhlasu: najvyšší priemer odpovedí zaznamenávame u Ukrajincov a Nemcov, najnižší u respondentov maďarskej národnosti. V roku 2017 priemeru odpovedí všetkých skupín oscilujú okolo bodu 5 škály.

Graf 4.62: Rozhodovanie príslušných vyšších územných celkov v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku

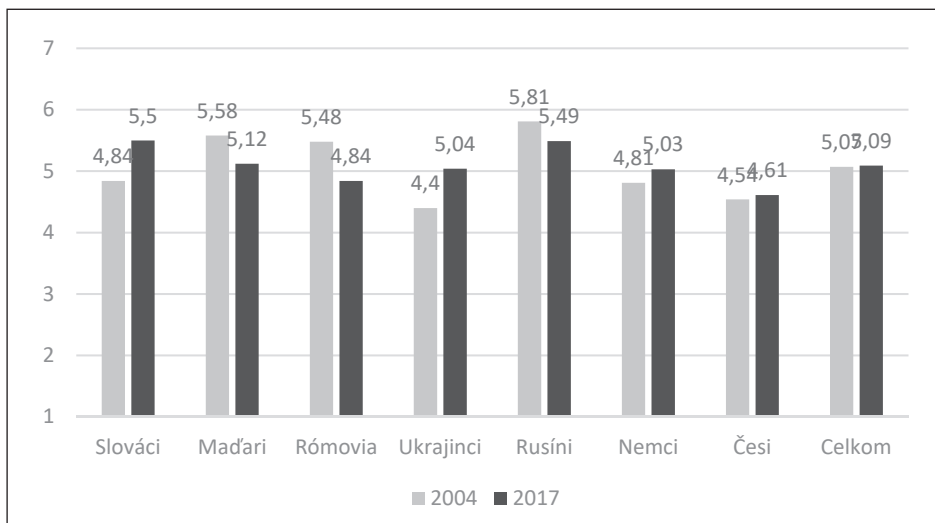
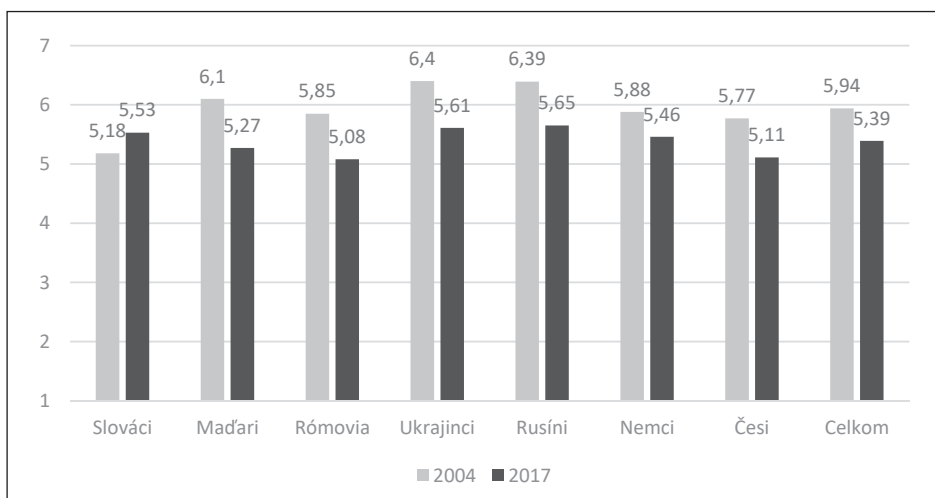
V roku 2004 vyslovili s rozhodovaním o kultúre národnostných menšín na úrovni vyšších územných celkov všeobecný súhlas (aj keď len veľmi mierny) všetci respondenti. Najpozitívnejšie toto riešenie vnímali Rusíni, Rómovia a Slováci. Skôr neutrálne bolo stanovisko Ukrajincov a Maďarov. V roku 2017 bolo stanovisko respondentov väčšiny národností pozitívnejšie ako v roku 2004. Všetky národnosti prijímali skôr pozitívne možnosť, že by o záležitostiach kultúry menšín na Slovensku rozhodovali príslušné vyššie územné celky.

Graf 4.63: Rozhodovanie krajských úradov v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku

Rozdielnejšie boli v roku 2004 názory na pôsobenie krajských úradov v analyzovanej oblasti. Mierny súhlas s takýmto zabezpečením vyslovili hlavne Rómovia a Rusíni, naopak v negatívnom póle škály sa umiestnil priemer odpovedí Ukrajincov a Maďarov. V roku 2017 už respondenti bez ohľadu na národnosť vnímali pôsobenie krajských úradov v analyzovanej oblasti pozitívnejšie.

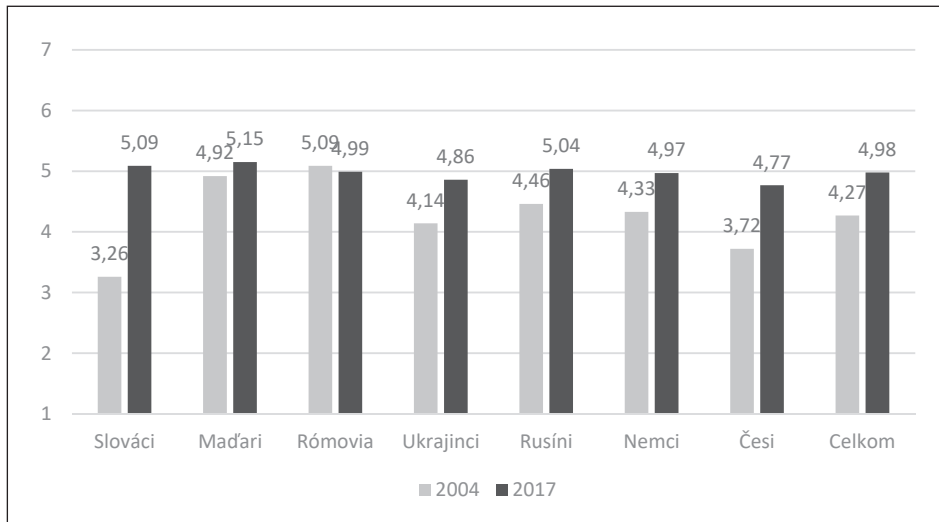
Všeobecný súhlas (aj keď v rôznej miere) sme v roku 2004 zistili pri posudzovaní rozhodovania o kultúre národnostných menšín príslušnou miestnou samosprávou. Najvyššiu mieru súhlasu s pôsobením samosprávy v tejto oblasti vyjadrili Rusíni, Maďari a Rómovia. Aj v roku 2017 vyjadrili respondenti bez ohľadu na národnostnú príslušnosť súhlasné stanovisko s možnosťou, že by o záležitostiach kultúry menšín na Slovensku rozhodovala príslušná miestna samospráva. Najpozitívnejšie túto možnosť vnímali Slováci a Rusíni, najmenej pozitívne bola táto možnosť vnímaná Čechmi a Rómami.

Graf 4.64: Rozhodovanie príslušnej miestnej samosprávy v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku**Graf 4.65:** Rozhodovanie zainteresovanej menšiny a jej reprezentatívnych orgánov v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku

Možnosť, že by v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku mala rozhodovať zainteresovaná menšina a jej reprezentatívne orgány v roku 2004 preferovali respondenti všetkých národností. Najpozitívnejšie toto riešenie vnímali Rusíni Ukrajinci a Maďari. V roku 2017 síce toto riešenie pozitívne vnímali respondenti všetkých národností, ale s výnimkou Slovákov klesla miera súhlasu u ostatných skupín respondentov.

Graf 4.66: Rozhodovanie v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku špeciálnym úradom pre záležitosti menšín, ktorý je potrebné zriadiť

Názory na možnosť rozhodovania v záležitostiach kultúry na úrovni novej inštitúcie, špeciálne určenej pre záležitosti národnostných menšín boli v roku 2004 rozdielne. Rómovia, Rusíni a Maďari takúto možnosť by skôr uvítali, respondenti slovenskej a českej národnosti vyjadrili skôr opačný názor. V roku 2017 sa miera súhlasu respondentov s fungovaním takejto inštitúcie zvýšila, súhlas s takýmto riešením vyslovili všetky skupiny, pričom najväčšia zmena postoja sa prejavila v skupine Slovákov a Čechov.

Posúdenie toho, kto má rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku nadobúda rôzne hodnoty aj nezávisle od národnostnej príslušnosti respondentov.

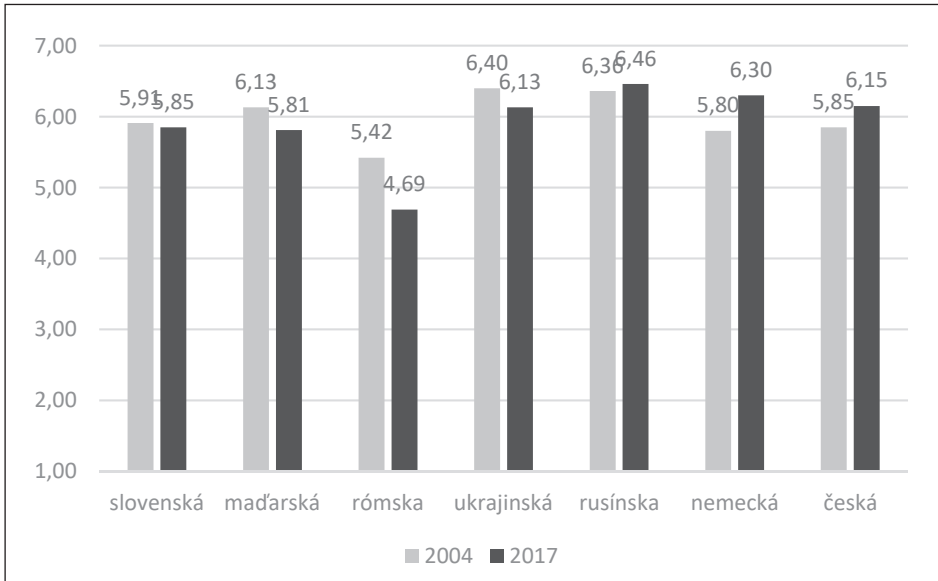
Prezentované výsledky z roku 2004 aj z roku 2017 priniesli zhodu v názoroch príslušníkov národnostných menšín v tom, že problematika rozhodovania v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku by sa podľa respondentov mala riešiť predovšetkým tromi inštitúciami: Ministerstvom kultúry, samosprávou a zainteresovanými menšinami, resp. orgánmi, ktoré ich reprezentujú.

4.3.4 Preferencia základných celoživotných hodnôt

Hodnoty sú významným stavebným kameňom etnickej identity človeka. Ich preferencia predstavuje relatívne trvalú individuálnu, skupinovú i spoločenskú orientáciu v sociálnej realite. Každý jedinec si prostredníctvom nich vytvára svoj vlastný hodnotový systém, teda ciele, ktoré sú preňho bytostne podstatné. Pre potreby výskumu bol použitý krátky zoznam fundamentálnych, celoživotných hodnôt: zamestnanie, sloboda, vzdelanie, rodina, národnosť, vierovyznanie a materinský jazyk. Respondenti ich posudzovali na 7-bodovej škále (od 1 – nemá pre mňa význam až po 7 – má pre mňa veľmi veľký

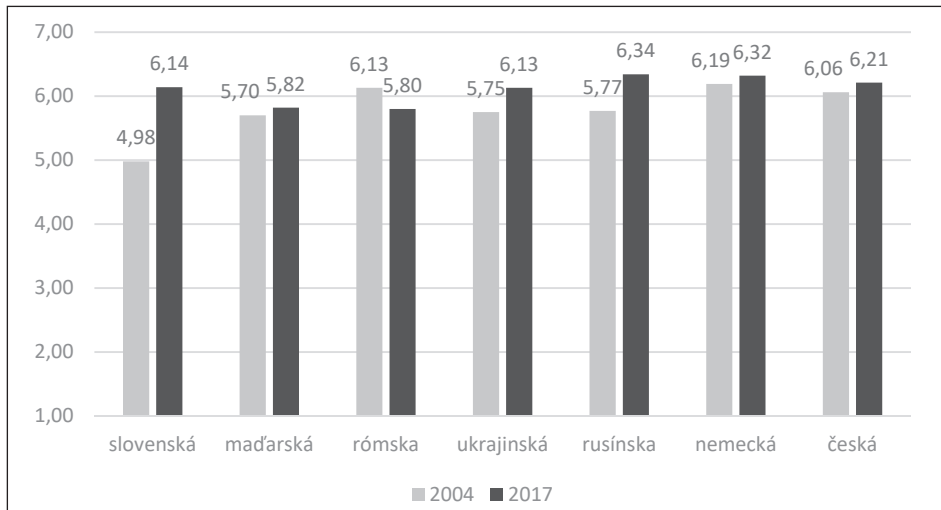
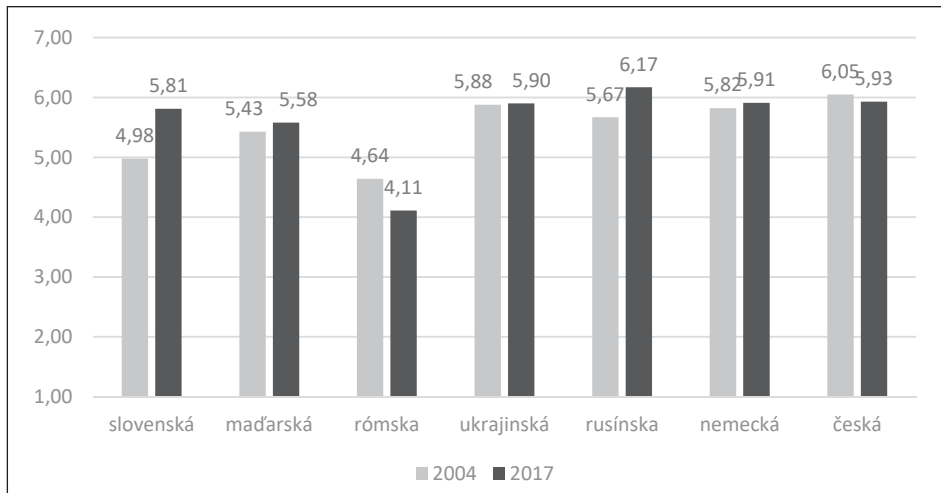
význam). Nasledujúce grafy (4.67 – č. 4.73) zobrazujú preferencie jednotlivých hodnôt v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín.

Graf 4.67: Preferencia hodnoty ZAMESTANIE v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

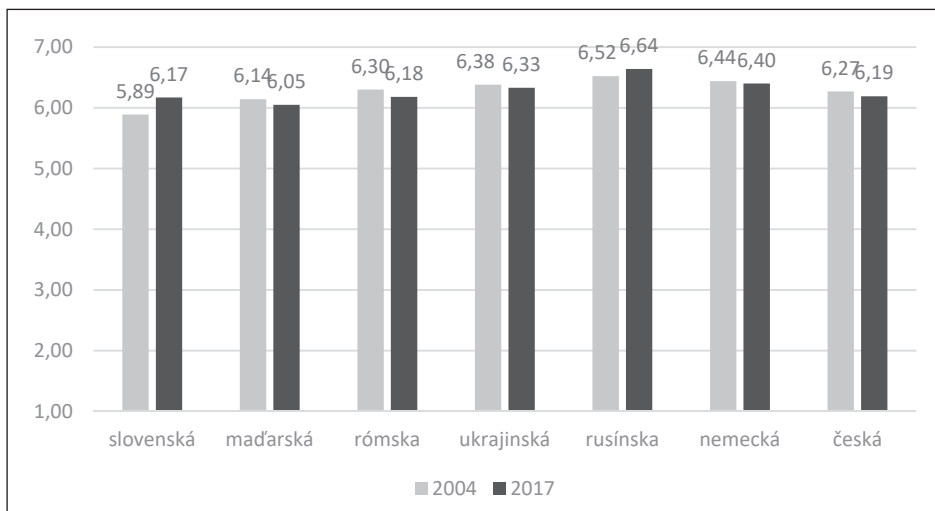
Túto hodnotu všetky skupiny posudzovali v oboch kolách zberu dát v súhlasnom poli (nad teoretickým stredom 4) odpovedovej škály. Pri slovenskej, maďarskej ukrajinskej, rusínskej a českej národnosti vidíme pri reflexii hodnoty zamestnanie v oboch kolách zberu dát len minimálne rozdiely. Výnimku tvorí rómska národnosť, pri ktorej priemerné skóre v roku 2017 pokleslo.

Hodnotu SLOBODA všetky skupiny lokalizovali v oboch kolách zberu dát v pozitívnom poli odpovedovej škály. Rozdiely medzi skupinami boli zaznamenané pri odpovediach Slovákov, ktorým sa daná hodnota v roku 2004 v porovnaní s ostatnými národnosťami javila ako menej významná. V roku 2017, naopak, u slovenskej národnosti táto hodnota najvýraznejšie vzrástla. U ostatných skupín rozdiel medzi kolami nebol až taký výrazný, hoci u všetkých (okrem Rómov) možno zaznamenať posun v pozitívnom smere.

Graf 4.68: Preferencia hodnoty SLOBODA v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín**Graf 4.69:** Preferencia hodnoty VZDELANIE v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

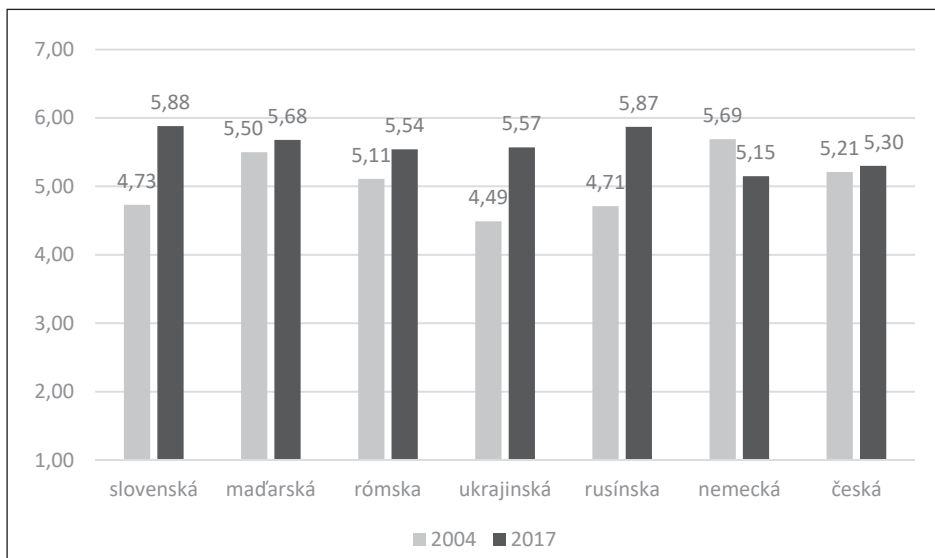
Hodnotu VZDELANIE všetky skupiny lokalizovali v oboch kolách zberu dát v súhlasnom poli odpovedovej škály. Rómom sa táto hodnota javila v roku 2004 zo všetkých skupín ako najmenej významná. Rozdiely badáme aj v roku 2017 pri rómskej národnosti, ktorá vzdelanie hodnotila v porovnaní s ostatnými skupinami nižšie (aj v rámci odpovedí samotných Rómov bola hodnota v roku 2017 v porovnaní s rokom 2004 menej významná).

Graf 4.70: Preferencia hodnoty RODINA v rokoch 2004 a 2017
v rámci všetkých skupín

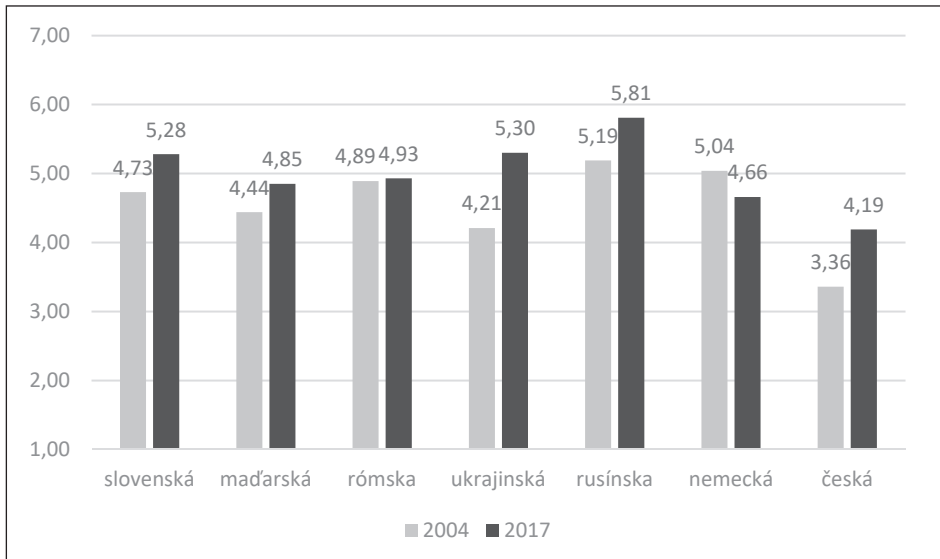
Hodnota RODINA sa ukázala ako najpreferovanejšia z alternatív nášho zoznamu v oboch kolách zberu dát takmer u všetkých etnických skupín (výnimku tvorili v roku 2004 Slováci a Ukrajinci, ktorí ako najpreferovanejšiu hodnotu uviedli zamestnanie).

Graf 4.71: Význam hodnoty NÁRODNOSŤ v rokoch 2004 a 2017
v rámci všetkých menšín

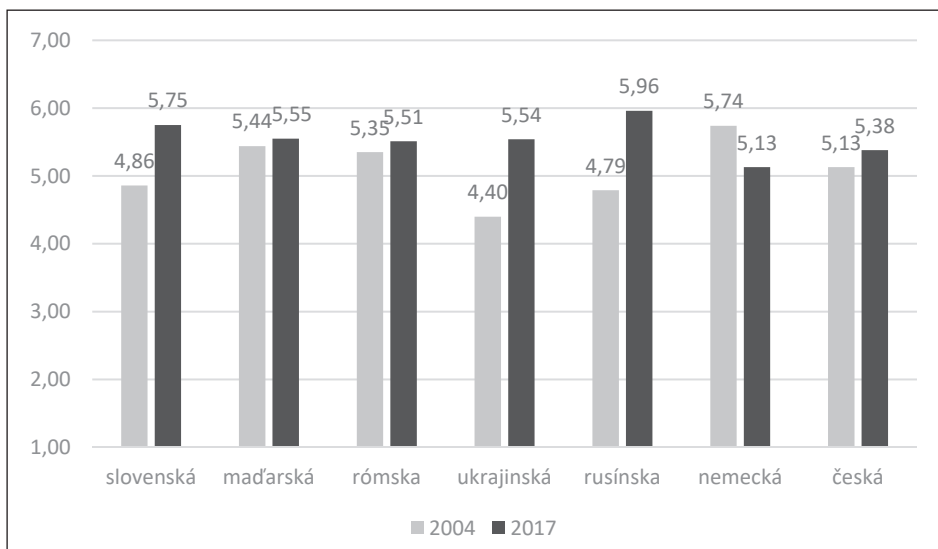
Pri posúdení významu hodnoty NÁRODNOSŤ boli zdrojom prítomnosti rozdielov v roku 2004 odpovede Ukrajincov, Rusínov a Slovákov, ktorí ju hodnotili nižšie ako ostatné skupiny. Najväčší rozdiel v jednotlivých kolách zberu dát zaznamenávame opäť pri Ukrajincoch, Slovákoch a Rusínoch, ktorí v roku 2017 pripísali hodnote národnosť väčšiu dôležitosť, než v roku 2004 pri porovnaní s ostatnými národnosťami.

Graf 4.72: Preferencia hodnoty VIEROVYZNANIE v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

Pri posúdení významu hodnoty VIEROVYZNANIE boli zdrojom prítomnosti rozdielov v roku 2004 odpovede Čechov, ktorým sa daná hodnota v porovnaní s ostatnými skupinami javila ako menej významná. Najväčší rozdiel v jednotlivých kolách zberu dát zaznamenávame pri ukrajinskej a českej národnosti, ktoré v roku 2017 pripísali tejto hodnote väčšiu dôležitosť, než v roku 2004.

Pri posúdení významu hodnoty MATERINSKÝ JAZYK boli zdrojom prítomnosti identifikovaných rozdielov odpovede Ukrajincov a Rusínov, ktorí ju v roku 2004 hodnotili v porovnaní s ostatnými skupinami menej pozitívne. Preferencia tejto hodnoty v roku 2017 u týchto dvoch skupín výrazne, u ostatných mierne vzrástla.

Graf 4.73: Preferencia hodnoty **MATERINSKÝ JAZYK** v rokoch 2004 a 2017 v rámci všetkých skupín

5 Vnímanie medzietnických vzťahov – etnické auto- a heterostereotypy

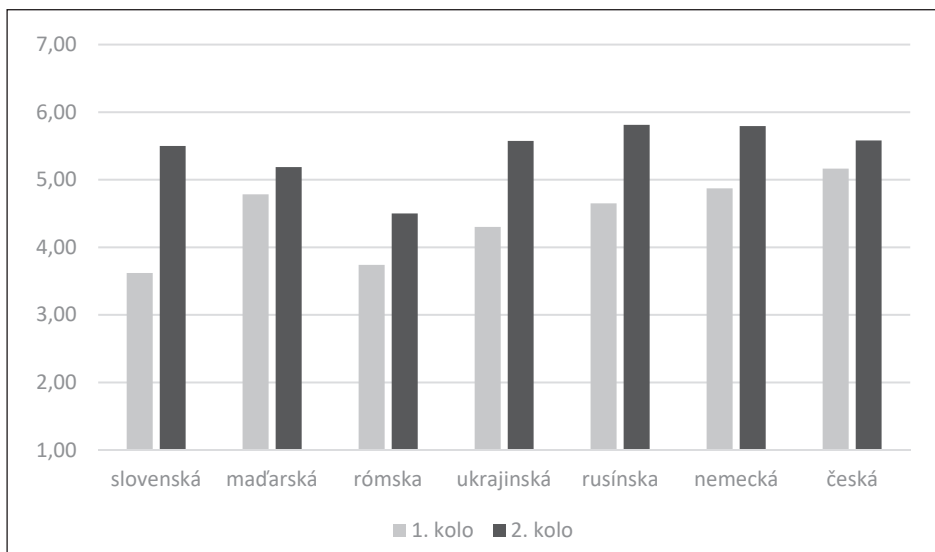
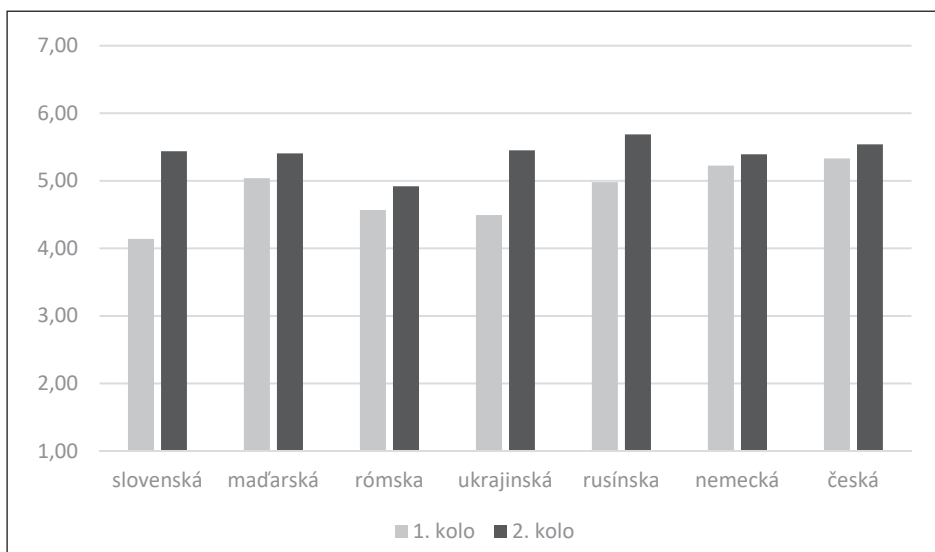
V reflektovanej podobe medzietnických vzťahov sa odzrkadľuje tak širší historicko-spoločenský kontext, aktuálna situácia vo vnútroštátnom i medzinárodnom rozmere a pochopiteľne aj individuálne-špecifické charakteristiky jej nositeľa. Existuje viac možností, ako prísť k operacionalizácii medzietnických vzťahov, ktoré sú nevyhnutnou podmienkou ich empirického uchopenia. Jednou z klasických ciest je zisťovanie stavu vzťahov prostredníctvom auto- a heterostereotypov – mentálnych reprezentácií etnických skupín a ich príslušníkov: Stereotypy v zložitom, dynamicky sa meniacom sociálnom svete slúžia ako rýchly a vhodný prostriedok rýchlej orientácie. Stereotypy (nielen etnické) odzrkadľujú presvedčenia ich nositeľa o atribútoch sociálnych objektov a v prípade sociálnych skupín sa obvykle personalizujú – transformujú do podoby osobných/osobnostných charakteristík. Z psychologického hľadiska k utváraniu skupinových stereotypov prispievajú dva procesy: proces sociálnej kategorizácie a fenomén ingroup / outgroup, teda skupinovej príslušnosti.

5.1 Autostereotypy

V prvej časti analýz sa sústreďujeme na názory jednotlivých etnických skupín žijúcich na Slovensku o svojich vlastných atribútoch (autostereotypy). Zároveň sme porovnávali výsledky s meraním z roku 2004. Pre potreby výskumu bolo použitých 8 bipolárnych charakteristík. Úlohou respondentov bolo posúdenie uvedených vlastností ako charakteristiky vlastnej etnickej skupiny na sedembodovej škále (napr. *hádavosť*, *hašterivosť* – *vzájomné porozumenie*), pričom hodnoty pod 4 reprezentujú negatívny pól a hodnoty nad 4 pozitívny pól škály.

Pri posudzovaní atribútu *hašterivosť* vs. *vzájomné porozumenie* sme zaznamenali neutrálne resp. pozitívne hodnotenia takmer u všetkých etník. Odlišnými od prevládajúceho trendu boli v roku 2004 autostereotypy Slovákov a Rómov, ktorí hodnotili samých seba negatívnejšie ako ostatné etniká. Pri vzájomnom porovnaní dvoch kôl zberu dát celkovo pozitívnejšie sebahodnotenia sme zaznamenali v roku 2017, autostereotyp Rómov v tejto charakteristike napriek pozitívnemu posunu bol opäť najnižší.

Hodnotenie atribútu *priateľské vzťahy* vs. *neznášanlivosť* v rámci jednotlivých etník prinieslo podobné tendencie ako v predchádzajúcom prípade. Priemerné hodnotenia nadobúdali hodnoty nad teoretickým stredom škály, celkovo mali pozitívnu valenciu. Autostereotyp tohto atribútu v roku 2017 bol pozitívnejší ako v roku 2004. Najnižšiu úroveň hodnotení sme v roku 2004 zaznamenali opäť u slovenských respondentov.

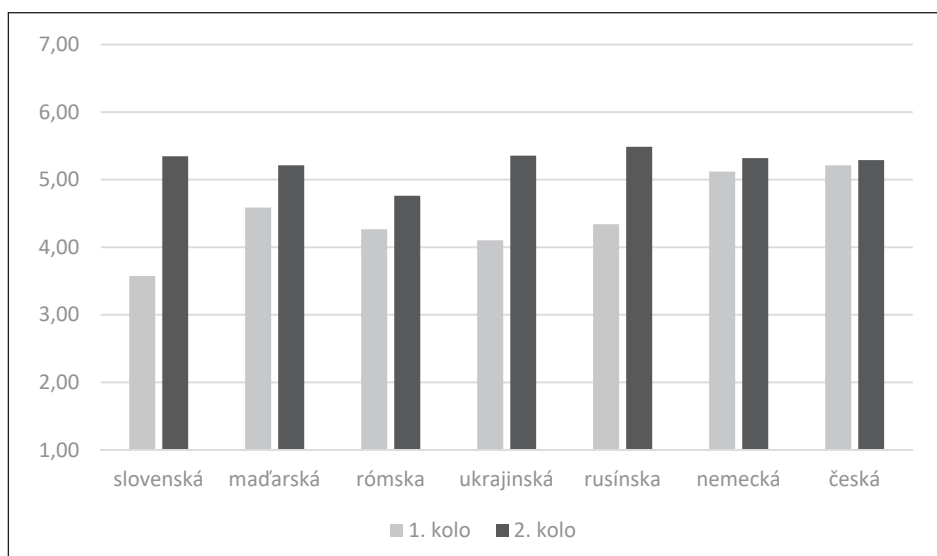
Graf 5.1: Priemerné hodnotenia na škále *hašterivosť vs. vzájomné porozumenie***Graf 5.2:** Priemerné hodnotenia na škále *neznášanlivosť vs. priateľské vzťahy*

Neutrálnejšie hodnotenia priniesla analýza atribútu *nezhoda v dôležitých otázkach – schopnosť dohodnúť sa*. Kým u slovenských respondentov sa opakoval trend z iných oblastí z roku 2004, v roku 2017 boli slovenské hodnotenia omnoho pozitívnejšie. Rela-

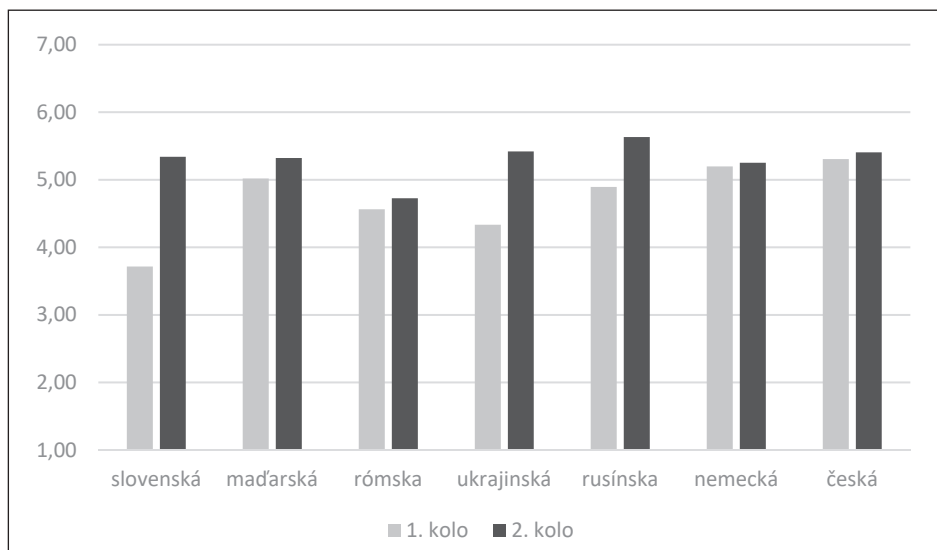

tívne pozitívne hodnotenia vykazovali v oboch kolách nemeckí a českí respondenti. Aj v tomto prípade sme zaznamenali celkovo pozitívnejší autostereotyp v roku 2017 v porovnaní s rokom 2004.

Graf 5.3: Priemerné hodnotenia na škále *nezhoda v dôležitých otázkach vs. schopnosť sa dohodnúť*

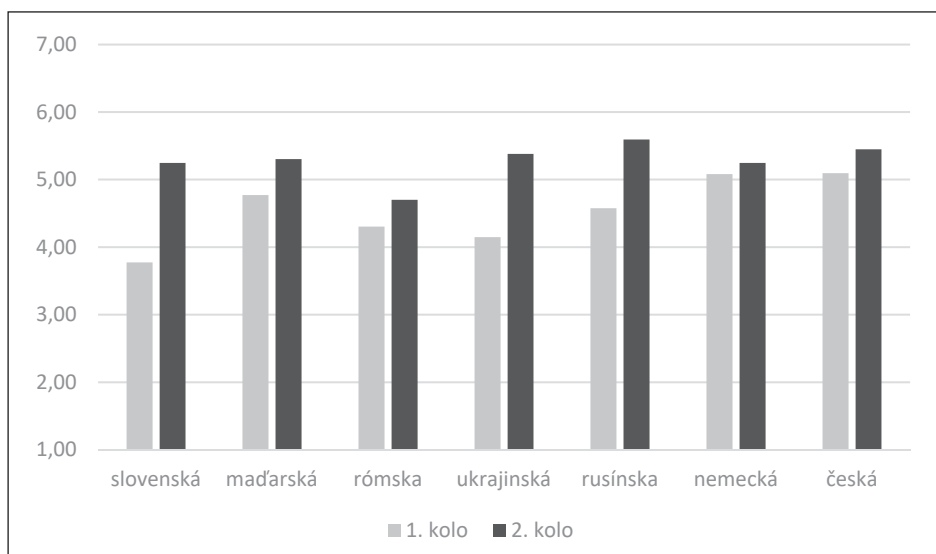

Graf 5.4: Priemerné hodnotenia na škále *netolerancia vs. tolerancia*

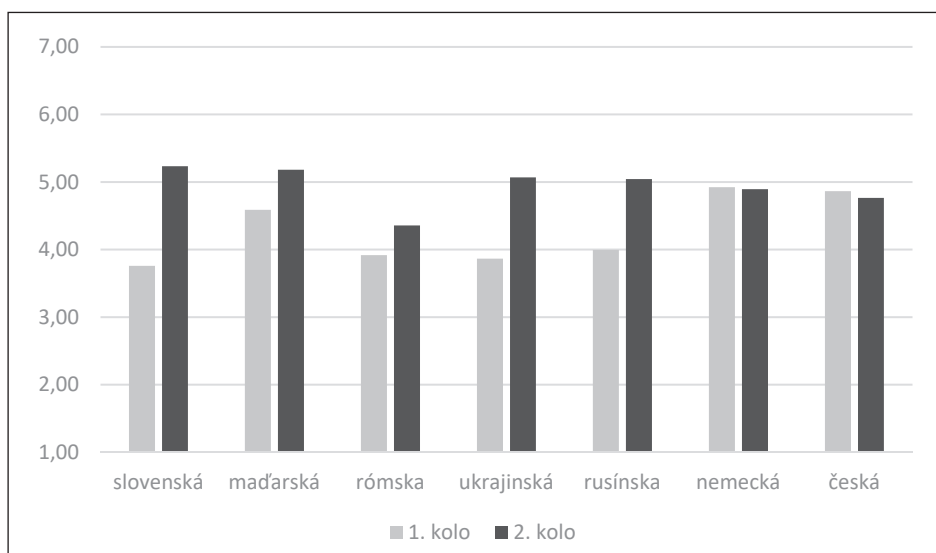

Negatívne hodnoty v atribúte *netolerancia vs. tolerancia* vykazovali slovenskí respondenti v roku 2004. Ostatné etniká samé seba hodnotili pozitívnejšie. U všetkých skupín v roku 2017 možno zaznamenať posun v pozitívnom (*tolerancia*) smere.

Graf 5.5: Priemerné hodnotenia na škále *viaznuca komunikácia vs. dobrá komunikácia*

Graf 5.6: Priemerné hodnotenia na škále *pasivita vs. aktivita* v národnostnej oblasti

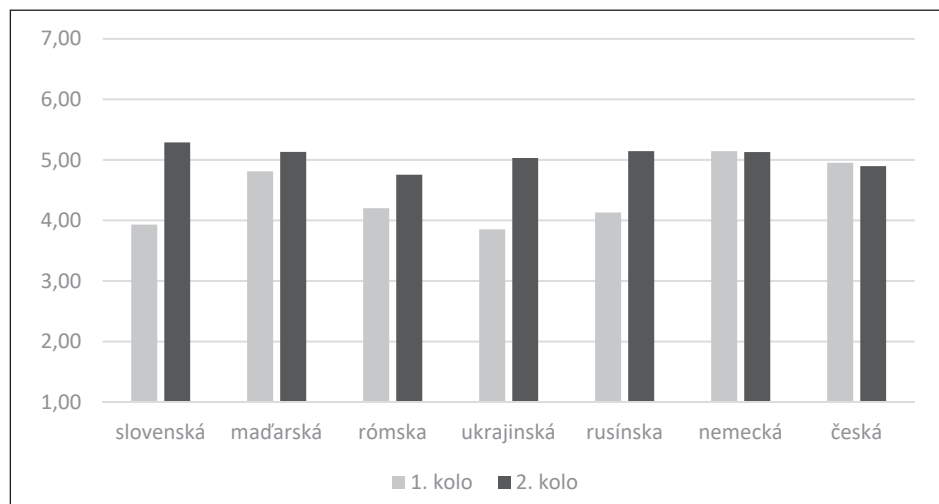

Pre posudzovanie kvality komunikácie v rámci etníc platia pozitívnejšie hodnotenia v roku 2017 v porovnaní s prvým kolom zberu. Najvyššie hodnotenia v tejto oblasti sme zaznamenali u Rusínov, Ukrajincov a Čechov, naopak ako menej komunikatívnych reflektovali seba samých v oboch kolách Rómovia a v roku 2004 aj Slováci.

Hodnotenia atribútu *pasivity a aktivity v národnostnej oblasti* z pohľadu autostereotypu, ktoré sa v roku 2004 pohybovali okolo neutrálneho bodu posudzovacej škály, sa v roku 2017 posunuli k pozitívnejšiemu pólu. Kým v roku 2004 túto oblasť posudzovali pozitívne iba príslušníci nemeckej, českej a maďarskej národnosti, v roku 2017 to platilo pre všetkých.

V zásade rovnaké tendencie sa prejavili aj v škále *nezáujem vs. záujem o budúcnosť etnika*. Vyrovnanjšie hodnotenia (rovnako pozitívne) sme zaznamenali v oboch kolách u Nemcov Čechov, ostatné etniká vykazovali v roku 2017 posun v pozitívnom smere.

Graf 5.7: Priemerné hodnotenia na škále *nezáujem vs. záujem o budúcnosť etnika*

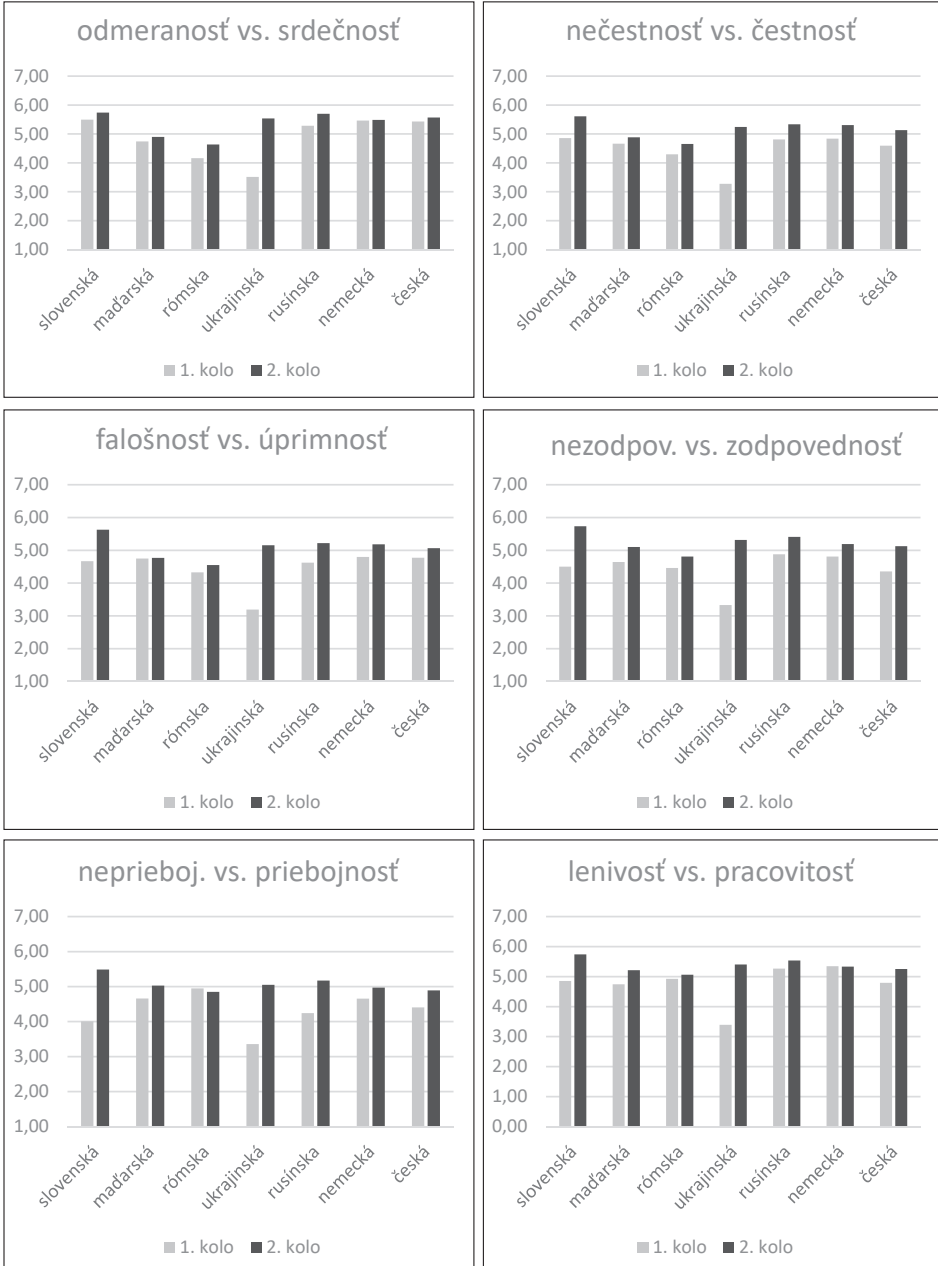
5.2 Heterostereotypy

V ďalšej časti analýzy sme analyzovali kognitívne obrazy jednotlivých etníc, tak ako ich reflektujú ostatné etniká (heterostereotypy). V optike respondentov bolo každé etnikum hodnotené na šiestich bipolárnych škálach, prvé tri reprezentovali dimenziu „Vrelosť“ modelu SCM (Stereotype Content Model – Fiske, Cuddy, Glick, 2007)²³ a ďalšie tri 3 dimenziu „Kompetencia“.

23 FISKE, S. T., CUDDY, A. J. C., GLICK, P. (2007) Universal dimensions of social cognition: warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11, 77-83. V súlade s modelom Vrelosť a Kompetencia predstavujú ortogonálne faktory sociálnych stereotypov, generujúce 4 bazálne emocionálne vzťahy: obdiv (V+,K+); úľtosť (V+,K-); závisť (V-,K+); a pohrdanie (V-,K-).

■ Slováci

Graf 5.8: Priemerné hodnotenia Slovákov

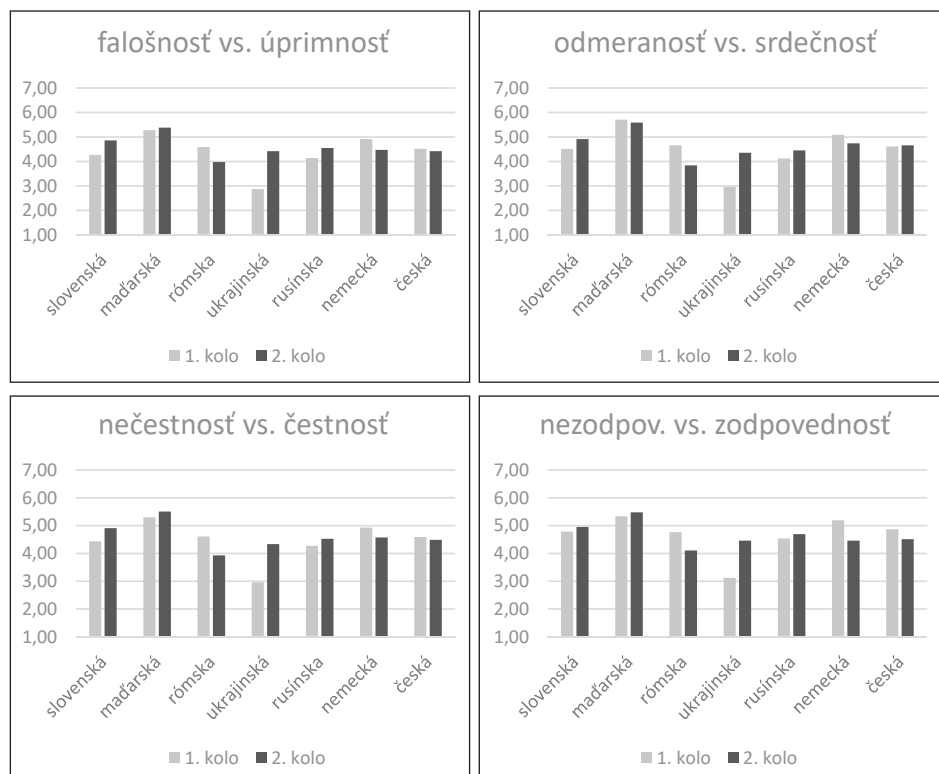
Heterostereotypy majority z pohľadu príslušníkov etnických minorít dosahovali pozitívnu úroveň vo všetkých dimenziách. Kým v roku 2004 sme evidovali viac neutrálnych hodnotení, v roku 2017 išlo o významne pozitívnejšie hodnotenia. Hodnotenia Slovákov Slováckmi z národnostne heterogénnych oblastí (autostereotyp) dosahovali logicky najvyššiu valenciu, ale aj v tomto prípade sa potvrdil trend pozitívnejšieho hodnotenia v roku 2017.

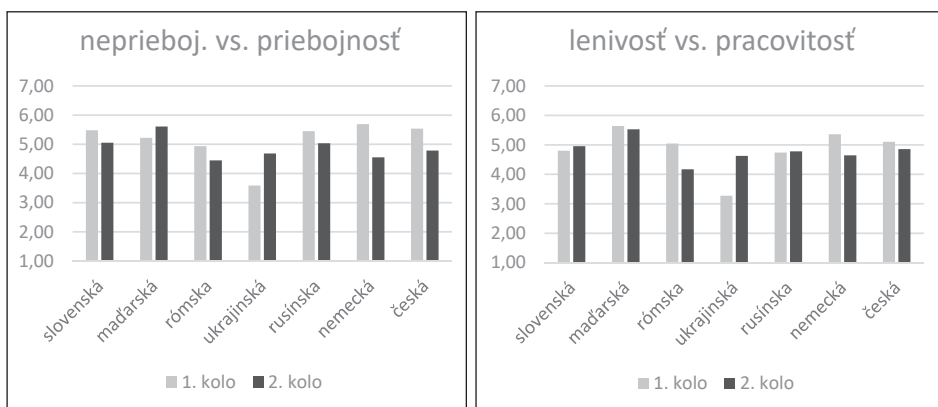
Najväčšie rozdiely medzi odpoveďami v oboch kolách sme zaznamenali u Ukrajincov, ktorí v roku 2004 prezentovali skôr negatívnejšie stereotypy voči Slovákom, ale v roku 2017 ich ratingy dosahovali priemerné hodnotenia iných etník. Heterostereotypy maďarských, nemeckých a českých respondentov voči Slovákom boli v oboch kolách takmer identické.

■ Maďari

Porovnanie hodnotení najväčšej minority žijúcej na Slovensku medzi jednotlivými kolami ako aj medzi etnikami prinieslo viacero zaujímavých výsledkov. Celkovo najpozitívnejšie hodnotenia sme zaznamenali samotnou maďarskou menšinou. Hodnotenia

Graf 5.9: Priemerné hodnotenia Maďarov

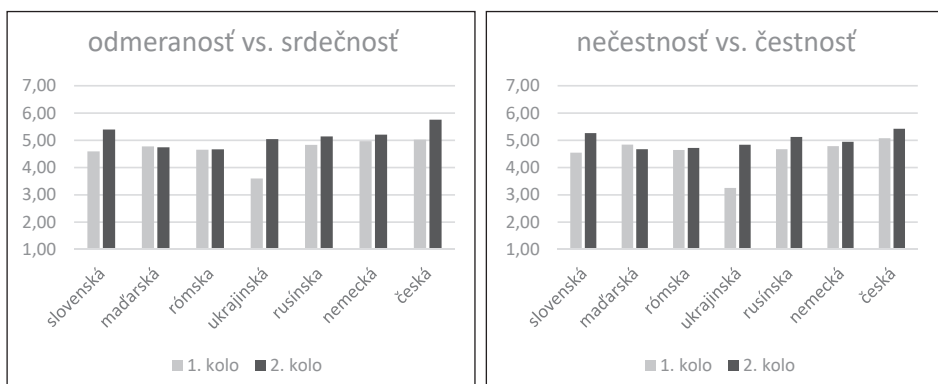

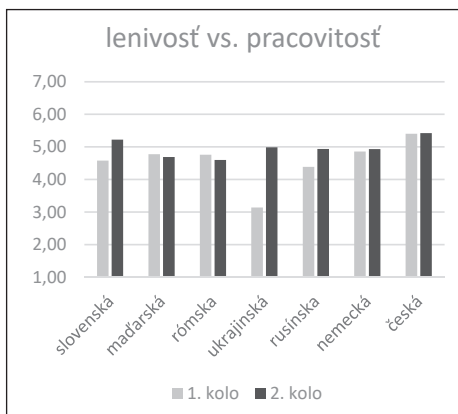
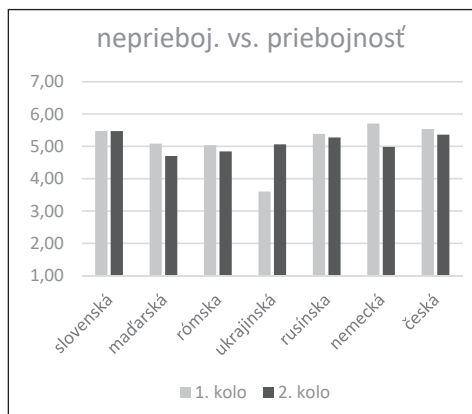
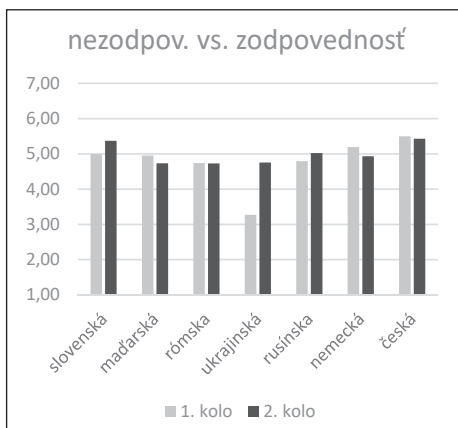
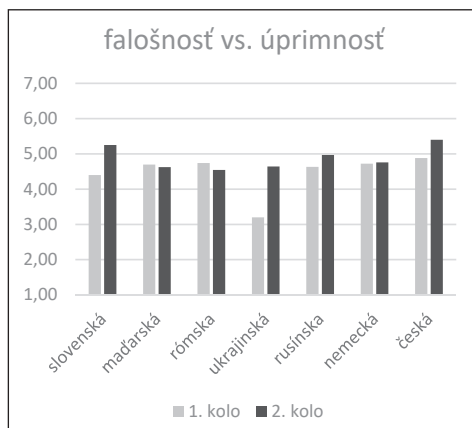
ostatných menšín boli skôr v neutrálnom až mierne pozitívnom pásme. Špecifické boli v tomto kontexte hodnotenia Ukrajincov, ktorí v 1. kole hodnotili Maďarov negatívne, pričom v 2. kole vykazovali pozitívne hodnotenia. Pozitívnejšie hodnotenia v 2. kole sme zaznamenali aj u Rusínov. Naopak mierne negatívnejšie hodnotenia sme evidovali medzi Rómami, Čechmi a Nemcami.

■ Česi

Hodnotenia českej menšiny dosahovali pozitívne valencie medzi všetkými etnikami, s výnimkou Ukrajincov v roku 2004. Majorita hodnotila českú menšinu pozitívne vo všetkých atribútoch a to najmä v roku 2017. Rovnako pozitívne hodnotili Česi seba samých v oboch kolách.

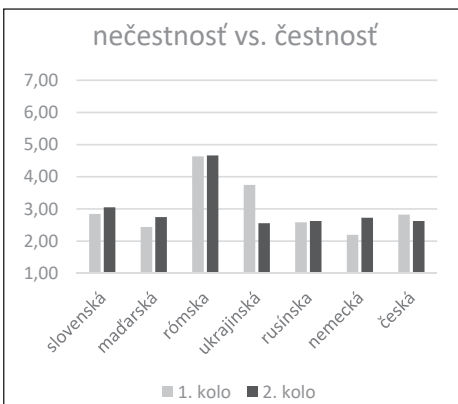
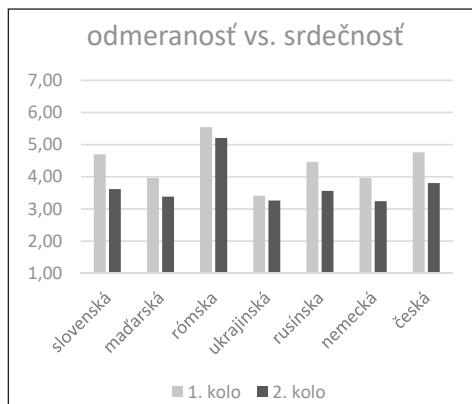
Graf 5.10: Priemerné hodnotenia Čechov

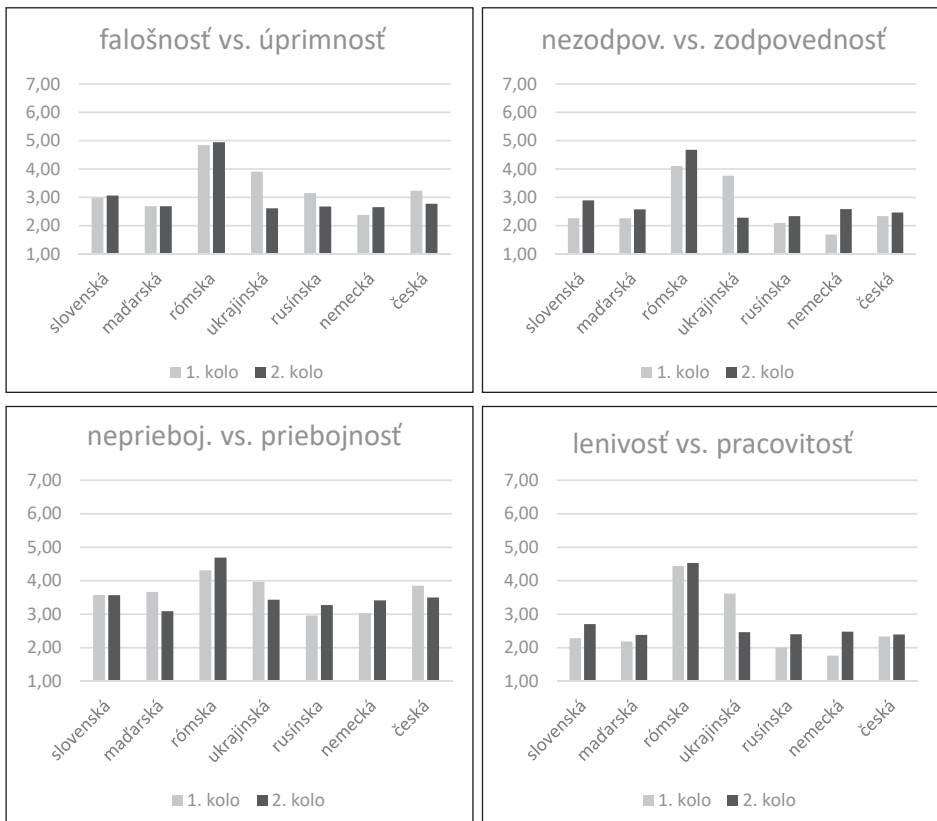

■ **Rómovia**

Graf 5.11: Priemerné hodnotenia Rómov

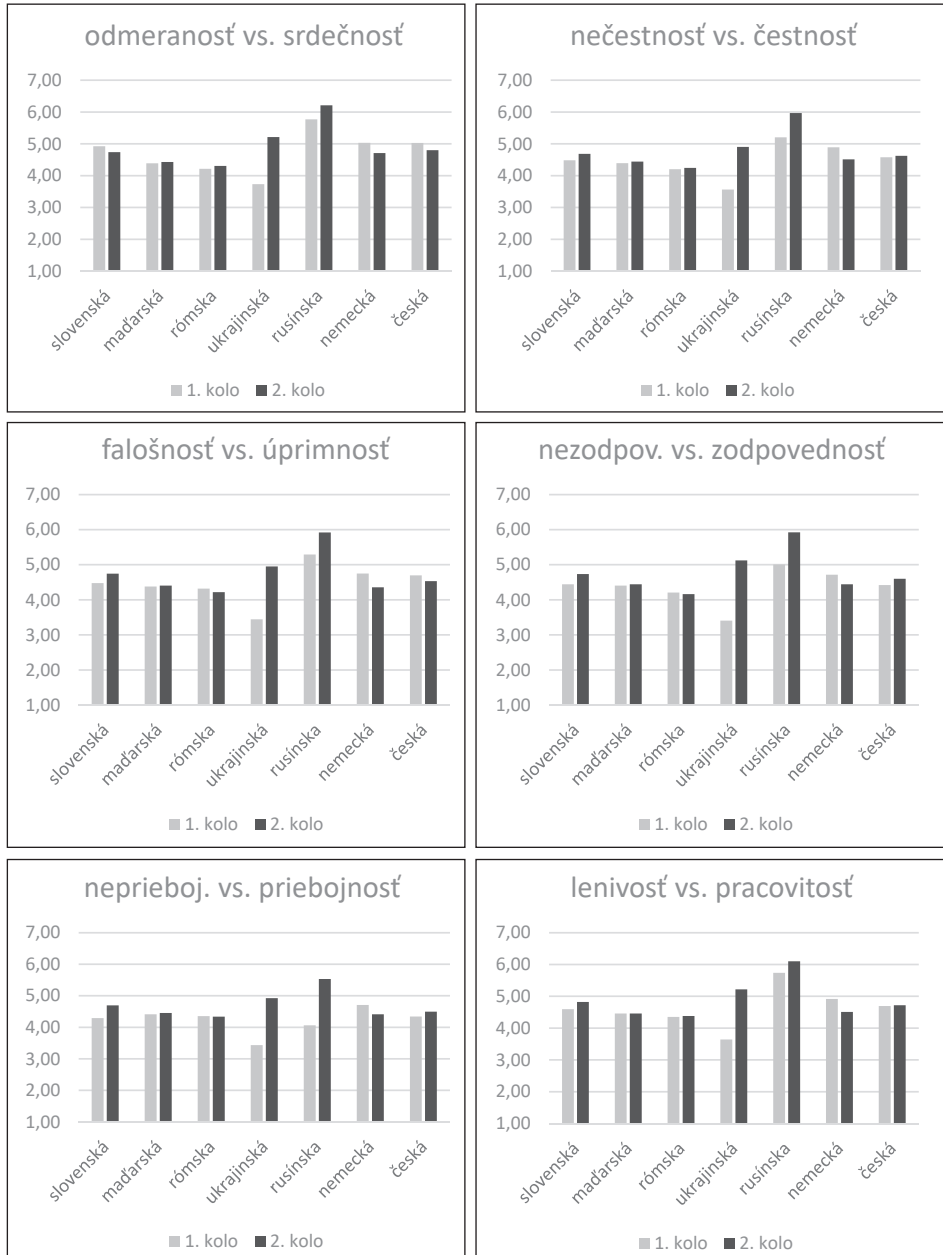
Pri hodnotení Rómov dominoval negatívny kognitívny obraz. Prejavil sa takmer vo všetkých hodnotených dimenziách. Výnimkou z uvedeného bola dimenzia odmeranosť vs. srdečnosť, kde prevládali neutrálne hodnotenia. Hoci v heterostereotypoch voči Rómom prevládali negatívne hodnotenia, možno zaznamenať ich zmiernenie v porovnaní s rokom 2004.

■ Rusíni

Celkové hodnotenie Rusínov v oboch kolách dosahovalo neutrálnu až mierne pozitívnu úroveň. Tomuto trendu sa vyhlí hodnotenia ukrajinských respondentov v roku 2004. Okrem pozitívnych hodnotení od vlastnej komunity sme zaznamenali aj pozitívnejšie hodnotenia majoritou a to najmä v roku 2017. Ostatné etniká vykazovali približne rovnaké názory v oboch kolách.

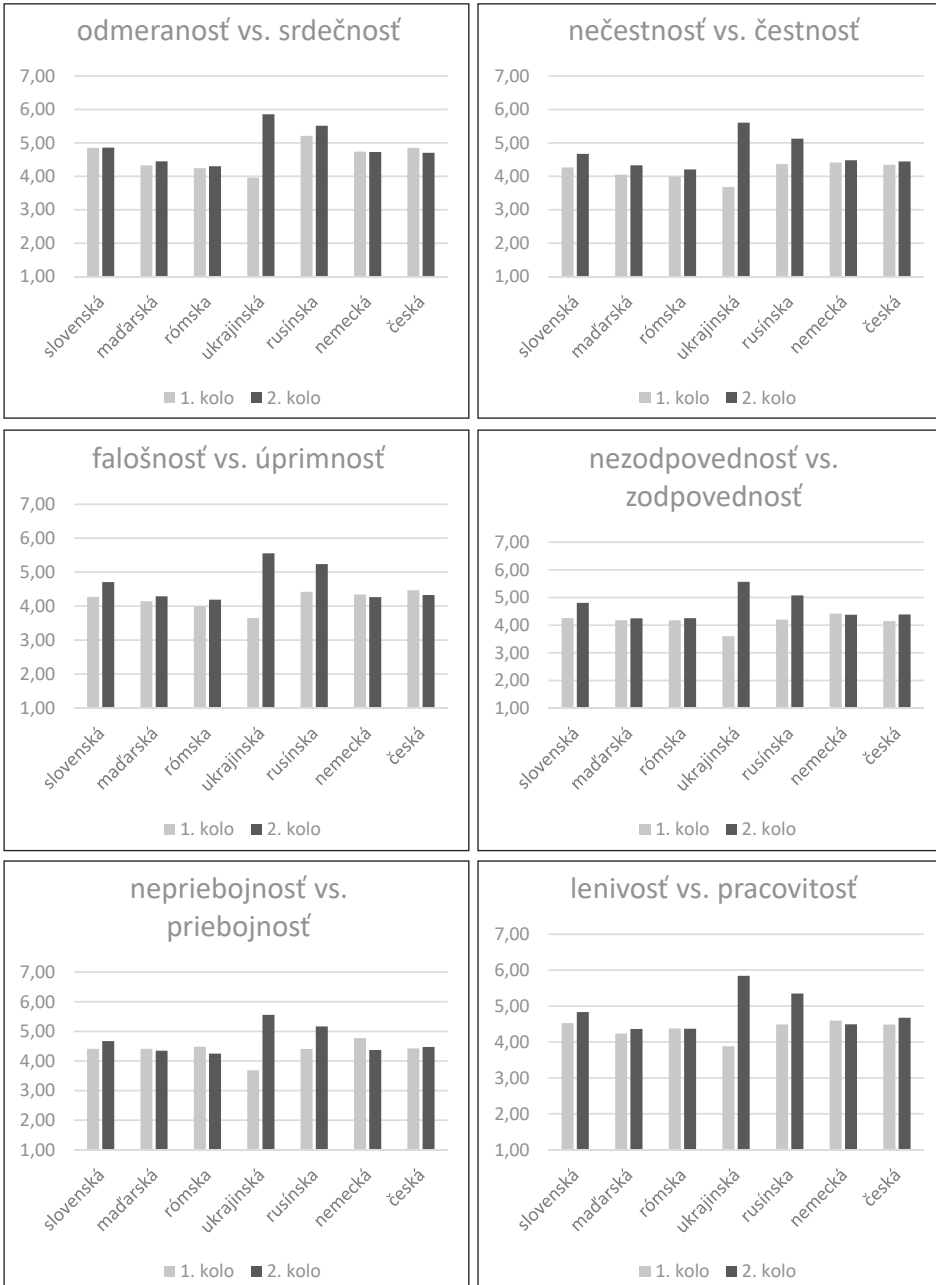

Graf 5.12: Priemerné hodnotenia Rusínov

■ Ukrajinci

Graf 5.13: Priemerné hodnotenia Ukrajincov

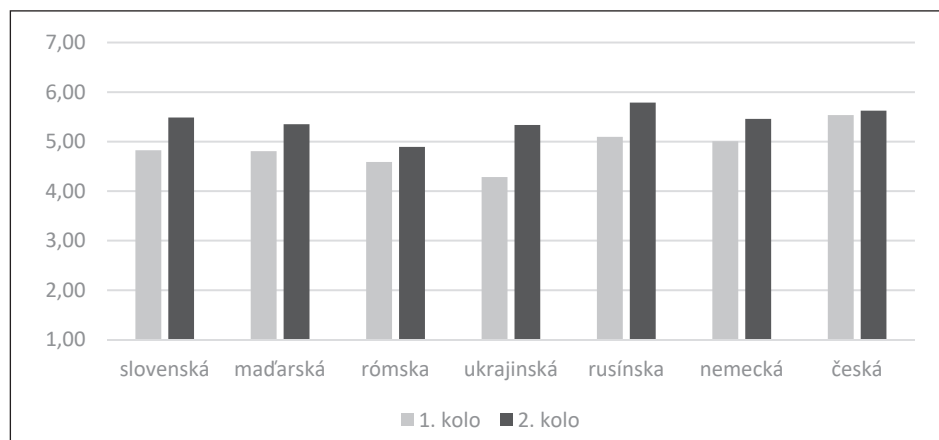

Pre heterostereotypy Ukrajincov v hodnoteniach ostatných skupín prevládali neutrálne ratingy posudzovaných dimenzií. Pri hodnoteniach v rámci vlastného etnika sme zaznamenali najväčšie rozdiely. Kým Ukrajinci v prvom kole hodnotili seba samých najmenej pozitívne, v roku 2017 bol výsledok opačný. Pomerne pozitívne hodnotenia sme zaznamenali aj u Rusínov a čiastočne aj majoritou. Hodnotenia ostatných etník vykazovali stabilitu v čase.

5.3 Vzťahy vo vnútri menšín a k majorite

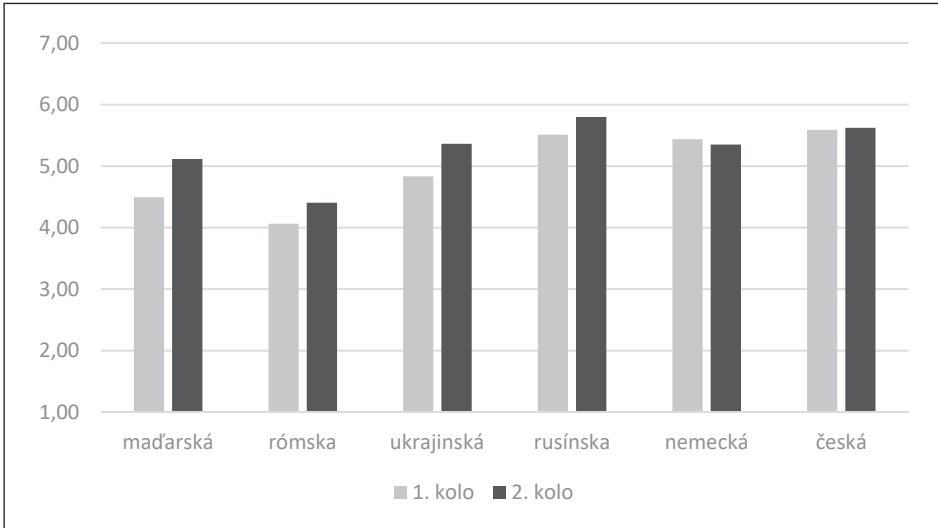
Priemerné hodnotenia vzťahov medzi príslušníkmi toho istého etnika sú vyjadrené v nasledujúcom grafe. Celkovo hodnotili účastníci výskumu vzťahy v rámci etník ako pozitívne. Uvedená tendencia zosilnela v roku 2017 vo všetkých analyzovaných skupinách.

Graf 5.14: Priemerné hodnotenia vzťahov v jednotlivých etnických spoločnostiach

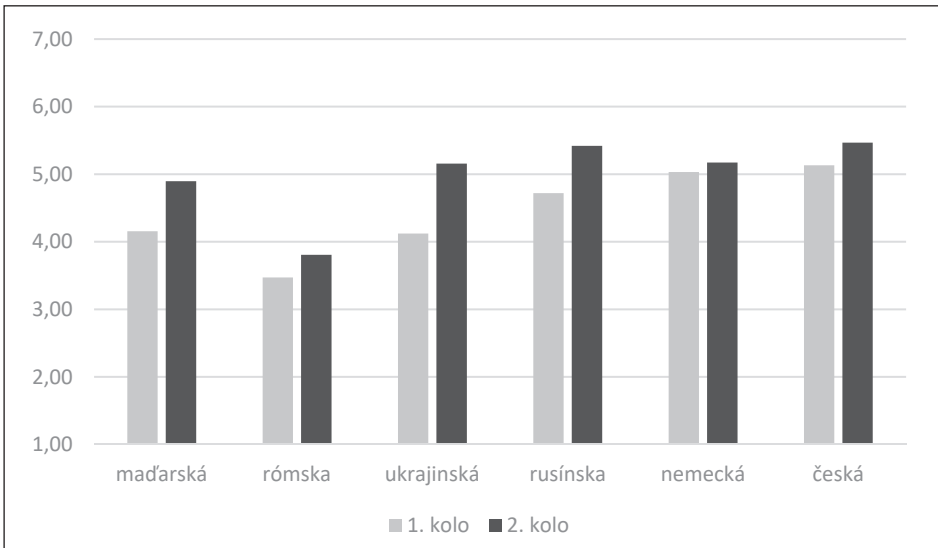

Vzťahy národnostných menšín k Slovákom a vzťahy Slovákov k národnostným menšinám z pohľadu menšín reprezentujú dva nasledujúce grafy. Pri posudzovaní vzájomných vzťahov evidujeme neutralitu hodnotení z pohľadu Rómov. Ostatné etniká vnímali vzájomné vzťahy viac pozitívne s miernym zlepšením v druhom kole zberu.

Graf 5.15: Priemerné hodnotenia vzťahov v jednotlivých etnických spoločnostiach k majorite

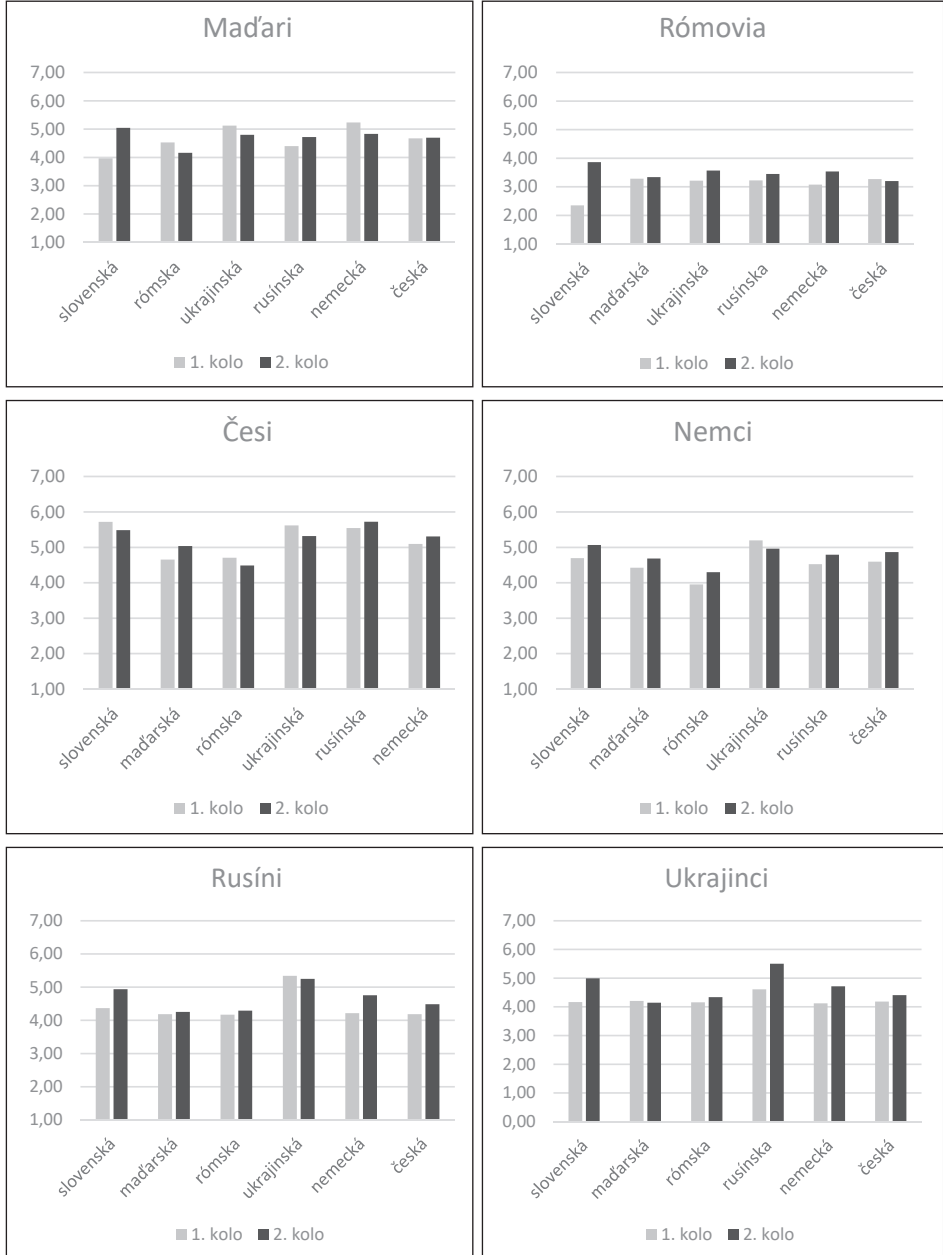

Graf 5.16: Priemerné hodnotenia vzťahov majority k etnickým spoločnostiam z pohľadu minorít

5.4 Vzťahy medzi etnikami

Graf 5.17: Priemerné hodnotenia vzťahov medzi etnikami

Ako vyplýva z prezentovaných grafov, interetnickým vzťahom dominovali pozitívne hodnotenia v oboch kolách. Výnimkou boli hodnotenia vzťahov Rómov, ktoré v oboch kolách nadobúdali negatívnu valenciu, okrem hodnotení Slovákov, ktorí hodnotili v roku 2017 vzťahy k Rómom ako neutrálne. Rovnako sa prejavilo aj pozitívnejšie hodnotenie vzťahov Slovákov k Maďarom. Majoritné etnikum celkovo vykazovalo zlepšenie vzťahov k ostatným menšinám v roku 2017. Mierne zhoršenie vzťahov k Maďarom vykazovali Rómovia. Naopak vzájomnú podporu zdieľali Rusíni a Ukrajinci. Ostatné vzťahy vykazovali stabilitu hodnotení v čase.

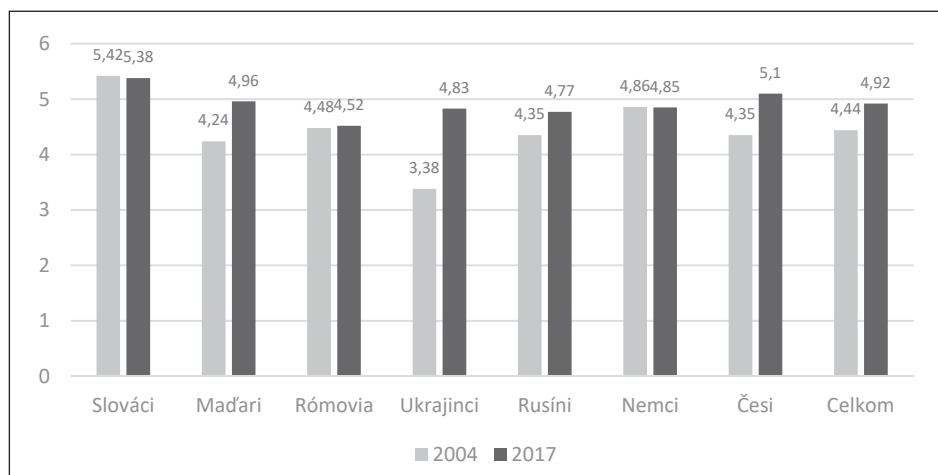
6 Vnímanie právnej úpravy postavenia národnostných menšín na Slovensku

6.1 Právna garancia postavenia národnostných menšín na Slovensku

Posúdenie súčasného stavu právnych noriem upravujúcich postavenie národnostných menšín v Slovenskej republike sme zisťovali všeobecne formulovanou otázkou: „*Myslíte si, že súčasná právna úprava, ktorú vytvára SR, garantuje podmienky pre zachovanie Vašej menšiny (národnostných menšín) na Slovensku?*“

Respondenti odpovedali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Získané výsledky uvádzame v grafe 6.1.

Graf 6.1: Posúdenie súčasnej právnej úpravy v závislosti od národnosti respondentov

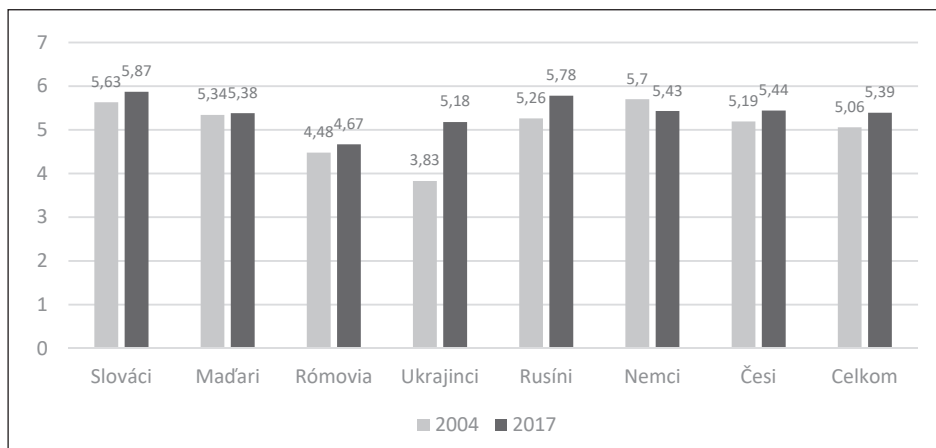
V roku 2004 Slováci posudzovali existujúcu právnu úpravu zo všetkých skupín respondentov najpozitívnejšie. K ich hodnoteniu sa v roku 2004 približovali aj ratingy Nemcov. Bližšie k neutrálnemu bodu škály sa umiestnili hodnotenia Čechov, Maďarov, Rómov a Rusínov. V negatívnom póle škály, aj keď len mierne, sa umiestnili hodnotenia Ukrajincov. V roku 2017 už všetky skupiny respondentov posudzovali právnu úpravu pozitívne, pričom skupiny, s výnimkou Slovákov a Nemcov, posudzovali právnu úpravu v roku 2017 pozitívnejšie ako v roku 2004. Najvýraznejšie sa vo vzájomnom porovnaní dvoch kôl zmenilo vnímanie právnej úpravy Ukrajincami.

6.2 Uplatňovanie práv národnostných menšín na Slovensku

Uplatňovanie práv národnostných menšín na Slovensku v konkrétnom živote predstavuje širokú paletu oblastí. Vo výskume sme venovali pozornosť hodnoteniu uplatňovania týchto práv v kultúre, šíreniu a prijímaniu informácií v materinskom jazyku, vzťahu k združovaniu sa v národnostných združeniach, zakladaniu a udržiavaní vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií, vzdelávaniu sa v materinskom jazyku a účasti menšiny na riešení otázok, týkajúcich sa jej postavenia. Spoločná otázka vo vzťahu k týmto oblastiam znela: „Myslíte si, že príslušníci národnostných menšín žijúci na Slovensku majú zaručené nasledovné práva?“

Respondenti odpovedali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Získané výsledky uvádzame v grafoch 6.2. – 6.7.

Graf 6.2: Posúdenie práva rozvíjať vlastnú kultúru v závislosti od národnosti respondentov

V roku 2004 len respondenti ukrajinskej národnosti negatívne hodnotili stav v oblasti uplatňovania práva rozvíjať vlastnú kultúru. Ostatní respondenti hodnotili právnu úpravu možností rozvoja kultúry jednotlivých národností pozitívne alebo skôr neutrálne (Rómovia). V roku 2017 nastal posun v pozitívnom smere u väčšiny skupín. Bližšie k strednej odpovedovej škále sa umiestnil priemer hodnotení Rómov. Aj v tomto prípade sa pri pohľade na výsledky z roku 2004 a 2017 najvýraznejšia zmena prejavila na postoji Ukrajincov.

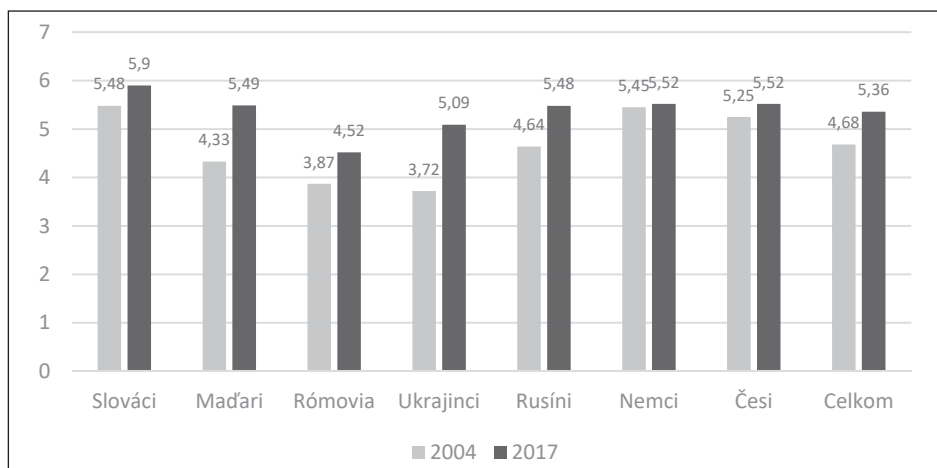
Ďalšou skúmanou oblasťou bolo právo rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku.

Slováci, Česi a Nemci v roku 2004 posudzovali stav v garancii práva rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku najpozitívnejšie, bližšie k neutrálnemu bodu škály sa umiestnil priemer odpovedí respondentov maďarskej a rusínskej

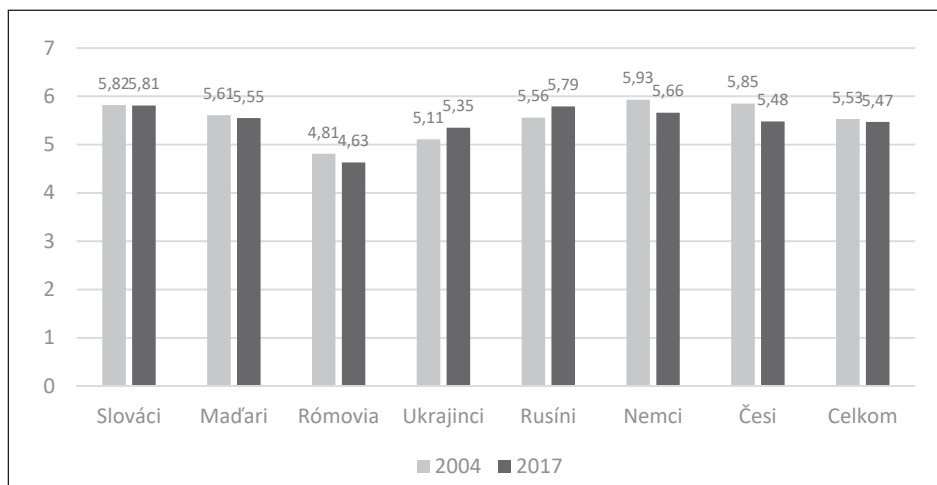
národnosti. Negatívne, aj keď len mierne, hodnotili uvedenú oblasť Ukrajinci a Rómovia. V roku 2017 už hodnotili právnu úpravu tejto oblasti pozitívne všetky skupiny respondentov s výnimkou Rómov, ktorí ju hodnotili skôr neutrálne. Oproti výsledkom z roku 2004 sa výraznejší posun prejavil v hodnoteniach Maďarov, Rusínov i Rómov.

Graf 6.3: Posúdenie práva rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku v závislosti od národnosti respondentov

Uplatňovanie potrieb národnostných menšín v konkrétnom živote sa prejavuje aj vo vzťahu k právu združovať sa v národnostných združeniach.

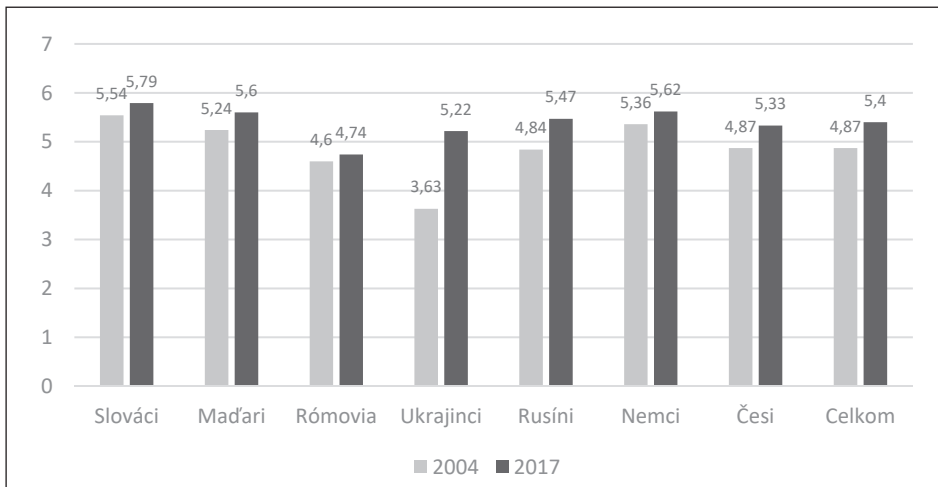
Graf 6.4: Posúdenie práva združovať sa v národnostných združeniach v závislosti od národnosti respondentov

Výsledky z roku 2004 dokumentovali, že respondenti, nezávisle od ich národnostnej príslušnosti, posúdili stav v tejto oblasti pozitívne. V roku 2017 respondenti tiež hodnotili situáciu pozitívne, ale priemer odpovedí sa mierne znížil u Rómov, Nemcov a Čechov.

Ďalšou posudzovanou oblasťou bolo právo príslušníkov národnostných menšín zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie.

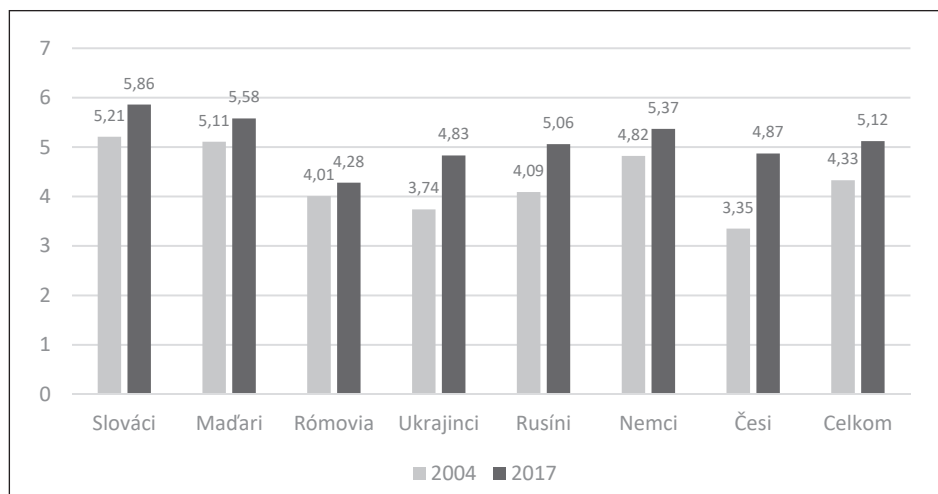
Graf 6.5: Posúdenie práva zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie v závislosti od národnosti respondentov

Podrobnejšia analýza medziskupinových rozdielov potvrdila, že jedine respondenti ukrajinskej národnosti v roku 2004 vyjadrili mierne negatívny postoj k posudzovanej otázke. Príslušníci ostatných národností sa priklonili k pozitívnemu hodnoteniu právnej úpravy vzťahujúcej sa k právu zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie menšín. V roku 2017 už hodnotili všetky skupiny respondentov túto právnu úpravu pozitívne a najvýraznejšia zmena sa prejavila u respondentov ukrajinskej a rusínskej národnosti.

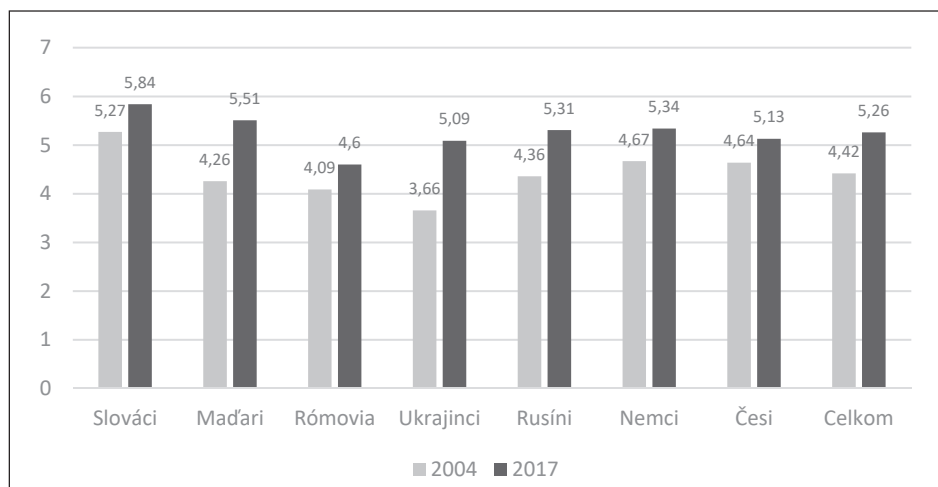
Analýza odpovedí respondentov priniesla v roku 2004 čiastočne odlišné výsledky, ako v predchádzajúcich otázkach. V dátach možno identifikovať tri zoskupenia respondentov: pozitívne hodnotili zaručenie tohto práva Slováci, Maďari a Nemci. Blízko stredného bodu škály sa umiestnil priemer odpovedí Rusínov a Rómov. V negatívnom póle škály sa umiestnili hodnotenia Čechov a Ukrajincov. V roku 2017 všetky skupiny respondentov hodnotili danú právnu úpravu pozitívne. Najvýraznejšiu zmenu možno zaregistrovať u respondentov českej a ukrajinskej národnosti.

Graf 6.6: Posúdenie práva vzdelávania sa v materinskom jazyku v závislosti od národnosti respondentov

Poslednou oblasťou v rámci skúmania uplatňovania práv národnostných menšín na Slovensku v ich konkrétnom živote bolo právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín.

Graf 6.7: Posúdenie práva zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín v závislosti od národnosti respondentov

Respondenti ukrajinskej národnosti v roku 2004 jediní vyjadrili mierne negatívne hodnotiace stanovisko k posudzovanej otázke. Príslušníci ostatných národností sa priklonili k neutrálnemu alebo pozitívnemu hodnoteniu právnej úpravy vzťahujúcej sa k právu zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín. V roku 2017 sa už k pozitívnemu hodnotiacemu stanovisku priklonili aj Ukrajinci.

Pokiaľ sa pri hodnotení výsledkov nezohľadní národnostná príslušnosť respondentov a posudzuje sa celkový trend odpovedí, vo vnímaní respondentov boli všetky práva, s výnimkou práva združovať sa v národnostných združeníach, v roku 2017 hodnotené pozitívnejšie ako v roku 2004.

6.3 Základné ľudské práva a slobody

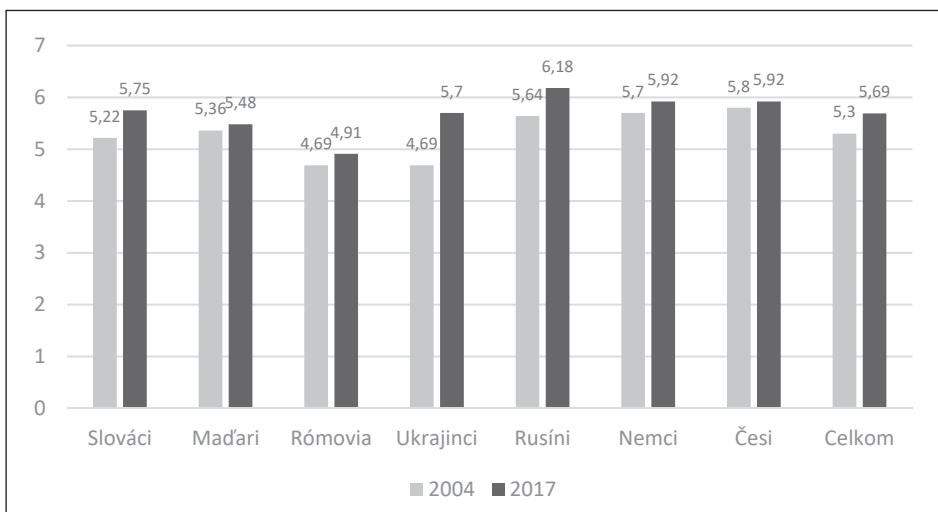
V tematickom bloku zameranom predovšetkým na skúmanie postojov v oblasti právnej ochrany a realizácie práv minorít na Slovensku nás zaujímal aj názor respondentov na všeobecné a základné ľudské práva a slobody a ich uplatňovanie na Slovensku.

Spoločná otázka pre všetky skupiny respondentov znela: „Do akej miery, podľa Vás, sú na Slovensku napĺňané uvedené základné ľudské práva a slobody?“

Respondenti každý variant posudzovali na 7-bodovej škále (od 1 – vôbec nie, po 7 – v plnej miere). Získané výsledky uvádzame v grafoch 6.8. – 6.18.

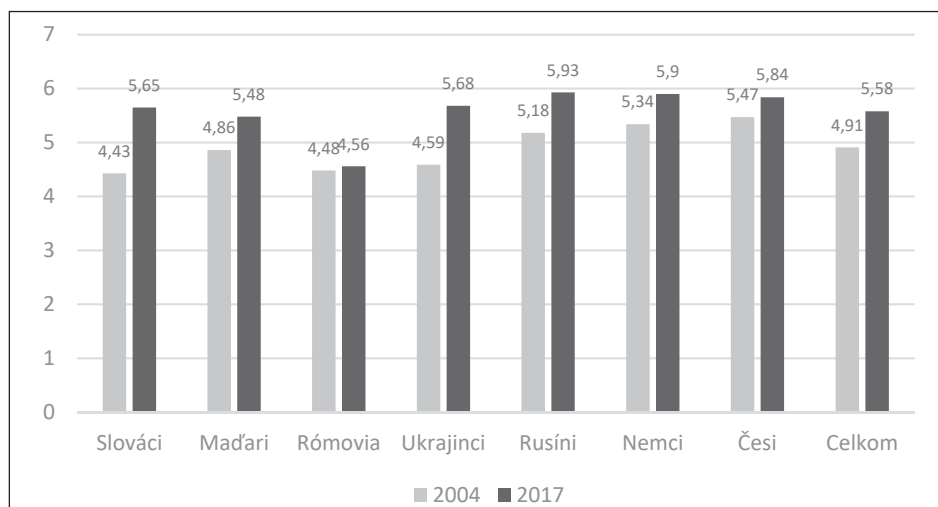
Analýza získaných údajov potvrdila, že všetci respondenti, nezávisle od ich národnostnej príslušnosti, posúdili napĺňanie všetkých skúmaných základných ľudských práv a slobôd pozitívne. Zistené rozdiely spočívajú len v miere pozitívnosti hodnotenia napĺňania týchto práv.

Graf 6.8: Posúdenie napĺňania práva na ochranu ľudského života

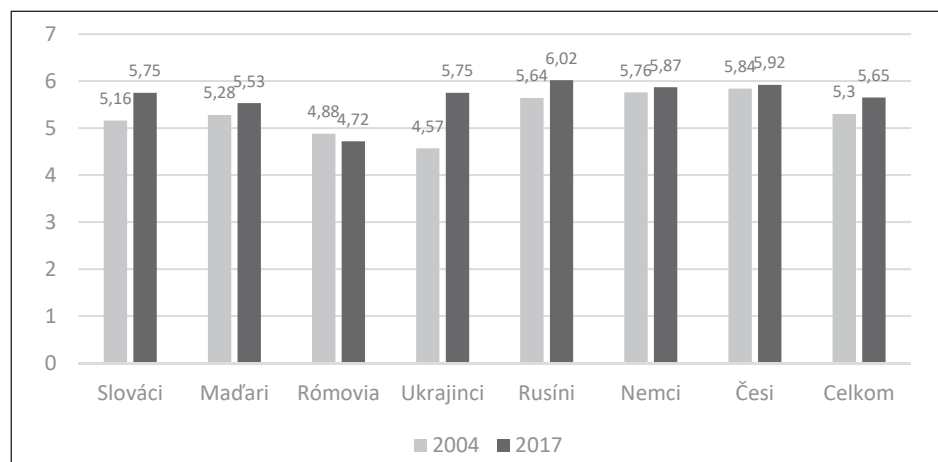

V roku 2004 naplnenie práva ochrany ľudského života na Slovensku najpozitívnejšie hodnotili Česi, Nemci a Rusíni, na opačnom konci poradia sa nachádzal priemer ratingov respondentov ukrajinskej a rómskej národnosti. V roku 2017 hodnotili všetky skupiny naplnenie práva ochrany ľudského života pozitívnejšie ako v roku 2004.

Graf 6.9: Posúdenie napĺňania práva nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia

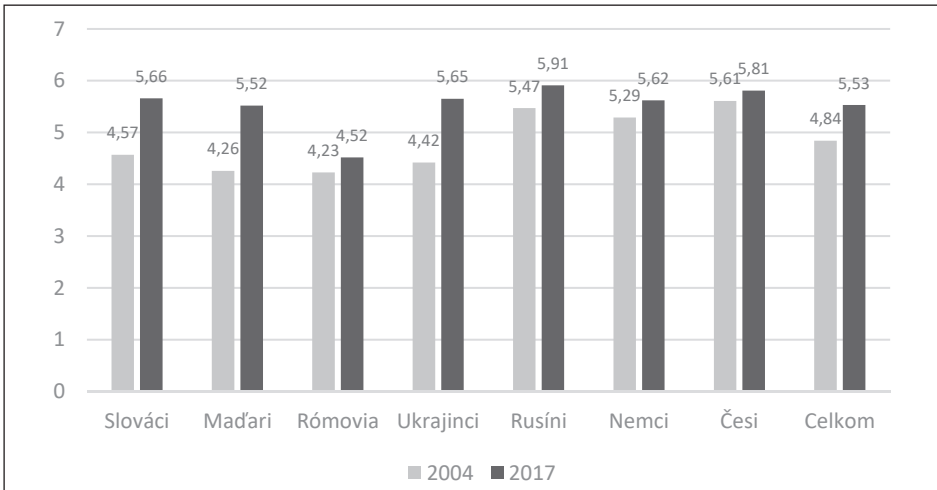
Graf 6.10: Posúdenie napĺňania práva na osobnú slobodu

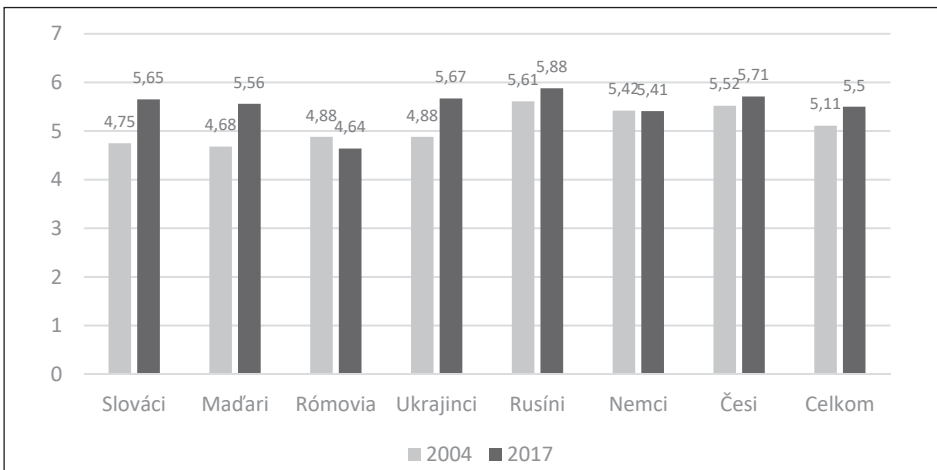
Aj právne normy vzťahujúce sa k nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia, rovnako ako predchádzajúcu právnu normu, v roku 2004 najpozitívnejšie hodnotili Česi, Nemci a Rusíni a najmenej pozitívne Ukrajinci a Rómovia a aj v tomto prípade v roku 2017 hodnotili všetky skupiny respondentov naplnenie tohto práva pozitívnejšie ako v roku 2004.

Výsledný obraz presne reprodukuje v predchádzajúcich grafoch popisovanú konfiguráciu odpovedí v oboch kolách s trendom posunu v smere k pozitívnemu pólu škály v roku 2017. Najmenej pozitívne ratingy napĺňania tohto práva opäť patrili respondentom rómskej národnosti.

Graf 6.11: Posúdenie napĺňania práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti, cti, dobrej povesti

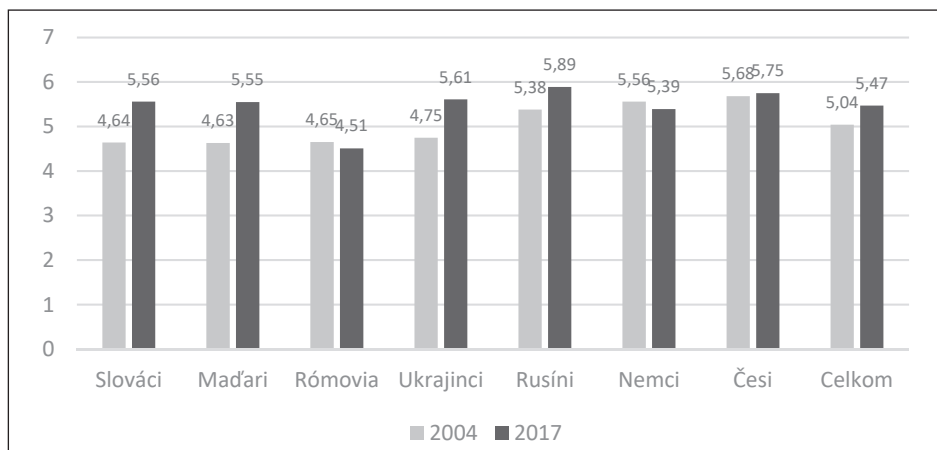
Graf 6.12: Posúdenie napĺňania vlastníckeho práva

Aj v tomto prípade v roku 2017 hodnotili všetky skupiny respondentov naplnenie tohto práva pozitívnejšie ako v roku 2004. Najpozitívnejšie postoje vyjadrili znova Rusíni a Česi a najmenej pozitívne Rómovia.

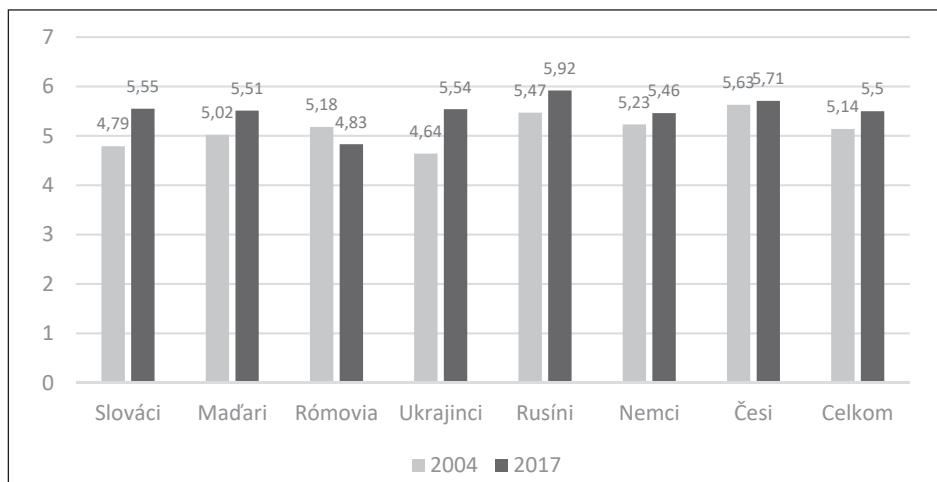
V tomto prípade v roku 2017 hodnotili naplnenie tohto práva pozitívnejšie ako v roku 2004 všetky skupiny respondentov okrem Rómov a Nemcov. Najpozitívnejšie hodnotenie mali znovu Rusíni i Česi a najmenej pozitívne Rómovia.

Graf 6.13: Posúdenie naplňania práva nedotknuteľnosti obydlia

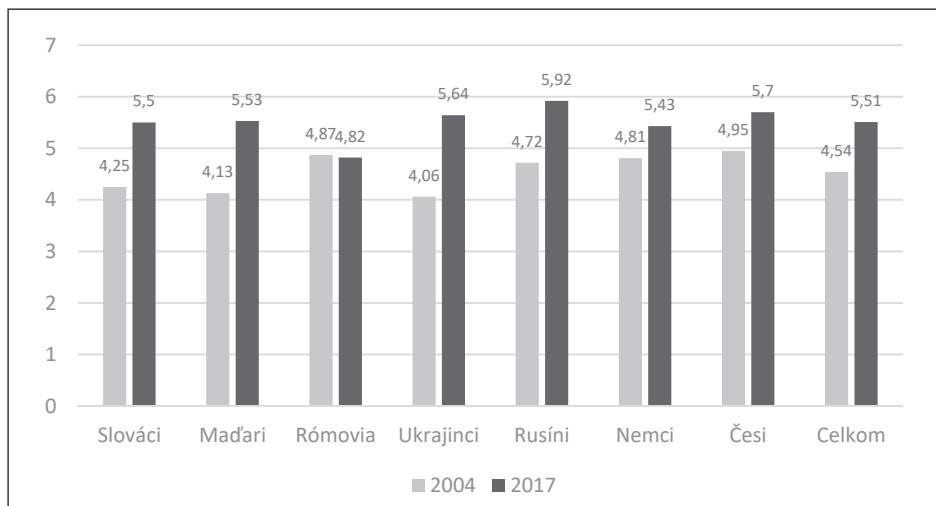
Podobný obraz môžeme vo výskume z roku 2004 špecifikovať aj vo vzťahu k uplatňovaniu práva na nedotknuteľnosť obydlia. Pozitívnejšie hodnotiacu skupinu tvorili aj v tomto prípade Česi, Nemci a Rusíni, menej pozitívnu zase Maďari, Slováci, Rómovia a Ukrajinci. Aj v tomto prípade v roku 2017 hodnotili naplnenie tohto práva pozitívnejšie ako v roku 2004 všetky skupiny respondentov okrem Rómov a Nemcov.

Graf 6.14: Posúdenie naplňania práva na zachovanie listového tajomstva a iných písomností

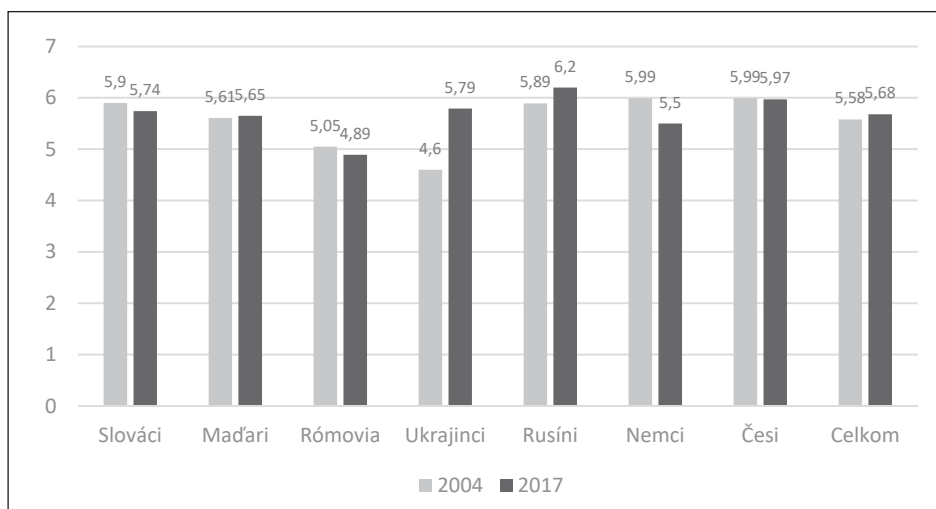
Aj postoj vo vzťahu k uplatňovaniu práva na zachovanie listového tajomstva, hoci všetky v oboch kolách kladné, zaznamenali v čase posun pozitívnejším smerom.

Graf 6.15: Posúdenie naplňania práva na ochranu osobných údajov

V prípade vnímania stavu v oblasti ochrany osobných údajov možno zaznamenať u skupín asi najmarkantnejší posun v čase pozitívnym smerom – okrem Rómov, u ktorých sa priemer hodnotení nezmenil.

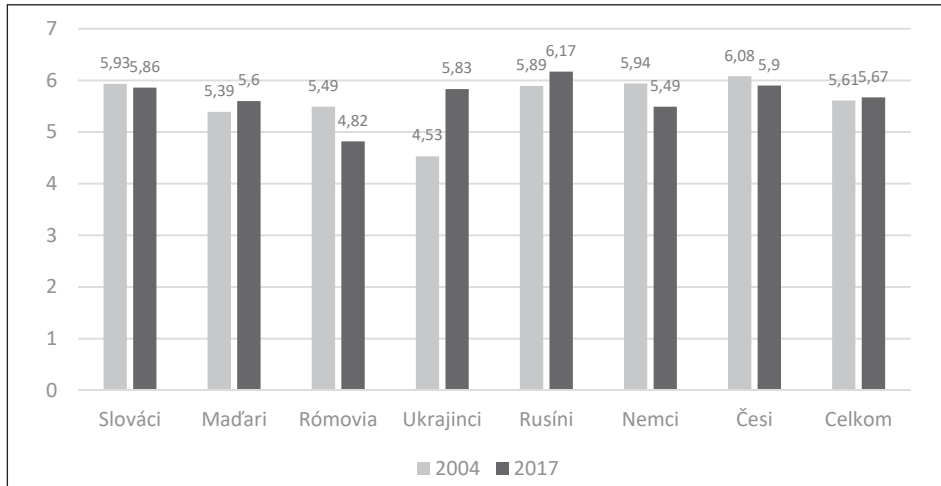
Graf 6.16: Posúdenie naplňania slobody pohybu a pobytu

V roku 2004 naplnenie práva slobody pohybu a pobytu najpozitívnejšie hodnotili Česi, Nemci, Slováci a Rusíni. V roku 2017 mierne negatívnejšie stav v tejto oblasti hodnotili Slováci, Rómovia a Nemci.

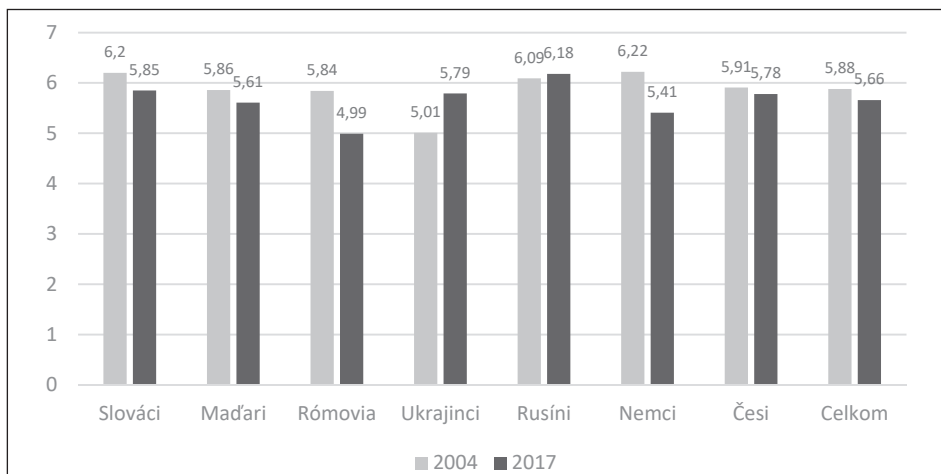
Graf 6.17: Posúdenie napĺňania slobody myslenia, svedomia

Podobné zoskupenie respondentov, ako sme už popísali pri posudzovaní dodržiavania predošlých práv a slobôd, sme v roku 2004 získali aj vo vzťahu k slobode myslenia, svedomia. Výrazne menej pozitívne hodnotili uvedenú položku len Ukrajinci.

V tomto prípade mali v roku 2017 najpozitívnejšie hodnotenie Rusíni, Česi, Slováci a Ukrajinci a najmenej pozitívne Rómovia.

Graf 6.18: Posúdenie napĺňania slobody náboženského vyznania a viery

Pri analýze hodnotenia dodržiavania slobody náboženského vyznania a viery v roku 2004 respondenti vytvorili relatívne homogénnu skupinu pozitívnejších hodnotení. V roku 2017 mierne negatívnejšie oproti roku 2004 túto slobodu hodnotili Slováci, Maďari a Česi, výraznejší bol tento pokles u Nemcov a Rómov.

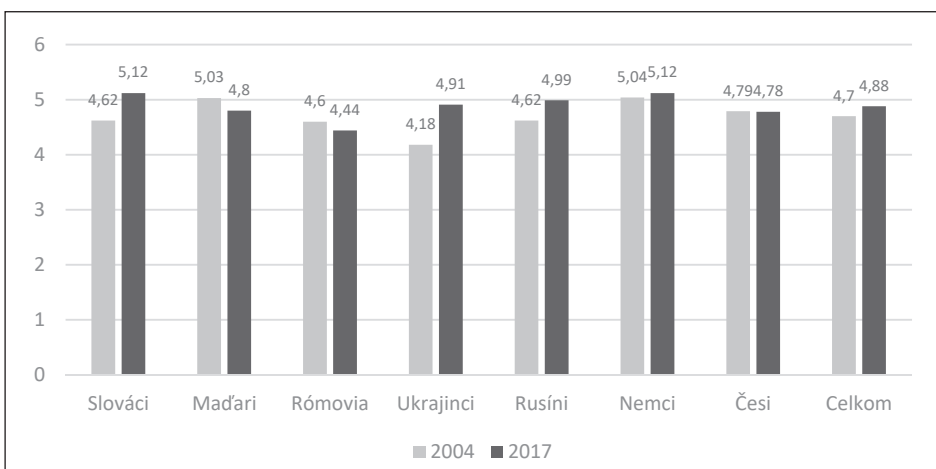
Pokiaľ pri hodnotení výsledkov nezohľadňujeme faktor národnostnej príslušnosti, tak pri celkovom pohľade na môžeme zaregistrovať, že všetky práva a slobody s výnimkou slobody náboženského vyznania a viery boli v roku 2017 hodnotené respondentmi pozitívnejšie ako v roku 2004. Z hľadiska dodržiavania práv a slobôd najpozitívnejšie hodnotenie v roku 2004 malo právo slobody myslenia a svedomia, nasledované slobodou náboženského vyznania a viery a slobodou pohybu a pobytu a na konci poradia sa umiestnila ochrana osobných údajov. V roku 2017 bolo najpozitívnejšie hodnotené právo na ochranu ľudského života, právo na ochranu osobnej slobody a podobne ako v roku 2004 aj sloboda pohybu a pobytu a sloboda myslenia, svedomia.

6.4 Vplyv vstupu SR do EÚ

V dotazníku boli respondenti oslovení, aby posúdili efekt vstupu SR do EÚ na vybrané oblasti života spoločnosti. Respondenti odpovedali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Odpovede respondentov zaznamenávajú grafy 6.29 – 6.24.

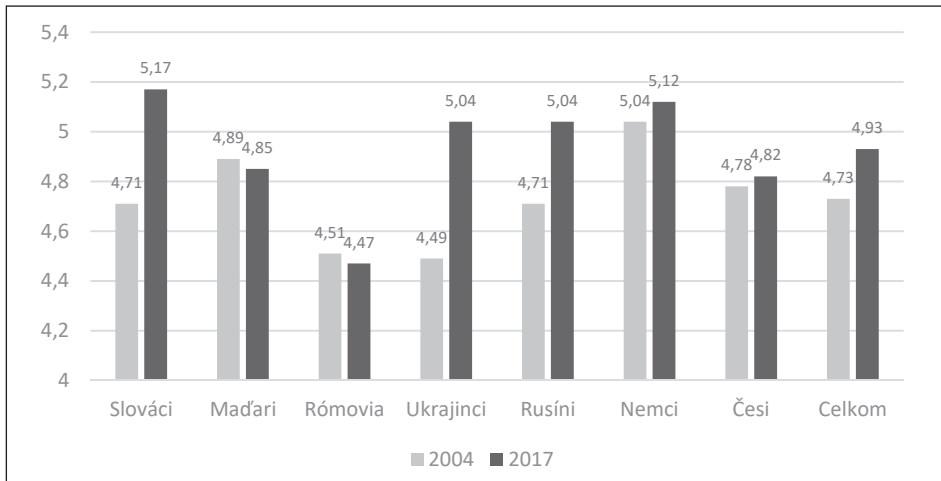
Priemerné odpovede sa vo všetkých prípadoch v roku 2004 aj 2017 nachádzajú na pozitívnej strane. Znamená to, že respondenti mali v roku 2004 vo vzťahu k členstvu SR v EÚ v podstate pozitívne očakávania. V najväčšej miere to platilo pre Nemcov a Maďarov, o niečo menej pre Slovákov a Čechov. Skeptickejší boli v tomto ohľade Rusíni, Rómovia a najmä Ukrajinci, u ktorých sa vo výskume z roku 2004 prejavuje rezervovaný postoj.

Graf 6.19: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na postavenie a ďalší rozvoj národnostných menšín

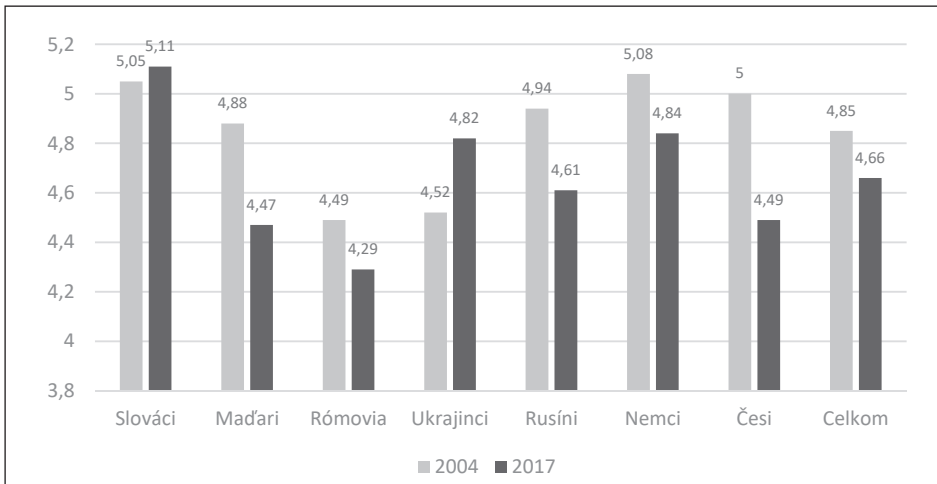
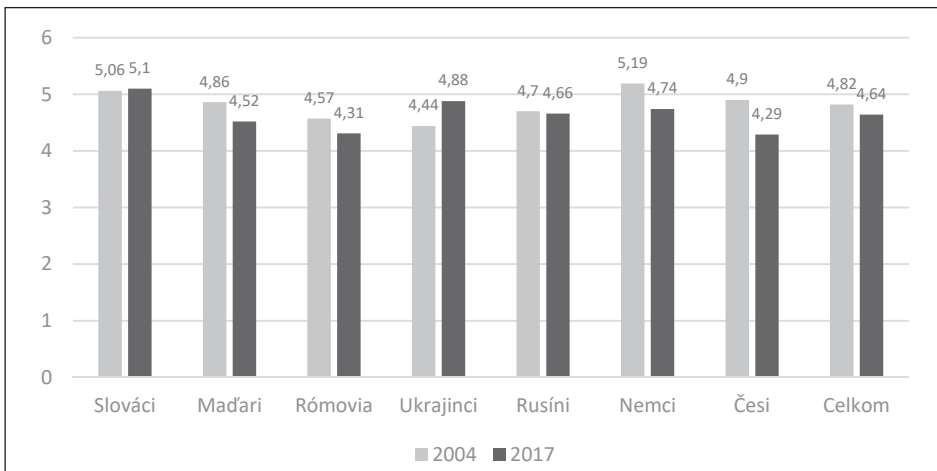
V otázke očakávaní vo vzťahu k postaveniu a ďalšiemu rozvoju národnostných menšín, pozitívne očakávania v roku 2004 vyjadrovali predovšetkým Nemci a Maďari, najskeptickejší boli respondenti ukrajinskej národnosti, ktorých priemer hodnotení sa blížil k strednej škále. V roku 2017 hodnotili vplyv EÚ na postavenie etnických menšín hodnotili najpozitívnejšie Nemci a Slováci, nasledovaní respondentmi rusínskej, ukrajinskej, maďarskej a českej národnosti. Pri porovnaní dvoch kôl miernu zmenu (menej pozitívny postoj) možno zaregistrovať u Maďarov a Rómov.

Graf 6.20: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na vzťahy medzi menšinami

Pokiaľ ide hodnotenie vzťahov medzi menšinami pod vplyvom vstupu SR do EÚ, pozitívne očakávania v roku 2004 vyjadrovali znovu predovšetkým Nemci a Maďari, najmenej optimistickí boli Ukrajinci a Rómovia. V roku 2017 hodnotili vplyv EÚ na vzťahy medzi menšinami ako pozitívny znovu Nemci, ale i Slováci, Ukrajinci a Rusíni, ako i Maďari a Česi. Aj v tomto prípade však boli u Maďarov a Rómov očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na vzťahy medzi menšinami v roku 2004 vyššie ako hodnotenie tohto vplyvu v roku 2017. Pri porovnaní výsledkov oboch kôl si možno všimnúť, že sa výraznejšie zmenil najmä postoj Slovákov, Ukrajincov a Rusínov.

Podľa výskumu z roku 2004 malo členstvo SR v EÚ pozitívne ovplyvniť politickú situáciu v krajine hlavne podľa Nemcov, Slovákov a Čechov, skeptickejší boli v tomto smere respondenti rómskej a ukrajinskej národnosti. V roku 2017 hodnotili vplyv vstupu SR do EÚ na politickú situáciu ako pozitívny Slováci, Nemci a Ukrajinci. Povšimnutiahodná je skutočnosť, že očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na stabilitu politickej situácie boli v roku 2004 vyššie ako hodnotenie tohto vplyvu v roku 2017 u väčšiny skupín, okrem Slovákov a Ukrajincov.

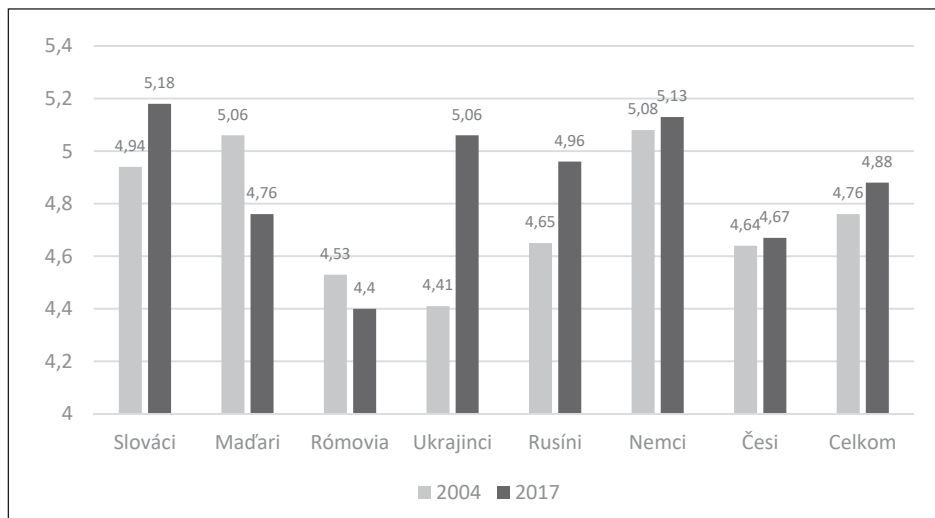
Graf 6.21: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na stabilitu politickej situácie**Graf 6.22:** Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na zlepšenie ekonomickej situácie

V prípade hodnotenia vplyvu vstupu SR do EÚ na vývoj ekonomickej situácie mali v roku 2004 pozitívne očakávania všetky skupiny, predovšetkým Nemci a Slováci, komparatívne o niečo skeptickejši boli Ukrajinci a Rómovia. Postoj Slovákov k danej otázke sa v roku 2017 výrazne nezmenil, pozitívnejšie hodnotili tento vplyv len Ukrajinci. U ostatných skupín respondentov boli v roku 2004 očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na zlepšenie ekonomickej situácie vyššie ako v roku 2017.

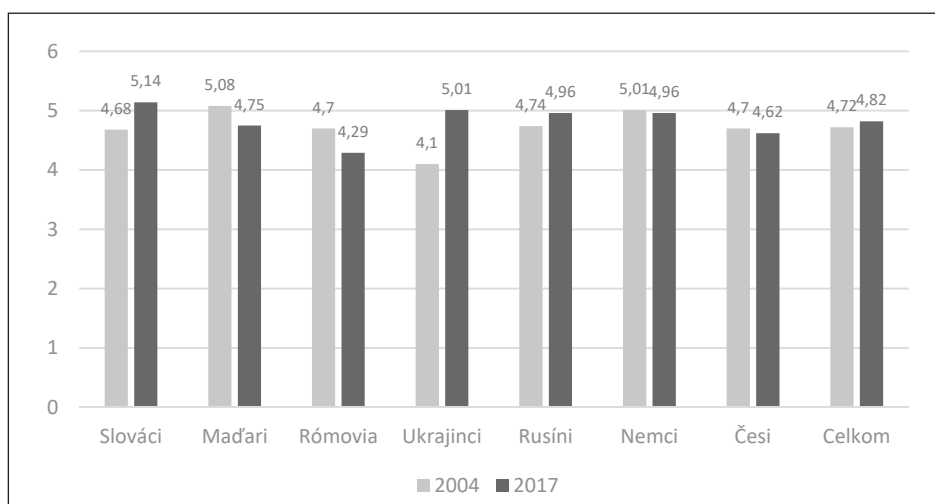
Podľa údajov z roku 2004 malo členstvo SR v EÚ pozitívne ovplyvniť všestranný rozvoj nadnárodnej kultúry najmä podľa Nemcov a Maďarov, ale pozitívne hodnote-

nie sa prejavilo aj u Slovákov. Najskeptickejší boli v tomto smere Rómovia a Ukrajinci. V roku 2017 hodnotili tento ako pozitívny najmä Slováci, Ukrajinci, Nemci a Rusíni. Skeptickejší ako v roku 2004 boli Maďari a Rómovia (4,4). V tomto prípade boli očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na všestranný rozvoj nadnárodnej kultúry v roku 2004 vyššie ako hodnotenie tohto vplyvu v roku 2017 len u Maďarov a Rómov.

Graf 6.23: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na všestranný rozvoj nadnárodnej kultúry

Graf 6.24: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na rozšírenie národnostných práv

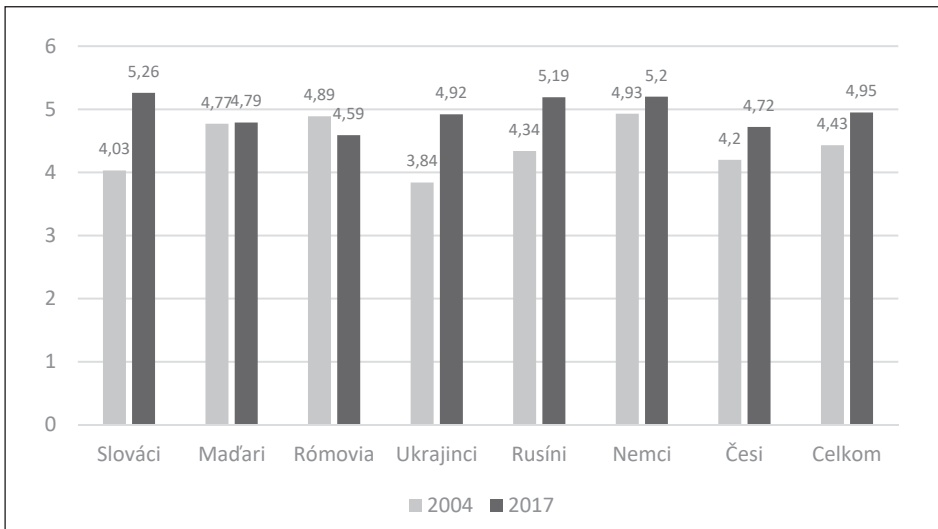

Napokon v hodnotení rozšírenia národnostných práv menšín Maďari a Nemci v dátach z roku 2004 očakávali najpozitívnejšie efekty z členstva v EÚ. Ukrajinci hodnotili túto oblasť len na úrovni neutrálneho bodu a odlišovali sa od všetkých ostatných skupín. V roku 2017 hodnotili vplyv vstupu SR do EÚ na rozšírenie národnostných práv pozitívne všetky skupiny. Očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na rozšírenie národnostných práv v roku 2004 boli vyššie ako hodnotenie tohto vplyvu v roku 2017 u Maďarov, Rómov, Nemcov i Čechov.

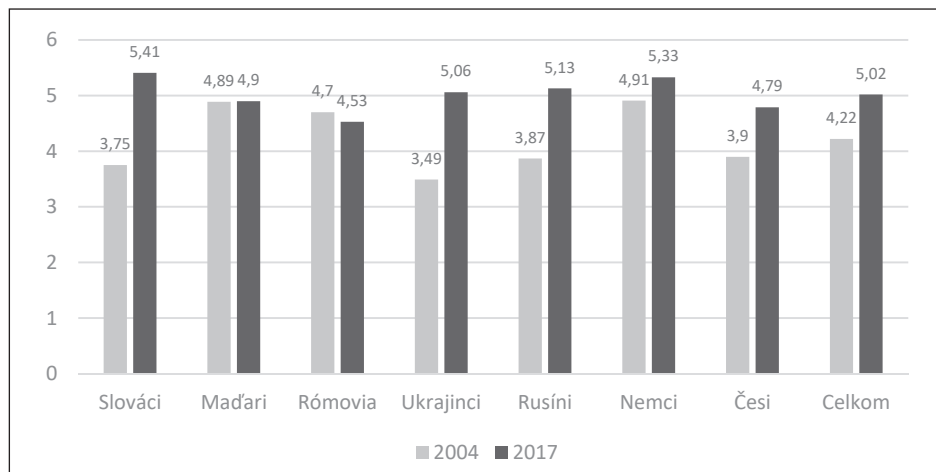
6.5 Vplyv vstupu SR do EÚ na postavenie etnických menšín

V dotazníku boli respondenti oslovení, aby posúdili efekt vstupu SR do EÚ na niektoré stránky postavenia etnických minorít. Odpovede respondentov zaznamenávajú grafy 6.25. – 6.32. Respondenti odpovedali na 7-bodovej škále (od 1 – rozhodne nie, po 7 – rozhodne áno). Etnická príslušnosť ako faktor štatisticky významne ovplyvnila výsledky vo všetkých sledovaných oblastiach.

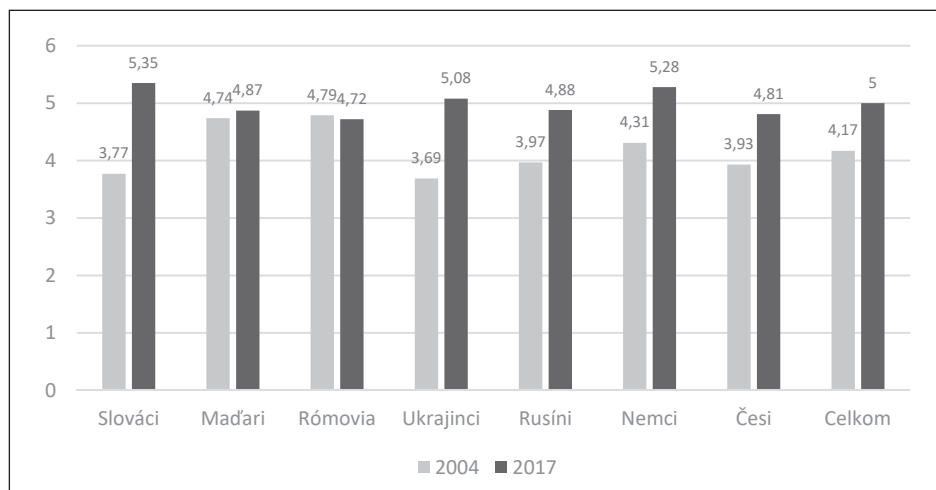
Graf 6.25: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na menšinovú kultúru

Pokiaľ ide o posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na menšinovú kultúru v roku 2004 sa odpovede väčšiny skupín respondentov pohybovali okolo neutrálneho bodu. Najpozitívnejšie sa vyjadrovali Nemci, Rómovia a Maďari. Priemer odpovedí bližšie k stredu odpovedovej škály sa umiestnil u respondentov slovenskej, rusínskej a českej národnosti, najskeptickejší boli respondenti ukrajinskej národnosti. V roku 2017 hodnotili vplyv EÚ na menšinovú kultúru najpozitívnejšie opäť Slováci, Rusíni a Nemci, najmenej pozitívny postoj k vplyvu vstupu SR do EÚ na menšinovú kultúru v roku 2017 prejavili Rómovia u ktorých ako jediných v porovnaní dvoch kôl došlo k posunu v opačnom smere ako u ostatných.

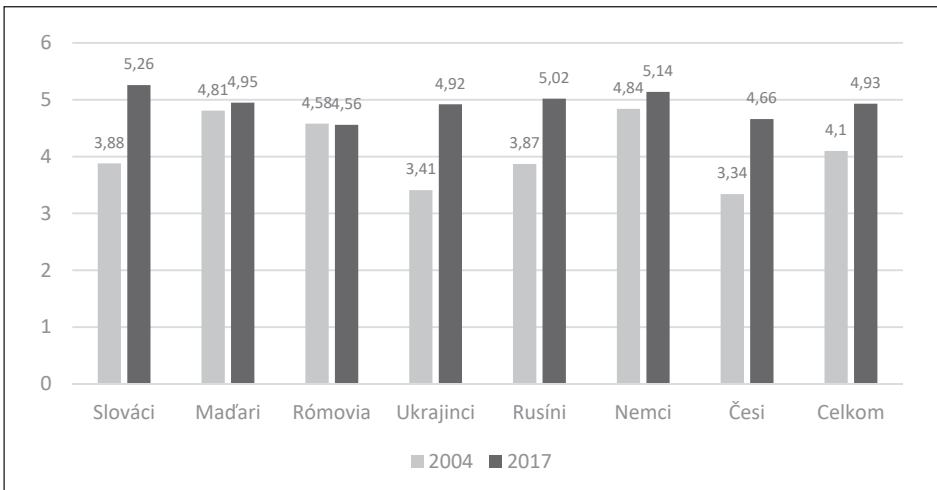
Graf 6.26: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na používanie materinského jazyka

Pokiaľ ide o posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na používanie materinského jazyka, v roku 2004 sa najpozitívnejší postoj vyjadrili Nemci, Rómovia a Maďari. Skeptickí boli Slováci, Ukrajinci, Rusíni a Česi. V roku 2017 hodnotili vplyv EÚ na používanie materinského jazyka ako pozitívny respondenti všetkých skupín. Najnižšie tento vplyv v roku 2017 hodnotili Rómovia a aj v tomto prípade boli očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ u Rómov v roku 2004 vyššie ako roku 2017.

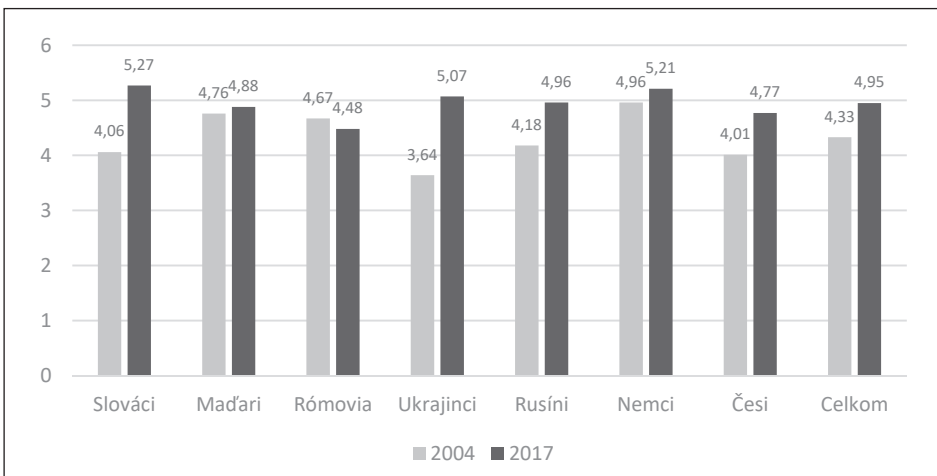
Graf 6.27: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na úradný styk

Pokiaľ ide o posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na postavenie etnických menšín vo vzťahu k styku s úradmi, v roku 2004 sa odpovede respondentov členili do niekoľkých skupín. Najpozitívnejšie sa vyjadrovali Rómovia a Maďari, k stredu škály sa približovali aj ratingy Nemcov. Mierne negatívne postoje vyjadrili Slováci, Rusíni, Česi a Ukrajinci. V roku 2017 hodnotili vplyv EÚ na postavenie etnických menšín vo vzťahu k styku s úradmi pozitívne respondenti všetkých národností, najnižšie bolo opäť hodnotenie Rómov.

Graf 6.28: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na menšinové školstvo

Graf 6.29: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na organizovanosť národnostného života

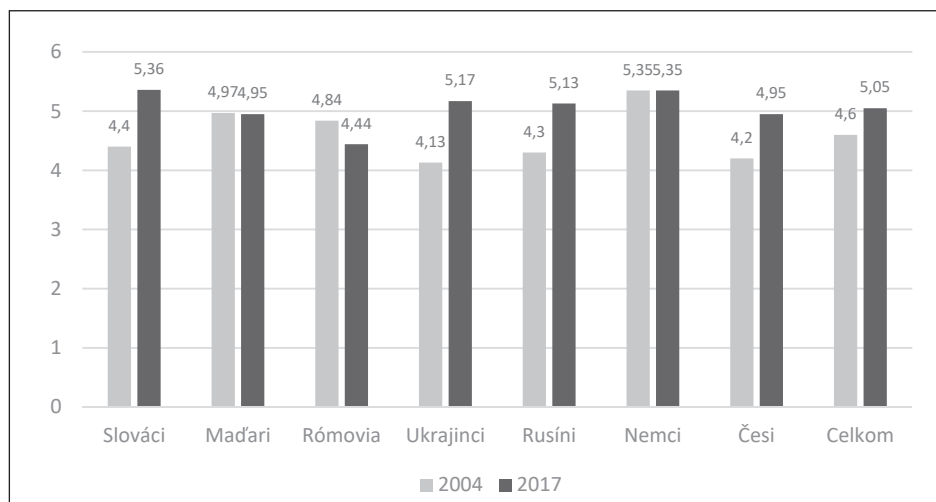

Pokiaľ ide o očakávania vplyvu vstupu SR do EÚ na menšinové školstvo, aj v tomto prípade sa v roku 2004 odpovede respondentov členili do dvoch skupín. Pozitívnejšie očakávania vyjadrovali Rómovia, Nemci a Maďari, naopak mierne negatívne boli u Slovákov, Rusínov, Ukrajincov a Čechov. V roku 2017 hodnotili pozitívnejšie vplyv EÚ na menšinové školstvo respondenti všetkých národností, s výnimkou Rómov, u ktorých priemer odpovedí zostal nezmenený.

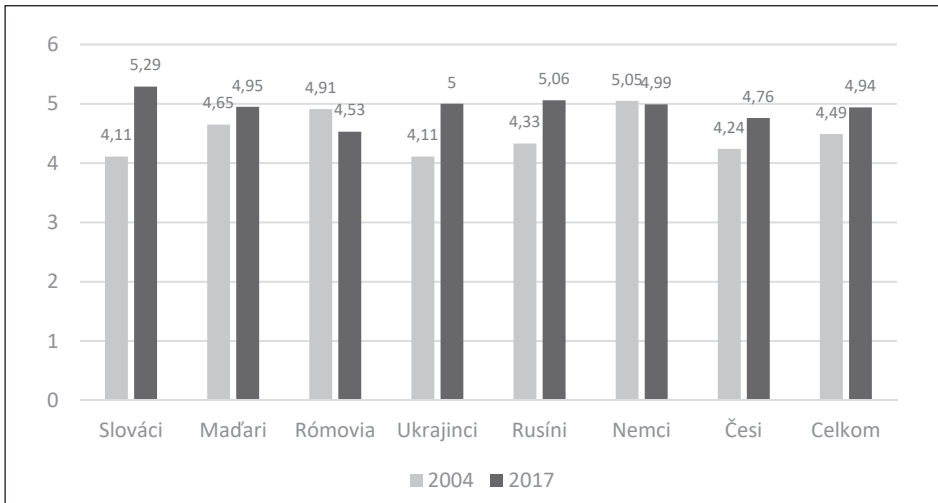
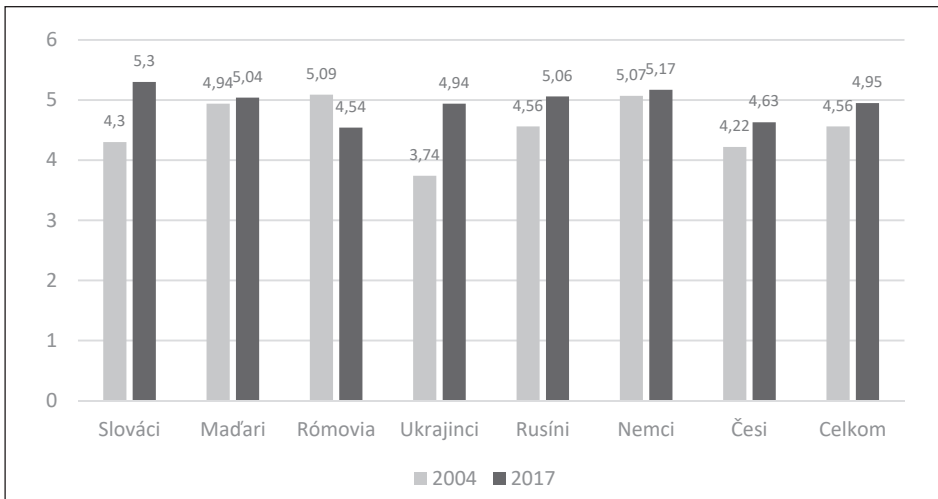
Pokiaľ ide o posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na organizovanosť národnostného života menšín, v roku 2004 sa mierne pozitívnejšie vyjadrovali Rómovia, Nemci a Maďari. Blízko k stredu škály sa pohyboval priemer odpovedí respondentov slovenskej, rusínskej a českej národnosti a mierne negatívny bol postoj Ukrajincov. V roku 2017 hodnotili pozitívnejšie vplyv EÚ na organizovanosť národnostného života menšín respondenti všetkých národností s výnimkou Rómov.

Graf 6.30: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na uplatnenie sa v zamestnaní

Pokiaľ ide o posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na uplatnenie sa v zamestnaní, v roku 2004 prevládali mierne pozitívne hodnotenia, ktoré sa v roku 2017 posunuli pozitívnejším smerom u Slovákov, Ukrajincov a Rusínov, naopak poklesli u Rómov.

Na vplyv vstupu SR do EÚ na integráciu sa menšín do spoločenského života v roku 2004 prevládali neutrálne až mierne pozitívne hodnotenia, ktoré sa v roku 2017 u všetkých skupín posunuli pozitívnejším smerom, okrem Rómov a Nemcov – tu priemer hodnotení zostal nezmenený.

Graf 6.31: Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na začlenenie sa do spoločenského života**Graf 6.32:** Posúdenie vplyvu vstupu SR do EÚ na uplatnenie národnostných práv

Pri posudzovaní vplyvu vstupu SR do EÚ na uplatnenie národnostných práv menšín, v roku 2004 najpozitívnejšie očakávania vyjadrili Nemci, Rómovia a Maďari a skôr negatívne očakávania vyjadrili Ukrajinci. V roku 2017 hodnotili pozitívnejšie vplyv EÚ na uplatnenie národnostných práv menšín respondenti všetkých národností s výnimkou Rómov, u ktorých nastal posun v opačnom smere.

6.6 Percentuálna hranica pre používanie jazyka minorít v úradnom styku

Čo sa týka distribúcie odpovedí respondentov na stanovenie hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku (tabuľka 6.1.) bolo pri výskume z roku 2004 aj z roku 2017 možné sledovať, že každá z ponúknutých možností bola v odpovediach respondentov viac či menej zastúpená. Aj keď sa Slováci v najväčšej miere domnievajú, že v úradnom styku sa má používať výlučne iba slovenský jazyk (69,4 % v roku 2004 a 80,2 % v roku 2017), aj u nich sa stretávame i s preferenciou ďalších ponúknutých možností.

Tabuľka 6.1: Hranica pre používanie jazyka minorít v úradnom styku (% v riadku podľa etnik)

Etniká	5% hranica 2004	5% hranica 2017	10% hranica 2004	10% hranica 2017	20% hranica 2004	20% hranica 2017	iba slov.jaz. 2004	iba slov.jaz. 2017
Slováci	3,8%	6,2%	12,7%	6,2%	14%	7,4%	69,4%	80,2%
Česi	7,1%	6,7%	11%	14,5%	22,6%	24,8%	59,4%	53,9%
Maďari	13,9%	12,1%	58,2%	28,5%	27,2%	30,3%	0,6%	29,1%
Nemci	13,9%	5,6%	30,4%	10,1%	25,9%	18,4%	29,7%	65,9%
Rómovia	21,5%	14,4%	17,4%	20%	22,1%	15%	38,9%	50,6%
Rusíni	3,1%	3,1%	18,8%	14,4%	23,8%	20%	54,4%	62,5%
Ukrajinci	12,1%	10%	21,7%	10%	45,2%	20%	21%	60%
Spolu	10,8%	8,3%	24,3%	14,8%	25,8%	19,4%	39,1%	57,5%

V roku 2004 sme zaznamenali odpovede blízke Slovákom u Čechov (59,4 % iba slovensky) a u Rusínov (54,4 % iba slovensky). Aj u Rómov bolo najčastejším variantom výlučné používanie slovenčiny v úradnom styku, ale k tomuto variantu sa prikláňala len asi tretina respondentov. Odpovede najviac preferujúce 20 % hranicu obyvateľstva pri používaní jazyka minorít v úradnom styku boli zreteľné u Ukrajincov (45,2 %). 10 % hranicu najviac preferovali Maďari (58,2 %) a takmer tretina Nemcov (30,4 %). Z výsledkov výskumu v roku 2017 vyplynulo, že s výnimkou Maďarov sa všetci respondenti priklonili k variantu, že sa na Slovensku v úradnom styku má používať slovenský jazyk. V najväčšej miere sa k tejto možnosti prikláňali Slováci (80,2 %), po nich nasledovali Nemci (65,9 %), Rusíni (62,5 %), Ukrajinci (60 %), Česi (53,9 %) a Rómovia (50,6 %). Posúdenie toho, aká by mala byť hranica pre používanie jazyka minorít v úradnom styku nadobúda rôzne hodnoty aj nezávisle od národnostnej príslušnosti respondentov. V oboch výskumoch bola najfrekvencovanejšou odpoveďou možnosť používať v úradnom styku výlučne slovenský jazyk. V roku 2017 však už tento variant odpovede uprednostnilo viac ako 50 % respondentov z každej skupiny s výnimkou Maďarov.

7 Benešove dekréty – pohľad na spoločnú minulosť

Predmetom výskumu boli tzv. Benešove dekréty, ktoré sú symbolom komplikovaných etnických vzťahov v strednej Európe. Vo vedomí verejnosti dekréty prezidenta Beneša fungujú ako symbol opatrení voči Nemcom a Maďarom, aj keď mnohé opatrenia voči Nemcom a Maďarom sa nerealizovali na Slovensku prezidentskými dekrétmi, ale nariadeniami Slovenskej národnej rady, na základe medzinárodných dohôd alebo rozhodnutiami mocností v čase druhej svetovej vojny alebo krátko po nej.

Vzhľadom na to, že sme si uvedomovali tento aspekt „*Benešových dekrétov*“, formulovali sme varianty odpovedí tak, ako sú pertraktované v Čechách a na Slovensku. V duchu zaužívanej, aj keď nesprávnej charakteristiky,²⁴ považujeme za „*Benešove dekréty*“ pre tento prípad celý komplex opatrení voči nemeckej a maďarskej menšine bez ohľadu na to, či boli vydané E. Benešom, Dočasným alebo Ústavodárnym národným zhromaždením, Slovenskou národnou radou alebo sa odvíjali od medzinárodnoprávných dohôd či rozhodnutí.

Do vytvorenia najvyššieho zákonodarného orgánu Dočasného národného zhromaždenia (DNZ) v októbri 1945 boli pre Československo prijímané zákony formou dekrétov prezidenta republiky E. Beneša. Prezidentské dekréty sa týkali širokého okruhu problémov, ktoré bolo potrebné riešiť v povojnovom období, vytvárali zákonný rámec budovania československého štátu v povojnovom období. Netýkali sa len problematiky postavenia nemeckej a maďarskej menšiny, mali rôznu povahu a boli z rôznych oblastí života spoločnosti. Ich uplatňovanie a dôsledky boli rôzne voči Nemcom a voči Maďarom, čo vyplývalo z medzinárodných rozhodnutí o riešení problematiky.

Ako opozitum voči „*Benešovým dekrétom*“ sme využili symbol Viedenskej arbitráže. Spôsob, akým sa pričlenenie územia južného Slovenska k Maďarsku v rokoch 1938 – 1939 uskutočnilo a akým musela časť slovenského obyvateľstva toto územie opustiť po Viedenskej arbitráži z 2. novembra 1938, zostal vo vedomí Slovákov ako jedna z krívd minulosti.

V rámci predchádzajúcich projektov, na ktoré nadväzuje aj tento výskum, bola problematike Benešových dekrétov venovaná dostatočná pozornosť, boli spracované základné charakteristiky povojnovej legislatívy, aj inštrumentalizácia problematiky v politike a vnímanie problematiky respondentmi našich výskumov.²⁵ Detailnejšia analýza

24 Pozri ŠUTAJ, Š. (Ed.). (2004) *Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum.

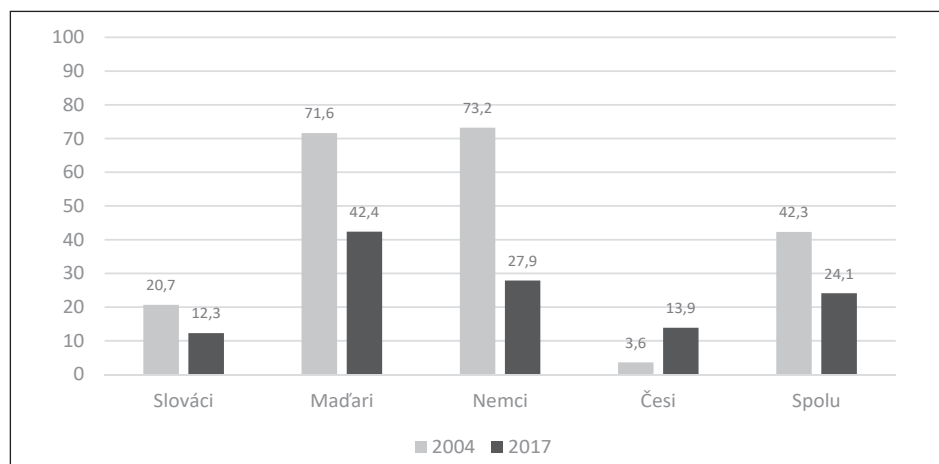
25 ŠUTAJ, Š. Le mémoire de la minorité hongroise en Slovaquie et les conséquences de la seconde guerre mondiale (les décrets Benes) *La nouvelle alternative*. 1995 (38), pp. 37-38; ŠUTAJ, Š. – MOSNÝ, P. – OLEJNÍK, M. (2002) *Prezidentské dekréty E. Beneša v povojnovom Slovensku*, Bratislava: Veda; ŠUTAJ, Š. (2004) Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In Šutaj, Š. (Ed.). *Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom období* (s. 90-111). Prešov: Universum; VÝROST, J. – HOMIŠINOVÁ, M. (Eds.). (2005) *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti. Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu*

najnovších výskumov bude spracovaná v ďalších publikáciách, ktoré budú súčasťou výsledkov tohto projektu.

V oboch kolách bola všetkým respondentom distribuovaná rovnaká otázka „Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty?“ Z hľadiska podstaty problému pre nás bolo zaujímavé, akým spôsobom na ňu odpovedali respondenti slovenskej, českej, maďarskej a nemeckej národnosti. V rámci tohto bloku odpovedali respondenti spôsobom ÁNO/NIE na šesť výrokov, ktoré vystihujú jadro problematiky.

1. Slováci by sa mali Maďarom a Nemcom ospravedlniť za Benešove dekréty
2. Maďari by sa mali Slovákom ospravedlniť za Viedenskú arbitráž z roku 1938
3. K vydaniu Benešových dekrétov najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika
4. Benešove dekréty sú dôsledkom českého a slovenského nacionalizmu
5. Je potrebné odškodniť Maďarov a Nemcov za škody spôsobené Benešovými dekrétmi
6. Benešove dekréty je potrebné zrušiť, lebo môžu negatívne ovplyvniť život aj dnes

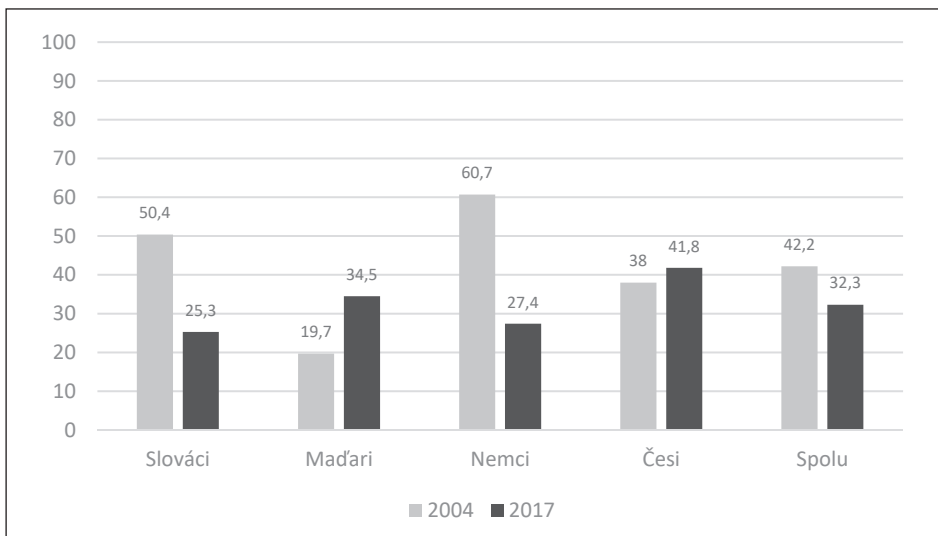
Graf 7.1: Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? Slováci by sa mali Maďarom a Nemcom ospravedlniť za Benešove dekréty (1. a 2.kolo).

v rámci riešenia Štátneho programu výskumu a vývoja 2003/2005. CD ROM, Košice: Spoločensko-vedný ústav SAV; ŠUTAJ, Š. – HOMIŠINOVÁ, M. – SÁPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJOVÁ, J. (2006) *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika)* Prešov: Universum; ŠUTAJ, Š. – SÁPOSOVÁ, Z. (2008) *Národnostné menšiny*. In M. Kollár – G. Mesežnikov – M. Bútora (Eds.). *Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti* (s. 163-193). Bratislava: IVO; ŠUTAJ, Š. (2014) *Niektoré problémy interpretácie slovenských a maďarských dejín v súčasnosti*. In L. Sziget (Ed.). *V službe demokracie. Pamätnica k sedemdesiatke Martina Bútoru* (s. 471-491). Bratislava: Kalligram; ŠUTAJ, Š. (2015) *Slovak and Hungarian History – the subject of common view and confrontations of historians*. In O. Ieda – S. Nagayo (Eds.) *Transboundary Symbiosis over the Danube II. Slavic Eurasian Studies*, No 29, (15-29) Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center Hokkaido University. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no29_ses/index.html;

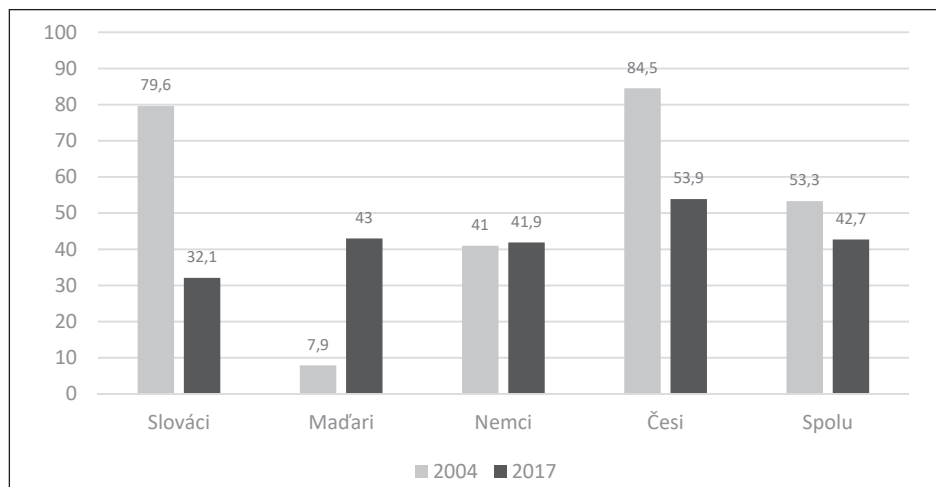
Problematika zodpovednosti za povojnovú legislatívu bola vyjadrená výrokom „Slováci by sa mali Maďarom a Nemcom ospravedlniť za Benešove dekréty“. Vo vybranom súbore oproti roku 2004 poklesol v roku 2017 pomer odpovedí (zo 42,3 % na 24,1 %), ktoré požadovali takéto ospravedlnenie. Je to výsledok toho, že u respondentov nemeckej a maďarskej národnosti výrazne poklesol počet osôb, ktoré by takéto ospravedlnenie požadovali, poklesol tiež už Slovákov a mierne vzrástol len u respondentov českej národnosti.

Graf 7.2: Aký je prevládajúci názor prislušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? Maďari by sa mali Slovákom ospravedlniť za Viedenskú arbitráž z roku 1938 (1. a 2. kolo)

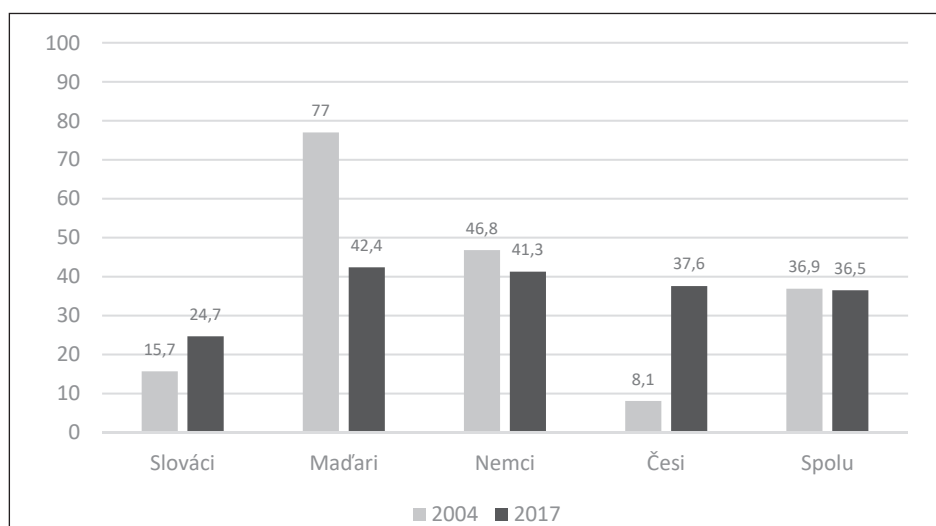
Pri hodnotení výroku „Maďari by sa mali Slovákom ospravedlniť za Viedenskú arbitráž z roku 1938“ sa ukázalo, že na rozdiel od roku 2004, boli maďarskí respondenti ochotní v roku 2017 v ďaleko väčšej miere akceptovať tento výrok (z 19,7 % na 34,5 %) a slovenskí respondenti takéto ospravedlnenie nepožadovali v takej miere ako v roku 2004 (z 50,4 % na 25,3 %). Ba maďarskí respondenti boli v hodnotení výroku ústretivejší ako respondenti slovenskej národnosti (Maďari – 34,5 % – Slováci – 25,3 %), čím sa zmazal výrazný rozdiel, ktorý bol pri hodnotení tohto výroku v roku 2004 (Maďari 19,7 % – Slováci 50,4 %). Podobný trend bol zaznamenaný aj pri odpovediach respondentov nemeckej národnosti. Ich odpovede, ktoré sa v roku 2004 výrazne líšili do ostatnej výskumnej vzorky, sa vyrovnali hodnotám ostatných respondentov. Respondenti českej národnosti zostali solidárni so stereotypným „slovenským“ riešením a v najväčšej miere požadovali ospravedlnenie za Viedenskú arbitráž.

Graf 7.3: Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? K vydaniu Benešových dekrétov najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika (1. a 2. kolo).

Podobný trend názorové zblížovania pri hodnotení povojnovej legislatívy sa prejavil aj pri hodnotení dôvodu, prečo bola povojnová legislatíva prijímaná. Kým respondenti slovenskej národnosti výrok „K vydaniu Benešových dekrétov najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika“ hodnotili v roku 2017 pozitívne v oveľa väčšej

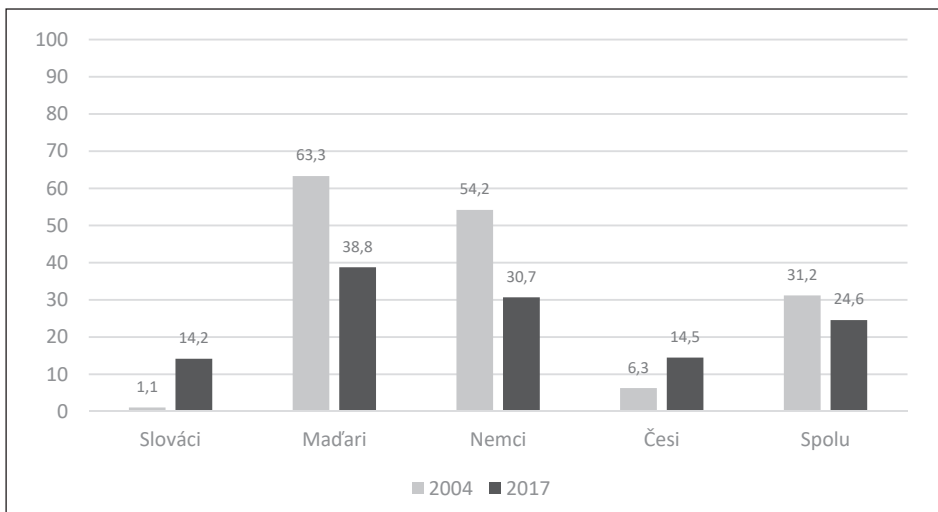
Graf 7.4: Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? Benešove dekréty sú dôsledkom českého a slovenského nacionalizmu (1. a 2. kolo).

miere ako v roku 2004 (v roku 2004 – 79,6 %, v roku 2017 už iba 32,1 %) respondenti maďarskej národnosti ho hodnotili síce negatívne v oboch výskumoch, ale v roku 2017 v oveľa menšej miere ako v roku 2004 (v roku 2004 – 92,1 % a v roku 2017 – 57,0 %). Respondenti nemeckej národnosti hodnotili tento výrok približne rovnako v oboch výskumoch, kým respondenti českej národnosti pozitívne hodnotili tento výrok najčastejšie z celej vzorky, ale oproti roku 2004 sa znížil podiel súhlasu s týmto výrokom (v roku 2004 – 84,5 %, v roku 2017 – 53,9 %).

Podobne ako pri predchádzajúcom výroku, aj v tomto prípade pri porovnaní dvoch kôl sa znížil rozdiel medzi odpoveďami v závislosti od etnicity. Respondenti nemeckej a maďarskej národnosti považovali slovenský a český nacionalizmu naďalej za príčinu povojnovej legislatívy, ale tento názor už nebol prevažujúci. Kým u respondentov slovenskej a v ešte väčšej miere českej národnosti sa zvýšil podiel respondentov, ktorí vyjadrovali súhlas s výrokom „Benešove dekréty sú dôsledkom českého a slovenského nacionalizmu“.

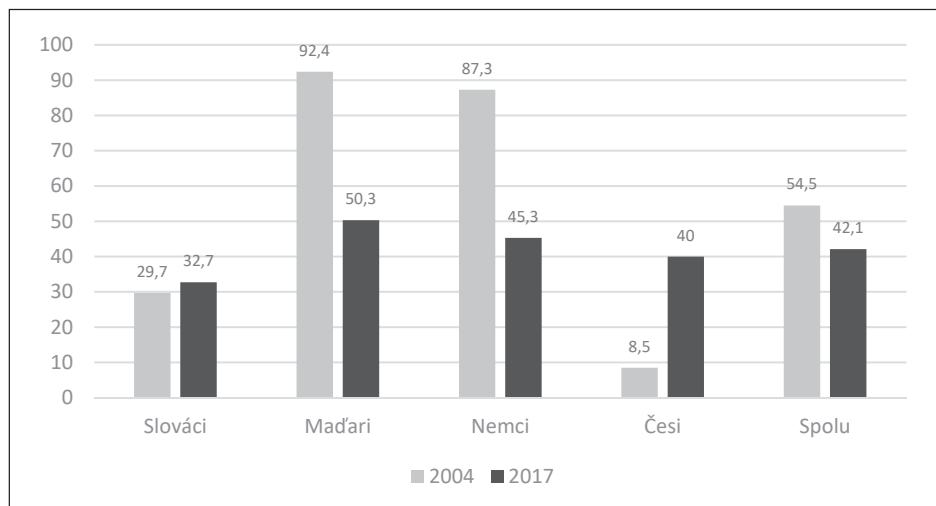
Graf 7.5: „Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? Je potrebné odškodniť Maďarov a Nemcov za škody spôsobené Benešovými dekrétmi.“ (1. a 2. kolo)

Tendencia k zblížovaniu názorov sa prejavila aj v hodnotení výroku „Je potrebné odškodniť Maďarov a Nemcov za škody spôsobené Benešovými dekrétmi.“ Kým v roku 2004 sa väčšina respondentov nemeckej aj maďarskej národnosti na rozdiel od Slovákov a Čechov domnievala, že je potrebné odškodniť osoby, voči ktorým sa dekréty uplatňovali, v roku 2017 sa znížil rozdiel v názoroch tým, že aj časť respondentov slovenskej a českej národnosti vyjadrila súhlas odškodnením a zároveň sa významne znížil podiel Nemcov a Maďarov, ktorí takéto odškodnenie požadovali a u respondentov všetkých etník už prevažovalo negatívne stanovisko k odškodneniu.

Graf 7.6: „Aký je prevládajúci názor príslušníkov Vašej menšiny na tzv. Benešove dekréty? Benešove dekréty je potrebné zrušiť, lebo môžu negatívne ovplyvniť život aj dnes.“ (1. a 2. kolo).

Aj pri hodnotení výroku „Benešove dekréty je potrebné zrušiť, lebo môžu negatívne ovplyvniť život aj dnes.“ sa prejavila tendencia zblížovania názorov. Kým u Slovákov a Čechov došlo k zvýšeniu podielu respondentov, ktorí súhlasili s týmto výrokcom, na druhej strane u respondentov nemeckej a maďarskej národnosti došlo k ich poklesu. Iba respondenti maďarskej národnosti prekročili hranicu 50 % pri súhlase s týmto výrokcom v roku 2017. V roku 2004 väčšina respondentov maďarskej a nemeckej národnosti drvivou väčšinou podporovala tento výrok.

Dnešný pohľad na problémy minulosti je určite iný, determinovaný súčasnosťou a vývojovými tendenciami dnešnej Európy. Každý jav, udalosť má však svoje korene v minulosti. Najprv je potrebné poznať dejiny, aby sa o dnešných problémoch s dôsledkami historických udalostí a rozhodnutí, bolo možné primerane vysporiadať. História už nie je možné zmeniť, ani zrušiť, môžeme ju však rôzne interpretovať a novými rozhodnutiami korigovať, alebo oslabiť staré krivdy.

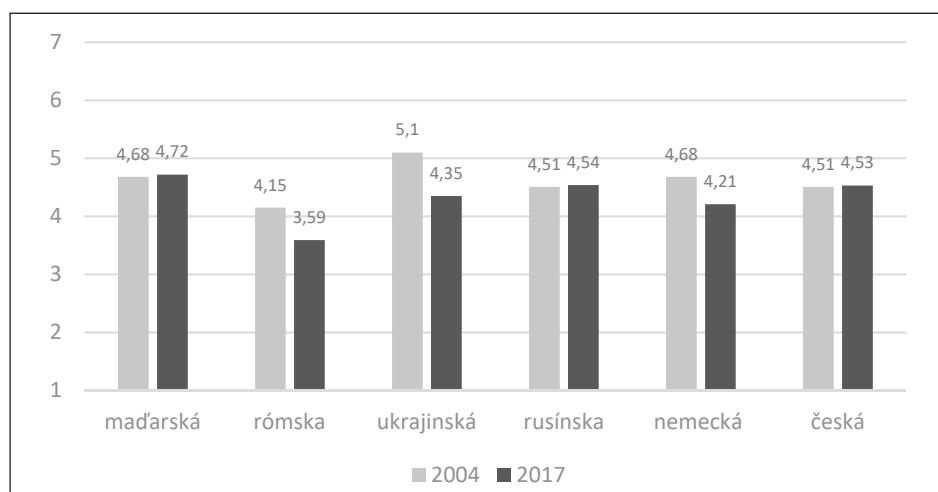
8 Aktuálne otázky verejného a národnostného života

Názory respondentov na niektoré aktuálne otázky spoločenského života sme špecifikovali v dvoch blokoch, zameraných na: oblasť verejného života a oblasť národnostného života. V oblasti verejného života sme pozornosť venovali posúdeniu angažovanosti minority vo verejnom živote z optiky respondentov a ich dôvere, prejavenej voči základným inštitúciám štátu. V prípade otázok zameraných na aktuálne otázky života menšín sme upriamili pozornosť na postoje, týkajúce sa otázok územnosprávneho členenia a autonómie ako i na aktuálne trendy v otázke vnímania potenciálnych dôvodov mobility z miesta bydliska.

8.1 Aktuálne otázky verejného života

Na otázku, týkajúcu sa angažovanosti príslušníkov vlastnej minority vo verejnom živote respondenti odpovedali na sedembodovej škále (od 1 – vôbec nie, 4 – priemerne až po 7 – veľmi výrazne). Výsledky sú znázornené v grafe 8.1.

Graf 8.1: Priemery odpovedí respondentov na otázku „*Myslíte si, že príslušníci Vašej menšiny sa primerane angažujú vo verejnom živote?*“

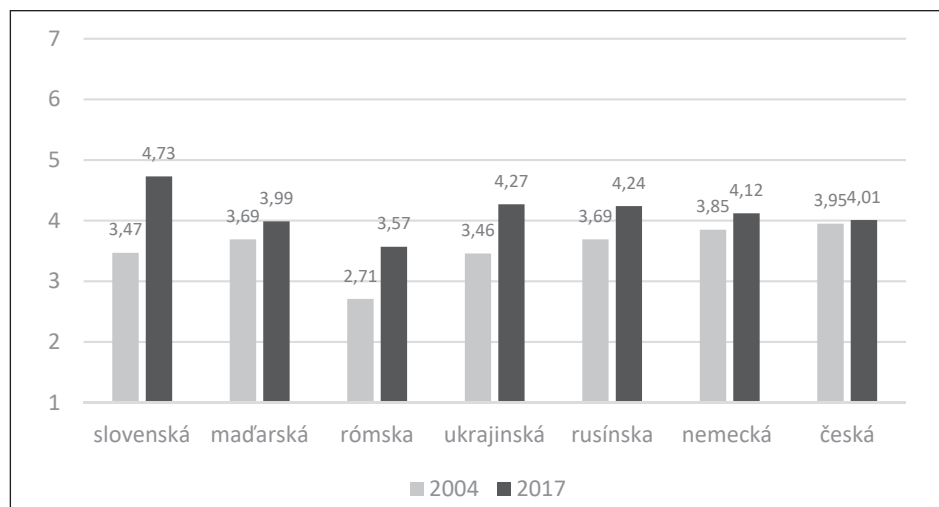

Z údajov uvedených v grafe 8.1. vyplýva, že v oboch kolách zberu dát (v r. 2004 i 2017) prevládalo pozitívne hodnotenie angažovanosti minorít respondentmi – priemer odpovedí sa pohyboval nad strednou hodnotou škály (4) – okrem rómskych respondentov v roku 2017, kde sa posunul pod túto hranicu. V odpovediach príslušníkov maďarskej, rusínskej a českej národnosti bol zaznamenaný vyrovnaný trend bez podstatných

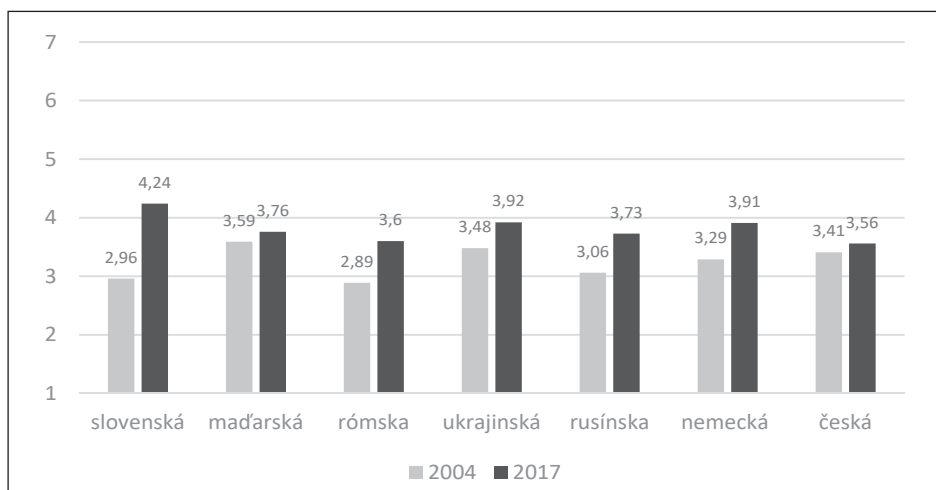
zmien, zatiaľ čo k poklesu hodnotenia angažovanosti vlastnej minority došlo v prípade príslušníkov ukrajinskej, rómskej a nemeckej národnosti. Možno tiež zaregistrovať, že v oboch kolách zberu dát rómski respondenti hodnotia angažovanosť vlastnej menšiny v živote spoločnosti výrazne nižšie ako ostatní.

Ďalšou témou, ktorej sme venovali v tejto časti, bola téma sociálnej dôvery, menovite dôvery voči vybraným spoločenským inštitúciám. Vo všeobecnosti dôveru v inštitúcie krajiny nemožno vnímať ako priamy ukazovateľ efektívnosti ich pôsobenia. Považuje sa skôr za všeobecný ukazovateľ generalizovaných kognitívno-emocionálne štruktúrovaných presvedčení a očakávaní občanov. V medzietnickom kontexte sa však predpokladá, že sa môže prejavovať ako funkčný indikátor potenciálnych napätí, aktualizovaných v prežívaní príslušníkov etnických spoločenských skupín. Respondenti odpovedali na otázku: „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny (Slováci vo Vašom regióne – v prípade respondentov slovenskej národnosti z národnostne zmiešaných oblastí) dôverujú nasledovným inštitúciám, pôsobiacim na Slovensku: polícii, súdom, štátnym úradom, armáde, cirkvi“. Svoju odpoveď ku každej z inštitúcií vyjadrili na sedembodovej škále (od 1 – vôbec nie, 4 – priemerne až po 7 – veľmi silne).

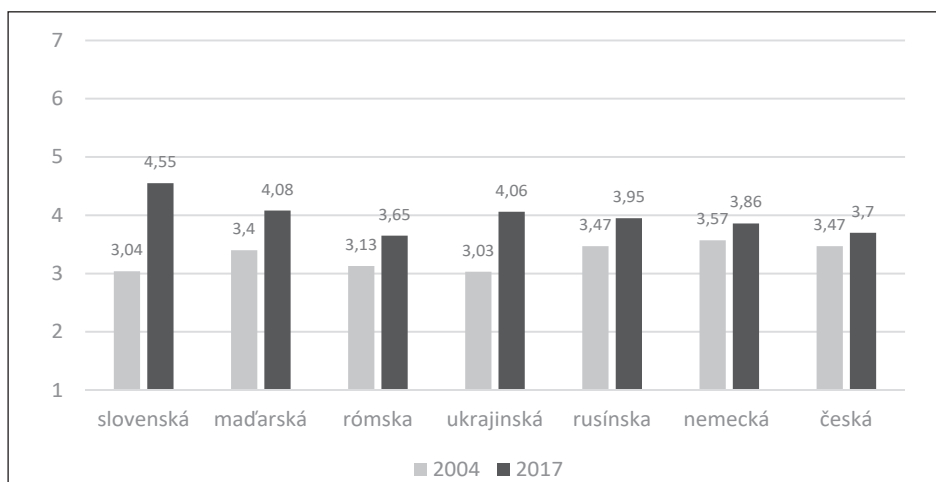
Graf 8.2: Priemery odpovedí respondentov na otázku „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny (resp. Slováci vo Vašom regióne – v prípade respondentov slovenskej národnosti z národnostne zmiešaných oblastí) dôverujú polícii?“

Za podstatnú informáciu z grafu 8.2 možno považovať skutočnosť, že v porovnaní dvoch kôl zberu dát sa u všetkých skupín miera dôvery v políciu zvýšila, osciluje však len okolo stredného bodu odpovedovej škály: kým v roku 2004 u všetkých skupín sa pohybovala skôr v negatívnom póle, v roky 2017 v tejto pozícii zostala už len u rómskych respondentov.

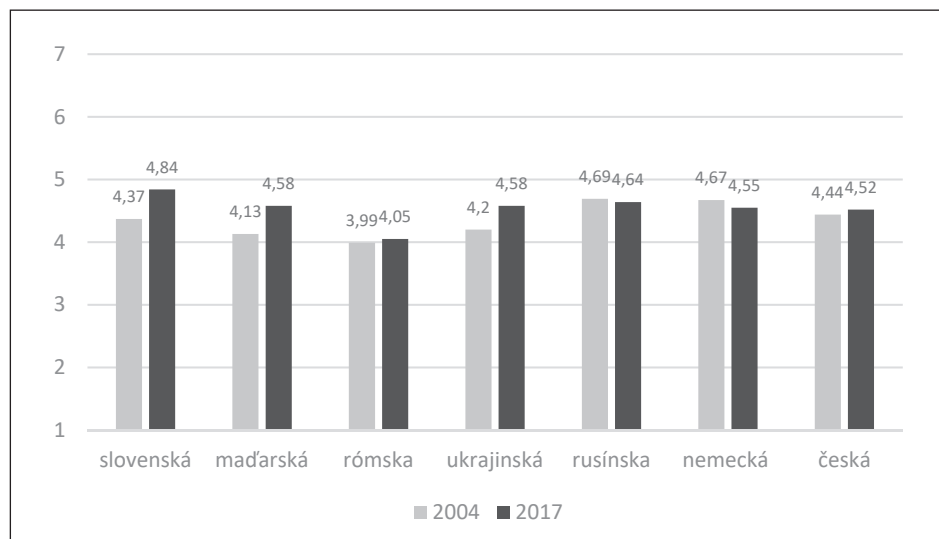
Graf 8.3: Priemery odpovedí respondentov na otázku „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny dôverujú súdom?“

Aj v celoeurópskom kontexte hodnotenie súdov v optike respondentov zo Slovenska patrí k opakovane k najnižším a prejavilo sa to, ako možno vidieť v grafe 8.3, i v prezentovaných dátach – len u skupiny respondentov slovenskej národnosti v údajoch z roku 2017 priemer mierne prekročil strednú hodnotu škály. Trend odpovedí ostatných skupín sa javí ako pomerne vyrovnaný. Pri porovnaní dvoch kôl zberu dát aj v tomto prípade u všetkých skupín možno zaregistrovať posun, verbálne vyjadriteľný skôr ako pokles nedôvery, resp. ako mierny vzrast dôvery v túto inštitúciu.

Graf 8.4: Priemery odpovedí respondentov na otázku „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny dôverujú štátnym úradníkom?“

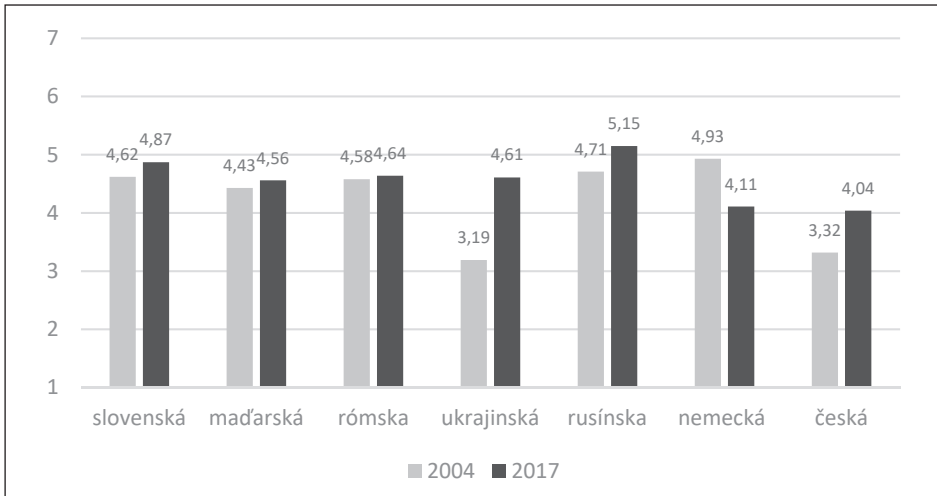
Štátni úradníci ako objekt dôvery tiež zaznamenali u všetkých skupín respondentov v roku 2017 vzrast dôvery v porovnaní s údajmi z roku 2004, ale opäť iba u respondentov slovenskej národnosti priemerná hodnota prekročila stredný bod škály. Trend odpovedí ostatných skupín sa javí pri vzájomnom porovnaní ako vyrovnaný.

Graf 8.5: Priemery odpovedí respondentov na otázku „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny dôverujú armáde?“

Kým sudy patrili doposiaľ skôr k inštitúciám požívajúcim na Slovensku v optike respondentov nižší stupeň dôvery, armáda naopak patrila k tým dôveryhodnejším. Platí to aj o údajoch v tomto prípade, ako možno vidieť v grafe 8.5, a to z oboch kôl dopytovania: u všetkých skupín, okrem Rómov v roku 2004, získané údaje sa pohybovali nad strednou hodnotou odpovedovej škály. Pri vzájomnom porovnaní skupín zároveň možno zaregistrovať vzrast dôvery u Slovákov, Maďarov a Ukrajincov a v zásade vyrovnaný priemer odpovedí u ostatných skupín.

Podobne ako armáda, aj cirkev v odpovediach respondentov v SR doposiaľ patrila skôr k inštitúciám dôveryhodnejším. Platí to aj o údajoch v tomto prípade, ako možno vidieť v grafe 8.6, a to z oboch kôl dopytovania: u všetkých skupín, okrem Ukrajincov a Čechov v roku 2004, získané údaje sa pohybovali nad strednou hodnotou odpovedovej škály. Pri vzájomnom porovnaní skupín zároveň možno zaregistrovať výraznejší posun v smere vzrastu dôvery u Ukrajincov, Čechov a Rusínov, v zásade vyrovnaný priemer odpovedí u ostatných skupín a pokles u respondentov nemeckej národnosti.

Graf 8.6: Priemery odpovedí respondentov na otázku „Do akej miery, podľa Vás, príslušníci Vašej menšiny dôverujú cirkvi?“

8.2 Aktuálne otázky života menšín

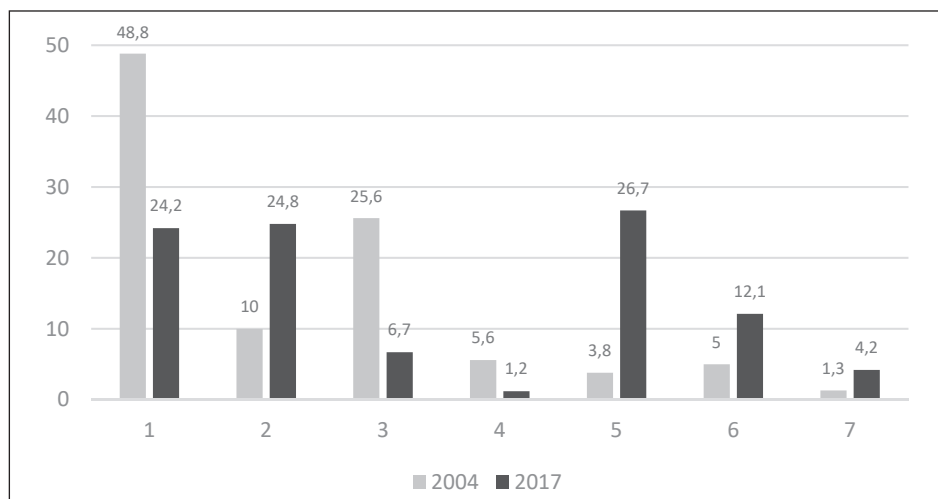
V tejto časti analýzy získaných dát sme sa sústredili na postoje respondentov, týkajúce sa otázok územnosprávneho členenia a autonómie, ako i na aktuálne trendy v otázke vnímania potenciálnych dôvodov mobility z miesta bydliska.

Otázka smerujúca k zisteniu názorov o územnosprávnom členení Slovenska obsahovala sedem variantov (z ktorých respondent mohol označiť len jeden):

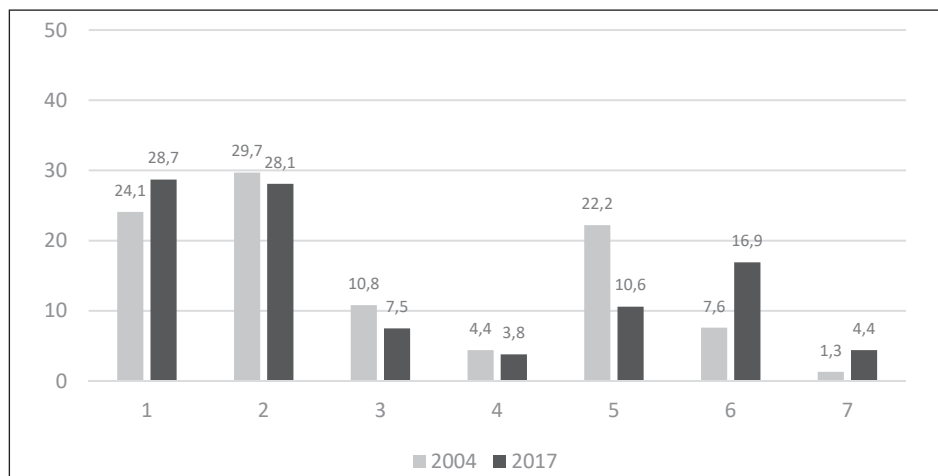
1. rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva
2. zachovať súčasné delenie na 8 územných celkov
3. prejsť k členeniu na 12 krajov
4. vrátiť sa k územnému členeniu na 6 žúp
5. rozdeliť Slovensko na 3 kraje (východoslovenský, stredoslovenský, západoslovenský)
6. rozdeliť Slovensko na 4 kraje (východoslovenský, stredoslovenský, západoslovenský a bratislavský)
7. iný variant

V dátach z roku 2004 dominoval v preferenciách respondentov maďarskej národnosti názor, že územnosprávne členenie SR by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (48,8 %) a v poradí druhou najčastejšie prejavenu alternatívou bola podpora členenia Slovenska na 12 krajov (25,6 %). Dáta z roku 2017 poukazujú na významné posuny vo výbere ponúknutých alternatív: najvyššiu podporu získalo rozdelenie Slovenska na 3 kraje (26,7 %), v tesnom závесе nasledované podporou zachovania súčasného stavu (24,8 %) a preferenciou územnosprávneho členenia rešpektujúceho národnostné zloženie obyvateľstva (24,2 %).

Graf 8.7: Percentuálny podiel odpovedí respondentov maďarskej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

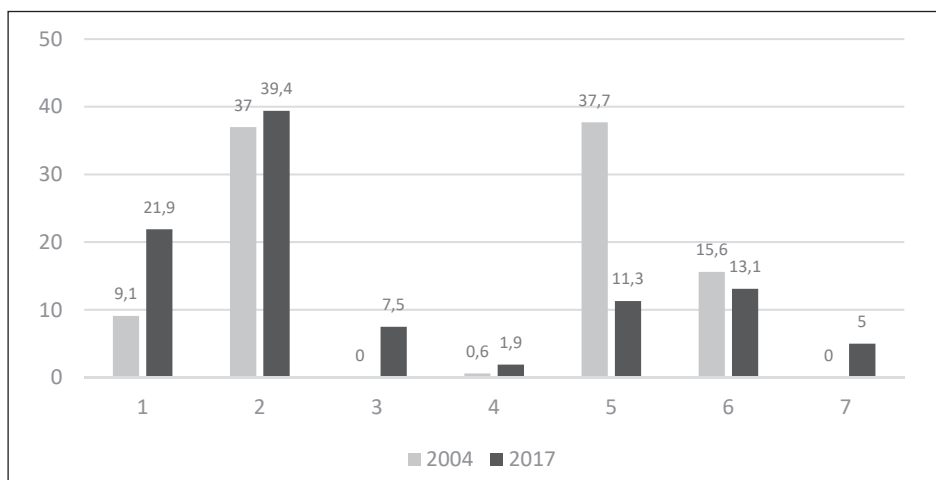

Graf 8.8: Percentuálny podiel odpovedí respondentov rómskej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

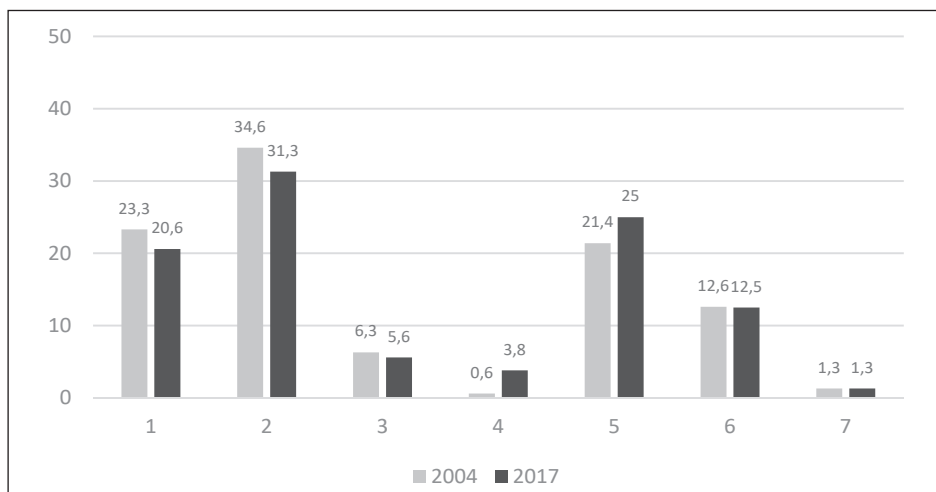
U respondentov rómskej národnosti v dátach z roku 2004 dominovala v preferenciách trojica alternatív: že by sa malo zachovať súčasné delenie na 8 územných celkov (29,7 %), že územnosprávne členenie SR by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (24,1 %) a že Slovensko by sa malo rozdeliť na 3 kraje (22,2 %). Údaje z roku 2017 nepotvrdili zásadnejšie posuny vo výbere prvých dvoch alternatív, pokles nastal v uprednostňovaní delenia SR na 3 kraje (z 22,2 % na 10,6 %) a naopak vzrástla podpora členenia na 4 kraje (z 7,6 % na 16,9 %).

Graf 8.9: Percentuálny podiel odpovedí respondentov ukrajinskej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

U respondentov ukrajinskej národnosti v dátach z roku 2004 dominovala v preferenciách dvojica alternatív: že by sa malo zachovať súčasné delenie na 8 územných celkov (37 %) a že Slovensko by sa malo rozdeliť na 3 kraje (37,7 %). Údaje z roku 2017 nepotvrdili zásadnejšie posuny vo výbere prvej alternatívy potvrdzujúcej status quo (39,4 %), významný pokles nastal v uprednostňovaní delenia SR na 3 kraje (z 37,7 % na 11,3 %) a naopak vzrástla podpora názoru, že územnosprávne členenie SR by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (z 9,1 % na 21,9 %).

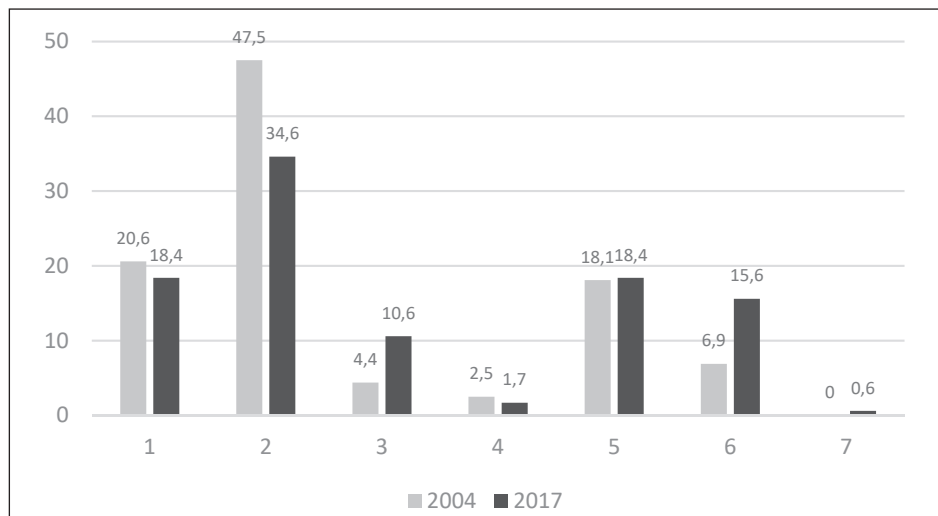
Graf 8.10: Percentuálny podiel odpovedí respondentov rusínskej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

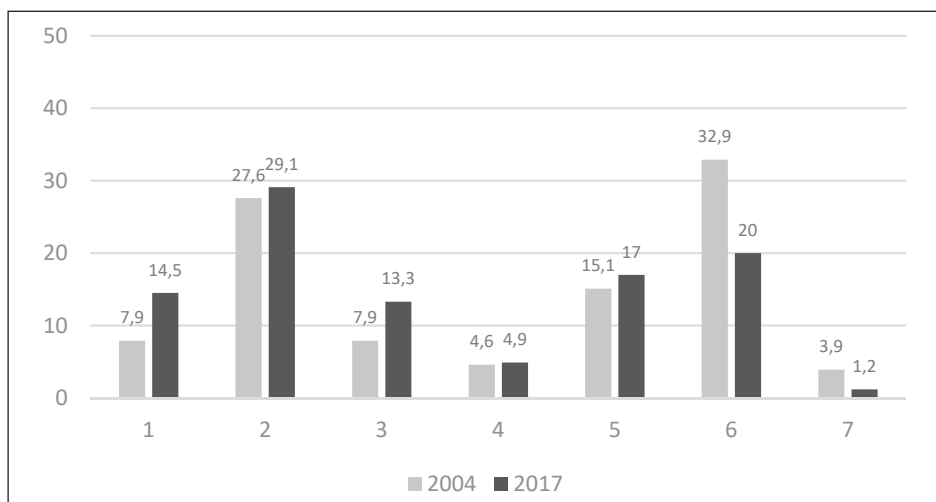
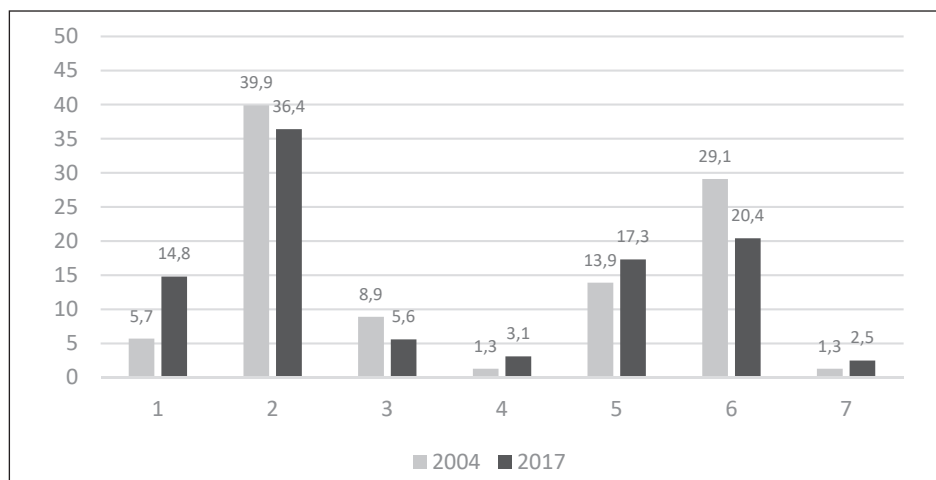
Údaje z oboch kôl u respondentov rusínskej národnosti poukazujú na relatívne stabilnú preferenciu troch z ponúkaných alternatív územnosprávneho členenia SR: že by sa mal zachovať súčasný stav delenia na 8 územných celkov (34,6 % resp. 31,3 %), že členenie by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (23,3 % resp. 20,6 %) a že Slovensko by sa malo rozdeliť na 3 kraje (21,4 % resp. 25 %).

Graf 8.11: Percentuálny podiel odpovedí respondentov nemeckej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

Aj dáta z oboch kôl u respondentov nemeckej národnosti poukazujú na relatívne stabilný výber troch z ponúkaných alternatív územnosprávneho členenia SR: najpreferovanejším bol názor, že by sa mal zachovať súčasný stav delenia na 8 územných celkov (47,5 % resp. 34,6 %), k ďalším dvom patrili alternatívy, že členenie by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (20,6 % resp. 18,4 %) a že Slovensko by sa malo rozdeliť na 3 kraje (18,1 % resp. 18,45%).

Údaje z oboch kôl u respondentov českej národnosti poukazujú na relatívne stabilnú preferenciu alternatívy potvrdzujúcej súčasný stav (27,6 % resp. 29,1 %), zmena smerom nadol nastala u delenia SR na 4 kraje, ktoré v dátach z roku 2004 patrilo k najpreferovanejším (32,9 % resp. 20 %). Na treťom mieste v oboch kolách sa umiestnilo členenie SR na 3 kraje (15, % resp. 17 %).

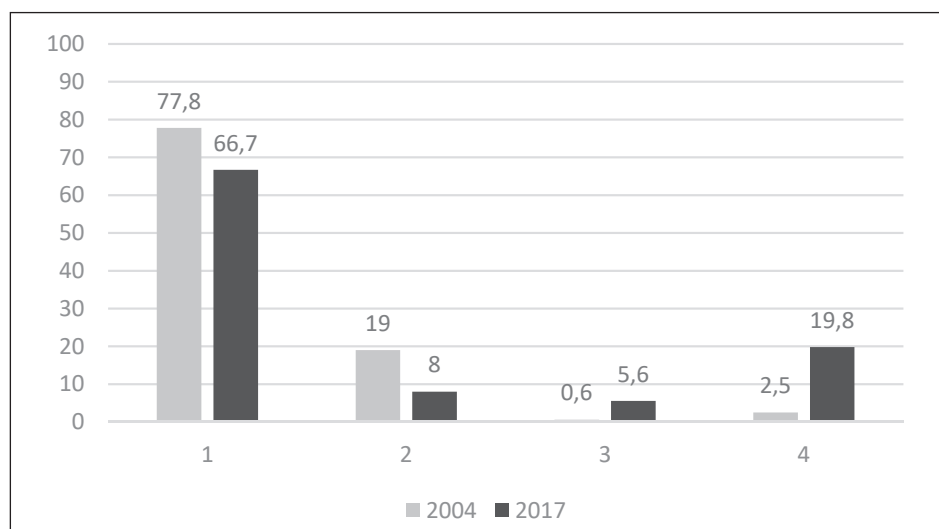
Graf 8.12: Percentuálny podiel odpovedí respondentov českej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.**Graf 8.13:** Percentuálny podiel odpovedí respondentov slovenskej národnosti na otázku, akú alternatívu územnosprávneho členenia Slovenska preferujú.

U respondentov slovenskej národnosti z národnostne zmiešaných oblastí Slovenska dominuje v oboch kolách podpora súčasného stavu (39,9 % resp. 36,4 %), nasledovaná klesajúcou podporou členenia na 4 kraje (29,1 % resp. 20,4 %), mierne stúpajúcou podporou členenia na 3 kraje (13,9 % resp. 17,3 %) a výraznejšie stúpajúcou členenia, zohľadňujúceho národnostné zloženie obyvateľstva (5,7 % resp. 14,8 %).

Ďalšou otázkou, dotýkajúcou sa života minorít, bola téma autonómie. Znenie otázky bolo nasledovné: „Mali by mať, podľa Vášho názoru, národnostné menšiny na ich sídelnom území možnosť vytvoriť si nejakú formu autonómie?“ Respondenti mali možnosť výberu z alternatív:

1. *nie, žiadne formy autonómie by nemali byť povolené*
2. *áno, a to kultúrnu a školskú autonómiu*
3. *áno, a to územnú autonómiu*
4. *iný názor*

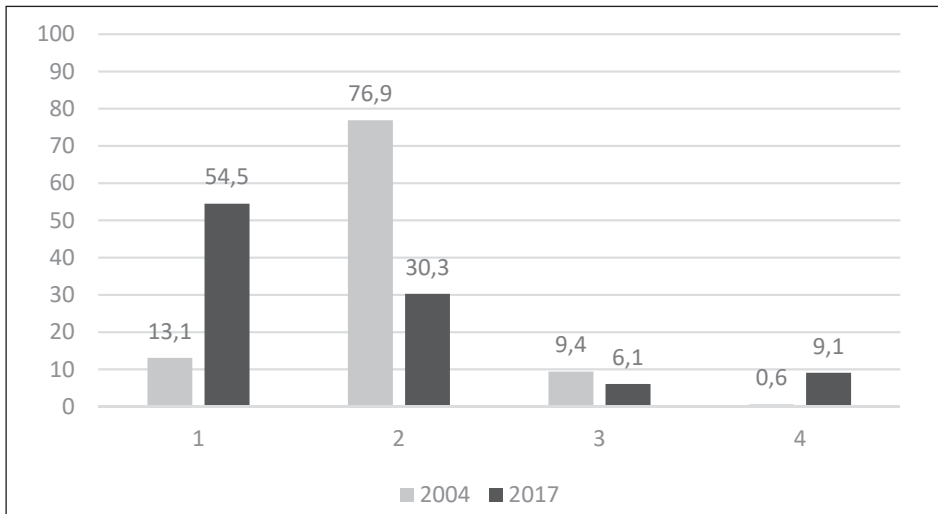
Graf 8.14: Percentuálny podiel odpovedí respondentov slovenskej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

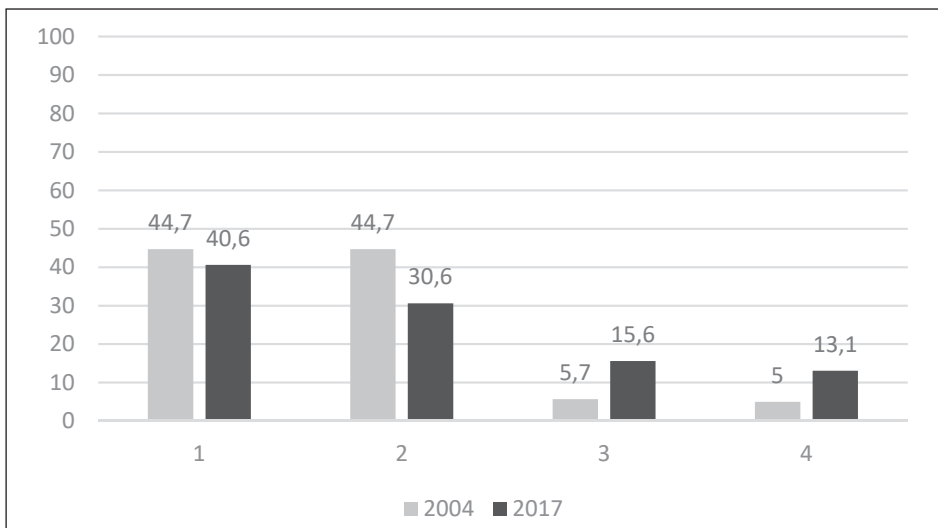
V roku 2004 sa viac ako tri štvrtiny respondentov slovenskej národnosti priklonilo k názoru, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené a približne 1/5 by priznala národnostným menšinám autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti. V roku 2017 ich počet vo vzorke poklesol o 11 percentových bodov, naopak inú ako ponúkanú alternatívu (zachovať existujúci stav) by zvolilo okolo 20 % respondentov.

U respondentov maďarskej národnosti v porovnaní dvoch kôl zberu dát boli zaznamenané zmeny v trendoch odpovedí ešte výraznejšie: kým v roku 2004 sa s názorom, že by žiadne formy autonómie nemali byť povolené stotožnilo 13 % respondentov, v roku 2017 54,5 %; naopak kým ideu kultúrnej a školskej autonómie v prvom kole podporili viac ako tri štvrtiny respondentov maďarskej národnosti, v druhom kole to bola menej ako jedna tretina. V prospech územnej autonómie sa vyslovilo menej ako 10 % respondentov (9,4 % resp. 6,1 %).

Graf 8.15: Percentuálny podiel odpovedí respondentov maďarskej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

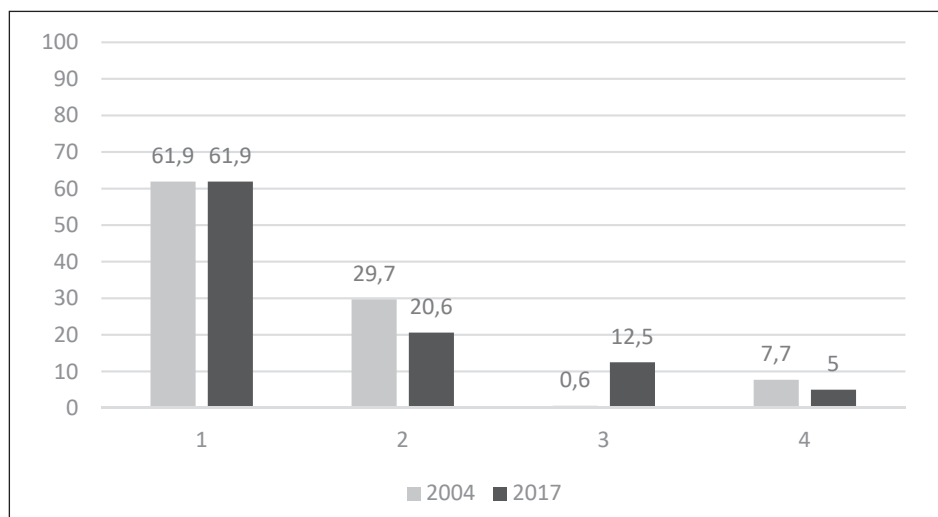

Graf 8.16: Percentuálny podiel odpovedí respondentov rómskej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

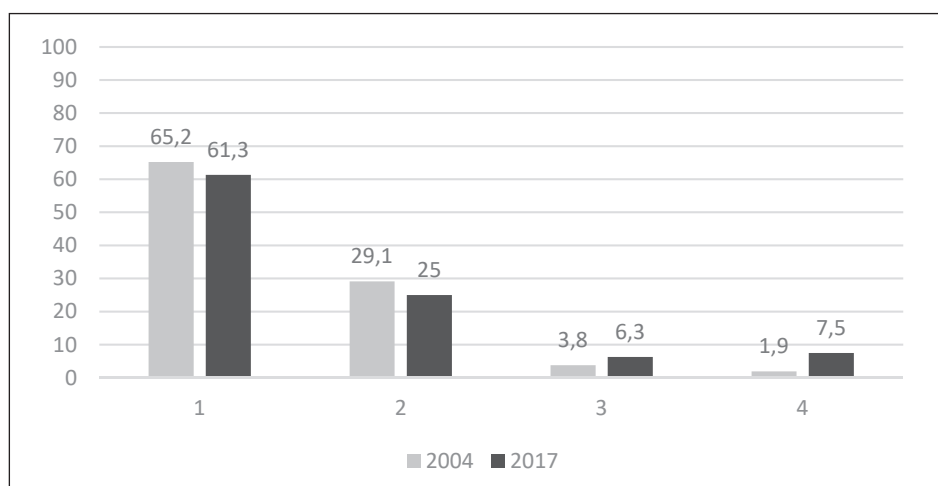
U respondentov rómskej národnosti bola distribúcia odpovedí na otázky o autonómii pomerne vyrovnaná. V porovnaní kôl mierna zmena nastala v poklese preferencie kultúrnej a školskej autonómie (z 44,7 % na 30,6 %), naopak vzrástla podpora územnej autonómie (z 5,7 % na 15,6 %) a podpora status quo (z 5,0 % na 13,1 %).

Graf 8.17: Percentuálny podiel odpovedí respondentov ukrajinskej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

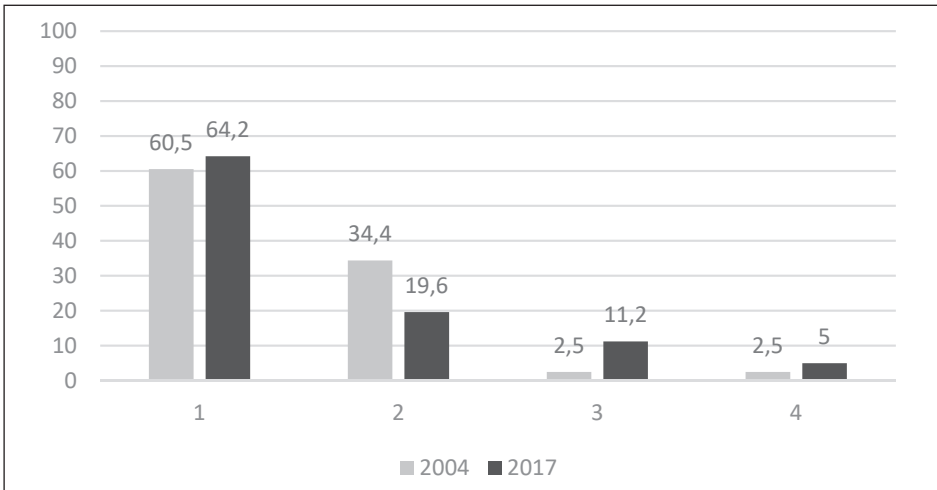
Respondenti ukrajinskej národnosti vyrovnane sa v oboch kolách väčšinou stotožnili s názorom, že autonómia by nemala byť povolená (61,9 %). Za autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti sa vyslovila viac ako 1/5 respondentov (29,7 % resp. 20,6 %) a vzrástol podiel respondentov podporujúcich myšlienku územnej autonómie (z 0,6 % na 12,5 %).

Graf 8.18: Percentuálny podiel odpovedí respondentov rusínskej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

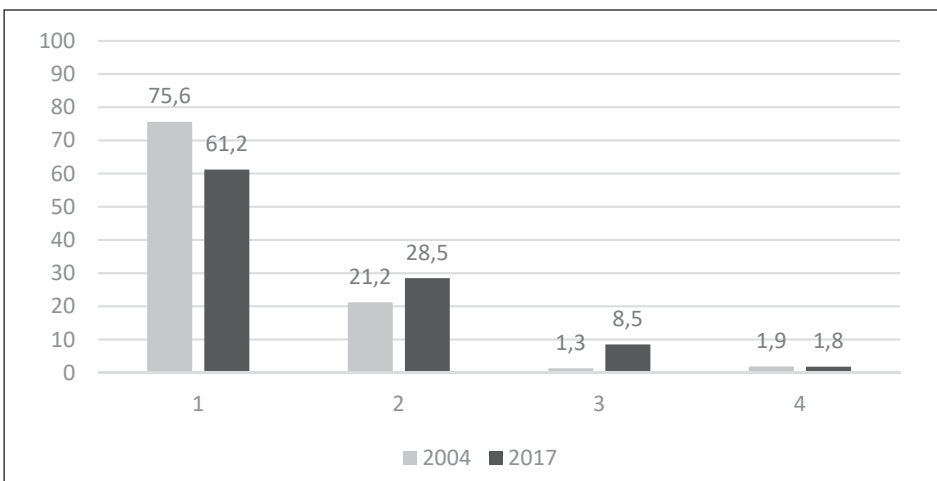

Podobne aj respondenti rusínskej národnosti vyrovnane sa v oboch kolách väčšinou stotožnili s názorom, že autonómia by nemala byť povolená (65,2 % resp. 61,3 %). Za autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti sa tiež vyslovila viac ako 1/5 respondentov (29,1 % resp. 25,0 %) a mierne vzrástol podiel respondentov podporujúcich myšlienku územnej autonómie (z 3,8 % na 6,3 %).

Graf 8.19: Percentuálny podiel odpovedí respondentov nemeckej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

Graf 8.20: Percentuálny podiel odpovedí respondentov českej národnosti na otázku týkajúcu sa autonómie.

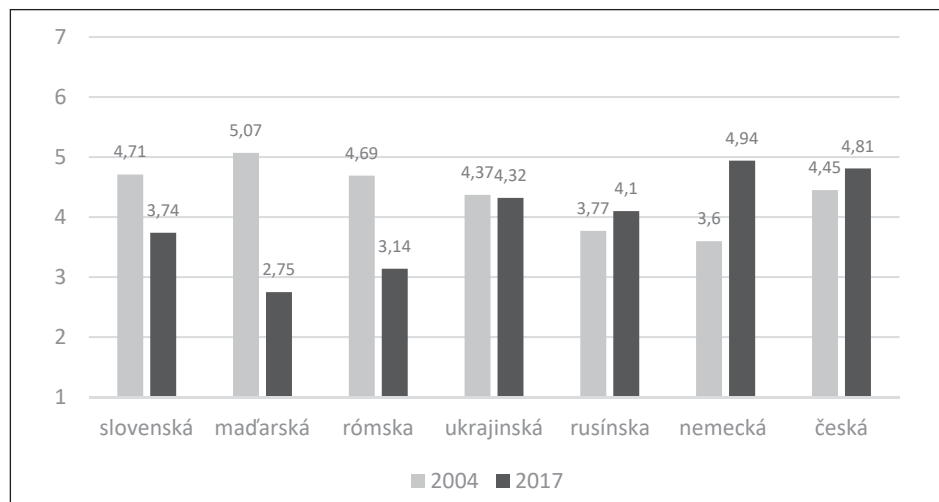

U respondentov nemeckej národnosti môžeme zaznamenať mierny nárast podpory názoru, že autonómia by nemala byť povolená (60,5 % resp. 64,2 %). Za autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti sa v prvom kole vyslovila viac ako 1/3 respondentov (34,4 %), v druhom kole ich podiel ale poklesol (19,6 %) a mierne vzrástol podiel respondentov podporujúcich myšlienku územnej autonómie (z 2,5 % na 11,2 %).

V roku 2004 sa tri štvrtiny respondentov českej národnosti priklonili k názoru, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené a približne 1/5 by priznala národnostným menšinám autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti. V roku 2017 ich počet vo vzorke poklesol o 14 percentových bodov, naopak vzrástol počet osôb, podporujúcich názor o kultúrnej a školskej autonómii (z 21,2 % na 28,5 %) a mierne aj podporujúcich myšlienku územnej autonómie (z 1,3 % na 8,5 %).

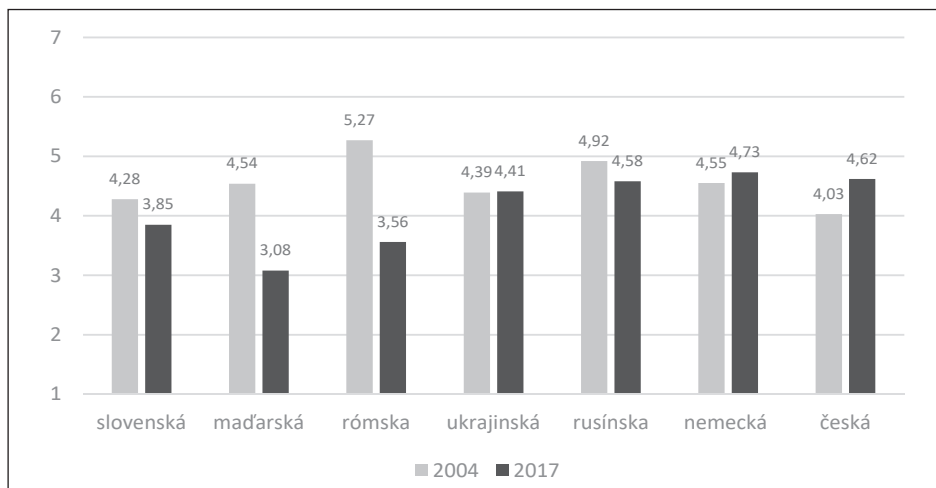
Na tému, týkajúcu sa otázky potenciálnej mobility z regiónu bola zameraná otázka: „Uvedte, z akých dôvodov by ste uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska?“ Svoju odpoveď respondenti vyjadrili na 7-bodovej škále (od 1 – vôbec nie až po 7 – rozhodne áno).

Graf 8.21: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska z rodinných dôvodov.

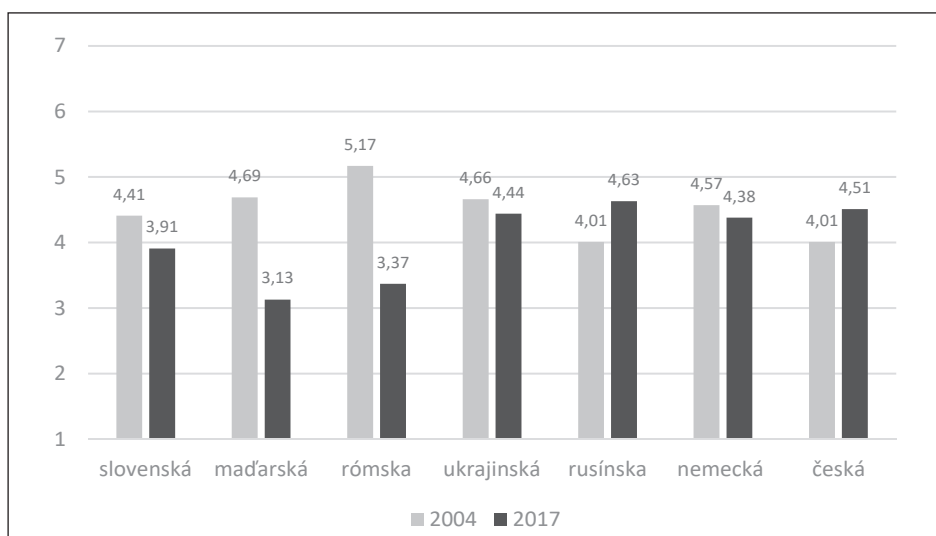
Kladne na položenú otázku, teda že by sa možno presťahovali z miesta bydliska z rodinných dôvodov (priemer skóre v škále na 4) odpovedali v roku 2004 respondenti slovenskej, maďarskej, rómskej, ukrajinskej a českej národnosti. V druhom kole sa situácia do istej miery zmenila – súhlas vyjadrili respondenti nemeckej, českej, ukrajinskej a rusínskej národnosti.

Graf 8.22: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska z finančných dôvodov.

Finančné dôvody ako motív presťahovania v prvom kole boli kladne vnímané prakticky všetkými skupinami, v roku 2017 už len respondentmi ukrajinskej, rusínskej, nemeckej a českej národnosti.

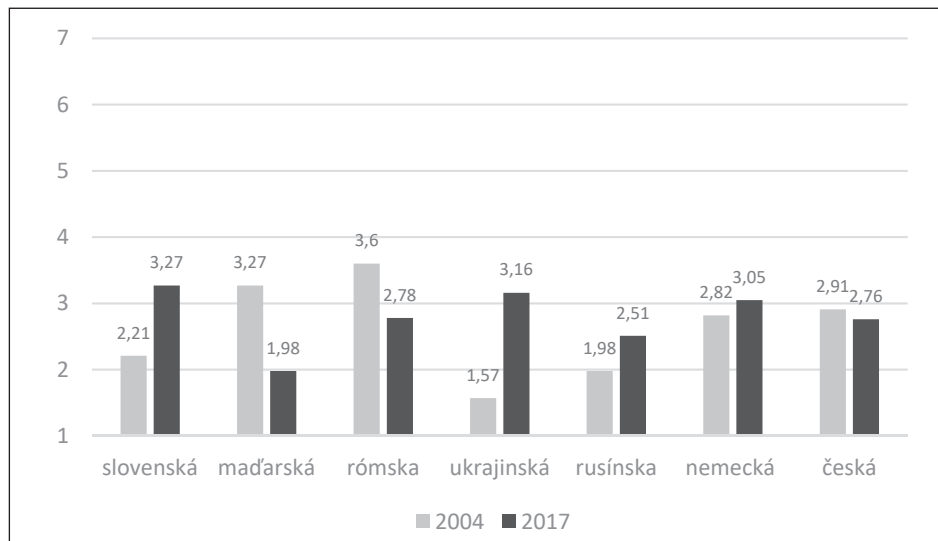
Graf 8.23: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska z pracovných dôvodov.

Podobný obraz ako v predchádzajúcom prípade ponúkajú odpovede respondentov na pracovné dôvody ako motív presťahovania: v prvom kole boli kladne vnímané prakticky všetkými skupinami, v roku 2017 už opäť len respondentmi ukrajinskej, rusínskej, nemeckej a českej národnosti.

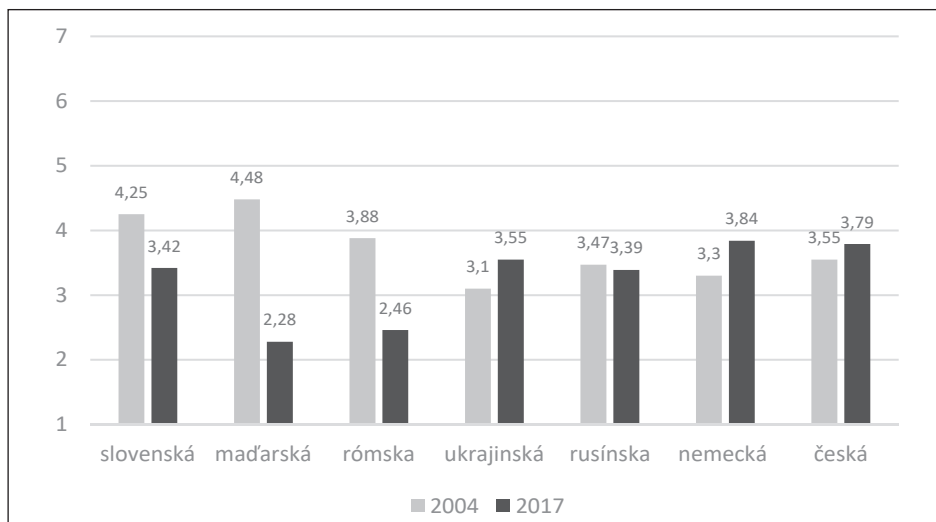
Graf 8.24: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska z národnostných dôvodov.

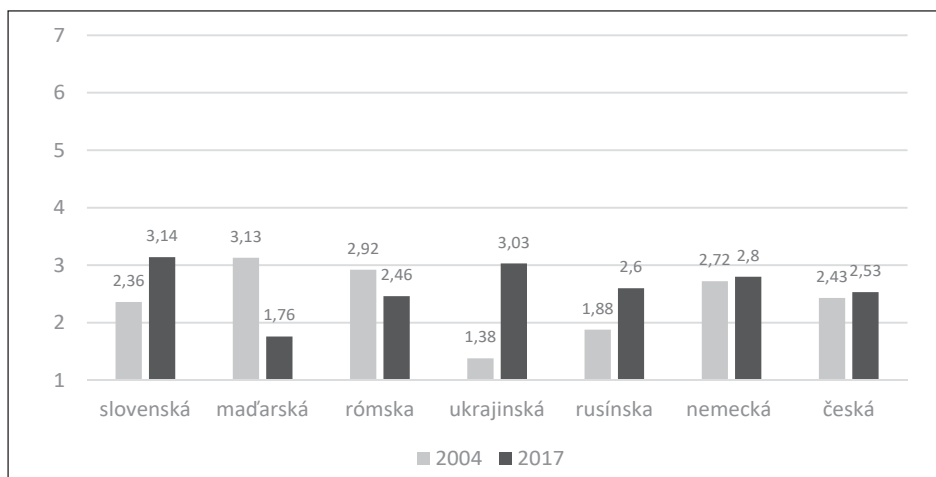
Národnostná heterogenita a z nej vyplývajúce odlišnosti regiónu v optike respondentov nefigurovala ako motív presťahovania sa z miesta bydliska ani v roku 2004 ani v roku 2017. Isté posuny v názoroch v smere zvýšenia mobility môžeme zaznamenať u respondentov slovenskej, ukrajinskej a čiastočne rusínskej národnosti, v opačnom smere zasa u respondentov maďarskej a rómskej národnosti.

Zdravotné dôvody ako motív presťahovania v prvom kole boli kladne vnímané respondentmi slovenskej a maďarskej národnosti, v roku 2017 aj u nich však poklesli pod hranicu stredného bodu škály (4).

Graf 8.25: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska zo zdravotných dôvodov.

Graf 8.26: Priemery odpovedí respondentov na otázku, či by uvažovali o možnosti presťahovať sa z miesta svojho súčasného trvalého bydliska z jazykových dôvodov.

Napokon jazykové dôvody všetky skupiny v oboch kolách nevnímali ako motív presťahovania sa z miesta bydliska. Mierne zmeny (nárast) môžeme zaregistrovať u respondentov slovenskej, ukrajinskej a rusínskej národnosti, naopak pokles u respondentov maďarskej a rómskej národnosti.

9

Súhrn výsledkov podľa etník

Pre prehľadnosť v tejto časti uvedieme sumarizáciu zistení v skupinách podľa národnostnej príslušnosti respondentov. V zásade zachováme tematické členenie predchádzajúcich častí správy s akcentom na tie zistenia, ktoré sú pre respondentov danej etnickej skupiny v komparatívnom pohľade charakteristické a/alebo špecifické.

9.1 Maďari

Maďarská menšina je najpočetnejšou menšinou na Slovensku. Vzťahy Slovákov a Maďarov patrili vždy k dôležitým ukazovateľom stability, či nestability politického a verejného života. Táto minorita bola vždy považovaná za silnú a homogénnu menšinu s vysokou mierou vnútornej kohézie, miery organizovanosti, vedomia príslušnosti k menšinovému spoločenstvu a silným vzťahom k materskému národu.

9.1.1 Etnicita

Uvedomovanie si etnicity

Z výsledkov vyplynulo, že respondenti maďarskej národnosti vyjadrili v roku 2004 vysokú mieru hrdosti na svoju etnickú príslušnosť. V roku 2017 však miera deklarovanej hrdosti poklesla a v tomto ukazovateli sa za nimi umiestnili iba respondenti rómskej národnosti. Príslušníkom maďarskej minority žijúcej na Slovensku respondenti tiež prisudzovali hrdosť na maďarskú národnosť, ale kým v roku 2004 v nižšej miere ako u seba, v roku 2017 v miere vyššej ako u seba. Vo všeobecnosti nepociťovali, že by ich správanie a konanie, ani správanie a konanie iných voči nim v každodennom živote bolo ovplyvňované ich národnosťou, čo potvrdili výsledky v roku 2004 aj v roku 2017.

Respondenti intenzívne vnímali svoju príslušnosť k rodine a k veľkým spoločenstvám (zvlášť k svojej minorite, materskému národu, k Maďarsku), pričom poradie jednotlivých spoločenstiev podľa vnímanej intenzity príslušnosti k nim je podobné v roku 2004, aj v roku 2017. Najsilnejšie vnímajú príslušnosť k spoločenstvám u svojej osoby, potom u príslušníkov svojej minority a predpokladajú, že v priebehu najbližších 30 rokov sa budú vzťahy k týmto spoločenstvám oslabovať. Najintenzívnejšie je posudzovaná príslušnosť k rodine, potom k vlastnej menšine a potom k obci, mestu a regiónu, tu sa však predpokladá u respondentov oslabovanie týchto väzieb v budúcnosti (o 30 rokov). Naopak pri vzťahu k obci, mestu, regiónu a vlastnej menšine respondenti predpokladajú, že maďarské etnikum má k nim silnejší vzťah ako oni a zároveň predpokladajú, že v budúcnosti sa bude táto väzba znižovať. Podobný vzorec vnímania sa uplatňuje aj vo vzťahu Slovenskej republiky, ale priemerné hodnoty na použitej škále sú nižšie ako v prípade predchádzajúcich sledovaných spoločenstiev. Pri porovnaní výsledkov sa ukazuje, že kým v roku 2004 hodnoty, ktoré dosiahli na škále respondenti maďarskej

národnosti o vzťahu k vlastnej menšine (osobné, vlastnej menšiny a o 30 rokov) patрили medzi skúmanými etnikami k najvyšším, v roku 2017 boli respondentmi maďarskej národnosti dosiahnuté hodnoty najnižšie spomedzi sledovaných skupín. Na rozvoj úrovne etnickej identity príslušníkov národnostných menšín podľa nich najviac vplyvajú: používanie materinského jazyka v rodine, šírenie kultúrnych tradícií v rodine, čítanie v menšinovom jazyku. Významnú úlohu v posilňovaní etnickej identity, národných tradícií a historickej pamäte pripisovali respondenti maďarskej národnosti rodine (najvýznamnejšie zo všetkých etník).

Jazyk a školstvo

Z komplexu otázok identifikujúcich jazykovú problematiku vyplynulo, že v roku 2004 100 % respondentov – Maďarov označuje maďarčinu za svoj materinský jazyk, v roku 2017 to bolo 90,9 % respondentov. Z hľadiska materinského jazyka prevažujú etnicky homogénne manželstvá (v roku 2004 viac ako 90 %, v roku 2017 viac ako 50 %).

Respondenti maďarskej národnosti v oboch výskumoch deklarovali podľa vlastného vyjadrenia dobrú komunikačnú znalosť slovenčiny a ešte lepšiu znalosť maďarčiny, v oboch prípadoch sme však zaznamenali mierny pokles hodnotenia na škále. Príslušníkom svojej minority prisudzujú nižšiu mieru znalosti slovenčiny aj jazyka svojej minority ako sebe samým, ale na rozdiel od vlastného hodnotenia znalosť jazykov u príslušníkov svojej menšiny hodnotia vyššie ako v roku 2004. Z trojgeneračného hľadiska uplatňovania materinského jazyka v komunikácii v rodine sme v roku 2004 zaznamenali u tejto minority najstabilnejšiu situáciu, aj keď bol zaznamenaný mierny pokles komunikácie v trojgeneračnej línii (s deťmi ešte v 85 % zastúpení). V roku 2017 nastal pokles používania jazyka národnostnej menšiny, ktorý však nemal dramatický charakter. Časť odpovedí sa presunula do kolónky nie v prípade výlučného používania maďarčiny, ale výlučného aj prevažného používania maďarského jazyka v komunikácii s rodičmi. Podobná tendencia bola aj v používaní maďarského jazyka so životnými partnermi a s deťmi, kde pribudol aj výber možnosti komunikácie rovnako po slovensky aj po maďarsky. Používanie maďarského jazyka v domácom prostredí u respondentov maďarskej národnosti vysoko prevyšovalo využívanie materinského jazyka u iných menšín. Zároveň môžeme konštatovať, že na generačnej osi ubúdala komunikácia v maďarskom jazyku, ktorá bola najvyššia pri komunikácii s rodičmi a postupne sa znižovala pri komunikácii s inými rodinnými príslušníkmi a najnižšia bola pri komunikácii s vnúčatami (vnúčať so starými rodičmi).

Vo verejnom prostredí sa komunikácia respondentov maďarskej národnosti výraznejšie v skúmanom období nezmenila: mierne poklesla frekvencia používania menšinového jazyka na pracovisku, na ulici, v obchodoch komunikujú prevažne maďarsky alebo v oboch jazykoch; v úradoch aj respondenti maďarskej národnosti komunikujú najviac po slovensky menej bilingválne. Približne rovnako ako u seba posudzujú mieru komunikácie na verejnosti u príslušníkov svojho etnika. Pri porovnaní výsledkov medzi rokmi 2004 a 2017, k výraznejším odchýlkam nedochádza. V optike respondentov však prevažuje očakávanie, že v budúcnosti sa v komunikácii vo verejnom priestore bude viac používať slovenský jazyk. V roku 2004 pri určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku sa respondenti maďarskej národnosti najviac priklonili k hra-

nici 10 % (58,2 %) a používanie iba slovenského jazyka v úradnom styku si zvolilo iba 0,6 % respondentov. V roku 2017 sa k používaniu výlučne slovenského jazyka v úradnom styku priklonilo 29,1 % respondentov, ale najviac respondentov (30,3 %) preferovalo 20-percentnú hranicu pre používanie jazyka národnostných menšín v úradnom styku a ďalších 28,5 % respondentov sa priklonilo k 10-percentnej hranici.

Podobne ako respondenti z ostatných menšín, aj respondenti maďarskej národnosti pripisovali najdôležitejšiu úlohu v ochrane a posilňovaní materinského jazyka rodine.

Kultúra minorít

Zo skúmania sledovania masmédií a tlače vyplynulo, že v rokoch 2004 a 2017 došlo k významným zmenám v preferenciách respondentov maďarskej národnosti. Televízia Markíza sa z tretieho miesta v roku 2004 presunula na najsledovanejšie prvé miesto v roku 2017 a stúpala alebo zostala konštantná aj sledovanosť ďalších slovenských televízií. V roku 2004 12,5 % respondentov maďarskej národnosti sledovalo vysielanie národnostných televízií, v roku 2017 sa skladba zmenila a do prvej päťky sa zaradilo vysielanie Maďarskej televízie (12,7 %). Výraznejší pokles možno zaregistrovať v sledovaní rozhlasového vysielania. V roku 2004 počúvalo najviac maďarských respondentov národnostné vysielanie, no v roku 2017 už väčšina z nich toto vysielanie neuvádza. Počúvanie stanice Kossuth Rádió, Slovenského rozhlasu a rádia Expres sa udržalo na rovnakej úrovni. Kým sledovanie tlače respondentmi maďarskej národnosti v roku 2004 bolo zastúpené najmä národnostnou tlačou, v roku 2017 odpovedalo 38,8 % respondentov, že tlač nečíta. Národnostná tlač sa v roku 2017 objavila až na štvrtom mieste (7,3 %), konkrétne respondenti uvádzali, že čítajú Új Szó. Respondenti maďarskej národnosti naďalej čítali beletriu prevažne v materinskom jazyku a oveľa menej častejšie v slovenskom jazyku ako ostatní respondenti. Mohli sme však zaznamenať, že čítanie beletrie v materinskom jazyku pokleslo z 91,8 % v roku 2004 na 45,9 % v roku 2017, kým percento čítania v slovenčine vzrástlo z 5,7 % v roku 2004 na 52,5 % v roku 2017.

Respondenti maďarskej národnosti sa pozitívne vyjadrili k podmienkam pre rozvoj kultúry, školstva aj v politickej oblasti, oproti roku 2004 hodnotili v roku 2017 vo všetkých oblastiach viac pozitívne, vždy však v pozitívnom poli škály. Súhlasne sa vyjadrovali k potrebe rozvoja kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín. Aj keď hodnotenie úlohy rodiny pri rozvíjaní kultúrnych tradícií pri vzájomnom porovnaní dvoch kôl zberu dát mierne pokleslo, podobne ako u ostatných etník zostalo v pozitívnom póle škály. V roku 2017 sa zvýšil počet respondentov maďarskej národnosti, ktorí preferovali rozhodovanie ministerstiev a špeciálneho úradu v záležitostiach školstva a kultúry, ale najvýraznejšie sa priklonili k tomu, aby o týchto záležitostiach rozhodovali predstavitelia menšiny, prípadne miestne samosprávy.

9.1.2 Interetnické vzťahy

Problematiku interetnických vzťahov sme zasadili do rámca štyroch tematických podoblastí: názor respondentov na históriu interetnických vzťahov, súčasné interetnické vzťahy, identifikáciu problémov ovplyvňujúcich tieto vzťahy a perspektívu interetnických vzťahov.

V súvislosti s hodnotením tzv. Benešových dekrétov výrazne poklesol počet respondentov maďarskej národnosti, ktorí by požadovali ospravedlnenie sa za Benešove dekréty zo 71,6 % v roku 2004 na 42,4 % v roku 2017. Pri hodnotení výroku „*Maďari by sa mali Slovákom ospravedlniť za Viedenskú arbitráž z roku 1938*“ sa ukázalo, že na rozdiel od roku 2004, boli maďarskí respondenti ochotní v roku 2017 v ďaleko väčšej miere akceptovať tento výrok (z 19,7 % na 34,5 %). Respondenti maďarskej národnosti síce negatívne hodnotili v oboch výskumoch výrok, že k Benešovým dekrétom prispela aj maďarská a nemecká predvojnová politika, ale v roku 2017 v oveľa menšej miere ako v roku 2004 (v roku 2004 – 92,1 % a v roku 2017 – 57,0 %). Výrazne sa tiež znížil počet respondentov, ktorí požadovali odškodnenie za Benešove dekréty zo 63,3 % v roku 2004 na 38,8 % v roku 2017. Tento trend pri hodnotení Benešových dekrétov sa prejavil aj pri pohľade na ich budúcnosť. V roku 2004 respondenti maďarskej národnosti súhlasili predovšetkým s tvrdením, že ich treba zrušiť, 92,41 % z nich, kým v roku 2017 toto tvrdenie podporila iba tesná nadpolovičná väčšina respondentov (50,3 %).

V oblasti súčasných interetnických vzťahov, posudzovaných na rôznych úrovniach, vyplynulo, že respondenti – Maďari na úrovni vnútroetnického vzťahu, ho ohodnotili mierne pozitívne, s nárastom pozitívneho hodnotenia oproti roku 2004. Vzťahy Slovákov a menšín v porovnaní rokov 2004 a 2017 mali pozitívnu tendenciu hodnotenia. Aj maďarská menšina vzťahy so Slovákami vnímala pozitívnejšie ako pri výskume v roku 2004, avšak vzťahy k iným menšinám mali zo strany respondentov maďarskej národnosti mierne klesajúcu tendenciu. Rovnako došlo aj k zlepšeniu hodnotenia vzťahov Slovákov k Maďarom aj Maďarov k Slovákom. Majoritné etnikum celkovo vykazovalo zlepšenie vzťahov k ostatným menšinám, vrátane Maďarov, v roku 2017. Mierne zhoršenie vzťahov k Maďarom vykazovali Rómovia. Vo vzťahu k minoritám pomenovali najmä problémy súvisiace so spoložitím s rómskou komunitou. Z hľadiska perspektívy, v horizonte najbližších rokov, vzťahy vo vnútri menšiny, vzťahy Slovákov k menšinám a menšín k Slovákom hodnotili ako vzťahy, ktoré majú tendenciu k miernemu zlepšovaniu.

Etnické stereotypy

Z posúdenia bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (posúdenie vlastného etnika) vyplynulo, že všetkých osem vlastností charakterizujúcich Maďarov žijúcich na Slovensku posudzovali respondenti – Maďari v pozitívnom póle škály vo výskume v roku 2004 aj v roku 2017. Príslušníkov vlastného etnika vnímali ako vcelku priateľských, pomerne tolerantných, so záujmom o budúcnosť svojho etnika, s dobrou vzájomnou komunikáciou a porozumením, so schopnosťou dohodnúť sa a vyvíjať istú dávku aktivity v národnostnej oblasti.

Z posúdenia bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (posúdenie iného etnika – heterostereotyp) sa zameriame na sumarizáciu výsledkov, „*čo si myslia Maďari o iných?*“ Respondenti posudzovali šesť atribútov (charakteristík), z ktorých vyberáme pre to-ktoré etnikum takú charakteristiku, ktorá je podľa nich najviac charakteristická v pozitívnom aj v negatívnom zmysle. Z ponúknutých vlastností ako viac alebo menej pozitívne prisúdili maďarskí respondenti: Slovákom najmä sklon k čestnosti, úprimnosti, ale aj pracovitosti a srdečnosti, pričom dosahované hodnoty boli vyš-

šie v roku 2017 ako v roku 2004. Aj ostatným etnikám prisudzovali prevažne pozitívne vlastnosti (s výnimkou Ukrajincov).

9.1.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Respondenti maďarskej národnosti posúdili napĺňanie všetkých skúmaných základných ľudských práv a slobôd (právo na ochranu ľudského života, nedotknuteľnosti života a súkromia, práva na osobnú slobodu, zachovanie ľudskej dôstojnosti, cti a povesti, vlastníckeho práva, nedotknuteľnosti obydlija, listového tajomstva a ochrany osobných údajov, slobody pohybu a pobytu, slobody myslenia a svedomia, náboženského vyznania a viery) pozitívne. Zistené rozdiely spočívajú len v miere pozitívnosti hodnotenia. V roku 2017 bolo napĺňanie všetkých práv vnímané pozitívnejšie ako v roku 2004, s výnimkou slobody náboženského vyznania a viery, ktoré zostalo približne na rovnakej úrovni. Právne normy, garantujúce zachovanie národnostných menšín na Slovensku hodnotili respondenti maďarskej národnosti v roku 2004 mierne nad neutrálnym bodom škály. V roku 2017 možno zaregistrovať posun k pozitívnejšiemu hodnoteniu. V súvislosti s posudzovaním miery uplatňovania práv národnostných menšín na Slovensku respondenti vyjadrili názor, ktorý si udržal stabilitu v čase, že ich práva vo vymenovaných oblastiach (právo zakladať a združovať sa vo vlastných organizáciách, rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, používať materinský jazyk v kultúre a školstve, zúčastňovať sa na riešení vecí, týkajúcich sa národností), sú v zásade napĺňané.

9.1.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Mobilita etnických spoločenstiev a preferencia životných hodnôt

Za potenciálny zdroj mobility respondenti označili predovšetkým rodinné dôvody, potom podľa nich prichádzajú do úvahy ešte pracovné a finančné. Zistené hodnoty však majú klesajúcu tendenciu a naznačujú menší záujem, resp. ochotu pre mobilitu. Respondenti maďarskej národnosti jazykové a národnostné dôvody skôr nepovažovali za zdroje svojej mobility, čo potvrdzujú najnižšie priemerné hodnoty týkajúce sa týchto ukazovateľov v oboch kolách zisťovania.

Respondenti maďarskej národnosti prisudzovali v oboch kolách výskumu najväčší význam rodine, po nich slobode a zamestnaniu. Kým koeficienty prisudzované rodine a zamestnaniu od roku 2004 mierne poklesli, koeficient prisúdený slobode sa mierne zvýšil. Zhruba na rovnakej úrovni sa pohybovali výsledky prisúdené národnosti a vzdelaniu, ich poradie v porovnaní výskumu z roku 2004 a 2017 sa nezmenilo, ale namerané koeficienty mierne vzrástli. Na konci hodnotového rebríčka sa umiestnilo vierovyznanie, aj to však bolo v pozitívnom poli škály, výsledky namerané v roku 2017 boli vyššie ako v roku 2004.

Územnosprávne členenie a autonómia

Zo siedmich ponúknutých variantov na problematiku územnosprávneho členenia sa Maďari v roku 2004 najviac priklonili k názoru rešpektovať národnostné zloženie oby-

vateľstva (48,8 %) a v poradí druhým najčastejšie zvoleným variantom bola podpora členenia na Slovenska na 12 krajov (25,6 %). Dáta z roku 2017 poukazujú na významné posuny vo výbere ponúknutých alternatív: najvyššiu podporu získalo rozdelenie Slovenska na 3 kraje (26,7 %), v tesnom závесе nasledované podporou zachovania súčasného stavu (24,8 %) a preferenciou územnosprávneho členenia rešpektujúceho národnostné zloženie obyvateľstva (24,2 %). V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómii pre etnické minority boli u respondentov maďarskej národnosti v porovnaní dvoch kôl zberu dát zaznamenané výrazné zmeny v trendoch odpovedí: kým v roku 2004 sa s názorom, že by žiadne formy autonómie nemali byť povolené stotožnilo 13 % respondentov, v roku 2017 to bolo 54,5 %; naopak kým ideu kultúrnej a školskej autonómie v prvom kole podporili viac ako tri štvrtiny respondentov maďarskej národnosti, v druhom kole to bola menej ako 1/3. V prospech územnej autonómie sa vyslovilo menej ako 10 % respondentov (9,4 % resp. 6,1 %).

Angažovanosť vo verejnom živote

Pri hodnotení angažovanosti svojho etnika vo verejnom živote Maďari zastávali názor, že miera ich angažovanosti je mierne nad priemerom škály.

Dôvera v inštitúcie

Vyjadrenia respondentov posudzujúce dôveru príslušníkov svojho etnika vo verejné inštitúcie (polícia, sudy, armáda, cirkev, štátni úradníci), boli nasledovné: vyššiu mieru dôvery prejavujú k cirkvi a k armáde, keď priemer ich odpovedí sa nachádza v pozitívnom póle škály, hoci tesne nad priemerom. K ostatným inštitúciám pociťujú skôr nedôveru, ich odpovede sa lokalizovali v negatívnom póle škály, tesne pod priemerom hodnotenia, pričom najmenej dôverujú súdom. Pri porovnaní dvoch kôl zberu dát aj v tomto prípade možno zaregistrovať posun, verbálne vyjadriteľný skôr ako pokles nedôvery, resp. ako mierny vzrast dôvery v inštitúcie.

Vplyv vstupu SR do EÚ

V súvislosti s vyjadrením pocitu spolupatričnosti so SR po utvorení samostatného štátu a k Európskej únii vo všeobecnosti prevažovali pozitívne očakávania v roku 2004 aj v roku 2017.

S názorom uplatňovania rovnakých zásad voči národnostným menšinám v jednotlivých krajinách EÚ vyjadrili respondenti maďarskej národnosti mierny súhlas. Priemerné odpovede sa vo všetkých prípadoch v roku 2004 aj 2017 nachádzajú na pozitívnej strane. Oproti roku 2004 sa hodnoty hodnotiace vplyv EÚ na jednotlivé oblasti politického života a postavenia národnostných menšín na Slovensku výraznejšie nezmenili a hodnotili vplyv EÚ na národnostné práva na Slovensku výrazne pozitívne. Kým vo výskume v roku 2004 respondenti maďarskej národnosti predpokladali, že vzťah k EÚ sa dostane do popredia a porastie jeho význam, v roku 2017 sú dosiahnuté hodnoty nižšie a majú klesajúcu tendenciu v porovnaní s deklarovaným vlastným vzťahom k Európskej únii a vzťahom vlastnej menšiny k Európskej únii. Môžeme ich označiť ako skôr skeptickejšie. Na druhej strane oproti roku 2004 respondenti deklarovali zvýšenie vnímania príslušnosti k Slovenskej republike a to tak osobne, ako aj pri hodnotení vlast-

nej menšiny a predpokladu vývoja v priebehu najbližších 30 rokov. Zároveň je potrebné poznamenať, že deklarovaná príslušnosť k Slovenskej republike bola vo všetkých prípadoch nižšia ako hodnoty vo vzťahu príslušnosti k vlastnej menšine aj k Európskej únii.

9.2 Rómovia

Rómska menšina je druhou najpočetnejšou menšinou na Slovensku. Nízka vzdelanostná úroveň, slabé ekonomické postavenie, izolované podmienky bývania s absenciou základného vybavenia, zlá zdravotná situácia a závislosť na sociálnej podpore významnej časti príslušníkov tohto etnického spoločenstva sa výrazným spôsobom podieľajú na vzťahoch majority i ostatných etnických minorít k Rómom.

9.2.1 Etnicita

Uvedomovanie si etnicity

Hrdosť na vlastné etnikum vnímame ako mieru stotožnenia s aspektmi etnicity, ktoré jedinec pociťuje subjektívne a súčasne ju zdieľa s ostatnými príslušníkmi skupiny. Z oboch empirických sond vyplynulo, že Rómovia prejavujú hrdosť na svoju prináležitost' k rómskemu etniku. V roku 2004 ju respondenti vnímali vyššie u seba ako u ostatných, v druhom kole sa prejavil pomer opačný. Respondenti rómskej národnosti vyjadrili silnú príslušnosť k rodine, podobne ako ostatné skupiny. Súčasne prejavili silné väzby k svojej menšine a k obci/mestu (v oboch kolách). Poradie jednotlivých spoločenstiev podľa vnímanej intenzity príslušnosti je prakticky totožné, keď ju posudzujú u seba a u svojej menšiny. V roku 2004 bolo poradie nasledovné: rodina, menšina, obec/mesto, región, Slovenská republika, slovenský národ a Európska únia. V roku 2017 sa vymenila v poradí kategória slovenský národ so Slovenskou republikou. V perspektíve 30 rokov sa poradie predpokladanej intenzity príslušnosti zmenilo predovšetkým v tom, že sa viac do popredia dostala Európska únia.

Jazyk a školstvo

Presvedčenie rómskych respondentov o vhodnosti podmienok v školskej oblasti sa v roku 2004 nachádzalo v blízkosti neutrálneho bodu škály (4), v roku 2017 možno zaregistrovať mierny posun pozitívnym smerom. Stav podmienok v kultúrnej oblasti hodnotili Rómovia v roku 2004 v negatívnom póle škály, v roku 2017 sa toto hodnotenie posunulo mierne nad stred do pozitívneho pólu. Stav v politickej oblasti v oboch kolách hodnotili Rómovia negatívne, v druhom kole s miernym posunom k strednému bodu odpovedovej škály.

Z komplexu otázok týkajúcich sa jazyka sme sa respondentov pýtali, ktorý považujú za svoj materinský: v prvom kole 39,4 % Rómov označilo slovenský jazyk, 30,6 % rómsky a 28,1 % maďarský. V roku 2017 sa percentuálne zastúpenie zmenilo: 84,4 % uviedlo rómsky jazyk, 15 % slovenčinu a 0,6 % maďarčinu.

Otázky týkajúce sa jazykových kompetencií boli rozdelené do tematických sekcií: prvá sa venovala jazykovej problematike v rámci sociálnych skupín (jazyk využívaný v komunikácii s rodičmi, manželkou/manželom, deťmi, vnúčatami, príbuznými a zná-

mymi, priateľmi); druhá reprezentovala oblasť jazyka na osobnej úrovni požívania jazyka v rôznych kontextoch (na pracovisku, v úradoch, na ulici a v obchodoch), tretia zasa oblasť používania jazyka na úrovni celého spoločenstva (v už popísaných kontextoch).

Respondenti rómskej národnosti vyjadrili dobrú znalosť oboch jazykov, pričom medzi kolami reportovaná miera ovládania rómskeho jazyka vzrástla. Pri vnímaní jazykových kompetencií príslušníkov vlastnej menšiny z pohľadu respondentov bola prisudzovaná vyššia miera znalosti rómskeho jazyka oproti majoritnému, pričom táto tendencia v druhom kole ešte vzrástla. Medzi kolami mierne poklesla komunikácia s orientáciou na slovenský jazyk a stúpol podiel komunikácie prevažne v rómskom jazyku. Najväčší podiel komunikácie v rómskom jazyku sa v prvom kole prejavil v styku s rodičmi, v druhom s deťmi. Komunikáciu s manželom/kou determinuje podiel výskytu jazyko-vo-etnickej homogamie. Z výsledkov vyplýva, že percentuálny podiel respondentov komunikujúcich so svojimi partnermi prevažne v rómskom jazyku je približne rovnaký ako počet respondentov, ktorí ku komunikácii využívajú slovenský jazyk. Tento trend sa medzi kolami potvrdil. Najslabšia miera komunikácie v rómskom jazyku prebieha s priateľmi a to v oboch meraniach. Vo verejnom prostredí komunikujú Rómovia predovšetkým jazykom majority, teda po slovensky (vo všetkých kategóriách hodnoty nad 50 %, jedinú výnimku tvorí komunikácia na ulici prvom kole – 47 %). Najmenej využívali respondenti v roku 2004 rómsky jazyk v komunikácii s úradmi (9 %), v roku 2017 na ulici (5 %). Vo všetkých verejných komunikačných oblastiach prisúdili respondenti príslušníkom svojej menšiny vyššie percentuálne hodnoty ako u seba, pričom v prvom kole bol tento fenomén zreteľnejší. V určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku sa respondenti najviac prikláňali k variantu *len v slovenskom jazyku* (38,9 % v roku 2004 a 50,6 % v roku 2017).

Kultúra minorít

Výskum národnostného života etnických spoločenstiev žijúcich na Slovensku bol tiež zameraný na vzťahy etnicity a kultúry. Zo skúmania sledovanosti masmédií vyplynulo, že Rómovia najčastejšie sledovali v roku 2004 nasledujúce televízne programy: TV Markíza, zahraničné kanály, RTVS, JOJ a národnostné vysielanie. V roku 2017 sa poradie jednotlivých televízií mierne zmenilo: TV Markíza, JOJ, Doma, RTVS a Dajto. Poradie počúvanosti jednotlivých rádiostaní sa medzi dvoma kolami výrazne zmenilo. V prvom kole bolo poradie SRO, Fun rádio, národnostné vysielanie a Okey, súčasne 14,4 % respondentov odpovedalo, že rádio nepočúva. Poradie staníc v roku 2017: Regina, FUN rádio a SRO sa delia o prvú priečku s 10,6 %, za nimi sú Európa 2 a Jemné melódie a 8,1 % respondentov uviedlo, že žiadnu stanicu nepočúva. Z tlače respondenti rómskej národnosti najčastejšie v roku 2004 čítali Nový čas, SME, národnostnú tlač a Pravdu, v roku 2017 Nový čas, Topky.sk a SME. Zatiaľ čo v roku 2004 sa medzi najčastejšími odpoveďami neobjavila možnosť *Nečítam*, v roku 2017 takto odpovedalo 48,1 % respondentov a táto kategória sa tak dostala na prvé miesto. Periodikum Nový čas sa udržalo v oboch kolách na popredných miestach. V rámci výskumu bolo zisťované aj čítanie beletrie v jazyku majority a v menšinovom jazyku. Zatiaľ čo v roku 2004 až 26,6 % Rómov uviedlo, že čítalo beletriu v rómskom jazyku, o 13 rokov neskôr sa percento znížilo na 3,4 a naopak zvýšila čítanosť v jazyku slovenskom z 63,3 % na 82,8 % v roku 2017.

Respondenti v prvom kole hodnotili existujúce podmienky v kultúrnej oblasti pre rozvoj svojej etnickej identity blízko neutrálneho bodu škály, v druhom kole sa priemerná hodnota ratingov mierne posunula smerom k pozitívnemu pólu škály. Rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku má podľa respondentov v oboch kolách samotná menšina a tiež miestna samospráva.

9.2.2 *Interetnické vzťahy*

V oblasti súčasných interetnických vzťahov z posudzovania na rôznych úrovniach vyplynulo, že vzťahy vo vnútri minority Rómovia hodnotia blízko neutrálneho bodu škály, ale smerom k pozitívnemu pólu škály. Autostereotyp Rómov je vo väčšine posudzovaných charakteristík lokalizovaný v kladnom póle posudzovaných vlastností, ale v porovnaní s ostatnými skupinami (okrem Slovákov z národnostne zmiešaných oblastí v roku 2004) je menej pozitívny. V roku 2004 z posúdenia vlastností interpersonálneho správania vyplynulo, že päť zo siedmich vlastností pri charakteristike Rómov posudzovali rómski respondenti v pozitívnom póle škály, avšak tesne nad stredom. Zároveň si pripisovali dve vlastnosti lokalizované opačne, a to pasivitu v národnostnej oblasti a hašterivosť/slabšie vzájomné porozumenie. V roku 2017 sme zistili u všetkých kategórií vyššie hodnoty, všetky v pozitívnom póle. Najnižšiu hodnotu prisúdili aktivite v národnostnej oblasti. Zatiaľ čo v heterostereotypoch Rómov voči ostatným skupinám v oboch kolách prevládali mierne pozitívne hodnotenia, naopak u všetkých ostatných skupín stereotypy voči Rómom sa pohybovali v negatívnom póle škály. Z posudzovaných šiestich interpersonálnych atribútov v dimenzii odmeranosť vs. srdečnosť prevládali skôr neutrálne hodnotenia. V porovnaní dvoch kôl sa prejavili mierne posuny v zmysle menej negatívnych hodnotení.

9.2.3 *Základné ľudské práva a slobody, právne normy*

Priemerné ratingy právnych noriem garantujúcich postavenie národnostných menšín na Slovensku sa pohybovali v oboch kolách mierne nad neutrálnym bodom škály. V otázkach posudzovania miery uplatňovania konkrétnych práv národnostných minorít na Slovensku sa ich hodnotenia pohybujú mierne nad stredom odpovedovej škály. Jedinú výnimku tvorí prijímanie informácií vo vlastnom jazyku v roku 2004, kde hodnota zostala pod priemerom. V prvom kole hodnotili Rómovia najpozitívnejšie stav v uplatňovaní práv menšín združovať sa v národnostných združeniach, v roku 2017 právo zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie.

9.2.4 *Aktuálne otázky spoločenského života*

Mobilita etnických spoločenských a preferencia životných hodnôt

Za potenciálny zdroj mobility rómski respondenti označili v roku 2004 predovšetkým finančné dôvody, tesne za nimi nasledujú dôvody pracovné a čiastočne i rodinné. Všetky ostatné (zdravotné, národnostné, jazykové) nepripúšťajú ako pravdepodobný zdroj svojej mobility. V roku 2017 sa vnímanie dôvodov pre mobilitu zmenilo – poradie prvých troch

miest síce zostalo nezmenené, ale všetky hodnoty sa výrazne znížili a posunuli do negatívneho pólu škály.

Siedmim hodnotám Rómovia v oboch kolách prisudzovali veľký význam: v roku 2004 najvyššiu preferenciu predstavovala rodina, tesne nasledovaná hodnotou sloboda. Ďalšiu skupinu predstavovali hodnoty zamestnanie a dve základné etnické hodnoty – materinský jazyk a národnosť. Tretiu skupinu s relatívne najnižším, ale stále v pozitívnom póle škály lokalizovaným ratingom, tvorili hodnoty vierovyznanie a vzdelanie. V roku 2017 sa konfigurácia hodnôt zmenila len čiastočne: za najvyššie postavenou hodnotou rodina nasleduje skupina dvoch etnických spolu so slobodou a napokon hodnoty vierovyznanie, zamestnanie a vzdelanie.

Územnosprávne členenie a autonómia

V roku 2004 sa názory respondentov rómskej národnosti v otázke územnosprávneho členenia rôznili – zo siedmich možností sa odpovede zoskupili okolo troch ponúknuvých alternatív: v najpočetnejšej skupine prevládal názor, že súčasné rozdelenie na osem územných celkov je treba zachovať (29,7 %), druhá skupina sa priklonila k možnosti rešpektovania národnostného zloženia obyvateľstva (24,1 %) a tretiu skupinu tvorili respondenti s názorom, že by bolo vhodné Slovensko rozdeliť na tri pôvodné kraje (22,2 %). V roku 2017 vidíme opäť tri skupiny: najpočetnejšia skupina zastávala názor, že je potrebné rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (28,7 %), tesne na druhej priečke sa umiestnila alternatíva so zachovaním súčasných ôsmich územných celkov (28,1 %). Tretiu skupinu potom reprezentoval názor na rozdelenie Slovenska na štyri kraje (východoslovenský, stredoslovenský, západoslovenský a bratislavský).

V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómií pre etnické minority sa názor respondentov diferencoval do podoby dvoch skupín: v prvom kole (2004) boli tieto skupiny zastúpené rovnakým percentuálnym zastúpením (44,7 %), v druhom kole sa (2017) medzi týmito skupinami utvoril odstup. Jedna skupina sa domnieva, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené (40,6 %), druhá zastáva názor o potrebe kultúrnej a školskej autonómie pre menšiny (30,6 %).

Angažovanosť vo verejnom živote

Pri hodnotení angažovanosti svojej menšiny vo verejnom živote respondenti – Rómovia v roku 2004 zastávali názor, že miera ich angažovanosti je priemerná, v roku 2017 sa priemerná hodnota ratingov posunula pod stredný bod škály.

Dôvera v inštitúcie

V roku 2004 nad stredným bodom škály sa nachádzala len dôvera k cirkvi, v negatívnom póle tesne pod stredom sa nachádza dôvera voči armáde a trochu nižšie štátnym úradníkom. Nedôveru prejavili voči súdom i polícii. V roku 2017 hodnotili pozitívne cirkev a armádu, ostatné položky sú v negatívnom poli škály.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Posúdenie efektov vstupu Slovenskej republiky do EÚ na vybrané oblasti života spoločnosti je diferencované, vo všeobecnosti však vo všetkých sledovaných oblastiach

sa prejavili pozitívne očakávania. Súčasne pri porovnaní dvoch kôl možno registrovať mierne klesajúce tendencie: v roku 2004 posudzovali Rómovia najpozitívnejšie vplyv vstupu SR do EÚ na uplatňovanie národnostných práv, v roku 2017 potom k úradnému jazyku. Najmenší dopad podľa ich názoru mal vstup do EÚ na stabilitu politickej situácie v SR, a to v oboch kolách.

9.3 Ukrajinci

9.3.1 Etnicita

Uvedomovanie si etnicity

Z výsledkov vyplynulo, že respondenti ukrajinskej národnosti vyjadrili v roku 2004 vysokú mieru hrdosti na svoju národnosť, ktorej úroveň sa v druhom meraní v roku 2017 nezmenila.

Príslušníkom ukrajinskej minority respondenti tiež prisudzovali hrdosť na ukrajinskú národnosť, ale roku 2004 v zreteľne nižšej miere ako u seba – v roku 2017 sa priemer hodnotení dostal na rovnakú úroveň (ako u seba). Vo všeobecnosti v roku 2004 nepociťovali, že by ich správanie a konanie, ani správanie a konanie iných voči nim v každodennom živote bolo významne ovplyvňované ich národnosťou, v roku 2017 sa priemer odpovedí posunul mierne nad stredový bod škály.

Respondenti ukrajinskej národnosti hodnotili príslušnosť k rodine (osobnú a v rámci svojho etnika) vyššie v roku 2004, súčasne ale v roku 2017 predpokladali vo väčšej miere, že v perspektíve 30 rokov sa tieto vzťahy budú posilňovať. Podobne vnímali príslušnosť k svojej obci/mestu i regiónu. Zreteľné zvýšenie hodnôt (vrátane zmeny polarity) pri všetkých troch kategóriách posudzovania možno zaregistrovať pri hodnotení príslušnosti ukrajinských respondentov k slovenskému národu. Kladne je posudzovaná aj príslušnosť k SR, rezervovanejší postoj k EÚ, ale s posunom v pozitívnom smere v čase.

Jazyk a školstvo

89,9 % ukrajinských respondentov označilo v roku 2004 ukrajinčinu za svoj materinský jazyk, v roku 2017 ju označilo za materinský jazyk 83,8 % respondentov. V súvislosti s jazykovou preferenciou ukrajinských respondentov možno registrovať vzrastajúcu tendenciu používania slovenského jazyka v rodinnom prostredí, na pracovisku i v úradnom styku. Ukrajinský jazyk sa v prostredí ukrajinskej menšiny na Slovensku podľa odpovedí respondentov uplatňuje najmä v rodinnom živote. V určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom v roku 2004 najpreferovanejšou alternatívou bola hranica 20 % (45,2 %), v roku 2017 väčšina respondentov (60 %) uprednostnila alternatívu používania iba slovenského jazyka v úradnom styku.

Kultúra minorít

U respondentov ukrajinskej menšiny v skúmaných rokoch možno zaznamenať mierne zmeny pri sledovaní médií (televízia, rozhlas, tlač). Medzi tri najsledovanejšie televízne stanice v oboch skúmaných kolách patrili RTVS, Markíza a JOJ, len sa zmenilo ich poradie: z roku 2004 1. RTVS (44,4 %), 2. Markíza (26,3 %), 3. JOJ (15 %); v roku 2017

boli najsledovanejšie televízne stanice 1. Markíza (28,7 %), 2. JOJ (24,4 %), 3. RTVS (15,6 %). V roku 2004 sledovalo viac respondentov národnostné a regionálne rádiové vysielanie, avšak v roku 2017 už medzi respondentmi prevládalo počúvanie rádia *Expres*. Slovenský rozhlas počúvalo v roku 2017 13,1 % respondentov ukrajinskej národnosti (rovnako ako *Fun rádio*) a rádio *Regina*, regionálne vysielanie počúvalo 3,1 % respondentov. Spektrum sledovaných periodík ostalo v oboch skúmaných obdobiach takmer rovnaké, najvýznamnejšie zastúpenie mali v oboch kolách denníky *Pravda*, *SME*, *Nový čas* i národnostné periodiká, ktoré v roku 2017 respondenti špecifikovali už ako ukrajinskú tlač. V slovenskom jazyku beletriu čítalo v roku 2004 56,4 % ukrajinských respondentov a v roku 2017 ich počet stúpol na 74,4 %. V ukrajinskom jazyku čítalo beletriu v roku 2004 41,40 % respondentov a v roku 2017 ich počet klesol na 19,5 %.

Presvedčenie ukrajinských respondentov o nedostatočne vhodných podmienkach v školskej, kultúrnej i politickej oblasti v roku 2004 sa v roku 2017 zmenilo a existujúci stav už hodnotili (hoci mierne) pozitívne. Rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku by mala podľa Ukrajincov tak v roku 2004, ako aj v roku 2017 predovšetkým zainteresovaná menšina a jej reprezentatívne orgány, ako i Ministerstvo kultúry SR.

9.3.2 Interetnické vzťahy

V oblasti interetnických vzťahov získané údaje ukázali, že respondenti – Ukrajinci vzťahy na všetkých troch úrovniach (vo vnútri minority, vzťah Slovákov k nim a naopak) hodnotili v roku 2004 mierne pozitívne, keď priemery ich hodnotenia sa pohybovali nad neutrálnym bodom škály. V roku 2017 sa ratingy na všetkých troch sledovaných úrovniach posunuli v pozitívnom smere. Ukrajinci hodnotili spomedzi vzťahov k ostatným skupinám najpozitívnejšie vzťahy k Rusinom.

Etnické stereotypy

V roku 2004 z posúdenia bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (posúdenie vlastného etnika – autostereotypy) vyplynulo, že šesť z ôsmich charakteristík respondentov ukrajinskej národnosti hodnotili pozitívne, ale blízko neutrálneho bodu škály. Sami seba charakterizovali ako priateľských, tolerantných, s dobrou vzájomnou komunikáciou a schopných dohody. U dvoch charakteristík – aktivita/pasivita v národnostnej oblasti; záujem/nezáujem budúcnosť vlastného etnika – sa priemer hodnotení umiestnil v negatívnom póle škály, V roku 2017 badať posun v hodnotení všetkých 8 bipolárnych charakteristík do pozitívneho pólu škály. V ratingoch 6 bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (posúdenie iného etnika – heterostereotyp) Ukrajinci prisúdili v roku 2004 všetkým sledovaným etnikám (vrátane Slovákov) skôr vlastnosti v negatívnom póle škály, napr. Slovákom pripisovali neúprimnosť, Čechom lenivosť, Rusinom nezodpovednosť, Maďarom a Rómom odmeranosť. V údajoch z roku 2017 možno postrehnúť výrazný posun v pripisovaní skôr pozitívnych atribútov všetkým skupinám vrátane majority, s výnimkou Rómov.

9.3.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Zo všetkých skupín respondentov to boli Ukrajinci, ktorí napĺňanie všetkých skúmaných základných ľudských práv a slobôd posúdili v roku 2004 najmenej pozitívne. Ich hodnotenie jednotlivých práv sa v prvom skúmanom období nachádzalo mierne nad neutrálnym bodom škály. Najpozitívnejšie hodnotili uplatňovanie slobody náboženského vyznania a viery a najmenej uplatňovanie práva na ochranu osobných údajov. Aj v tomto prípade možno vo všetkých hodnoteniach zaznamenať posun: v roku 2017 hodnotili najpozitívnejšie napĺňanie práva na slobodu myslenia a svedomia, slobodu náboženského vyznania a slobodu pohybu.

Právne normy, garantujúce zachovanie národnostných menšín na Slovensku hodnotili v roku 2004 Ukrajinci skôr negatívne, v roku 2017 už mierne pozitívne. Pri hodnotení stavu v uplatňovaní práv národnostných menšín na Slovensku sa Ukrajinci v roku 2004 domnievali, že ich práva vo vymenovaných konkrétnych oblastiach nie sú dostatočne v praxi uplatňované, s jedinou výnimkou uplatňovania práva menšín združovať sa v národnostných združeniach, ktoré bolo hodnotené pozitívne. V roku 2017 sa všetky ratingy nachádzali v pozitívnom póle škály, najvyšší priemer hodnotení mali právo združovať sa v národnostných združeniach, právo zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie a právo rozvíjať vlastnú národnostnú kultúru.

9.3.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Mobilita etnických spoločenstiev a preferencia životných hodnôt

Za potenciálny zdroj mobility respondenti ukrajinskej národnosti uviedli v roku 2004 aj v roku 2017 dôvody v rovnakom poradí: ako prvé označili pracovné dôvody, nasledovali finančné dôvody a rodinné dôvody. Ukrajinci (podobne ako Rusíni) v roku 2004 aj v roku 2017 jazykové a národnostné dôvody jednoznačne vylúčili ako dôvody svojej mobility, keď im priradili najnižšie hodnotenia.

Skladba preferencie hodnôt v roku 2004 ukázala, že respondenti najvyššie ratingy prisúdili hodnote zamestnanie, nasledované rodinou a vzdelaním. Etnické hodnoty, t.j. národnosť, materinský jazyk aj vierovyznanie tvorili druhú skupinu, lokalizovanú nad neutrálnym bodom škály. Podobná konfigurácia hodnôt charakterizuje aj údaje z roku 2017.

Územnosprávne členenie a autonómia

V posúdení otázky územnosprávneho členenia Slovenska sa Ukrajinci v roku 2004 najviac priklonili k názoru rozdeliť Slovensko na tri pôvodné kraje (37,7 % respondentov) a zachovať súčasné delenie na osem územných celkov (37 %). V roku 2017 zostala najpreferovanejšou alternatíva zachovať súčasné delenie Slovenska na 8 územných celkov (39,4 %), významný pokles nastal v uprednostňovaní delenia SR na 3 kraje (11,3 %) a naopak vzrástla podpora názoru, že územnosprávne členenie SR by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (21,9 %).

V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómie pre etnické minority väčšina z nich (61,9 % respondentov) sa tak v roku 2004, ako aj v roku 2017 priklonila k názoru, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené. Za kultúrnu a školskú autonómiu sa vyslovila 1/5 respondentov pozitívne (v roku 2004 29,7 % a v roku 2017 20,6 %) a v roku 2017 vzrástol počet respondentov prikláňajúcich sa k myšlienke územnej autonómie (z 0,6 % v roku 2004 na 12,5 %).

Angažovanosť vo verejnom živote

Angažovanosť svojho etnika vo verejnom živote v roku 2004 Ukrajinci hodnotili pozitívne, v roku 2017 priemer ratingov zaznamenal pokles.

Dôvera v inštitúcie

Vyjadrenia respondentov – Ukrajincov v roku 2004, posudzujúce dôveru príslušníkov svojho etnika vo verejné inštitúcie (polícia, súdy, armáda, cirkev, štátni úradníci), boli nasledovné: relatívne vyššiu mieru dôvery prejavili jedine armáde, kde priemer ich odpovedí sa nachádzal v pozitívnom poli škály, hoci tesne nad stredným bodom škály. Voči ostatným inštitúciám vyjadrovali skôr nedôveru, pričom najnižšie hodnotenie priradili štátnym úradníkom). V roku 2017 sa dôvera ukrajinských respondentov vo verejné inštitúcie zvýšila, avšak nie markantne (hodnoty sa pohybovali okolo priemeru) s výnimkou súdnictva, ktorému prisúdili negatívne hodnotenie.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Posúdenie globálneho efektu vstupu SR do EÚ na vybrané oblasti života spoločnosti Ukrajincami bolo v roku 2004 diferencované, vo všeobecnosti však vo všetkých oblastiach života prejavovali skôr pozitívne očakávania. V roku 2017 možno registrovať mierny posun v pozitívnom smere. Na otázku, do akej miery vstup SR do EÚ ovplyvnil postavenie etnických minorít žijúcich na Slovensku v konkrétnych oblastiach národnostného života, respondenti – odpovede sa pohybovali okolo neutrálneho bodu škály. V roku 2017 bolo hodnotenie vplyvu vstupu SR do EÚ na postavenie národnostných menšín na Slovensku v konkrétnych oblastiach národnostného života pozitívnejšie než v roku 2004.

9.4 Rusíni

9.4.1 Etnicita

Uvedomovanie si etnicity

Z hľadiska uvedomovania si vlastnej etnicity boli skúmané viaceré pohľady, prvým z nich bola vnímaná a pociťovaná hrdosť na vlastnú etnicitu. Zo získaných údajov vyplýva, že respondenti rusínskej národnosti pociťujú výrazne pozitívnu mieru hrdosti na svoje etnikum (najvyšší priemerný rating spomedzi všetkých skupín) a len mierne nižšiu mieru hrdosti pripisujú respondenti členom vlastnej menšiny. Ďalšia otázka sa týkala vplyvu vlastnej národnosti na konanie jej príslušníkov a výsledky ukázali, že respondenti rusínskej národnosti nepovažujú etnicitu za dôležitý faktor správania sa svojich

príslušníkov. Najsilnejšie je na osobnej úrovni pociťovaná príslušnosť k vlastnej rodine (najvyššia spomedzi zúčastnených skupín), následne k vlastnej menšine a k obci alebo mestu, záver poradia tvorí vnímaná prináležitosť k slovenskému národu, Slovenskej republike a Európskej únii, pričom tieto hodnoty však naďalej ostávajú v pozitívnych číslach. Pri posudzovaní pociťovanej príslušnosti k týmto skupinám u ostatných príslušníkov vlastnej národnosti nedochádza k výraznejším zmenám v tejto hierarchii. Následne pri hodnotení perspektívy týchto príslušností o 30 rokov respondenti rusínskej národnosti neprejavili žiadnu zmenu vo výraznej preferencii príslušnosti k rodine, ale predpokladajú väčší nárast dôležitosti etnickej príslušnosti na úkor príslušnosti k obci a mestu. V optike respondentov najpozitívnejšie na rozvoj úrovne etnickej identity vplyvali kontakty s materským národom, štátne orgány, rozvoj národnostných škôl a na poslednom mieste viacgeneračné spolužitie rodín. Možnosti rozvíjania etnickej identity hodnotili v kladnom póle škály, najpozitívnejšie boli hodnotené podmienky v kultúrnej oblasti, následne školskej a napokon v politickej oblasti.

Jazyk a školstvo

V rámci výskumného súboru uviedlo 90,6 % respondentov rusínskej etnicity, že ich materinským jazykom je rusínsky jazyk, čo je hodnota podobná s údajom z roku 2004 (91,2 %). V rámci jednotlivých jazykových interakcií až 58 % respondentov uviedlo že sa rozpráva so svojimi rodičmi výlučne jazykom menšiny, čo je však pokles z výraznejšej dominancie preferencie menšinového jazyka z roku 2004 (73 %). V kontexte komunikácie s manželom alebo manželkou je prítomná opačná tendencia, t. j. na rozdiel od rodičovskej komunikácie v manželskej dochádza k rovnomernejšiemu zastúpeniu jazykov, s výraznejším zastúpením alternatívy komunikácie len po slovensky (32 %, s nárastom oproti roku 2004 o 6 %), ale nie tak výrazne ako je materinský jazyk dominantný pri komunikáciách s rodičmi. Rovnaký trend je prítomný pri komunikácii s deťmi, preferencia slovenského jazyka (38 %) je výraznejšia než pri rodičoch, a vyššia o 10 % než bola v roku 2004. Veľmi podobný obraz, so stúpajúcou tendenciou smerom k preferencii slovenského jazyka je prítomný aj pri komunikácii s vnúčatami (43 % preferuje slovenský jazyk). S posunom komunikácie do širších príbuzenských vzťahov a sociálnych kontextov klesá vyhranenosť používania či menšinového alebo slovenského jazyka. V tomto smere v komunikácii medzi príbuznými a známymi bolo preferovanou odpoveďou respondentov rovnomerné používanie ako slovenského, tak rusínskeho jazyka (46 %, v roku 2004 to bolo 42 %), podobne je tomu aj pri komunikácii s priateľmi (49 %, 52 % v roku 2004). Vo verejnom a inštitucionálnom prostredí je badať posun k preferencii slovenského jazyka. Rovnomernejšie zastúpenie používaného jazyka je prítomné v komunikácii na ulici, v obchodnom styku sa viac používa slovenský jazyk.

Pri reflexii jazykových preferencií u ostatných príslušníkov vlastnej minority, prejavuje sa rovnaká tendencia ako pri hodnoteniach vlastných jazykových preferencií.

Hodnotenia rusínskych respondentov vo vzťahu k znalosti slovenského a menšinového jazyka u seba i vlastnej minority sa pohybujú blízko pozitívneho pólu odpovedovej škály. V určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku sa najviac priklonili Rusíni v k používaniu výlučne slovenského jazyka (62,5 % z nich). Predstavuje to nárast od roku 2004 o 8,1 %.

Kultúra minorít

V kontexte sledovaných televíznych staníc u respondentov rusínskej národnosti nedošlo k výraznému posunu medzi rokmi 2004 a 2017, prvá trojica v roku 2017 bola rovnaká ako v roku 2004, t. j. nasledovanejšou televíziou je TV Markíza (33,8 %), nasleduje RTVS (23,8 %) a TV Joj (21,3 %), na štvrtom mieste je v oboch obdobiach TA3 (3,8 %). V rámci rozhlasového vysielania nastali isté posuny, v roku 2017 sa na prvom mieste počúvanosti umiestňuje rádio Express (21,9 %), v roku 2004 to bol Slovenský rozhlas (26,9 %), ktorý sa v roku 2017 umiestnil za rádiom Expres, ale s minimálnym rozdielom (21,3 %). Posledným sledovaným okruhom v tejto oblasti bola čítaná tlač, tu sa umiestnil v roku 2017 na prvom mieste Nový čas (16,3 %), nasledovaný Pravdou (13,8 %) a SME (11,3 %). V roku 2004 boli na prvom mieste SME (28,7 %) nasledované Pravdou (24,4 %). V rámci čítanej beletrie sa respondenti rusínskej národnosti vyjadrili, že 89,9 % z nich číta beletriu v slovenskom jazyku, 8,3 % opýtaných číta beletriu v menšinovom jazyku.

V záležitostiach týkajúcich sa menšinovej kultúry by sa podľa respondentov rusínskej národnosti malo rozhodovať v prvom rade na úrovni Ministerstva kultúry a zainteresovanej menšiny, nasleduje úroveň samosprávy, vyššie územné celky a ministerstvo školstva.

9.4.2 Interetnické vzťahy

Z hodnotenia súčasných medzietnických vzťahov vyplýva, že na všetkých troch sledovaných úrovniach sú vzťahy hodnotené kladne. Vzťahy vo vnútri menšiny boli posudzované veľmi pozitívne, rovnako ako vzťahy menšiny k Slovákom, len o niečo menej pozitívne bol hodnotený vzťah Slovákov k rusínskej menšine. Pri porovnaní s rokom 2004 došlo vo všetkých sledovaných ukazovateľoch k pozitívnemu nárastu. Respondenti rusínskej národnosti prejavili najpozitívnejší recipročný vzťah s ukrajinskou menšinou. Aj ratingy ďalších etník sú pozitívne, s výnimkou rómskeho.

Etnické stereotypy

Pri posudzovaní rusínskeho etnika (autostereotyp) boli respondentmi priradené pozitívne hodnoty, medzi charakteristikami existujú len minimálne rozdiely a nachádzajú sa vo vysoko pozitívnych číslach. Pri ratingoch ostatných skupín (heterostereotyp) je najpozitívnejšie hodnotenou menšinou ukrajinská, ale aj ostatné hodnotenia sa pohybujú v pozitívnych číslach.

9.4.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Zo všetkých zúčastnených menšín respondenti rusínskej národnosti vykazovali najpozitívnejšie hodnotenia vo všetkých oblastiach napĺňania práv a slobôd. Na prvých troch miestach sa umiestnila sloboda pohybu a pobytu, ochranou života a náboženská sloboda.

V otázke právnych garancií zachovania národnostných menšín sa priemer hodnotení umiestnil mierne nad neutrálnym bodom škály. V súvislosti so posudzovaním miery uplatňovania práv národnostných menšín na Slovensku respondenti vyjadrili názor,

ktorý si udržal stabilitu v čase, že ich práva vo vymenovaných oblastiach (právo zakladať a združovať sa vo vlastných organizáciách, rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, používať materinský jazyk v kultúre a školstve, zúčastňovať sa na riešení vecí, týkajúcich sa národností), sú napĺňané.

9.4.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Mobilita etnických spoločenstiev a preferencia životných hodnôt

Za potenciálny zdroj mobility respondenti označili predovšetkým pracovné dôvody, potom podľa nich prichádzajú do úvahy ešte finančné a rodinné. Zistené hodnoty však majú klesajúcu tendenciu a naznačujú menší záujem, resp. ochotu pre mobilitu. Jazykové a národnostné dôvody skôr nepovažovali za zdroje svojej mobility, čo potvrdzujú najnižšie priemerné hodnoty týkajúce sa týchto ukazovateľov v oboch kolách zisťovania. V preferencii hodnôt možno identifikovať dve zoskupenia, v zásade stabilné v oboch meraniach: prvú skupinu predstavujú hodnoty zamestnanie, sloboda, vzdelanie, a rodina, druhú národnosť, vierovyznanie a materinský jazyk.

Územnosprávne členenie a autonómia

Najväčšia časť respondentov rusínskej národnosti v predmetnej otázke preferovala zachovanie súčasného stavu (31,3 %), 25 % si myslí, že ideálnou voľbou je rozdelenie na 3 kraje a 20,6 % by preferovalo členenie v závislosti od národnostného zloženia obyvateľstva. Tieto hodnoty vykazujú relatívnu stabilitu v čase pri porovnaní s rokom 2004. V otázke autonómie výrazná väčšina respondentov odmietla ideu autonómie (61,3 %), ďalšia časť sa vyslovila za autonómiu v školskej a v kultúrnej oblasti (25 %). Tento ukazovateľ sa takisto ukazuje ako relatívne stabilný od roku 2004.

Angažovanosť vo verejnom živote

Angažovanosť vlastnej menšiny vo verejnom živote bola hodnotená mierne nad neutrálnym bodom škály v oboch kolách.

Dôvera v inštitúcie

Respondenti rusínskej národnosti prejavili dôveru k cirkvi a jej inštitúciám, čiastočne aj armáde a polícii, naopak vo vzťahu k štátnym úradníkom a k súdom prevládli skôr negatívne hodnotenia.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Respondenti najpozitívnejšie vnímali dopady vstupu do EÚ na rozvoj vzťahov medzi národnostnými menšinami a najmenej pozitívne na stabilitu politickej situácie v SR, medzi jednotlivými posudzovanými aspektmi existujú len malé rozdiely. V otázke priameho vplyvu vstupu do EÚ na postavenie etnických minorít sa respondenti rusínskej národnosti vyjadrili, že najpozitívnejší efekt to malo na menšinovú kultúru a jej rozvoj.

9.5 Nemci

9.5.1 Etnická identita

Uvedomovanie si etnicity

Z výsledkov vyplynulo, že respondenti – Nemci vyjadrili v roku 2004 vysokú mieru hrdosti na svoju národnosť, ktorá sa v druhom meraní výrazne nezmenila. Podľa ich názoru príslušníci nemeckej menšiny tiež pociťujú hrdosť na vlastnú národnosť, ale v menšej miere, ako oni sami. Vo všeobecnosti nepociťujú, že ich správanie a konanie, ani správanie a konanie iných voči nim je v každodennom živote ovplyvňované ich národnosťou (odpovede v oboch prípadoch v oboch kolách zberu dát sa pohybovali okolo neutrálneho bodu škály).

V oboch kolách zberu dát vnímali na osobnej úrovni veľmi silne príslušnosť k svojej rodine, o niečo menej príslušnosť k obci/mestu a regiónu. U príslušníkov svojho etnika Nemci opäť najsilnejšie posúdili príslušnosť k rodine a k obci/mestu a regiónu, ktorá v roku 2017 mierne stúpila. Poradie predpokladanej prežívanej intenzity príslušnosti k spoločenstvám o 30 rokov bolo nasledovné: príslušnosť k rodine je na prvom mieste v oboch kolách zberu dát, príslušnosť k obci/mestu a regiónu v roku 2017 mierne stúpila, aj k svojej menšine v SR, k slovenskému národu a k SR. Naopak, príslušnosť k EÚ v roku 2017 poklesla.

Nemci v roku 2004 sa prikláňali k názoru, že pre rozvoj menšín sú v súčasnosti vytvorené vhodné podmienky predovšetkým v kultúrnej a čiastočne v školskej oblasti, ale nie v politickej oblasti. V roku 2017 pozitívne hodnotili podmienky na rozvoj vo všetkých troch sférach v poradí kultúrnej, školskej a politickej. Na rozvoj úrovne etnickej identity príslušníkov národnostných menšín podľa nich najviac vplývajú: rozvoj národnostných škôl, kontakty s materským národom, štátne orgány a viacgeneračné spoložitie rodín.

Jazyk a školstvo

Väčšina (83,9 %) respondentov označila v roku 2004 nemčinu za svoj materinský jazyk, v roku 2017 tak urobilo 91,6 % respondentov. Komunikácia s orientáciou na jazyk minority generačne nadobudla slabnúci charakter, a naopak stúpol podiel komunikácie prevažne v slovenskom jazyku; pritom najväčšia miera komunikácie v jazyku minority sa potvrdila u rodičov respondenta. V súvislosti s jazykovou preferenciou nemeckých respondentov v rozhovoroch s ich rodičmi možno badať rastúcu tendenciu pri využívaní jazyka menšiny, t.j. nemeckého jazyka, naopak, stúpajúcu tendenciu v používaní slovenského v rozhovoroch s manželom/manželkou. Menej markantný avšak tiež viditeľný nárast používania slovenského jazyka možno registrovať aj v používaní slovenského jazyka v komunikácii so svojimi deťmi, s vnúčatami, príbuznými, známymi a priateľmi. Vo verejnom prostredí (na pracovisku, v úradoch, na ulici, v obchodoch) respondenti podľa vlastného vyjadrenia komunikujú prevažne slovensky. Podobne ako u seba posudzujú mieru komunikácie na verejnosti u príslušníkov svojho etnika s tým rozdielom, že komunikácia v jazyku minority v jednotlivých komunikačných oblastiach, bola podľa príslušníkov nemeckej minority používaná v ešte menšom meradle.

V určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku sa Nemci v roku 2004 najviac priklonili k hranici 10 % (30,4 %). V roku 2017 sa najviac nemeckých respondentov (65,9 % z ich celkového počtu) priklonilo k možnosti používania iba slovenského jazyka v úradnom styku.

Kultúra minorít

Zo skúmania sledovanosti masmédií a tlače vyplynulo, že Nemci v roku 2004 najčastejšie sledovali televízne kanály (v poradí): Markíza, zahraničné kanály, STV 1. V prvom kole zberu dát odpovedalo však 31,3 % respondentov, že sledujú zahraničné televízne kanály, no v druhom sa na prvých piatich miestach nachádza zo zahraničných televíznych programov len RTL, 13,4 % respondentov odpovedalo, že v roku 2017 sledujú i televíziu TA 3.

V prípade počúvania rozhlasových staníc ostali v oboch analyzovaných rokoch rádiá SRO a Expres. Zmena nastala v tom, že v roku 2004 počúvali príslušníci nemeckej menšiny i regionálne rádiá, ktoré v roku 2017 nahradili komerčné rozhlasové stanice ako Fun rádio a Európa 2. V čítaní printových médií uviedlo 28,1 % respondentov v roku 2004 čítanie denníka SME, ktorý v roku 2017 čítalo 14 % respondentov. V roku 2004 sa medzi piatimi najčítanejšími periodikami nachádzali prevažne spravodajské noviny ako SME, Korzár, Pravda, no v roku 2017 odpovedalo najviac respondentov nemeckej národnosti (16,8 %), že čítajú bulvárne noviny Nový čas a rovnako sa medzi piatimi najčítanejšími nachádzal i internetový portál Šport.sk. V slovenskom jazyku v roku 2004 čítalo beletriu 84 % a v roku 2017 už len 64 % príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku. Pokiaľ ide o čítanie beletrie v jazyku menšiny, došlo u Nemcov k zvýšeniu čitateľov z 14,1 % v roku 2004 na 33,3 % v roku 2017.

9.5.2 Interetnické vzťahy

Identifikácia etnických stereotypov

Z posúdenia bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (autostereotyp) vyplynulo, že všetkých osem vlastností posudzovali respondenti v pozitívnom poli škály. Príslušníci ich etnika sa im javili ako vcelku priateľskí, tolerantní, so záujmom o budúcnosť svojho etnika, najnižšie ohodnotili aktivitu v národnostnej oblasti. Heterostereotypy voči ostatným skupinám okrem Rómov sa tiež pohybovali v pozitívnom póle škály, s tendenciou vzrastu v druhom meraní.

9.5.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Právne normy, garantujúce zachovanie národnostných menšín na Slovensku hodnotili Nemci v oboch kolách zberu dát skôr pozitívne. V súvislosti so zisťovaním miery uplatňovania konkrétnych práv národnostných menšín na Slovensku sa Nemci v roku 2004 domnievali, že ich práva vo vymenovaných konkrétnych oblastiach sú viac-menej napĺňané, najpozitívnejšie hodnotili uplatňovanie práva menšín združovať sa v národnostných združeniach, najmenej pozitívne právo menšín zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa svojej minority. V druhom kole zberu dát sa všetky priemery odpovedí

nachádzali nad bodom 5. Najvyššie priemerné skóre pripísali právu združovať sa v národnostných združeniach, komparatívne najnižšie právu zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa svojej minority.

Respondenti v oboch kolách posudzovali napĺňanie všetkých skúmaných základných ľudských práv a slobôd na Slovensku pozitívne. V roku 2004 najpozitívnejšie hodnotili uplatňovanie slobody náboženského vyznania a viery, slobodu pohybu a pobytu a tiež slobodu myslenia, svedomia. V roku 2017 najpozitívnejšie ohodnotili právo na ochranu ľudského života a právo na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia.

Respondenti – Nemci sa v roku 2004 súhlasne vyjadrili k potrebe rozvoja kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín, v druhom kole zberu dát toto hodnotenie mierne pokleslo.

Rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku mala v roku 2004 podľa Nemcov predovšetkým zainteresovaná menšina, nasledovalo Ministerstvo kultúry SR a potom príslušná miestna samospráva. V roku 2017 získala opäť najvyššie priemerné skóre možnosť, že o záležitostiach menšín má rozhodovať predovšetkým zainteresovaná menšina, potom príslušná miestna samospráva a Ministerstvo kultúry.

9.5.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Angažovanosť vo verejnom živote

Pri hodnotení angažovanosti svojho etnika vo verejnom živote sa priemer hodnotení v oboch kolách pohyboval mierne nad stredným bodom odpovedovej škály.

Dôvera v inštitúcie

Respondenti nemeckej národnosti v roku 2004 dôveru prejavili k cirkvi a armáde, voči ostatným inštitúciám pociťovali skôr nedôveru. V roku 2017 sa v pozitívnom póle škály nachádzal priemer ratingov armády, polície a cirkvi.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Posúdenie globálneho efektu vstupu SR do EÚ na vybrané oblasti života spoločnosti bolo v roku 2004 Nemcami diferencované v závislosti na tematickom zameraní, ale zo všetkých sledovaných etník Nemci očakávali najväčšiu mieru pozitívneho vplyvu vstupu SR do EÚ vo všetkých oblastiach života spoločnosti. V najväčšej miere to platilo pre zlepšenie ekonomickej situácie, v najmenšej pre uplatňovanie práv národnostných menšín. V druhom kole zberu dát pozitívne hodnotenie Nemcov mierne pokleslo. V roku 2017 hodnotili zlepšenie ekonomickej situácie ako najmenej pozitívne, naopak za najpozitívnejšie označili postavenie a ďalší rozvoj národnostných menšín a vplyv na vzťahy medzi menšinami. V otázke do akej miery vstup SR do EÚ ovplyvní postavenie etnických minorít žijúcich na Slovensku v konkrétnych oblastiach národnostného života, respondenti – Nemci odpovedali v roku 2004 vo všetkých vybraných oblastiach kladne. Podľa ich názoru členstvo SR v EÚ najviac ovplyvní možnosti uplatnenia v zamestnaní, najmenej vývoj v úradnom styku. V roku 2017 podľa príslušníkov nemeckej

menšiny členstvo SR v EÚ najviac ovplyvnilo možnosti uplatnenia v zamestnaní, nasledovalo používanie materinského jazyka a úradný styk.

Územnosprávne členenie a autonómia

Zo siedmich ponúknutých variantov na problematiku územnosprávneho členenia sa Nemci v prvom i druhom kole zberu dát najviac priklonili k názoru zachovať súčasné delenie na osem územných celkov (47,5 % v roku 2004 a 34,6 % v roku 2017). K ďalším dvom patrili alternatívy, že členenie by malo rešpektovať národnostné zloženie obyvateľstva (20,6 % resp. 18,4 %) a že Slovensko by sa malo rozdeliť na 3 kraje (18,1 % resp. 18,45 %). V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómii pre etnické minority takmer dve tretiny z nich v oboch kolách jednoznačne deklarovali názor, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené. Za autonómiu v kultúrnej a školskej oblasti sa v prvom kole vyslovila viac ako 1/3 respondentov (34,4 %), v druhom kole ich podiel ale poklesol (19,6 %) a vzrástol podiel respondentov podporujúcich myšlienku územnej autonómie (z 2,5 % na 11,2 %).

Benešove dekréty

V súvislosti s hodnotením tzv. Benešových dekrétov Nemci v roku 2004 súhlasili najmä s tvrdením, že je ich potrebné zrušiť (87,33 % z nich), ako aj s názorom, aby sa Slováci a ospravedlnili Maďarom a Nemcom (73,24 %). 41 % vyjadrilo súhlas s názorom, že k vydaniu Benešových dekrétov najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika. V roku 2017 už len 45,3 % vyjadrilo súhlas s možnosťou, že Benešove dekréty je potrebné zrušiť a 27,9 % s tvrdením, aby sa Slováci a ospravedlnili Maďarom a Nemcom. 41,9 % vyjadrilo súhlas s tým, že k vydaniu Benešových dekrétov najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika.

Mobilita etnických spoločenstiev a preferencia životných hodnôt

Za potenciálny zdroj mobility respondenti – Nemci v roku 2004 uviedli pracovné a finančné dôvody, nad rodinnými a zdravotnými dôvodmi by možno uvažovali, ale skôr ich nepripúšťajú a jazykové či národnostné dôvody nepovažujú za relevantné, skôr ich vylučujú. V druhom kole zberu dát (2017) už jednoznačne prevládajú rodinné dôvody, nasledujú finančné a pracovné dôvody. Národnostné, zdravotné a jazykové dôvody naďalej nie sú považované za relevantné.

Siedmim celoživotným hodnotám, ktoré boli respondentom predložené na posúdenie, Nemci prisúdili v roku 2004 veľký až veľmi veľký význam. Najviac preferovali rodinu a slobodu, ďalšie zoskupenie predstavujú hodnoty vzdelanie, zamestnanie, materinský jazyk a národnosť. V roku 2017 možno zaznamenať u časti hodnôt (okrem zamestnania, slobody a vzdelania) mierny pokles preferencie.

9.6 Česi

9.6.1 Etnicita

Uvedomovanie si etnicity

Pre českú minoritu žijúcu na Slovensku sú typické nadštandardné vzťahy s majoritou ako aj kultúrna a jazyková blízkosť so slovenským etnikom. Príslušníci českej národnosti na Slovensku intenzívne vnímajú svoju osobnú príslušnosť k rodine, pričom v roku 2017 sme v tejto oblasti oproti roku 2004 zaznamenali mierny pokles. Naopak, v oblasti osobných vzťahov k regiónu, k vlastnej menšine ako aj k SR sme zaznamenali pozitívnejšie hodnotenia v roku 2017. Identifikácia s EU dosahovala nižšie hodnoty v 2. kole na osobnej ako aj skupinovej úrovni.

V oblasti osobných postojov k vlastnej etnicite bola pozornosť venovaná hrdosti na svoju národnosť. Sledovali sme ju na osobnej ako aj skupinovej úrovni. Z výsledkov vyplynulo, že Česi na osobnej úrovni vyjadrili vysokú mieru hrdosti na svoju národnosť v oboch kolách, pričom v roku 2017 to boli mierne nižšie hodnotenia. V oblasti hrdosti na svoju národnosť na úrovni spoločnosti sme zaznamenali najvyššie hodnotenia spomedzi všetkých skúmaných minorít žijúcich na Slovensku. Na základe získaných údajov možno konštatovať, že vo všeobecnosti nepociťujú, že ich správanie a konanie, ani správanie a konanie iných voči nim, je v každodennom živote ovplyvňované ich národnosťou. Z hľadiska vnímania stavu a možnosti rozvíjania etnickej identity českej minority na Slovensku sme zaznamenali pozitívnejšie hodnotenia všetkých troch sledovaných oblastí v roku 2017 ako to bolo v roku 2004: kým v roku 2004 českí respondenti hodnotili podmienky v školskej a politickej oblasti skôr negatívne, v roku 2017 to boli viac neutrálne a v kultúrnej oblasti skôr pozitívne hodnotenia. Na rozvoj etnickej identity príslušníkov národnostných menšín podľa respondentov najviac vplývajú kontakty s materským národom a viacgeneračné spolužitie rodín.

Jazyk a školstvo

Z komplexu otázok identifikujúcich jazykovú problematiku vyplynulo, že v 1. kole 84,4 % českých respondentov uvádzalo češtinu ako svoj materinský jazyk. V 2. kole to bolo 89,1 % respondentov. Z hľadiska materinského jazyka rodičov respondentov, pribudlo viac rodičov so slovenským materinským jazykom. Rovnaké zistenia platia aj pre partnerov a partnerky respondentov. Používanie materinského jazyka v prostredí rodiny sa mierne oslabilo. Dokumentujú to údaje o komunikácii s rodičmi, ktoré v priebehu rokov 2004 až 2017 klesli takmer o 20 % ako aj s partnermi (- 6 %) a deťmi respondentov (- 14 %). Zároveň stúpa podiel komunikácie prevažne v slovenskom jazyku; pritom najväčšia miera komunikácie v jazyku minority sa potvrdila v styku s rodičmi respondentov, komunikáciu s manželom/lkou determinuje podiel výskytu zmiešaných manželstiev. Vo verejnom priestore (na pracovisku, v úradoch, na ulici, v obchodoch) respondenti komunikujú prevažne slovensky. Pri posudzovaní používania materinského jazyka u príslušníkov svojho etnika, došlo k jeho nárastu vo verejnom priestore a naopak k poklesu jeho používania v rodinnom prostredí medzi jednotlivými kolami

zberu. Podľa vlastného vyjadrenia deklarovali českí respondenti v oboch kolách dobrú komunikačnú znalosť slovenčiny ako aj češtiny.

Kultúra minorít

Z pohľadu sledovania médií roku 2004, dominovala medzi respondentmi českej národnosti ČT 1, Markíza, RTVS, Prima a Spektrum. Obdobne v roku 2017 českí respondenti najviac sledovali TV Markíza, ČT a Joj, RTVS, Novu a Primu. Medzi prvými piatimi najpočúvanejšími rádiami respondentmi českej národnosti sa v oboch skúmaných kolách vyskytoval SRO a rádio Expres. Sledovanosť rádií sa v oboch kolách líšila: V roku 2004 dominovali medzi najsledovanejšími rádiami národnostné rádiá (22,6%), no v roku 2017 počúvalo najviac respondentov českej národnosti komerčné rádiá ako Európa 2, Fun rádio, Anténa rock. Z printových médií najviac respondentov preferovalo SME. V roku 2004 okrem toho českí respondenti uviedli aj denníky Pravda a Korzár, no 8,8 % respondentov na otázku neodpovedalo. V roku 2017 13,3 % respondentov nenesledovalo tlač vôbec a k najčítanejším periodikám patrili Nový čas, Pravda a internetové portály Šport.sk a Aktuality.sk.

9.6.2 Interetnické vzťahy

Súčasnú interetnickú vzťahov českej minority na Slovensku boli v rôznych dimenziách hodnotené kladne. Pozitívne hodnotenia sme zaznamenali aj pri posudzovaní vzťahov minority k majorite, ako aj majority k minorite, čo dokumentuje dobrú kvalitu vzájomných vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi. Rovnaké hodnotenia evidujeme aj z pohľadu majority a to v oboch kolách. Hodnotenia vzájomných interetnických vzťahov vyznievajú rovnako pozitívne. V oblasti kognitívnych obrazov (heterostereotypov) o vlastnostiach jednotlivých etnických spoločností vykazovali českí respondenti relatívne pozitívne hodnotenia s ostatnými skupinami navzájom: Čechov hodnotili ako srdečných najmä Slováci, Rusíni, Nemci a Ukrajinci. Slováci rovnako považovali Čechov za úprimných a čestných, v prípade pribojnosti ich dokonca hodnotili pozitívnejšie ako seba samých. Obdobné hodnotenia ako Slováci voči Čechom vykazovali aj Rusíni, Ukrajinci a Nemci. Ostatné hodnotenia (okrem ukrajinských) dosahovali obdobné parametre.

9.6.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Pozitívne hodnotenia sme zaznamenali v rámci posúdenia súčasnej právnej úpravy v národnostnej oblasti, kde boli hodnotenia českých respondentov v roku 2017 najpozitívnejšie. Zistené rozdiely spočívajú len v miere pozitívnosti hodnotenia. Z práv národnostných menšín najvyššie hodnotenie v roku 2004 prisúdili právo združovať sa v národnostných združeniach a najnižšie hodnotenie získalo právo vzdelávať sa v materinskom jazyku (jazyková blízkosť). V roku 2017 bolo najvyššie hodnotené právo rozširovať informácie v materinskom jazyku a najnižšie hodnotenie replikovalo hodnotenie z roku 2004. V súvislosti so zisťovaním miery uplatňovania základných ľudských práv a slobôd najvyššie hodnotili právo na slobodu myslenia (2004), svedomia a právo na

slobodu pohybu a pobytu (2017). Najnižšie hodnotenia v oboch kolách prisúdili právu na ochranu osobných údajov. V oblasti potreby rozvoja kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín boli hodnotenia českých respondentov v oboch kolách pozitívne.

9.6.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Angažovanosť vo verejnom živote

Pri hodnotení angažovanosti svojho etnika vo verejnom živote Česi zastávali názor, že miera ich angažovanosti je mierne nadpriemerná v oboch kolách výskumu a bola porovnateľná s ostatnými etnikami.

Dôvera v inštitúcie

Aj v oblasti dôvery vo verejné inštitúcie prevládal medzi českými respondentmi optimizmus. Z porovnania ich hodnotení vyplýva pozitívnejší obraz o dôvere v jednotlivé inštitúcie v roku 2017 oproti roku 2004. Výnimkou z uvedeného bola dôvera v políciu, kde vykazovali v oboch kolách rovnaké priemerné hodnoty. V prípade dôvery v slovenské súdy, úrady a armády sa ich hodnotenia pohybovali v pásme priemeru. Najväčší nárast medzi českými respondentmi sme zaznamenali v dôvere cirkvi, kde sa negatívne hodnotenia z roku 2004 ustálili v roku 2017 blízku neutrálneho bodu (4) škály.

Územnosprávne členenie a autonómia

V problematike územnosprávneho členenia v roku 2004 sa zo siedmich ponúknutých možností sa názory českých respondentov rozdelili do dvoch väčších skupín. V jednej mierne prevládal názor, že Slovensko je potrebné rozdeliť na štyri kraje (tri pôvodné a bratislavský kraj), prezentovala ho tretina respondentov; druhá skupina zastávala názor, že je potrebné zachovať súčasné delenie na osem krajov (27,6 %). V roku 2017 došlo k posilneniu zachovania súčasného stavu (29,1 %) a zároveň k oslabeniu návratu k 4 krajom (20,0 %).

V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómii pre etnické minority v roku 2004 tri štvrtiny z nich jednoznačne deklarovali názor, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené. V roku 2017 ich počet vo vzorke poklesol o 14 percentových bodov, naopak vzrástol počet osôb, podporujúcich názor o vhodnosti kultúrnej a školskej autonómie (z 21,2 % na 28,5 %) ako aj územnej autonómie (z 1,3 % na 8,5 %).

Mobilita etnických spoločenských a preferencia životných hodnôt

Potenciálnym zdrojom mobility českých respondentov by boli predovšetkým rodinné dôvody, kvôli finančným, pracovným a zdravotným dôvodom by zmenu svojho bydliska zvažovali (odpovede okolo neutrálneho bodu), národnostné a jazykové dôvody nepovažovali za impulzy k svojej mobilite.

Siedmim celožitovným hodnotám, ktoré sme respondentom predložili na posúdenie Česi prisúdili veľký význam. Najviac preferovali rodinu, potom nasledujú v poradí sloboda, vzdelanie, zamestnanie, národnosť a materinský jazyk a na záver vierovyznanie. Z komparácie jednotlivých hodnotení medzi kolami vyplýva stabilná preferencia hodnôt rodiny, vzdelania, slobody a zamestnania. Hodnota vierovyznania dosahovala

najnižšiu úroveň spomedzi všetkých posudzovaných hodnôt ako aj v rámci celej výskumnej vzorky.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Hodnotenie dôsledkov vstupu SR do EÚ na vybrané oblasti života spoločnosti bolo Čechmi diferencované v závislosti na tematickom zameraní. Vo všeobecnosti však vo všetkých oblastiach života mali pozitívne očakávania, keď ich odpovede boli lokalizované v pozitívnom kontinuu škály. Z komparácie oboch kôl vyplynuli negatívnejšie hodnotenia politickej a ekonomickej situácie v súčasnosti. Na otázku o predpokladanom vplyve EÚ na postavenie etnických minorít žijúcich na Slovensku v konkrétnych oblastiach národnostného života, českí respondenti odpovedali v roku 2004 v priemere okolo neutrálneho bodu (tesne nad alebo pod hodnotou 4), v roku 2017 boli ich hodnotenia takmer vo všetkých uvedených oblastiach pozitívnejšie.

9.7 Slováci

9.7.1 Etnicita

Z výsledkov výskumu v roku 2017 vyplynulo, že Slováci z národnostne zmiešaných oblastí vyjadrili vysokú mieru hrdosti na svoju národnosť a v porovnaní dvoch kôl sa jej úroveň zvýšila. Slováci pripisovali hrdosť na slovenskú národnosť aj príslušníkom slovenského etnika. Na predmetnej škále ju však v roku 2004 posudzovali nižšie ako u seba, to znamená, že respondenti – Slováci sa vo všeobecnosti domnievali, že miera ich osobnej hrdosti na slovenskú národnosť je o niečo vyššia ako u ostatných príslušníkov slovenského etnika, tento pomer sa zachoval aj v roku 2017. V oboch kolách respondenti silne vnímali svoju príslušnosť k rodine a k veľkým spoločenstvám (zvlášť k slovenskému národu, k SR, k obci/mestu). Poradie jednotlivých spoločenstiev podľa vnímanej intenzity príslušnosti k nim bolo rovnaké, keď ju vnímali u svojej osoby, aj keď ju vnímali u príslušníkov svojho etnika; najsilnejšie bola posudzovaná príslušnosť k rodine a bola predpokladaná aj v budúcnosti (o 30 rokov). Slováci v oboch kolách vyjadrovali presvedčenie, že pre rozvoj menšín sú v Slovenskej republike vytvorené vhodné podmienky vo všetkých sférach – kultúrnej, školskej i politickej. Pre kultúrnu a školskú oblasť sa ratingy v roku 2017 mierne zvýšili, pre politickú oblasť mierne klesli. Na rozvoj úrovne etnickej identity príslušníkov národnostných menšín, podľa Slovákov v roku 2004 aj v roku 2017 najviac vplývalo udržiavanie rodinných kontaktov a väzieb a používanie materinského jazyka v rodine.

Jazyk a školstvo

V roku 2004 aj v roku 2017 respondenti – Slováci uviedli, že vo verejnom prostredí (na pracovisku, v úradoch, na ulici, v obchodoch) komunikujú len slovensky alebo predovšetkým po slovensky. V určení hranice pre používanie jazyka minorít v úradnom styku sa v oboch kolách výskumu Slováci najviac priklonili k variantu „iba v slovenskom jazyku“ (80,2 % v roku 2017 a 69,4 % v roku 2004).

Kultúra

Zo skúmania sledovanosti masmédií a tlače vyplynulo, že Slováci v roku 2017 najčastejšie sledovali televízne kanály (v poradí): Markíza, JOJ, RTVS. V roku 2004 najčastejšie sledovali televízne kanály (v poradí): Markíza, STV 1, TA3. V roku 2017 najčastejšie počúvali rozhlasové stanice: Expres, FUN rádio, Slovenský rozhlas, v roku 2004 to boli Expres, Slovenský rozhlas a Twist. Čo sa týka sledovania tlače, v roku 2017 odpovedalo najviac respondentov, že tlač nečítajú. Z tlače Slováci v roku 2017 najčastejšie čítali Nový čas, Sme a Pravdu. V roku 2004 sa ešte denníky umiestnili v inom poradí: SME, Pravda a Nový čas.

9.7.2 Interetnické vzťahy

V súvislosti s hodnotením tzv. Benešových dekrétov v roku 2017 Slováci nesúhlasili predovšetkým s tvrdením, že Slováci by sa mali Maďarom a Nemcom ospravedlniť za Benešove dekréty (87,7 %), nesúhlasili s názorom, že je potrebné odškodniť Maďarov a Nemcov za „škody“ nimi spôsobenými (takmer 85,8 % z nich), a že sú dôsledkom českého a slovenského nacionalizmu (75,3 %). Aj v roku 2004 Slováci nesúhlasili s názorom, že je potrebné odškodniť Maďarov a Nemcov za „škody“ nimi spôsobenými (takmer 89 % z nich) a že sú dôsledkom českého a slovenského nacionalizmu (84,3 %), ale súhlasili s tvrdením, že k ich vydaniu najviac prispela maďarská a nemecká predvojnová politika (takmer 80 % z nich).

Identifikácia etnických stereotypov

Z posúdenia bipolárnych vlastností interpersonálneho správania (autostereotyp) vyplynulo, že respondenti – Slováci posudzovali vlastnosti charakterizujúce Slovákov v roku 2017 výrazne pozitívnejšie ako v roku 2004. V roku 2004 sa Slováci hodnotili skôr v negatívnom poli škály, keď odpovede respondentov – Slovákov boli lokalizované tesne pod priemerom (4), teda skôr nezáujem o budúcnosť svojho etnika, slabšia, viaznuca komunikácia, skôr pasivitu v národnostnej oblasti, nevýrazná tolerancia, skôr nesúdržnosť, prejavy hádavosti a hašterivosti a nižšia schopnosť dohodnúť sa. Jedinú charakteristiku, a to priateľské vzťahy, označili v roku 2004 v pozitívnom poli škály, hoci tesne nad neutrálnym bodom hodnotenia.

V oblasti heterostereotypov i súčasných interetnických vzťahov došlo k zlepšeniu vnímania vzťahov Slovákov k Maďarom a Rómom a majoritné etnikum celkovo v roku 2017 vykazovalo proti roku 2004 zlepšenie vzťahov k všetkým menšinám. Respondenti – Slováci v roku 2017 najpozitívnejší vzťah prejavovali k Čechom a Rusinom.

9.7.3 Základné ľudské práva a slobody, právne normy

Respondenti slovenskej národnosti posúdili v roku 2017 aj v roku 2004 napĺňanie všetkých skúmaných základných ľudských práv a slobôd na Slovensku pozitívne. V roku 2004 najpozitívnejšie hodnotili uplatňovanie slobody náboženského vyznania a viery, potom nasledovali sloboda myslenia, svedomia a sloboda pohybu a pobytu. Najmenej pozitívne sa vyjadrili k uplatňovaniu práva na ochranu osobných údajov. V roku 2017

najpozitívnejšie hodnotili uplatňovanie slobody myslenia, svedomia, slobody náboženského vyznania a viery, osobnej slobody a ochrany ľudského života. Najmenej pozitívne sa vyjadrili k uplatňovaniu práva na ochranu osobných údajov. Rovnako ako v roku 2004 aj v roku 2017 právne normy, garantujúce zachovanie národnostných menšín na Slovensku hodnotili respondenti – Slováci zo všetkých sledovaných etník najpozitívnejšie.

V súvislosti so zisťovaním miery uplatňovania konkrétnych práv národnostných menšín na Slovensku sa Slováci v roku 2004 aj v roku 2017 domnievali, že ich práva vo vymenovaných konkrétnych oblastiach sú dostatočne napĺňané. V roku 2004 hodnotili najpozitívnejšie uplatňovanie práva menšín združovať sa v národnostných združeniach, najmenej pozitívne právo menšín na vzdelávanie sa v materinskom jazyku, v roku 2017 zasa uplatňovanie práva rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku, najmenej pozitívne právo menšín zakladať a udržiavať svoje vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Zistené rozdiely však boli marginálne.

Respondenti Slováci sa v roku 2004 aj 2017 súhlasne vyjadrili k potrebe vzhľadom na integrovanie sa do spoločnosti rozvíjať kultúru, tradície a jazyk národnostných menšín. Respondenti Slováci sa v roku 2004 aj 2017 zhodne vyjadrili, že rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku by mala podľa nich predovšetkým zainteresovaná menšina (v roku 2017, na druhom mieste sa v roku 2017 umiestnila príslušná miestna samospráva a potom Ministerstvo kultúry SR).

9.7.4 Aktuálne otázky spoločenského života

Mobilita etnických spoločenských a preferencia životných hodnôt

V roku 2004 za potenciálny zdroj mobility respondenti – Slováci označili predovšetkým rodinné dôvody, potom pracovné, prípadne aj finančné a zdravotné dôvody. Za príčinu svojej potenciálnej mobility z súčasného miesta trvalého bydliska nepovažovali národnostné ani jazykové dôvody (2,35). V roku 2017 už za potenciálny zdroj mobility Slováci nepovažovali ani jeden z dôvodov uvedených v roku 2004 a pri všetkých uvedených dôvodoch poklesli pod hranicu stredného bodu škály, okrem národnostných a jazykových dôvodov.

Siedmim celoživotným hodnotám, ktoré sme respondentom predložili na posúdenie Slováci prisúdili v roku 2004 aj v roku 2017 veľký význam. V roku 2004 Slováci najviac preferovali zamestnanie, potom rodinu, vzdelanie a slobodu. Materinskému jazyku pripisovali mierne väčší význam ako vierovyznaniu a národnosti. V roku 2017 pripisovali Slováci najväčší význam slobode a rodine a až po nich nasledovali zamestnanie, národnosť, vzdelanie, materinský jazyk a vierovyznanie.

Územnosprávne členenie a autonómia

Zo siedmich ponúknutých variantov na problematiku územnosprávneho členenia sa Slováci v roku 2017 aj v roku 2004 najviac priklonili k názoru zachovať súčasné členenie na osem územných celkov (36,4 % v roku 2017 a 39,9 % v roku 2004). V súvislosti s posúdením jednotlivých foriem autonómii pre etnické minority v oboch kolách výskumu Slováci jednoznačne deklarovali názor, že žiadne formy autonómie by nemali byť povolené (66,7 % v roku 2017 a 77,8 % v roku 2004).

Dôvera v inštitúcie

V hodnotení dôvery príslušníkov jednotlivých etníc vo verejné inštitúcie (polícia, súdy, armáda, cirkev, štátni úradníci) Slováci prejavili v roku 2017 vyššiu dôveru ako v roku 2004 voči všetkým inštitúciám. Vo všetkých prípadoch sa ich odpovede umiestnili v pozitívnom poli škály, hoci len mierne nad stredným bodom škály. Relatívne vyššiu mieru dôvery prejavili k cirkvi, armáde, polícii a o niečo nižšiu k štátnym úradníkom a súdom. V roku 2004 Slováci prejavili vyššiu dôveru len k cirkvi a armáde, skôr nedôveru k polícii, štátnym úradníkom a súdom.

Vplyv vstupu SR do EÚ

Slováci mali vo vzťahu k vstupu do EÚ pozitívne očakávania v oboch kolách, vstup do EÚ podľa Slovákov kladne ovplyvňuje všetky oblasti: najpozitívnejšie očakávania v roku 2004 Slováci vyjadrili v zlepšení ekonomickej situácie a stabilite politickej situácie. V roku 2017 vnímali pozitívny vplyv na rozvoj kultúry a na vzťahy medzi menšinami, v menšej miere na zlepšenie ekonomickej situácie.

Pokiaľ ide o otázku, do akej miery vstup SR do EÚ ovplyvnil postavenie etnických minorít žijúcich na Slovensku v konkrétnych oblastiach národnostného života, respondenti – Slováci v roku 2017 odpovedali výrazne pozitívnejšie ako v roku 2004. Najpozitívnejšie odpovedali pri možnosti používania jazyka menšiny a uplatnenia v zamestnaní.

Autori

Mgr. Mária Ďurkiovská, PhD., Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied (CSPV) SAV, Košice

Mgr. Lucia Heldáková, PhD., Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Košice

Michal Kentoš, PhD., Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Košice

Mgr. Klara Kohoutová, PhD., Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Košice

Mgr. Juraj Martonyik, Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Košice

Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Košice

Doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD., Katedra politológie, FF UPJŠ Košice

Prof. PhDr. Jozef Výrost, DrSc., Spoločenskovedný ústav CSPV SAV

**Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku
(komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020).
(Záverečná správa z výskumu)**

Štefan Šutaj a kol.

Záverečná správa bola vydaná v rámci riešenia vedeckého projektu APVV-15-0745 Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej problematiky v rokoch 2004 – 2020) – (TESS2)

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Džuka, CSc.
                                      JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

Jazyková redaktorka: PhDr. Anna Švorcová

Obálka: Peter Švorc

Sadzba: Ing. Stanislav Kurimai

Pre Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Spoločenskovedný ústav v Košiciach vydalo vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26, 080 01 Prešov (www.univerum-eu.sk)

Prešov 2019

ISBN 978-80-89946-13-6

ISBN 978-80-89946-13-6

9 788089 946136